

ORUC MƏMMƏDOV

hüquq üzrə fəlsəfə doktoru, dosent

**DÖVLƏT HAKİMİYYƏTİ
SİSTEMİNDƏ
DÖVLƏT QULLUĞU
HÜQUQ İNSTİTUTU**

- 20413 -

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin

İşlər İdarəsi

PREZİDENT KİTABXANASI

“Elm və təhsil”

Bakı - 2017

67.401 (5 sət) + 67.401 (5 sət) 8 Nax

MTI

Elmi redaktor: **Aliş Məmiş oğlu Qasimov**
Bakı Dövlət Universitetinin Əmək və ekologiya hüququ kafedrasının müdiri, hüquq üzrə elmlər doktoru, professor

Rəyçilər: **Əli Heydər oğlu Rzayev**
AMEA-nın Hüquq və İnsan haqları İnstitutunun baş elmi işçisi, hüquq üzrə elmlər doktoru, professor

Abduləli Mehman oğlu Abdullayev
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyasının Hüquq-1 kafedrasının dosenti, hüquq üzrə fəlsəfə doktoru

Əbülfəz İbrahim oğlu Hüseynov
Bakı Dövlət Universitetinin Əmək və ekologiya hüququ kafedrasının dosenti, hüquq üzrə elmlər doktoru

Məmmədov O.C. Dövlət hakimiyyəti sistemində dövlət qulluğu hüquq institutu. Monoqrafiya. Bakı: "Elm və təhsil", 2017, 200 səh.

Monoqrafiyada dövlət hakimiyyəti sistemində dövlət qulluğu hüquq institutunun elmi-nəzəri və normativ hüquqi əsasları kompleks olaraq təhlil edilir. Burada Azərbaycan Respublikası Prezidentinin dövlət qulluğu hüquq institutunun formalaşmasında və inkişafında rol, dövlət hakimiyyəti sistemində dövlət qulluğu hüquq institutunun yeri və rolu, həmin sahə üzrə hüquq münasibətlərinin tərkib elementləri, Naxçıvan Muxtar Respublikasının dövlət qulluğu hüquq subyekti kimi məsələlər şərh olunur.

Monoqrafiya professor-müəllim heyəti, doktorantlar, müstəqil tədqiqatçılar, magistrantlar, bakalavriatlar, habelə dövlət hakimiyyəti və dövlət idarəetmə orqanlarında dövlət vəzifəsi tutan şəxslər və geniş oxucu kütləsi üçün nəzərdə tutulmuşdur.

ISBN 978-9952-8176-0-7

M **503700000-413**
№ 098-2017

© Məmmədov Oruc, 2017

MÜNDƏRİCAT

Giriş	4
I fəsil. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin dövlət qulluğu hüquq institutunun formalaşmasında və inkişafında rolu	7
1.1. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin dövlət qulluğu sahəsində həyata keçirdiyi islahatlar	7
1.2. Dövlət qulluğu haqqında qanunvericiliyin inkişaf perspektivləri	29
II fəsil. Dövlət hakimiyyəti sistemində dövlət qulluğu hüquq institutunun yeri və rolu ...	41
2.1. Dövlət hakimiyyəti sistemində dövlət qulluğu hüquq institutunun nəzəri əsasları	41
2.2. Dövlət hakimiyyəti sistemində dövlət qulluğu hüquq institutunun anlayışı və mahiyyəti	55
2.3. Dövlət hakimiyyəti sistemində dövlət qulluğunun normativ hüquqi əsasları	69
2.4. Dövlət hakimiyyəti orqanları dövlət qulluğu hüquq münasibətlərinin subyekti kimi	89
2.5. Dövlət hakimiyyəti sistemində dövlət orqanı və dövlət qulluğu vəzifəsi	97
III fəsil. Naxçıvan Muxtar Respublikası dövlət qulluğu hüquq münasibətlərinin subyekti kimi	155
Nəticə	179
Ədəbiyyat	183

GİRİŞ

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev cənabları AMEA-nın 70 illik yubileyinə həsr olunmuş ümumi yığıncaqdakı proqram xarakterli nitqində qeyd etmişdir ki, *"ölkəmizin gələcəyi elmi potensialın səviyyəsi ilə bilavasitə bağlıdır ... mənim əsas istəyim ondan ibarətdir ki, ilk növbədə Azərbaycan elmi inkişaf etsin, digər tərəfdən, ölkəmizin ümumi inkişafına öz töhfəsini versin"*.¹ Ölkə başçısı tərəfindən irəli sürülmüş dəyərli müddəalar Azərbaycan elmi ictimaiyyətinin qarşısında həlli zəruri olan vəzifələr qoymuşdur. Fikrimizcə, bu vəzifələrdən biri də məhz Azərbaycan Respublikasının dövlət hakimiyyəti sistemində dövlət qulluğu hüquq institutunun yerinə və roluna dair elmi təhlillərin aparılması, əldə edilmiş nəticələrin təcrübi problemlərin həllinə xidmət etməsi, əsaslandırılmış elmi mülahizələrin təcrübədə nəzərə alınması və tətbiq edilməsidir.

Ümummillə lider Heydər Əliyevin mütərəqqi təməllər üzərində qurulmuş Azərbaycan dövlətinin inkişaf konsepsiyası müasir dövrdə möhtərəm Prezidentimiz İlham Əliyev cənabları tərəfindən uğurla davam və inkişaf etdirilərək həyata keçirilir.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev cənabları tərəfindən müasir dövrdə uğurla həyata keçirilən islahatlar müxtəlif sahələri əhatə etməklə hər kəsin hüquqi müdafiəsinin dövlət təminatları sisteminin gücləndirilməsinə, mövcud dövlət idarəetmə mexanizmlərinin təkmilləşdirilməsinə və yeni idarəetmə metod və mexanizmlərinin yaradılmasına xidmət edir. Eyni zamanda sosial, siyasi, iqtisadi, hüquqi və digər sahələrdə həyata keçirilən islahatlar vətəndaş cəmiyyətini, informasiya cəmiyyətini, demokratik hüquqi dövlətin dayanaqlı və

davamlı inkişafını, insan və vətəndaş hüquqlarının və azadlıqlarının konstitusion hüquqi təminatını, kompleks olaraq müasir dövlətin hərtərəfli inkişafının **Azərbaycan modelinin** tərkib elementlərini özündə ehtiva edir.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev cənabları tərəfindən uğurla davam və inkişaf etdirilərək həyata keçirilən kompleks islahatlar sistemində hüquqi dövlət quruculuğu böyük yer tutur. Hüquqi dövlət quruculuğu prosesinin, dövlət idarəetmə sisteminin mütəmadi olaraq təkmilləşdirilməsi səmərəli nəticələri ilə müşahidə edilir. Onlardan biri kimi yeni nəsillə hüquq sahələrinin yaranmasını və inkişafını qeyd etmək olar. Fikrimizcə, müasir Azərbaycan şəraitində formalaşmaqda olan müstəqil hüquq sahələrindən biri dövlət qulluğu hüququdur.

Müasir hüquqi dövlət quruculuğu prosesi insan hüquq və azadlıqlarının konstitusion-hüquqi təminatlar sisteminin gücləndirilməsi, dövlət idarəetməsində yeni, daha mütərəqqi metod və mexanizmlərin yaradılması və tətbiqi, dövlət orqanlarının fəaliyyətində səmərəliliyin təmin edilməsi kimi mühüm əhəmiyyət kəsb edən məsələləri özündə ehtiva edir. Demokratik vətəndaş cəmiyyəti quruculuğu, informasiya cəmiyyətinin inkişafı, insan hüquq və azadlıqlarının təmin edilməsi dövlət idarəetmə sisteminin əsaslı şəkildə dəyişdirilməsini, bu sahədə məqsədyönlü islahatların davamlı olaraq həyata keçirilməsini zəruri etmişdir.

Azərbaycan Respublikasında hüquqi dövlət quruculuğu prosesinin müasir mərhələsində dövlət qulluğu hüquq institutu inkişaf perspektivləri ilə şərtlənir. Dövlət hakimiyyəti sistemində dövlət qulluğu hüquq institutunun yerinin konkretləşdirilməsi, rolunun gücləndirilməsi və onun normativ hüquqi bazasının təkmilləşdirilməsi əsas məsələlərdən biri kimi xarakterizə edilir.

Dövlət hakimiyyət və dövlət idarəetmə orqanlarının, o cümlədən, dövlət qulluqçularının fəaliyyətini tənzimləyən normativ hüquqi baza mürəkkəb daxili komponentləri özündə ehtiva edir. Dövlət qulluğu hüquq münasibətləri müxtəlif hüquq

¹ Əliyev İ.H. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin AMEA-nın 70 illik yubileyinə həsr olunmuş ümumi yığıncaqdakı nitqi (09.11.2015) / "Azərbaycan" qəz., Bakı, 2015, 11 noyabr, №247 (7101)

sahələrinə aid olan normalarla tənzimlənir. Bu normalar birləşərək dövlət qulluğu hüquq normaları sistemini, dövlət qulluğu hüquq institutunu yaradır. Bu baxımdan demək olar ki, müasir dövlət qulluğu hüquq institutunun kompleks olaraq, o cümlədən müxtəlif məsələlər üzrə elmi cəhətdən təhlili zəruri olan bir sıra aktual problemləri mövcuddur.

Dövlətin konstitusion məqsədlərinin və funksiyalarının həyata keçirilməsində səmərəliliyi şərtləndirən əsas amillərdən biri kimi vətəndaşların peşəkar dövlət qulluğu fəaliyyəti çıxış edir. Dövlət qulluğu peşəkar fəaliyyətin xüsusi növü olaraq mürəkkəb tərkib elementlərinə və dövlət tənzimləmə metodlarına malikdir. Dövlət qulluğu institutu kompleks xarakter daşıyır, çoxaspektli kateqoriya kimi çıxış edir, müxtəlif elm sahələrinə aid məsələləri özündə birləşdirir və peşəkar fəaliyyət sahəsi olaraq geniş xarakterizə olunur. Dövlət qulluğu sahəsində yaranan ictimai münasibətlərin tənzimlənməsi baxımından isə o, hüquq institutu olaraq böyük əhəmiyyət kəsb edir. Dövlət qulluğu peşəkar fəaliyyət sahəsi olaraq dövlət tərəfindən mərkəzləşdirilmiş tənzimləmə metodlarına malikdir və müstəqil hüquq sahəsi kimi formalaşmaqdadır.

Müxtəlif hüquq sahələrinə aid olan normativ müddəalar birləşərək dövlət qulluğu hüquq münasibətlərinin tənzimləmə sistemini yaradır. Bu sistem daxilində yaranan hüquq münasibətləri isə mürəkkəb daxili komponentlərlə xarakterizə olunur.

Fikrimizcə, ictimai həyatda qarşıya çıxan problemlərin aradan qaldırılmasının hüquqi vasitələrinin və üsullarının elmi cəhətdən əsaslandırılması, elmi mülahizələrin qanunvericiliyin təkmilləşdirilməsində və təcrübədə nəzərə alınması qarşılıqlı vəhtəd təşkil edir, biri digərini şərtləndirir.

Yuxarıda qeyd olunanların fonunda belə qənaətə gəlmək olar ki, dövlət hakimiyyəti sistemində dövlət qulluğu hüquq institutunun yerinin və rolunun müəyyən edilməsi elmi-nəzəri və təcrübə cəhətdən aktuallığı ilə şərtlənir.

I FƏSİL

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI PREZİDENTİNİN DÖVLƏT QULLUĞU HÜQUQ İNSTİTUTUNUN FORMALAŞMASINDA VƏ İNKİŞAFINDA ROLU

1.1. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin dövlət qulluğu sahəsində həyata keçirdiyi islahatlar

Müasir Azərbaycan dövlətinin memarı, yaradıcısı və qurucusu, ümummilli lider Heydər Əliyev tərəfindən hüquqi dövlət quruculuğu prosesinin, dövlətin mütərəqqi üsullarla inkişafının, vətəndaş cəmiyyətinin tam bərqərar edilməsinin, beynəlxalq arenaya inteqrasiyanın əsas istiqamətləri müəyyən edilmiş, Azərbaycan dövlətinin hərtərəfli inkişafının **konstitusion islahat modelinin** əsası qoyulmuş və hüququn aliliyi prinsipi təmin edilmişdir. Nəticə etibarilə ümummilli lider Heydər Əliyevin müəllifliyi ilə müasir hüquqi dövlətin kompleks inkişafının **Azərbaycan modeli** formalaşmışdır.

Ümummilli lider Heydər Əliyev 10 oktyabr 1993-cü ildə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin andiçmə mərasimindəki nitqində demişdir: *"And içirəm ki, Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası və qanunlarının həyata keçirilməsinin təminatçısı olacaq, milliyyətindən, dini etiqadından və siyasi əqidəsindən asılı olmayaraq Azərbaycan vətəndaşlarının hüquqlarının və azadlıqlarının qorunmasının, müdafiə edilməsinin təminatçısı olacağam. Azərbaycan Respublikasında azadlığın, demokratik dəyişikliklə-*

rin, Azərbaycan Respublikasının demokratik hüquqi dövlət kimi inkişaf etdirilməsinin təminatçısı olacağam"².

Ümummilli lider Heydər Əliyevin müəllifi olduğu hüquqi dövlətin inkişafının **konstitusion islahat modeli** Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev cənabları tərəfindən müasir dövrdə uğurla davam və inkişaf etdirilərək həyata keçirilir.

İlham Əliyev cənabları 31 oktyabr 2003-cü ildə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti seçilməsi ilə əlaqədar andiçmə mərasimindəki nitqində xüsusi qeyd etmişdir ki, *"Heydər Əliyevin siyasəti Azərbaycana böyük uğurlar gətiribdir. Bütün sahələrdə Azərbaycan inkişaf edir, uğurlar qazanır. Beynəlxalq aləmdə Azərbaycan yüksəlir, uğurlar qazanır. Azərbaycan beynəlxalq aləmdə özünəlayiq yerini tuta bilibdir, Azərbaycanın nüfuzu artıbdır. İndi Azərbaycanla hesablaşırlar, Azərbaycana hörmət edirlər. Regionda bütün beynəlxalq, irimiqyaslı layihələr Azərbaycanın iştirakı ilə, onun milli maraqlarının nəzərə alınması ilə həyata keçirilir"*³.

Ümummilli Lider Heydər Əliyevin memarı olduğu Azərbaycan Respublikasının 12 noyabr 1995-ci il tarixli ilk milli Konstitusiyası⁴, "Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında hüquqi islahat komissiyasının yaradılması haqqında" 21 fevral 1996-cı il tarixli Sərəncamı⁵, "Azərbaycan Respublikasının dövlət idarəetmə sistemində islahatlar aparılması üzrə dövlət komissiyasının yaradılması haqqında" 29 dekabr 1998-ci il tarixli Fərmanı⁶, Dövlət qulluğu haqqında Azərbaycan Respublikasının

21 iyul 2000-ci il tarixli Qanunu⁷, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev cənablarının müəllifi olduğu Azərbaycan dövlətinin müasir inkişaf modelinin əsaslarını özündə ehtiva edən və 29 dekabr 2012-ci il tarixli Fərmanla təsdiq edilmiş "Azərbaycan 2020: gələcəyə baxış" İnkişaf Konsepsiyası"⁸, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2016-cı il 6 dekabr tarixli Fərmanı⁹ ilə təsdiq edilmiş "Milli iqtisadiyyat və iqtisadiyyatın əsas sektorları üzrə strateji yol xəritələri" və digər müvafiq hüquqi aktlar dövlət idarəetmə sisteminin, o cümlədən də dövlət qulluğu sisteminin, dövlət qulluğu hüquq institutunun inkişaf istiqamətlərini və ictimai münasibətləri tənzimləmə metodlarını özündə ehtiva edir.

Ümummilli lider Heydər Əliyevin hüquqi dövlət quruculuğu konsepsiyasında müasir dövlət idarəetmə sisteminin, o cümlədən dövlət qulluğu sisteminin inkişaf istiqamətləri möhkəm və təkmil təməllər üzərində qurulubdur. Bu konsepsiyanın tərkib elementlərindən biri kimi peşəkar dövlət qulluğu fəaliyyətinin formalaşdırılması, mütəmadi olaraq inkişaf etdirilməsi və milli xüsusiyyətlər çərçivəsində beynəlxalq standartlara uyğunlaşdırılması, kompleks olaraq milli dövlət qulluğu modelinin yaradılması və mütəmadi olaraq təkmilləşdirilməsi çıxış edir.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev cənablarının rəhbərliyi ilə uğurla həyata keçirilən müasir islahatlar qloballaşma şəraitinin bütün konturlarını özündə ehtiva edir. Bu

Prezidentinin 29 dekabr 1998-ci il tarixli 53 nömrəli Fərmanı / Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 1998, №12, maddə 767

⁷ Dövlət qulluğu haqqında Azərbaycan Respublikasının 2000-ci il 21 iyul tarixli 926-IQ nömrəli Qanunu / Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2001, №01, maddə 1

⁸ "Azərbaycan 2020: gələcəyə baxış" İnkişaf Konsepsiyasının təsdiq edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 29 dekabr 2012-ci il tarixli 800 nömrəli Fərmanı / Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2012, №12, maddə 1274

⁹ Milli iqtisadiyyat və iqtisadiyyatın əsas sektorları üzrə strateji yol xəritələrinin təsdiq edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2016-cı il 6 dekabr tarixli 1138 nömrəli Fərmanı / Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2016, №05, maddə 2056

² Əliyev H.Ə. Müstəqilliyimiz əbədidir: çıxışlar, nitqlər, bəyanatlar, məktublar, müsahibələr. Birinci kitab: iyun, 1993 – may, 1994 / bur. məsul akad. R.Ə.Mehdiyev. Bakı: Azərnaşr, 1997, s.208

³ Əliyev İ.H. İnkişaf – məqsədimizdir. İkinci kitab. Oktyabr 2003 - fevral 2004 / bur. məsul akad. R.Ə.Mehdiyev. Bakı: Azərnaşr, 2009, s.6

⁴ Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası. Bakı: Hüquq Yayın Evi, 2016

⁵ Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında hüquqi islahat komissiyasının yaradılması haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 21 fevral 1996-cı il tarixli Sərəncamı / <http://president.az/administration/commissions/>

⁶ Azərbaycan Respublikasının dövlət idarəetmə sistemində islahatlar aparılması üzrə dövlət komissiyasının yaradılması haqqında Azərbaycan Respublikası

islahatlar konstitusion prinsiplər üzərində qurulan xalq hakimiyyətinin və demokratik mühitin tamamilə bərqərar edilməsinə, dövlət təhlükəsizliyinin, milli maraqların təmin edilməsinə, sosial, siyasi, iqtisadi, mədəni tərəqqiyə və cəmiyyətin hər bir üzvünün mənəvi inkişafına, rifah halının daimi yüksəldilməsinə, hüquqi dövlət quruculuğu prosesinin kompleks olaraq həyata keçirilməsinə, daha mütərəqqi, müasir dövlət idarəetmə metod və mexanizmlərinin yaradılmasına xidmət edir.

Ümummilli lider Heydər Əliyevin Azərbaycan dövlətçiliyinin inkişaf tarixində tutduğu misilsiz yer, ulu öndər Heydər Əliyevin dövlət idarəçilik məktəbi möhtərəm Prezidentimiz İlham Əliyev cənabları tərəfindən daimi yüksək dəyərləndirilir, onun şəxsi təşəbbüsü və mütərəqqi ideyaları ilə daimi inkişaf etdirilir.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev cənablarının "Azərbaycan xalqının ümummilli lideri Heydər Əliyevin 90 illik yubileyi haqqında" 21 yanvar 2013-cü il tarixli Sərəncamında deyilir: *"Dahi Heydər Əliyev şəxsiyyətinin Azərbaycan dövlətçilik tarixində müstəsna yeri vardır. Azərbaycançılıq məfkurəsinin parlaq daşıyıcısı kimi Heydər Əliyev öz müdrik siyasəti, dönməz əqidəsi və tarixi uzaqgörənliyi sayəsində milli dövlətçilik ideyasının gerçəkləşdirilməsinə, müasir Azərbaycan dövlətinin qurulmasına və xalqımızın müstəqillik arzusuna çatmasına nail olmuşdur. Məhz Heydər Əliyevin fəaliyyəti nəticəsində Azərbaycan özünün geostrateji, iqtisadi və mədəni potensialından istifadə edərək Şərqlə Qərblə arasında etibarlı körpü rolunu oynamağa başlamış və dünyanın ən dinamik inkişaf edən ölkələrindən birinə çevrilmişdir.*

Azərbaycanda müasir demokratik, hüquqi və dünyəvi dövlət quruculuğu, vətəndaş cəmiyyətinin təşəkkülü, milli-mənəvi dəyərlərə qayıdış və elmin, təhsilin, mədəniyyətin inkişafı əbədi surətdə Heydər Əliyevin adı ilə bağlıdır. Ölkəmizin əsas qanunu Konstitusiyanın qəbul edilməsi, hakimiyyətlərin bölünmə prinsipi-nin təsbit olunması, hüquq normalarının və qanunvericilik baza-

sının beynəlxalq standartlara uyğunlaşdırılması, müasir idarəetmə üsullarının bərqərar olması və müvafiq dövlət qurumlarının formalaşdırılması Heydər Əliyevin rəhbərliyi ilə gerçəkləşən genişmiqyaslı quruculuq proqramının tərkib hissələrindədir".¹⁰

Azərbaycanda müasir dövlət qulluğu hüquq institutunun formalaşması və inkişafı sahəsində həyata keçirilən islahatların əsası ümummilli lider Heydər Əliyev tərəfindən müəyyən edilmişdir. Hazırda isə bu siyasət möhtərəm Prezident İlham Əliyev cənabları tərəfindən uğurla davam və inkişaf etdirilir.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev cənabları ulu öndər Heydər Əliyevin dövlət qulluğu sisteminin formalaşmasında rolunu yüksək dəyərləndirərək ifadə etmişdir ki, "Müstəqil Azərbaycan Respublikasında müasir dövlət qulluğu sisteminin formalaşması və inkişafı ümummilli liderimiz Heydər Əliyevin adı ilə bağlıdır. Məhz Heydər Əliyevin ali siyasi hakimiyyətə qayıdışından sonra ölkədə xaos və anarxiyanın qarşısı alındı, dövlət nizamı və sabit dövlət idarəçiliyi bərpa edildi, demokratik, hüquqi dövlət quruculuğu prosesi başlandı. Onun rəhbərliyi altında həyata keçirilən idarəçilik fəaliyyəti insanlarımızda dövlətçilik şüurunu gücləndirdi, hakimiyyət və idarəetmə orqanlarının işinə inamı artırdı".¹¹

Fikrimizcə, məhz bu siyasətin nəticəsində Azərbaycan Respublikasında xalq hakimiyyətinin güclü və mükəmməl konstitusion bazası yaradılmış, milli qanunvericilik və hüquq sistemi formalaşdırılmış, daimi təkmilləşdirilmiş və hüququn aliliyi prinsipi təmin edilmiş və hazırda uğurla davam etdirilir.

Yuxarıda qeyd olunanların fonunda demək olar ki, dövlət qulluğu hüquq institutunun tərkib elementlərindən biri də prezidentlik təsisatıdır. Prezident dövlət hakimiyyəti sistemində xüsusi səlahiyyətli və statuslu ali dövlət orqanı, ali siyasi vəzifə

¹⁰ Azərbaycan xalqının ümummilli lideri Heydər Əliyevin 90 illik yubileyi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2013-cü il 21 yanvar tarixli 2679 nömrəli Sərəncamı / Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2013, №01, maddə 58

¹¹ Əliyev İ.H. İnkişaf – məqsədimizdir. On səkkizinci kitab. İyun 2006 - avqust 2006. B., Azərneşr, 2014, s.76

kimi çıxış edir. Prezidentlik institutunun dünyada, cəmiyyətin və dövlətin həyatında yerinin, rolunun və mahiyyətinin tədqiqinə çoxsaylı elmi əsərlər həsr edilmişdir¹². Azərbaycan Respublikasının dövlət müstəqilliyinin və təhlükəsizliyinin, xalqın suverenlik hüququnun təminatı və qarantı olan prezidentlik institutu konstitusion normalara əsaslanır. Azərbaycan Respublikasının dayanaqlı və davamlı inkişafı dövlət hakimiyyəti sisteminin təkmilləşdirilməsini, yeni məzmunlu dövlət strukturlarının yaradılmasını və dövlət idarəetməsində daha çevik və mütərəqqi mexanizmlərin tətbiq edilməsini zəruri etmişdir. Müasir dövlət idarəetmə sisteminin təkmilləşdirilməsini şərtləndirən amillərdən biri kimi vitse-prezidentlik təsisatının yaradılması və tətbiqi çıxış edir. Dövlət hakimiyyəti orqanları sistemində dövlətin konstitusion məqsədlərinin və funksiyalarının səmərəli həyata keçirilməsi üçün mütərəqqi üsullardan və metodlardan istifadəyə daha çox ehtiyac var-

¹² Əliyev Ş. Prezidentlik institutu. Dərs vəsaiti. B.: Bakı Universiteti, 1994; Абашмадзе В.В. Учение о разделении государственной власти и его критика. Тбилиси, 1972; Сахаров Н.А. Институт президентства в современном мире. М.: Юрид. лит. 1994; Чиркин В.Е. Основы сравнительного государственоведения. М.: Артикул 1997; Филиппов И.В. Роль Президента в обеспечении разделения и взаимодействия властей в Российской Федерации: Автореферат дис. ... канд. юрид. наук. М., 2002; Блажич Н.И. Модели разделения властей в правовом государстве: Дис. ... канд. юрид. наук. М., 2004; Бобракова Н.В. Институт главы государства в странах СНГ: сравнительно-правовой анализ: Дис. ... канд. юрид. наук. Краснодар, 2008; Волошенко И.Л. Институт президента в Российской Федерации (сравнительно-правовое исследование): Дис. ... канд. юрид. наук. Томск, 1999; Курскова Г.Ю. Конституционно-правовые основы политического режима: РСФСР-СССР-РФ (теоретический и политико-правовой аспекты). М.; Н. Новгород: ИД МПА-Пресс, 2006; Дегтев Г.В. Конституционно-правовой статус Президента Российской Федерации и США; Сравнительно-правовой анализ. М.: Юристь, 2003; Баглай М.В. Президенты Российской Федерации и Соединенных Штатов Америки. Роль, порядок выборов, полномочия. М.: Норма, 2012; Вашакидзе Н.А. Эволюция и современное состояние конституционно-правового статуса Президента Грузии (в контексте сравнительного анализа со статусами Президентов России и США): дис. ... канд. юрид. наук. М.: 2013

dır. Bu ehtiyac dövlət hakimiyyəti sistemində yeni, müasir dövrün tələblərinə cavab verən dövlət idarəetmə mexanizmlərinin yaradılmasını şərtləndirir. Təqdирə layiq hal kimi qeyd etmək olar ki, dövlət qulluğu hüquq münasibətlərinin subyektini kimi vitse-prezidentlik təsisatının yaradılması ilk növbədə dövlət idarəetmə sisteminin təkmilləşdirilməsini, ali icra hakimiyyəti sistemində müasir idarəetmə mexanizmlərinin yaranmasını, dövlət idarəetməsinin əsas yükünün daşıyıcısı olan icra hakimiyyətinin fəaliyyətində səmərəliliyi, çevikliyi və konstitusion məsuliyyəti özündə ehtiva edir.

2016-cı il sentyabrın 26-da keçirilmiş ümumxalq səsverməsində (referendumda) Azərbaycan xalqının iradəsinin ifadəsi olaraq Azərbaycan Respublikasının Birinci vitse-prezidenti və vitse-prezidentləri institutları təsis edilmişdir¹³. Azərbaycan Respublikasında Birinci vitse-prezident və vitse-prezidentlik vəzifələrinin təsis edilməsi xalq hakimiyyətinin konstitusion təminatları sisteminin gücləndirilməsini özündə ehtiva edir.

Vitse-prezidentlik təsisatının səmərəlilik dərəcəsini müasir dünya ölkələrinin təcrübəsində aydın görmək olar. Dövlət idarəetməsinin bu mexanizmi məhdud hakimiyyətli prezident idarəetmə üsulunun daha tipik forması olan ABŞ-da mövcuddur. ABŞ-a məxsus olan idarəetmə prinsiplərinin bəziləri müxtəlif dövlət idarəetmə sistemlərinə malik bəzi dövlətlərdə də müşahidə edilir. Bu baxımdan demək olar ki, icra hakimiyyətinin ABŞ-a məxsus sistemi son dövrlərdə Şimali və Cənubi Amerika ölkələrində, o cümlədən Avropa, Asiya və Afrika dövlətlərində geniş istifadə edilir. Vitse-prezidentlik təsisatı bu sistemin əsas tərkib hissələrindən birini təşkil edir, həmin ölkələrdə birinci vitse-prezident, vitse-prezidentlər vəzifələrinin təsis edilməsi, fəaliyyət göstərməsi dövlət hakimiyyətində varisliyin təmin edilməsinə xidmət

¹³ 2016-cı il sentyabrın 26-da keçirilmiş ümumxalq səsverməsinə (referendum) yekun vurulması və yekunların elan edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Mərkəzi Seçki Komissiyasının Qərarı / "Azərbaycan" qəz., 2016, 12 oktyabr, №224

edir. Məlum olduğu kimi Birləşmiş Millətlər Təşkilatının hazırda 193 üzv dövləti var, üzv dövlətlərdən 67-də vitse-prezidentlik vəzifəsi vardır. Nümunə kimi demək olar ki, İran İslam Respublikasında 11 vitse-prezident vardır və onların hər biri müxtəlif sahələr üzrə səlahiyyətlərə malikdir. ABŞ, Braziliya, Argentina, İsveçrə, Hindistan, Bolqarıstan, Kolumbiya, Uruqvay, Birləşmiş Ərəb Əmirlikləri və s. dövlətlərdə vitse-prezidentlik vəzifəsi səmərəlilik dərəcəsinə görə diqqəti cəlb edir.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının "Azərbaycan Respublikasının vitse-prezidentləri" adlanan 103¹-ci maddəsi ilə vitse-prezidentlik institutu təsis ediləndir. Həmin maddədə təsbit ediləndir ki, "Azərbaycan Respublikasının Birinci vitse-prezidenti və vitse-prezidentləri Azərbaycan Respublikasının Prezidenti tərəfindən vəzifəyə təyin və vəzifədən azad edirlər"¹⁴. Vitse-prezidentlik vəzifəsi siyasi vəzifələr təsnifatına, o cümlədən ali icra hakimiyyəti sisteminə daxildir və onun strukturunun ayrılmaz tərkib hissəsidir.

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı ilə Mehriban xanım Əliyeva ilk Birinci vitse-prezident təyin ediləndir¹⁵. Mehriban xanım Əliyeva Azərbaycan xalqı qarşısında xüsusi xidmətləri ilə fərqlənən, xalqın böyük nüfuzunu, rəğbətini və etimadını qazanmış, dövlətin inkişafına böyük töhvələr vermiş, yüksək biliyə, bacarığa, idarəetmə qabiliyyətinə malik dünya şöhrətli ictimai xadimdir. Məhz Mehriban xanım Əliyeva kimi bir şəxsiyyətin dövlət hakimiyyətində yer tutması xalqın iradəsinin ifadəsini, dövlətin kadr siyasətində və dövlət idarəetməsində peşəkarlıq elementinin əsas atributlarından ən başlıcasını təmin etmiş oldu.

¹⁴ Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası. Bakı: Hüquq Yayın Evi, 2016

¹⁵ M.A.Əliyevanın Azərbaycan Respublikasının Birinci vitse-prezidenti təyin edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2017-ci il 21 fevral tarixli Sərəncamı / Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2017, №02, maddə 261

Azərbaycan Respublikasında demokratik, hüquqi dövlətin dayanıqlı və davamlı inkişafının, insan və vətəndaş hüquqlarının və azadlıqlarının, hüquqi dövlət quruculuğu prosesinin davam və inkişaf etdirilməsinə yönəldilmiş islahatlar konstitusion təminatların realizəsini özündə ehtiva edir. Hüquqi dövlət quruculuğu prosesinin mütəmadi olaraq təkmilləşməsinə xidmət edən islahatlar səmərəli və məqsədyönlü nəticələri ilə xarakterizə edilir. Əldə olunmuş nailiyyətlər ölkənin modernləşdirilməsinə istiqamətlənmiş siyasətlə bilavasitə şərtlənir.

Ümummilli lider Heydər Əliyev tərəfindən əsas qoyulmuş Prezident İlham Əliyev cənabları tərəfindən uğurla davam və inkişaf etdirilərək həyata keçirilən dövlət siyasətinin nəticəsi olaraq Azərbaycan Respublikasının inkişaf strategiyasının əsas istiqamətləri aşağıdakı kimi müəyyən edilmişdir:

- hüquqi dövlət quruculuğu prosesi;
- dövlətin sosial yönümlüyü;
- dövlətin mütərəqqi üsullarla inkişafı;
- vətəndaş cəmiyyətinin bərqərar edilməsi;
- beynəlxalq arenaya inteqrasiya;
- sosial tərəqqiyə nail olmaq;
- rifah dövlətinə nail olmaq.

Bunlarla yanaşı ümummilli lider Heydər Əliyev tərəfindən Azərbaycan dövlətinin:

- hərtərəfli inkişafının sosial, siyasi, iqtisadi və hüquqi islahatlar yolu ilə həyata keçirilmə modelinin əsas qoyulmuş;
- hüququn aliliyi prinsipi təmin edilmiş;
- ictimai sabitliyə nail olunmuş;
- sosial-iqtisadi inkişafın prioritetləri;
- dövlət siyasətinin əsas istiqamətləri;
- inkişafın uzunmüddətli strateji xətti formalaşdırılmışdır¹⁶.

¹⁶ Səlimzadə M.İ., Məmmədov O.C., Xəlilov Q.R. Bələdiyyələrin statusu: hüquq və vəzifələri. Metodiki vəsait. "Zərdabi LTD" MMC, Bakı: 2015, s.10-11

Azərbaycan Respublikasının İnsan Hüquqları üzrə Müvəkili (Ombudsman), prof. E.T.Süleymanova haqlı olaraq yazır ki, respublikamızda aparılan ardıcıl islahatlar da idarəetmənin təkmilləşdirilməsinə, səmərəli və peşəkar dövlət qulluğunun, vətəndaş-məmur münasibətlərində yeni düşüncə tərzinin formalaşdırılmasına, məsuliyyətli, kreativ, dövlətinə və xalqına sadıq kadr potensialının formalaşdırılmasına xidmət edir¹⁷. R.Yanq və R.C.Şabanov hesab edir ki, dövlət qulluğunun təkmilləşməsi obyektiv zərurdən irəli gəlir və zaman-zaman inzibati islahatların həyata keçirilməsi ilə mövcud olan sistemin inkişafına güclü təkan verir. Bununla belə islahatları həyata keçirən qüvvə insanlardır, daha doğrusu o insanlar ki, cəmiyyətdə aparıcı rollardadır - siyasi liderlər, dövlət xadimləri, parlamentarilər, inzibati-siyasi elitanın özəyini təşkil edən yüksək rütbəli məmurlar, alim-ekspertlər və s. İdarəçilik təcrübəsindən o da məlumdur ki, inzibətçilik sisteminin təkmilləşməsi məqsədlə keçirilən islahatların cəmiyyət üçün nə dərəcədə faydalı və ya faydasız olmasında subyektiv amillərin təsiri hər zaman güclü olmuş və hazırda da güclü olmaqdadır. Bu baxımdan mövcud olan sistemlər daim öyrənilməli və dərinlən təhlil edilməli, hazırlanan islahat konsepsiyaları isə elmi cəhətdən əsaslandırılmalıdır¹⁸.

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin dövlət qulluğu hüquq institutunun formalaşması və inkişafı sahəsində həyata keçirdiyi islahatların inkişaf istiqamətlərini aşağıdakı kimi ifadə etmək olar.

Dövlət hakimiyyəti münasibətlərinin hüquqi təminatları sistemində əsas mənbə Azərbaycan Respublikasının ilk milli Konstitusiyasıdır¹⁹. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası ümummillə lider Heydər Əliyevin sədrliyi ilə yeni Konstitusiya layihəsini hazırlayan komissiya tərəfindən hazırlanmış, 12

¹⁷Süleymanova E.T. Dövlət quruculuğu və idarəetmənin təkmilləşdirilməsində insan hüquqları amili // Dövlət idarəçiliyi: nəzəriyyə və təcrübə. Elmi-nəzəri jurnal. 2014, №3 (47), s.97

¹⁸ Yanq R., Şabanov R.C. Azərbaycanda müasir dövlət qulluğu modeli axtarışı: dünya təcrübəsi kontekstində. Bakı: Printed, 2004, s.214

¹⁹ Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası. Bakı: Hüquq Yayın Evi, 2016

noyabr 1995-ci ildə ümumxalq səsverməsində (referendumda) qəbul edilmiş və 1995-ci il 27 noyabr tarixində qüvvəyə minmişdir. Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasına 2002-ci il avqustun 24-də, 2009-cu il martın 18-də və 2016-cı il sentyabrın 26-da keçirilmiş ümumxalq səsverməsində (referendumda) əlavə və dəyişikliklərlə edilmişdir.

"Azərbaycan Respublikasının dövlət müstəqilliyinin bərpasının iyirmi beşinci ildönümü haqqında" Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2016-cı il 11 oktyabr tarixli Sərəncamında qeyd edilir ki: "1995-ci ildə qəbul olunan Azərbaycan Konstitusiyası milli dövlət quruculuğunun bünövrəsini təşkil etməklə müasir dövlətin bütün qurum və təsisatlarının formalaşdırılmasında, hakimiyyət bölgüsü prinsiplərinin tam təşəkkül tapmasında, parlamentarizm ənənələrinin zənginləşdirilməsində mühüm rol oynamışdır. 2002-ci il 24 avqust, 2009-cu il 18 mart və 2016-cı il 26 sentyabr tarixli referendümlər Konstitusiyanın müəyyən maddələrinə əlavələri ilə dövlət quruculuğu sisteminin təkmilləşməsinə töhfələr vermişdir"²⁰.

Prof. Ə.H.Rzayevin fikrincə, hüquqi dövlətin qanunvericilik dövləti olması aksioma kimi qəbul edilir. Konstitusiyanın qəbulu hüquqi dövlətin formalaşması prosesinin mühüm tərkib hissəsidir. Azərbaycan Konstitusiyası cəmiyyətin yeniləşməsi və inkişafının prinsip və parametrlərini göstərir, siyasi, iqtisadi sistemdə cəmiyyət dəyişikliklərindən keyfiyyət dəyişikliklərinə keçidi əks etdirir²¹. C.A.Süleymanov yazır ki, dövlət idarəetməsi çoxaspektli fəaliyyətdir və bu fəaliyyət məhz dövlət mexanizminin müxtəlif elementləri vasitəsilə reallaşır. Dövlət idarəetməsinin dövlət mexanizmi tərəfindən reallaşması sistemli xarakter daşıyır. Belə bir xüsusiyyətə malik olmadan dövlət idarəetməsinin həyata keçirilməsi mümkün deyil. Belə ki, dövlət idarəetməsində müxtəlif

²⁰ "Azərbaycan Respublikasının dövlət müstəqilliyinin bərpasının iyirmi beşinci ildönümü haqqında" Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2016-cı il 11 oktyabr tarixli Sərəncamı / Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2016, №10, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin İşləri Haqqında Məcəllə. Bakı: Bakı Universiteti, 2016, s.139

dövlət orqanları və dövlətin digər strukturları, vəzifəli şəxslər və digər dövlət qulluqçuları iştirak edir, böyük həcmdə idarəetmə qərarları qəbul olunur. Yalnız dövlət idarəetməsinin sistemliliyi onların fəaliyyətinə məqsədyönlü xarakter qazandırır, koordinasiya edir, subordinasiya olunmasına imkan yaradır və səmərəli nəticə verməsinə yol verir²².

Ümummilli lider Heydər Əliyevin "Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında hüquqi islahat komissiyasının yaradılması haqqında" 21 fevral 1996-cı il tarixli Sərəncamı²³ və "Azərbaycan Respublikasının dövlət idarəetmə sistemində islahatlar aparılması üzrə dövlət komissiyasının yaradılması haqqında" 29 dekabr 1998-ci il tarixli Fərmanı²⁴ dövlət qulluğu hüquq institutunun formalaşmasına və inkişafına olduqca böyük təsir göstərmişdir. Hər iki komissiya ümummilli lider Heydər Əliyevin sədrliyi ilə uğurla fəaliyyət göstərmiş və öz müsbət nəticələrini vermişdir.

"Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında hüquqi islahat komissiyasının yaradılması haqqında" Sərəncamın məqsədi üç ümumi istiqamət üzrə aşağıdakı kimi ifadə edilmişdir:

- Azərbaycan Respublikasında məqsədyönlü hüquqi islahatların ardıcıl və uğurla həyata keçirilməsi;
- demokratik təsisatların və qanunun aliliyi prinsipinin möhkəmləndirilməsi;
- qanunvericilik, icra və məhkəmə hakimiyyətlərinin qarşılıqlı fəaliyyətinin təmin edilməsi.

"Azərbaycan Respublikasının dövlət idarəetmə sistemində islahatlar aparılması üzrə dövlət komissiyasının yaradılması haq-

²² Süleymanov C.A., Nəsirov B., Xahqov M., Qurbanov P. Dövlət və hüquq nəzəriyyəsi. Bakı: Mütərcim, 2010, s.154

²³ Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında hüquqi islahat komissiyasının yaradılması haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 21 fevral 1996-cı il tarixli Sərəncamı / <http://president.az/administration/commissions/>

²⁴ Azərbaycan Respublikasının dövlət idarəetmə sistemində islahatlar aparılması üzrə dövlət komissiyasının yaradılması haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 29 dekabr 1998-ci il tarixli 53 nömrəli Fərmanı / Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 1998, №12, maddə 767

qında" Fərman dövlət idarəetmə sistemində islahatların böyük əhəmiyyət kəsb etdiyini və miqyasını nəzərə alaraq, həmin islahatların həyata keçirilməsini təmin etmək məqsədi daşımışdır. Fərmanda, cəmiyyətin demokratikləşdirilməsi və bazar münasibətlərinin daha da inkişaf etdirilməsi üçün dövlət idarəetməsində köklü islahatların aparılmasının prinsipial əhəmiyyət kəsb etdiyi xüsusi vurğulanmışdır. Fərmanla müəyyən edilmiş məqsədlərə nail olmaq üçün qarşıya aşağıdakı vəzifələr qoyulmuşdur:

- dövlət xərclərinin şəffaf tənzimlənməsi mexanizminin formalaşdırılması;
- audit və dövlət idarəetmə (o cümlədən dövlət qulluğu) sisteminin yenidən qurulması;
- iqtisadiyyatın idarə olunmasının təsisat sisteminin təkmilləşdirilməsi;
- hüquqi və məhkəmə islahatlarının aparılmasının sistemli yanaşma əsasında kompleks şəkildə həyata keçirilməsi²⁵.

Dövlət komissiyasının tərkibində aşağıdakı istiqamətlər üzrə 4 işçi qrupu yaradılmışdır:

- 1) dövlət xərclərinin idarə olunması sisteminin yenidən qurulması;
- 2) audit sisteminin islahatı;
- 3) dövlət idarəetmə sisteminin islahatı;
- 4) hüquq və məhkəmə sisteminin islahatı.

"Dövlət xərclərinin idarə olunması sisteminin yenidən qurulması" və "audit sisteminin islahatı" istiqamətləri üzrə işçi qruplarına rəhbərlik Azərbaycan Respublikasının Baş naziri A.T.Rasizadə tərəfindən, "dövlət idarəetmə sisteminin islahatı" və "hüquq və məhkəmə sisteminin islahatı" istiqamətləri üzrə işçi qruplarına rəhbərlik isə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Administrasi-

²⁵ Azərbaycan Respublikasının dövlət idarəetmə sistemində islahatlar aparılması üzrə dövlət komissiyasının yaradılması haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 29 dekabr 1998-ci il tarixli 53 nömrəli Fərmanı / Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 1998, №12, maddə 767

yasının rəhbəri, akademik R.Ə.Mehdiyev tərəfindən uğurla həyata keçirilmiş və kifayət qədər səmərəli nəticələrə nail olunmuşdur.

Həyata keçirilən islahatların nəticələrindən biri kimi Dövlət qulluğu haqqında Azərbaycan Respublikasının 21 iyul 2000-ci il tarixli Qanunu²⁶ qəbul edilmişdir. Bu qanun dövlət qulluğu hüquq institutunun inkişafında mühüm yer tutur.

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin “Azərbaycan 2020: gələcəyə baxış” İnkişaf Konsepsiyasının hazırlanması barədə” 29 noyabr 2011-ci iltarixli Sərəncamı²⁷ ilə Azərbaycanın yeni inkişaf mərhələsinə qədəm qoyması elan edilmişdir. Bu elan şəxsiyyət, cəmiyyət və dövlət üçün mühüm strateji əhəmiyyət kəsb edən, insan və vətəndaş hüquqlarının və azadlıqlarının səmərəli müdafiəsinə yönəlmiş uğurla həyata keçirilən məqsədyönlü islahatların nəticəsini özündə bariz şəkildə ehtiva edir. Azərbaycanın yeni inkişaf mərhələsinin əsas hədəfləri aşağıdakı kimi müəyyən edilmişdir:

- çoxşaxəli, səmərəli və innovasiya yönümlü iqtisadiyyatın formalaşdırılması;
- sosial sahədə önləyici inkişaf trendinin təmin olunması;
- əhalinin rifahının layiqli, qabaqcıl beynəlxalq standartlara uyğun səviyyəyə çatdırılması;
- elmin, mədəniyyətin inkişafında, ictimai həyatın bütün istiqamətlərində yeni nailiyyətlərin əldə olunması.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev cənablarının 29 dekabr 2012-ci il tarixli Fərmanı²⁸ ilə “Azərbaycan

²⁶ Dövlət qulluğu haqqında Azərbaycan Respublikasının 21 iyul 2000-ci il tarixli 926-IQ nömrəli Qanunu / Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2001, №01, maddə 1

²⁷ “Azərbaycan 2020: gələcəyə baxış” İnkişaf Konsepsiyasının hazırlanması barədə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 29 noyabr 2011-ci il tarixli 1862 nömrəli Sərəncamı / Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2011, №11, maddə 1061

²⁸ “Azərbaycan 2020: gələcəyə baxış” İnkişaf Konsepsiyasının təsdiq edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 29 dekabr 2012-ci il tarixli 800 nömrəli Fərmanı / Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2012, №12, maddə 1274

2020: gələcəyə baxış” İnkişaf Konsepsiyası” təsdiq edilmişdir (bundan sonra Konsepsiya). Fərmanın əsas məqsədi - 2020-ci ilədək dövr üçün ölkənin perspektiv inkişaf hədəf və istiqamətlərini müəyyənləşdirmək və onların gerçəkləşdirilməsini təmin etməkdən ibarətdir. Fərmanla müasir Azərbaycan dövlətinin fəaliyyətində mərkəzi yer tutan istiqamətlər aşağıdakı kimi müəyyən edilmişdir:

- ölkədə iqtisadiyyatın tarazlı və dayanıqlı inkişafını təmin etmək;
- əhalinin sosial rifahını yüksəltmək;
- sosial-iqtisadi inkişafın cari, orta və uzunmüddətli dövrləri arasında üzvi bağlılıq və qarşılıqlı uzlaşma yaratmaq;
- cəmiyyətin bütün istiqamətlərdə tərəqqisini sürətləndirmək;
- inkişafın keyfiyyətə yeni modelini formalaşdırmaq.

Konsepsiyada ölkə həyatının bütün sahələrində inkişaf siyasətinin əsas strateji hədəfləri ehtiva edilmiş və onun məqsədli dövlət proqramları vasitəsi ilə həyata keçirilməsi nəzərdə tutulmuşdur. Konsepsiyasının həyata keçirilməsinə ümumi rəhbərlik və nəzarət səlahiyyətləri Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Administrasiyasına həvalə edilmişdir.

Konsepsiyada mövcud vəziyyət təhlil edilərək göstərilmişdir ki, XXI əsrin ilk illərində ölkəmizdə aparılan genişmiqyaslı islahatların daha da dərinləşdirilməsi, cəmiyyətimizin daha yüksək sosial-iqtisadi inkişaf pilləsinə yüksəlməsinə şərait yaratmışdır. Ölkədə investisiya mühitinin yaxşılaşdırılmasında mühüm addımlar atılmış, dövlət idarəçiliyi müasir meyarlara uyğun yenidən qurulmuşdur.

Konsepsiyanın başlıca strateji məqsədi kimi mövcud imkan və resursları nəzərə almaqla, Azərbaycanda davamlı iqtisadi artım və yüksək sosial rifah, səmərəli dövlət idarəetməsi və qanunun aliliyi, insanların bütün hüquq və azadlıqlarının tam təmin olunması və vətəndaş cəmiyyətinin ölkənin ictimai həyatında fəal statusu ilə səciyyələnən inkişaf mərhələsinə nail olması çıxış edir.

Konsepsiyanın səkkizinci bölməsi “Qanunvericiliyin təkmilləşdirilməsi və institusional potensialın gücləndirilməsi” adlanır. Həmin bölmə ilə Konsepsiyada nəzərdə tutulmuş məqsədlərə nail olmanın əsas vasitəsi kimi qanunvericiliyin təkmilləşdirilməsi və institusional potensialın gücləndirilməsi müəyyən edilmişdir. Konsepsiyada qeyd olunan istiqamət üzrə aşağıdakı tədbirlərin ardıcıl olaraq həyata keçirilməsi əsas məqsədlərdən biri kimi qarşıya qoyulmuşdur:

- 1) qanunvericiliyin təkmilləşdirilməsində bazar iqtisadiyyatı şəraitində sağlam rəqabəti təmin edən səmərəli dövlət tənzimləməsi prinsipinin əsas götürülməsi;
- 2) biznes mühitinin yaxşılaşdırılması;
- 3) milli qanunvericilik bazasının beynəlxalq ticarət sisteminin tələblərinə uyğunlaşdırılması prioritetlərinin diqqət mərkəzində saxlanması;
- 4) qanunun aliliyinin təmin edilməsi məqsədi ilə icra intizamının və nəzarət sisteminin gücləndirilməsi;
- 5) qanunvericiliyin təkmilləşdirilməsi;
- 6) piratçılıq və kontrafaksiya da daxil olmaqla əqli mülkiyyət hüquqlarının pozulmasına qarşı səmərəli tədbirlərin görülməsi;
- 7) hüquq mühafizə orqanlarının fəaliyyətinin müasir tələblərə uyğun qurulması;
- 8) hüquq mühafizə orqanlarının fəaliyyətində şəffaflıq və açıqlıq prinsiplərinin rəhbər tutulmasının təmin edilməsi;
- 9) məhkəmə infrastrukturunun təkmilləşdirilməsi, bu fəaliyyətə elektron xidmətlərin inkorporasiya edilməsi və vətəndaşların ədalət mühakiməsinə çıxış imkanlarının artırılması;
- 10) vətəndaşların (və xüsusən bölgələrdə yaşayanların) hüquqi biliklərinin artırılmasının daim diqqət mərkəzində saxlanması;
- 11) Konsepsiya çərçivəsində nəzərdə tutulmuş hədəflərə nail olma baxımından institusional potensialın gücləndirilməsi də öz növbəsində xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. İnstitusional potensialın gücləndirilməsi özündə aşağıdakı üç əsas istiqaməti ehtiva etmişdir:

- dövlət sektorunda insan resurslarının inkişafı;
 - “elektron hökumət” fəaliyyətinin genişləndirilməsi;
 - institusional islahatların davam etdirilməsi.
- 12) dövlət qulluqçularının sosial müdafiəsi və sosial təminatı sisteminin gücləndirilməsi;
 - 13) korrupsiyaya qarşı mübarizə tədbirlərinin genişləndirilməsi;
 - 14) bələdiyyələrin potensialının gücləndirilməsi;
 - 15) bələdiyyə idarəçiliyi sahəsində ixtisaslaşmış kadrların hazırlanması;
 - 16) qeyri-hökumət təşkilatlarının, xüsusən bölgələrdə fəaliyyətinin dəstəklənməsi ilə bağlı tədbirlər görülməsi;
 - 17) dövlət resurslarının prioritet hesab olunan dövlət xidmətləri arasında bölgüsünə, səmərəli və qənaətlə istifadə edilməsinə xüsusi diqqət yetirilməsi;
 - 18) demokratik və şəffaf idarəetmənin mühüm tərkib hissəsi kimi bərabərlik, tərəfsizlik və açıqlıq prinsiplərinə uyğun olaraq, vətəndaşların dövlət tərəfindən yayımlanan məlumatlara çıxış imkanlarının artırılması;
 - 19) dövlət sektorunda bir sıra xidmətlərin müvafiq sahə üzrə ixtisaslaşmış özəl müəssisələrə ötürülməsi;
 - 20) konsepsiyaya uyğun olaraq, dövlət orqanlarında idarəçilik metod və mexanizmlərinin təkmilləşdirilməsi;
 - 21) vətəndaş və təşkilatların xidmətlərdən sadə, asan və sərbəst istifadəsi üzrə kompleks tədbirlərin davam etdirilməsi;
 - 22) elektron kanallar vasitəsilə ictimaiyyətə təqdim edilən dövlət xidmətlərinin sayının artırılması;
 - 23) daxili bazarın təhlükəli məhsullardan qorunmasında, ticarətdə texniki maneələrin aradan qaldırılmasında və sahibkarlığın inkişafında əhəmiyyəti böyük olan standartlaşdırma sisteminin beynəlxalq tələblərə uyğunlaşdırılması, təkmilləşdirilməsi və inkişaf etdirilməsi ilə bağlı zəruri tədbirlərin davam etdirilməsi;
- Konsepsiyada beynəlxalq təcrübəyə əsaslanaraq:

24) dövlət qurum və müəssisələrinin fəaliyyət sahələri üzrə prioritet inkişaf məqsədlərinin müəyyən edilməsi;

25) həmin məqsədlərin qəbul edilmiş müvafiq dövlət proqramlarına uyğunlaşdırılması;

26) onların səmərəli reallaşdırılması baxımından hər bir dövlət qurum və müəssisəsinin strateji plan hazırlayaraq həyata keçirməsi²⁹.

“Azərbaycan 2020: gələcəyə baxış” İnkişaf Konsepsiyası üzrə Milli Fəaliyyət Qrupunun yaradılması haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2013-cü il 29 may tarixli Sərəncamı³⁰ olmuşdur. Milli Fəaliyyət Qrupu Konsepsiyanın icrasını təmin etmək, dövlət orqanlarının, təşkilatlarının və müəssisələrinin fəaliyyətini təşkil etmək və əlaqələndirmək məqsədi ilə yaradılmışdır. Milli Fəaliyyət Qrupuna tapşırılmışdır ki, Konsepsiyanın həyata keçirilməsi üzrə müvafiq strategiyaların, dövlət proqramlarının, digər sənəd və tədbirlərin layihəsini hazırlayıb müəyyən olunmuş qaydada Azərbaycan Respublikasının Prezidentinə təqdim etsin.

Fikrimizcə, yuxarıda qeyd edilənlərin həyata keçirilməsini şərtləndirən əsas amillərdən bir də dövlət qulluğunun təkmilləşdirilməsidir. Buna görə də, “Azərbaycan Respublikasında dövlət qulluğunun təkmilləşdirilməsinə dair İslahat Proqramı”nın layihəsinin hazırlanması, qəbul edilməsi və tətbiqi zəruri məsələlərdən biridir. Çünki, dövlət idarəçiliyi məhz səmərəli dövlət qulluğu vasitəsi ilə həyata keçirilir. Digər tərəfdən, müasir dövrdə dövlət qulluğuna dair qanunvericiliyin sistemləşdirilməsi həlli zəruri olan məsələlərdən biri kimi çıxış edir. Nəticə etibarilə, “Azər-

²⁹ “Azərbaycan 2020: gələcəyə baxış” İnkişaf Konsepsiyasının təsdiq edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 29 dekabr 2012-ci il tarixli 800 nömrəli Fərmanı / Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2012, №12, maddə 1274

³⁰ “Azərbaycan 2020: gələcəyə baxış” İnkişaf Konsepsiyası üzrə Milli Fəaliyyət Qrupunun yaradılması haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2013-cü il 29 may tarixli 2918 nömrəli Sərəncamı / Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2013, №05, maddə 558

baycan Respublikasının Dövlət Qulluğu Məcəlləsi”nin qəbul edilməsinə böyük ehtiyac vardır.

Dövlət hakimiyyətinin və dövlət idarəetməsinin həyata keçirilməsinin əsas təminat vasitələrindən biri də dövlət qulluğudur. Bu baxımdan demək olar ki, Azərbaycanın milli hüquq elminin müstəqil sahəsi kimi formalaşmaqda olan dövlət qulluğu hüquq elmi-nəzəri və təcrübi cəhətdən təhlili və həlli zəruri olan, çoxsaylı aktual problemləri ilə xarakterizə olunur. Fikrimizcə, dövlətin inkişafını şərtləndirən zəruri amillərdən biri də dövlət qulluğu hüquq institutunun təkmilləşdirilməsi prosesinin sürətləndirilməsidir.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev cənabları ilk olaraq dövlət qulluğuna dair qanunvericiliyin məcəllələşdirilməsi təşəbbüsü ilə çıxış edibdir. Prezident İlham Əliyev cənablarının 2008-ci il 15 sentyabr tarixli Sərəncamı ilə “2008-2015-ci illərdə Azərbaycan Respublikasında yoxsulluğun azaldılması və davamlı inkişaf Dövlət Proqramı” təsdiq edilmişdir³¹. Həmin Dövlət Proqramının həyata keçirilməsinə dair Tədbirlər Planlarında (2008-2010; 2011-2015) digər məsələlərlə yanaşı dövlət qulluğuna dair qanunvericiliyin məcəllələşdirilməsi də nəzərdə tutulubdur.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev cənablarının 2012-ci il 5 sentyabr tarixli Sərəncamı ilə təsdiq edilmiş “Korrupsiyaya qarşı mübarizəyə dair 2012-2015-ci illər üçün Milli Fəaliyyət Planı”nda³² dövlət qulluğuna dair qanunvericiliyin və institusional mexanizmlərin təkmilləşdirilməsi, dövlət

³¹ “2008-2015-ci illərdə Azərbaycan Respublikasında yoxsulluğun azaldılması və davamlı inkişaf Dövlət Proqramı”nın təsdiq edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2008-ci il 15 sentyabr tarixli 3043 nömrəli Sərəncamı / Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2008, №09, maddə 824

³² “Açıq Hökumətin təşviqinə dair 2012-2015-ci illər üçün Milli Fəaliyyət Planı”nın və “Korrupsiyaya qarşı mübarizəyə dair 2012-2015-ci illər üçün Milli Fəaliyyət Planı”nın təsdiq edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2012-ci il 5 sentyabr tarixli 2421 nömrəli Sərəncamı / Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2012, №9, maddə 872

qulluğuna dair qanunvericiliyin məcəllələşdirilməsi kimi məsələlər də öz əksini tapıbdir.

Yuxarıda qeyd edilənlərin kontekstində belə qənaətə gəlmək olar ki, hazırkı dövrü dövlət qulluğuna dair qanunvericiliyin məcəllələşdirilməsi prosesinin yekun mərhələsi hesab etmək olar. Belə ki, "Azərbaycan Respublikasının Dövlət Qulluğu Məcəlləsi"-nin layihəsi hazırlanmış və ictimaiyyətin müzakirəsinə təqdim edilmişdir. Yaxın gələcəkdə həmin məcəllənin qəbul və tətbiq edilməsi ilə dövlət qulluğuna dair qanunvericiliyin sistemləşdirilməsi və məcəllələşdirilməsi prosesi başa çatmış olacaqdır. Bu amillər onu sübut edir ki, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev cənablarının dövlət qulluğu hüquq institutunun yaranmasında, formalaşmasında və inkişafında, bu sahədə qanunvericiliyin təkmilləşdirilməsində böyük rolu vardır. Ölkə başçısı tərəfindən dövlət qulluğuna dair qanunvericiliyin təkmilləşdirilməsi və məcəllələşdirilməsi sahəsində uğurla həyata keçirilən dövlət siyasəti Azərbaycan elmi ictimaiyyətinin qarşısında əsaslı vəzifələr qoymuşdur. Belə ki, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev cənabları hüquqi dövlətin, cəmiyyətin və şəxsiyyətin inkişafında tutduğu yerə və rola görə elmin inkişafına daimi böyük əhəmiyyət və dəyər verir. Azərbaycan Respublikasının Prezidentinin 2009-cu il 4 may tarixli Sərəncamı³³ ilə "Azərbaycan Respublikasında 2009-2015-ci illərdə elmin inkişafı üzrə Milli Strategiya" və "Azərbaycan Respublikasında 2009-2015-ci illərdə elmin inkişafı üzrə Milli Strategiyanın həyata keçirilməsi ilə bağlı Dövlət Proqramı" təsdiq edilmiş, 2009-cu il 21 oktyabr tarixli Sərəncamı³⁴ ilə "Azərbaycan Respublikasının

³³ "Azərbaycan Respublikasında 2009-2015-ci illərdə elmin inkişafı üzrə Milli Strategiya"-nın və "Azərbaycan Respublikasında 2009-2015-ci illərdə elmin inkişafı üzrə Milli Strategiyanın həyata keçirilməsi ilə bağlı Dövlət Proqramı"-nın təsdiq edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2009-cu il 04 may tarixli 255 nömrəli Sərəncamı / Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2009, №05, maddə 336

³⁴ "Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Elmin İnkişafı Fondunun yaradılması haqqında" Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2009-cu il 21

Prezidenti yanında Elmin İnkişafı Fondu" yaradılmış, 2010-cu il 19 fevral tarixli Fərmanı³⁵ ilə "Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Elmin İnkişafı Fondunun Nizamnaməsi" təsdiq ediləlibdir.

Elm haqqında Azərbaycan Respublikasının 14 iyun 2016-cı il tarixli Qanunun³⁶ qəbul edilməsi də dövlətin elmə olan münasibətinin bariz nümunəsi kimi qiymətləndirilir.

Uğurla həyata keçirilən siyasətin davamı olaraq Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2016-cı il 6 dekabr tarixli Fərmanı³⁷ ilə "Milli iqtisadiyyat və iqtisadiyyatın əsas sektorları üzrə strateji yol xəritələri" təsdiq edilmişdir. Strateji Yol Xəritəsi müasir baxışlar kontekstində böyük sosial, siyasi, iqtisadi və hüquqi əhəmiyyət kəsb edir, ən başlıcası isə milli maraqların təmin edilməsinin real imkanlarını özündə birləşdirir.

Azərbaycan Respublikasında uğurla həyata keçirilən kompleks islahatlar dövlətin funksiyalarının, dövlət hakimiyyəti orqanları sisteminin təkmilləşdirilməsinə və dövlətin özünün ictimai həyatda rolunun dəyişdirilməsinə yönəldilmişdir. Bütün bunlar dövlət idarəetməsinin, dövlət tənzimləmə sisteminin, dövlətin konstitusion məqsədlərinin və funksiyalarının, dövlət qulluğu sisteminin təkmilləşdirilməsi ilə nəticələnmişdir. Eyni zamanda dövlət qulluğu hüquq institutunun yaranmasına, formalaşmasına və inkişafına öz dəyərli töhvəsini vermişdir.

oktyabr tarixli 526 nömrəli Sərəncamı / Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2009, №10, maddə 810

³⁵ "Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Elmin İnkişafı Fondunun Nizamnaməsi"-nin təsdiq edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2010-cu il 19 fevral tarixli 223 nömrəli Fərmanı / Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2010, №02, maddə 87

³⁶ Elm haqqında Azərbaycan Respublikasının 14 iyun 2016-cı il tarixli 271-VQ nömrəli Qanunu / Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2016, №08, maddə 1366

³⁷ Milli iqtisadiyyat və iqtisadiyyatın əsas sektorları üzrə strateji yol xəritələrinin təsdiq edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2016-cı il 6 dekabr tarixli 1138 nömrəli Fərmanı / Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2016, №05, 2056

Dövlətin konstitusion məqsədlərinin və funksiyalarının həyata keçirilməsində səmərəliliyi şərtləndirən əsas amillərdə biri kimi vətəndaşların peşəkar dövlət qulluğu fəaliyyəti çıxış edir. Dövlət qulluğu peşəkar fəaliyyətin xüsusi növü olaraq mürəkkəb tərkib elementlərinə və tənzimətmə metodlarına malikdir.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev cənabları dövlət qulluğu siyasətini və peşəkar dövlət qulluğu fəaliyyətini kompleks qiymətləndirərək ifadə etmişdir ki, "dövlət qulluğu siyasətinin əsas məqsədi ölkəmizdə səmərəli, məsuliyyətli və demokratik idarəçiliyin yaradılmasından, dövlət orqanlarının fəaliyyətində çevikliyin və şəffaflığın gücləndirilməsindən, o cümlədən vətəndaşların qayğı və ehtiyaclarının daha dolğun təmin edilməsindən ibarətdir"³⁸.

Görkəmli akademik R.Ə.Mehdiyev dövlət qulluğunu xüsusi fəaliyyət növü kimi xarakterizə etmişdir. Akademikin fikrincə, "dövlət qulluğu Azərbaycanın müstəqil dövlətçiliyinin möhkəmləndirilməsində, sosial-iqtisadi proqramların həyata keçirilməsində, mədəni inkişafında və bütövlükdə cəmiyyət həyatının müxtəlif sahələrinin tənzimlənməsində böyük əhəmiyyət kəsb edən fəaliyyət sahəsidir"³⁹.

Yuxarıda qeyd olunanlara əsasən belə qənaətə gəlmək olar ki, Azərbaycan Respublikasının müasir inkişaf konsepsiyasının əsas istiqamətlərindən birini dövlət idarəetmə sisteminin, o cümlədən dövlət qulluğu sisteminin islahatı təşkil edir. Fikrimizcə, inkişafın müasir mərhələsində "Azərbaycan Respublikasının dövlət idarəetmə sisteminin islahatı Konsepsiyası"nın qəbul və tətbiq edilməsi faydalı olardı.

Dövlət idarəetmə sisteminin islahatı konsepsiyasının əsas istiqamətlərinə aşağıdakıları aid etmək olar:

- xalqın suverenlik hüququnun daşıyıcılarının konstitusion-hüquqi məsuliyyətinin artırılması;
- dövlət hakimiyyəti orqanlarının və dövlət hakimiyyət səlahiyyətli vəzifəli şəxslərin konstitusion-hüquqi məsuliyyətinin artırılması;
- dövlət hakimiyyəti orqanlarında qarşılıqlı əlaqələr sisteminin təkmilləşdirilməsi;
- yeni dövlət idarəetmə metod və mexanizmlərinin yaradılması və tətbiqi;
- ictimai qulluq sisteminin modernləşdirilməsi;
- o cümlədən:
 - icra hakimiyyəti orqanlarının fəaliyyətində səmərəliliyin təmin edilməsi;
 - icra hakimiyyəti orqanlarının sisteminin və strukturunun optimallaşdırılması;
 - dövlətin konstitusion məqsədlərinin və funksiyalarının həyata keçirilməsi sahəsində icra hakimiyyəti orqanlarının məqsədlərinin, vəzifələrinin, funksiyalarının, səlahiyyətlərinin konkretləşdirilməsi;
 - icra hakimiyyəti orqanlarında dövlət qulluğu münasibətlərini tənzim edən qanunvericilik bazasının təkmilləşdirilməsi və yeni normativ hüquqi bazanın yaradılması.

1.2. Dövlət qulluğu haqqında qanunvericiliyin inkişaf perspektivləri

Ümummilli lider Heydər Əliyevin və onun layiqli davamçısı Prezident İlham Əliyev cənablarının rəhbərliyi ilə dövlət qulluğuna dair qanunvericilik bazası yaradılmış, təkmilləşdirilmiş və müasir dövrdə isə bu sahədə məqsədyönlü islahatlar uğurla davam və inkişaf etdirilməkdədir.

Azərbaycan dövlətinin müasir inkişaf konsepsiyası bütün sahələrdə olduğu kimi dövlət qulluğuna dair qanunvericiliyin mütəmadi olaraq təkmilləşdirilməsini zəruri etmişdir. Bununla

³⁸ Əliyev İ.H. İnkişaf - məqsədimizdir. On səkkizinci kitab. İyun 2006 - avqust 2006. Bakı: Azərneşr, 2014, s.76

³⁹ Mehdiyev R.Ə. Milli məfkurə, dövlətçilik, müstəqillik yolu ilə. II cild (məqalələr, çıxışlar, müsahibələr). Bakı: "XXI - Yeni Nəşlər Evi", 2006, s.575

yanaşı dövlət siyasətinin hüquqi aktlar vasitəsilə həyata keçirilməsi, insan və vətəndaş hüquqlarının və azadlıqlarının təmin edilməsi, yeni ictimai münasibətlərin meydana gəlməsi kimi amillər qanunvericiliyin dövrün tələblərinə uyğun olaraq müasirləşdirilməsini şərtləndirir.

Şəxsiyyət, cəmiyyət və dövlət arasında yaranan ictimai münasibətlərin hüquq normaları vasitəsi ilə tənzimlənməsini nəzərə alaraq qeyd etmək lazımdır ki, bu tip münasibətlər daimi dəyişir. Yeni ictimai münasibətlər isə müvafiq qanunvericilik üzrə boşluqların yaranmasına səbəb olur. Müasir dövrdə təkmilləşdirilməsinə böyük ehtiyac duyulan qanunvericilik sahələrindən bir də məhz dövlət qulluğudur. Dövlət qulluğu dövlət hakimiyyətinin və dövlət idarəçiliyinin əsas təminat vasitələrindən biridir. Ümumi hüquq və dövlət nəzəriyyəsinin müəllifləri haqlı olaraq qeyd edirlər ki, dövlət qulluğu vətəndaşların konstitusion əmək hüququnun realizasiya formasıdır. O, müəyyən qulluqçu kateqoriyası vasitəsilə həyata keçirilir və onlar üçün dövlət aparatında ödənc müqabilində iş başlıca peşədir. Dövlət qulluğu müvafiq şəxslərin "maddi" əmək fəaliyyəti ilə yanaşı hüquq institutu kimi də nəzərdən keçirilir. Sonuncu dövlət qulluqçularının hüquqi statusunu müəyyənləşdirən hüquq normalarından ibarətdir: qulluq şərtləri və qəbul qaydası, vəzifə öhdəlikləri və hüquqları, mükafatlandırma və məsuliyyət növləri və s. Bu, dövlət qulluğu münasibətlərini tənzimləyən inzibati, əmək, maliyyə, mülki və digər hüquq sahələrinin normalarını özündə cəmləşdirən kompleks hüquq institutudur⁴⁰. Nəzəri müddəalara əlavə olaraq qeyd etmək lazımdır ki, dövlət qulluğu sahəsində yaranan münasibətləri tənzim edən normalar sistemində konstitusiyaya və sosial təminat hüquq normaları da xüsusi yer tutur.

Prof. İ.İ.İsmayılov yazır ki, hüquq elmində qəbul edilmiş ümumi təlimə əsasən, hüquq dövlətin Konstitusiyalıqlığının müəyyən edilməsində əsas rol oynayır, ona görə ki, hüquqi ni-

⁴⁰ Ümumi hüquq və dövlət nəzəriyyəsi: Dərslük. V.V.Lazarevin redaktorluğu ilə. Bakı: Qanun, 2007, s.382

zamlama elə təşkil edilir ki, nə ayrı-ayrı şəxslərin və nə də dövlət məmurlarının qanunları pozmalarına yol verilməsin. Hüquq öz təbiətinə görə, hakimiyyətin ifrat sərbəstliyini məhdudlaşdırır, bununla da cəmiyyət üzvlərinin azadlıqlarını və hüquqlarını qorumuş olur. Bu baxımdan ingilis qanunvericiliyi birmənalı olaraq qeyd edir ki, qanunun aliliyini təmin etmək üçün hakimiyyətin: 1. quruluşu; 2. strukturu və 3. fəaliyyəti elə təşkil edilməlidir ki, qanunun aliliyi prinsipinin həyata keçirilməsinə maneçilik törədilməsin⁴¹. A.İ.Quliyevin fikrincə, qanun və qanunçuluq məsələsini aktual edən səciyyəvi xüsusiyyətlərdən biri cəmiyyətin ümumi inkişaf qanunauyğunluqlarına müvafiq olaraq qanunyaratmanın fasiləsiz bir proses, qanunçuluğun isə daim nəzarət altında olmasıdır. Bəşəriyyətin bütün tarixi dövrlərində dövlətlərin yerinə yetirdikləri funksiyalar içərisində hüquqyaratma həmişə öncül istiqamətlərdən biri olmuşdur. Dövlətlərin tərəqqisi və tənəzzülündən asılı olmayaraq, qanunlarda bu və ya digər dəyişikliklərin edilməsi həmişə qaçılmaz zərurətə çevrilmişdir⁴². R.Yanq və R.C.Şabanov qeyd edir ki, müasir demokratik dövlətin ən başlıca məqsədi ölkə vətəndaşlarının mənafelərini qorumaqla onların həyat səviyyəsini daim yaxşılaşdırmaqdır. Bu, dövlətin strateji məqsədidir. Buna nail olmaqda dövlət ilk növbədə dövlət qulluğundan və dövlət qulluqçularından istifadə edir. Dövlət qulluğu bir növ hakimiyyətin reallaşdırılması mexanizmi kimi özünü büruzə verir, bütün dövlət orqanlarında və təşkilatlarında fəaliyyət və münasibətlərin məcmusu kimi dövlətin funksiyalarını həyata keçirir. Dövlət qulluğu dövlətin əsas sosial təsisatlarından biridir və sosial rolu, sosial statusu mövcud sosial-iqtisadi quruluşun xarakterindən, dövlətin tipindən, idarəetmə rejimindən, qulluqçuların cəmiyyət və keyfiyyət tərkibindən, bu qulluğun fəaliyyətinin xarakterindən, onun hüquqi tənzimlənməsindən asılıdır. Buna görə də dövlət qulluğu öz mahiyyəti etibarilə

⁴¹ İsmayılov İ.İ. Məhkəmə etikas. ADPU-nun nəşriyyəti, Bakı: 2009, s.157

⁴² Quiyev A.İ. XII-XVI əsrlərdə Azərbaycanın siyasi-hüquqi fikrində qanun və qanunçuluq problemi: Hüq. elm. dok. ... dis. avtorefe. Bakı, 2016, s.4

dövlətin funksiyalarının həyata keçirilməsinin sosial-inzibati təsisatıdır⁴³.

Dövlət qulluğu hüquq institutu vətəndaş cəmiyyətinin, insan və vətəndaş hüquqlarının və azadlıqlarının səmərəli müdafiə mexanizmlərinin, dövlət qulluğu münasibətlərinin, dövlətin idarə olunmasında vətəndaşların iştirak hüququnun, dövlətin məqsəd və funksiyalarının kompleksi olaraq səmərəli dövlət idarəçiliyinin təminat vasitəsidir. Fikrimizcə, dövlət qulluğu hüquq institutu elmi-nəzəri və təcrübi baxımdan aktuallığı ilə seçilən, aşağıdakı istiqamətləri əhatə edən inkişaf perspektivləri ilə xarakterizə edir:

- dövlət qulluğu haqqında müasir qanunvericiliyin sistemləşdirilməsi;
- mövcud qanunvericiliyin təkmilləşdirilməsi;
- qüvvədə olan hüquqi normalar arasındakı ziddiyyətlərin aradan qaldırılması;
- dövlət qulluğu sisteminin yaradılması;
- dövlət qulluqçularının statusunu tənzimləyən hüquqi aktların müasirləşdirilməsi;
- dövlət hakimiyyəti və dövlət idarəetmə orqanlarında dövlət qulluğu münasibətlərini tənzimləyən hüquqi normaların sistemləşdirilməsi və məcəllələşdirilməsi;
- yeni hüquqi aktların qəbul edilməsi və tətbiqi.

Hüquq ədəbiyyatında göstərilir ki, qanunvericiliyin təkmilləşdirilməsi xalq iradəsinin, cəmiyyətin mütərəqqi inkişaf maraqlarının aşkarlanması üçün etibarlı mexanizmlərin yaradılmasını nəzərdə tutur⁴⁴. A.İ.Quliyev qanun və qanunçuluq problemlərinin təhlilinin aktuallığını əsaslandıraraq qeyd edir ki, siyasi və hüquqi fikrin mühüm problemlərindən biri kimi qanun və qanunçuluq ideya-tədqiqat obyektini baxımından özünəməxsus

⁴³ Yanq R., Şabanov R.C. Azərbaycan müasir dövlət qulluğu modeli xəritəsi: dünya təcrübəsi kontekstində. Bakı: Printed, 2004, s.141

⁴⁴ Ümumi hüquq və dövlət nəzəriyyəsi: Dərslik. V.V.Lazarevin redaktorluğu ilə. Bakı: Qanun, 2007, s.259

obyektiv zənginləşmə və müasirləşmə mərhələlərinə malikdir. Ona görə də hər hansı mücərrəd deyil, həmişə formalaşdığı və tərəqqi etdiyi sosial sistemdən asılı olaraq müvafiq məzmun kəsb edən qanun və qanunçuluq məsələsi haqqında danışmaq mümkün olduğu qədər də vacibdir⁴⁵. M.N.Seyidovun fikrincə, dövlət, hüquq və qanunvericilik problemlərinin tədqiqi göstərir ki, bu problem ayrı-ayrı fərdlərdən tutmuş böyük insan kollektivi, bütöv cəmiyyət, eləcə də bütün bəşəriyyət səviyyəsində insanlar arasında, şəxsiyyət və cəmiyyət, şəxsiyyət və dövlət arasında qarşılıqlı münasibətlərin bütün formalarını birləşdirir və təcəssüm etdirir⁴⁶. Bununla yanaşı müəllif, IX-XV əsrlərdə Azərbaycanda dövlət idarəçiliyinin və qanunvericiliyin inkişafı ilə bağlı məsələləri tarixi faktlar əsasında təhlil edərək bir sıra maraqlı mülahizələr irəli sürmüşdür⁴⁷. N.Ş.Hüseynova haqlı olaraq qeyd edir ki, dolğun qanunvericilik bazasına malik olan dövlət qulluğu dövlət hakimiyyətinin bütün qollarında səmərəli idarəetmə üçün real zəminin yaradılmasına kömək edə bilər⁴⁸. V.P.Melnikov və V.S.Neçiporenko hesab edirlər ki, dövlət qulluğu adekvat qanunvericilik bazasına, dəqiq və şəffaf təşkilati sistemə əsaslandığı təqdirdə səmərəli fəaliyyət göstərə bilər⁴⁹.

Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası vətəndaş cəmiyyətinin bərqərar edilməsində, demokratik prinsiplərə əsaslanan hüquqi dövlət quruculuğu sahəsində, qanunvericilik bazasının yaradılması və təkmilləşdirilməsində, dövlət qulluğuna dair müasir

⁴⁵ Quliyev A.İ. XII-XVI əsrlərdə Azərbaycanın siyasi-hüquqi fikrində qanun və qanunçuluq problemi: Hüq. elm. dok. ... dis. avtorefe. Bakı, 2016, s.4

⁴⁶ Seyidov M.N. IX-XV əsrlərdə Azərbaycanda dövlət idarəçiliyinin və qanunvericiliyin inkişafı. Bakı: Təknur, 2013, s.6

⁴⁷ Seyidov M.N. IX-XV əsrlərdə Azərbaycanda dövlət idarəçiliyinin və qanunvericiliyin inkişafı. Bakı: Təknur, 2013

⁴⁸ Hüseynova N.Ş. Dövlət qulluğu və kadr siyasəti. Monoqrafiya. Bakı: Adiloğlu, 2013, s.97

⁴⁹ Мельников В.П., Нечипоренко В.С. Государственная служба в России: отечеств. опыт организации и современность: учеб. пособие. М.: РАГС, 2003, с.353

qanunvericiliyin inkişafında öz əhəmiyyətinə görə xüsusi statusa malikdir.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasında “Azərbaycan Respublikasında dövlət hakimiyyətinin yeganə mənbəyi Azərbaycan xalqıdır” (maddə 1) kimi təsbit edilmiş norma onun statusunu şərtləndirən əsas prinsiplərdən biridir. Bununla yanaşı: Azərbaycan Respublikası vətəndaşlarının cəmiyyətin və dövlətin siyasi həyatında maneəsiz iştirak etmək hüququ vardır (maddə 54), vətəndaşların dövlətin idarə olunmasında iştirak etmək hüququ vardır və onlar bu hüququ bilavasitə və ya nümayəndələri vasitəsi ilə həyata keçirə bilərlər (maddə 55), Azərbaycan Respublikası vətəndaşlarının dövlət orqanlarına seçmək və seçilmək, habelə referendumda iştirak etmək hüququ vardır (maddə 56), hər kəsin dövlət orqanlarının ona münasibətdə özbaşınalığı istisna edən vicdanlı davranışına hüququ vardır, hər kəsin dövlət orqanlarının yaxud onların vəzifəli şəxslərinin qanuna zidd hərəkətləri və ya hərəkətsizliyi nəticəsində vurulmuş zərərin dövlət tərəfindən ödənilməsi hüququ vardır, dövlət, dövlət qulluqçuları ilə birlikdə, dövlət qulluqçularının qanuna zidd hərəkətləri və hərəkətsizliyi nəticəsində insan hüquq və azadlıqlarına dəymiş ziyana görə və onların təminatının pozulmasına görə mülki məsuliyyət daşıyır (maddə 68), Konstitusiyada təsbit edilmiş insan və vətəndaş hüquqlarını və azadlıqlarını gözləmək və qorumaq qanunvericilik, icra və məhkəmə hakimiyyəti orqanlarının borcudur (maddə 71) kimi konstitusiyon normaların və qanunvericilik təşəbbüsü hüququnun (qanun layihələrinin və başqa məsələlərin Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin müzakirəsinə təqdim etmək hüququnun) Azərbaycan Respublikasının seçki hüququ olan 40 min vətəndaşına verilməsi (maddə 96) onların öz hüquqlarının və azadlıqlarının qorunması sahəsində konstitusiyon təminatlar sistemini yaradır.

Konstitusiyanın 96-cı maddəsinə əsasən Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisində qanunvericilik təşəbbüsü hüququna - qanun layihələrinin və başqa məsələlərin Azərbaycan Respublikası

Milli Məclisinin müzakirəsinə təqdim etmək hüququna dövlət qulluğu münasibətləri sistemində daxil olan aşağıdakı subyektlər mənsudur:

- Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin deputatları;
- Azərbaycan Respublikasının Prezidenti;
- Azərbaycan Respublikasının Ali Məhkəməsi;
- Azərbaycan Respublikasının seçki hüququ olan 40 min vətəndaşı;
- Azərbaycan Respublikasının Prokurorluğu;
- Naxçıvan Muxtar Respublikasının Ali Məclisi.

Azərbaycan Respublikası vətəndaşlarının cəmiyyətin və dövlətin siyasi həyatında, dövlətin idarə olunmasında iştirak etmək, dövlət orqanlarına seçmək və seçilmək, habelə referendumda iştirak etmək və qanunvericilik təşəbbüsü hüquqlarına malik olması onların dövlət qulluğuna dair qanunvericiliyin formalaşmasında bilavasitə və ya nümayəndələri vasitəsilə iştirak hüququnu şərtləndirir. Prof. Z.A.Əsgərov haqlı olaraq qeyd edir ki, dövlət qulluğu haqqında qanunvericilik konstitusiyası prinsipləri əsasında yaranır. Demokratik dövlətdə konstitusiyası nəinki dövlətin, habelə xalqın dövlətçilik iradəsini, suverenliyini ifadə etdirən cəmiyyətin əsas qanunudur. Azərbaycan Respublikasının konstitusiyası dövlət institutları sistemində balans yaradır, konstitusiyası quruluşunun sabitliyini təmin edir⁵⁰. M.N.İsgəndərzadənin fikrincə, Konstitusiyası bir növ vətəndaşla dövlət arasında bağlanan və onun fəaliyyətini nizamlayan “ictimai müqavilə”nin mətni kimi çıxış edir⁵¹. N.Ş.Hüseynova hesab edir ki, Azərbaycan Respublikasında dövlət qulluğunun hüquqi tənziminin mövcud mexanizmi çox geniş və mürəkkəb quruluşa malikdir. Dövlət qulluğuna dair normativ-hüquqi bazanın bir yerdə

⁵⁰ Əsgərov Z.A. Konstitusiyası hüququ. Dərslük. Bakı: Bakı Universiteti, 2006, s.51, 59

⁵¹ İsgəndərzadə M.N. Siyasət nəzəriyyəsi. Dərs vəsaiti. Bakı: Apostroff MMC, 2013, s.103

cəmləşdirilməsi Azərbaycan Respublikasının Dövlət Qulluğu Məcəlləsinin yaradılması aktual əhəmiyyətli məsələdir⁵².

Qanunvericiliyin təkmilləşdirilməsi təminatı üçün hüquq normalarının hazırlanmasında, normativ aktların qəbulunda və onların sonrakı sistemləşdirilməsində bir sıra qaydalardan istifadə edilir. Bütün qaydaların, üsulların və vasitələrin məcmusu qanunvericiliyin texnologiyasını yaradır. Sözügedən qaydalara fərdi hüquqi aktları formallaşdırma, izahetmə və hazırlama qaydaları, vasitələri və üsullarını əlavə etdikdə hüquqi texnika əmələ gəlir. Onun bəzi tələbləri normativ həm də fərdi aktlar üçün ümumdür, məsələn, aktın məqsədəuyğunluğu, qanuniliyi, savadlığı, düzgün forması, rəşional strukturu, zahiri atributların varlığı və s.⁵³.

Prof. Ə.H.Rzayev dövlət qulluğu haqqında Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyini elmi mülahizələr və təcrübi problemlər əsasında təhlil edərək mövcud boşluqların aradan qaldırılmasına dair çoxsaylı dəyərli təkliflər irəli sürmüşdür⁵⁴. Q.V.Atamançuk hesab edir ki, dövlət qulluğunun hüquqi dövlət və vətəndaş cəmiyyəti ilə əlaqəsini "hüquq-dövlət-qanunlar-dövlət qulluğu-cəmiyyət-insan" sxemində göstərmək olar. Burada dövlət qulluğu bir istiqamətdə hüququ, dövlət siyasətini, qanunları həyata keçirir, digər istiqamətdə cəmiyyətin, insanların tələb, maraq və iradəsini qəbul edir və dövlət-hüquq institutlarının təkmilləşdirilməsinə transformasiya olunur⁵⁵. Dövlət qulluğu çoxaspektli, çoxcəhətli hüquqi təzahürdür. Hüquq formal olaraq məcburi formada dövlət tərəfindən yaradılır. Hüququn rolu ondan neçə istifadə olunmasında, kimin maraqlarına xidmət etməsində,

⁵² Hüseynova N.Ş. Dövlət qulluğu və kadr siyasəti. Monoqrafiya. Bakı: Adiloğlu, 2013, s.109-110

⁵³ Ümumi hüquq və dövlət nəzəriyyəsi: Dərslük. V.V.Lazarevin redaktorluğu ilə. Bakı: Qanun, 2007, s.176

⁵⁴ Rzayev Ə.H. Dövlət qulluğunun hüquqi əsasları. Bakı: Elm, 2011, s.211-220

⁵⁵ Атаманчук Г.В. Сущность государственной службы: история, теория, закон, практика: Монография. М.: РАГС, 2008, с.172

həmçinin insanların fərdi seçiminə təsir edən başqa amillərin təsirinə əsaslı olaraq reaksiya, progressiv və ya neqativ olur⁵⁶.

Normativ hüquqi aktlar haqqında Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası Qanununa əsasən qanunvericiliyin sistemləşdirilməsi dedikdə, normativ hüquqi aktların nizama salınması, onların daxili uzlaşdırılmış vahid sistemə çevrilməsi üzrə fəaliyyət anlaşılır, məcəllələşdirmə dedikdə isə, normativ hüquqi aktların forma və məzmun baxımından yenidən işlənməsi yolu ilə vahid normativ hüquqi aktlarda birləşdirilməsi başa düşülür⁵⁷. Ədəbiyyatda göstərilir ki: normativ-hüquqi akta səlahiyyətli dövlət orqanı tərəfindən qəbul edilmiş göstərişləri, ümumi məcburi xarakter daşıyan hüquqi normaları müəyyən edən, dəyişdirən və ya ləğv edən, dəfələrlə tətbiq olunmaq üçün nəzərdə tutulan rəşmi yazılı sənəd kimi baxılır⁵⁸. Məcəllələşdirmə təkrarçılığın, ziddiyyətlərin aradan qaldırılması, boşluqların doldurulması, onun xarakterinin və istiqamətinin müasirləşdirilməsi yolu ilə qanunvericilik materiallarının qaydaya salınmasıdır⁵⁹. Fikrimizcə, müasir dövlət qulluğu haqqında qanunvericiliyin sistemləşdirilməsinə, o cümlədən məcəllələşdirilmə baxımından dövlət qulluğu haqqında normativ hüquqi aktların ümumiləşdirilməsinə zərurət vardır. Hüququn müstəqil sahəsi kimi formalaşmaqda olan dövlət qulluğu hüququnun əsas prinsiplərinin vahid normativ hüquqi aktda təsbit edilməsi də zəruri cəhətləri ilə xarakterizə edilir. Bir-biri ilə üzvi surətdə bağlı olan dövlət hakimiyyəti, dövlət idarəçiliyi və dövlət qulluğu üzrə hüquq münasibətlərini tənzimləyən qanunvericilik aktları sisteməz olaraq tətbiq edilməkdədir. Hər bir sahə üzrə

⁵⁶ Шихата И. Правовая реформа. Теория и практика. Учебное пособие: Перевод с английского / Пер.: Доронина Н.Г. М.: Белые альвы, 1998, с.4

⁵⁷ Normativ hüquqi aktlar haqqında Azərbaycan Respublikasının 2010-cu il 21 dekabr tarixli 21-IVKQ nömrəli Konstitusiyası Qanunu / Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2011, №02, maddə 69

⁵⁸ Барциц И.Н., Бошно С.В. Источники служебного права: Учебник. М.: РАГС, 2007, с.16

⁵⁹ Керимов Д.А. Законодательная техника. Научно-методическое и учебное пособие. М.: Норма, 2000, с.84

çoxsaylı normativ hüquqi aktların olmasına baxmayaraq onlar arasında kifayət qədər uyğunsuzluqlar mövcuddur. Məsələn, Dövlət qulluğu haqqında Qanunun 22.7-ci maddəsinə⁶⁰ əsasən “Dövlət qulluqçusuna qulluq stajına görə xidmətin ikinci ilindən başlayaraq əlavə haqq verilir və həmin haqq qanunvericiliklə müəyyən edilmiş qaydada artırılır. Haqqın məbləği qanunvericiliklə müəyyən edilir. Bu maddə Azərbaycan Respublikasının Baş naziri və onun müavinləri, Naxçıvan Muxtar Respublikasının Baş naziri və onun müavinləri, Azərbaycan Respublikası mərkəzi icra hakimiyyəti orqanının rəhbəri və onun müavinləri, Naxçıvan Muxtar Respublikasının mərkəzi icra hakimiyyəti orqanının rəhbəri və onun müavinləri, yerli icra hakimiyyəti orqanının rəhbəri (başçısı) vəzifələrini tutan şəxslərə də şamil olunur”.

Dövlət qulluğu haqqında Qanunun 22.7-ci maddəsinin icrasını təmin etmək məqsədi ilə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2002-ci il 28 yanvar tarixli Fərmanı ilə “Dövlət orqanlarında dövlət qulluqçusuna dövlət qulluğunda qulluq stajına görə əlavə haqqın məbləğlərinin müəyyənləşdirilməsi Qaydaları”⁶¹ təsdiq edilibdir. Həmin Qaydaların 4-cü bəndinə əsasən dövlət qulluqçusuna xidmətin ikinci ilindən başlayaraq dövlət qulluğunda qulluq stajına görə qulluq stajının müddətindən asılı olaraq hər ay aylıq vəzifə maaşına:

- 1 ildən - 5 ilədək qulluq stajına görə 5 faiz;
- 5 ildən - 10 ilədək qulluq stajına görə 10 faiz;
- 10 ildən - 15 ilədək qulluq stajına görə 20 faiz;
- 15 ildən yuxarı qulluq stajına görə 30 faiz əlavə haqq hesablanır və ödənilir.

⁶⁰ Dövlət qulluğu haqqında Azərbaycan Respublikasının 21 iyul 2000-ci il tarixli 926-IQ nömrəli Qanunu / Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2001, №01, maddə 1

⁶¹ Dövlət orqanlarında dövlət qulluqçusuna dövlət qulluğunda qulluq stajına görə əlavə haqqın məbləğlərinin müəyyənləşdirilməsi Qaydalarının təsdiq edilməsi barədə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2002-ci il 28 yanvar tarixli 665 nömrəli Fərmanı / Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2002, №01, maddə 48

Demək, Qanunun 22.7-ci maddəsinə əsasən Baş nazirə dövlət qulluğunda qulluq stajına görə qulluq stajının müddətindən asılı olaraq 5 faizdən 30 faizə qədər hər ay əlavə haqq ödənilir. Göründüyü kimi qulluq stajına görə Baş nazirə əlavə haqq ödənilərkən onun səlahiyyət həddi və hüquqi statusu nəzərə alınmır. Ümumi norma kimi bu qayda bütün növ dövlət qulluqçularına eyni səviyyədə tətbiq edilir. Lakin bu belə deyil. Müqaisə üçün dövlət qulluğunun xüsusi növlərindən biri olan ədliyyə orqanlarının işçilərinə bu orqanlarda qulluq stajına görə ödənilən əlavə haqqın məbləğlərinə və hesablanması qaydasına diqqət yetirək.

Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2008-ci il 29 may tarixli qərarı ilə “Ədliyyə orqanları işçilərinin qulluq illərinin hesablanması və bununla əlaqədar onlara əlavə haqqın verilməsi Qaydası” təsdiq ediləndir⁶². Həmin Qaydanın 3.1-ci bəndinə əsasən qulluq illərinə görə verilən əlavə haqq vəzifə maaşından və xüsusi rütbəyə görə əlavədən hesablanaraq:

- 1 ildən 2 ilə qədər qulluq illərinə görə – 5 faiz;
- 2 ildən 5 ilə qədər qulluq illərinə görə – 10 faiz;
- 5 ildən 10 ilə qədər qulluq illərinə görə – 15 faiz;
- 10 ildən 15 ilə qədər qulluq illərinə görə – 20 faiz;
- 15 ildən 20 ilə qədər qulluq illərinə görə – 25 faiz;
- 20 ildən 25 ilə qədər qulluq illərinə görə – 30 faiz;
- 25 ildən 30 ilə qədər qulluq illərinə görə – 40 faiz;
- 30 ildən yuxarı qulluq illərinə görə – 50 faiz məbləğlərində ödənilir.

Fərz edək ki, Baş nazirin dövlət qulluğunda qulluq stajı 30 ildən yuxarıdır. Onun 15 ilədən yuxarı qulluq stajı olduğuna görə ona aylıq vəzifə maaşının 30 faizi qədər əlavə haqq ödənilir. 30 ildən yuxarı ədliyyə orqanlarında qulluq stajı olan ədliyyə na-

⁶² Ədliyyə orqanları işçilərinin qulluq illərinin hesablanması və bununla əlaqədar onlara əlavə haqqın verilməsi Qaydasının təsdiq edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2008-ci il 29 may tarixli 123 nömrəli Qərarı / Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2008, №05, maddə 446

zirinə (və ya ədliyyə işçisinə) isə qulluq illərinə görə vəzifə maaşından və xüsusi rütbəyə görə əlavədən hesablanaraq 50 faiz məbləğində əlavə haqq ödənilir. Qanunvericiliyə əsasən Baş nazir iyerarxiya prinsipinə müvafiq olaraq daha yüksək səlahiyyət həddinə və daha üstün hüquqi statusa malikdir. Fikrimizcə, yuxarı icra hakimiyyətinin başçısı üçün qulluq stajına görə əmək haqqına əlavənin faiz nisbəti üzrə məbləğinin mərkəzi icra hakimiyyəti orqanının rəhbəri və ya digər əməkdaşı üçün nəzərdə tutulan məbləğdən az olması qanunvericilikdə olan ziddiyyətli məqamlara və boşluqlara dair bir nümunədir.

Fikrimizcə, dövlət qulluğu üzrə hüquq münasibətlərinin subyektlərinin hüquqi vəziyyəti ilə bağlı normaların sistemləşdirilməsi, vahid qanunvericilik aktında – məcəllədə təsbit edilməsi dövlət qulluğunun vahid sisteminin yaranması ilə nəticələnə bilər. Dövlət qulluğu vəzifələrinin konkret təsnifatının aparılması, dövlət qulluqçusuna ümumi anlayışın verilməsi, o cümlədən siyasi, inzibati və yardımçı vəzifələr üzrə dövlət qulluqçularına ayrı-ayrılıqda anlayışların qanunvericilikdə təsbit edilməsi, dövlət qulluğuna qəbulun müxtəlif növlər üzrə sistemləşdirilməsi və spesifikasiyalar nəzərə alınmaqla vahid qəbul qaydalarının müəyyən edilməsi və s. bu kimi məsələlər üzrə təkmilləşdirilmə aparmaqla və yeni normalar qəbul etməklə qanunvericilikdəki boşluqların aradan qaldırılmasına və dövlət qulluğuna dair qanunvericiliyin sistemləşdirilməsinə nail olmaq mümkün olardı.

Yuxarıda qeyd edilənlərin yekunu olaraq belə qənaətə gəlmək olar ki, dövlət qulluğu haqqında qanunvericiliyin təkmilləşdirilməsini şərtləndirən iki aktın - "Azərbaycan Respublikasında dövlət qulluğunun təkmilləşdirilməsinə dair İslahat Proqramı"nın və "Azərbaycan Respublikasının Dövlət Qulluğu Məcəlləsi"nin qəbul edilməsi zəruri məsələlərdən biridir.

II FƏSİL

DÖVLƏT HAKİMİYYƏTİ SISTEMİNDƏ DÖVLƏT QULLUĞU HÜQUQ İNSTİTUTUNUN YERİ VƏ ROLU

2.1. Dövlət hakimiyyəti sistemində dövlət qulluğu hüquq institutunun nəzəri əsasları

Azərbaycan Respublikasının müasir inkişaf dinamikası dövlət hakimiyyəti sistemində dövlət qulluğunun hüquqi parametrlərinin müəyyən edilməsini və bu sahədə elmi təhlillərin aparılmasını şərtləndirir. Dövlət hakimiyyəti sistemində dövlət qulluğu hüquq institutunun tutduğu yerin müəyyənləşdirilməsi və dövlət hakimiyyətinin həyata keçirilməsində, o cümlədən bu sahədə yaranan ictimai münasibətlərin tənzim edilməsində onun rolunun müəyyən edilməsi elmi-nəzəri və təcrübi baxımdan mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev cənabları dövlət qulluğunu dövlət siyasətinin tərkib hissəsi kimi xarakterizə edərək qeyd etmişdir ki, "Azərbaycanın müstəqillik əldə etdiyi andan bu günə qədər həyata keçirdiyi dövlət siyasətinin əsas vəzifələri sırasına iqtisadi, siyasi, sosial və mənəvi həyatın bütün sahələrinin yeni əsaslar üzərində qurulması ilə bərabər, bu işləri icra edən müasir dövlət qulluğu sisteminin yaradılması da daxildir. Dövlət qulluğu siyasətinin əsas məqsədi ölkəmizdə səmərəli, məsuliyyətli və demokratik idarəçiliyin yaradılmasından, dövlət orqanlarının fəaliyyətində çevikliyin və şəffaflığın gücləndirilməsindən, o cümlədən vətəndaşların qayğı və ehtiyaclarının daha dolğun təmin edilməsindən ibarətdir"⁶³.

⁶³ Əliyev İ.H. İnkişaf – məqsədimizdir. On səkkizinci kitab. İyun 2006 - avqust 2006. Bakı: Azərnaşr, 2014, s.76

Akademik R.Ə.Mehdiyevin fikrincə, "müasir dövrdə səmərəli dövlət idarəçiliyi hüquqi, siyasi və "dövlət menecmenti" adlanan yanaşmalardan irəli gələn prinsiplərin vəhdəti üzərində qurulur və dövlət qulluqçularının fəaliyyəti idarəçiliyin əsas meyarlarına uyğunluğuna görə qiymətləndirilir⁶⁴. Akademik U.K.Ələkbərov apardığı elmi təhlillərin nəticəsi olaraq, faktlar əsasında qeyd edir ki, "ölkəmizdə dövlət idarəçiliyi sahəsində aparılan uğurlu siyasət nəticəsində Azərbaycan Respublikasının davamlı inkişafı hədəfləyən nailiyyətləri "Böyük yeddilik" dövlətləri ilə müqayisə olunacaq səviyyədədir, bəzi hallarda isə onların göstəricilərindən üstündür"⁶⁵. Akademik fikrini inkişaf etdirərək daha sonra qeyd edir ki, ölkənin davamlı inkişaf sahəsində qazandığı uğurları və onların beynəlxalq inkişaf institutları tərəfindən tanınması Prezident cənab İlham Əliyevin tətbiq etdiyi unikal idarəetmə texnologiyalarının nəticəsidir⁶⁶. Prof. Ə.Z.Abdullayev dövlət qulluğuna dair problemləri elmi və təcrübə cəhətdən kompleks xarakterizə edərək qeyd etmişdir ki, inzibatchılıqla bilavasitə bağlı olan elm sahələrinin inkişafı müasir demokratik dövlətlərin diqqətindən yayınmır. Hesab edilir ki, nəzəriyyə və praktikanın qarşılıqlı əlaqəsini nəzərə alaraq sivil, bütün hakimiyyət atributlarına malik dövlətin qurulması tələbinin yerinə yetirilməsi üçün dövlət qulluğunun nəzəri-konseptual əsasları yaradılmalıdır⁶⁷. E.T.Süleymanova yazır ki, dövlət idarəetməsi dövlətin sosial-siyasi funksiyası olub, ictimai həyatın bütün sferalarının tənzimlənməsində, davamlı inkişafın, rifah və məmnunluq səviyyəsinin təmin olunmasında, peşəkar və səmərəli dövlət qulluğunun formalaş-

⁶⁴ Mehdiyev R.Ə. İkili standartların dünya nizamı və müasir Azərbaycan. Bakı: Şərq-Qərb Nəşriyyat Evi, 2015, s.8

⁶⁵ Ələkbərov U.K. Azərbaycan Respublikasının davamlı inkişaf göstəriciləri beynəlxalq təşkilatların hesabatlarında // Dövlət idarəçiliyi: nəzəriyyə və təcrübə. Elmi-nəzəri jurnal. 2016, №2 (54), s.142

⁶⁶ Ələkbərov U.K. Azərbaycan Respublikasının davamlı inkişaf göstəriciləri beynəlxalq təşkilatların hesabatlarında // Dövlət idarəçiliyi: nəzəriyyə və təcrübə. Elmi-nəzəri jurnal. 2016, №2 (54), s.143

⁶⁷ Dövlət idarəçilik nəzəriyyəsi. Dərslük. Bakı: Elm və təhsil, 2010, s.259

dırılmasında əhəmiyyətli olmaqla, insan hüquqlarına verilən mühüm töhfələrdəndir⁶⁸. Dövlət və hüquq nəzəriyyəsində qeyd olunur ki, dövlət idarəçiliyi ictimai həyatın bütün sahələri ilə bağlı olduğundan dövlətin funksiyalarının həyata keçirilməsinin bu forması həmin funksiyaların reallaşması baxımından çox mühüm əhəmiyyətə malikdir. Həmin forma dövlətin funksiyalarının həyatda maddiləşməsinə, real münasibətlər müstəvisinə keçməsinə, dövlət orqanlarının, vəzifəli şəxslərin fəaliyyətində reallaşmasını təmin edir⁶⁹.

Fikrimizcə, elmi-nəzəri və konseptual baxımdan dövlət hakimiyyətinin həyata keçirilməsini şərtləndirən ən mühüm məsələləri aşağıdakı istiqamətlər üzrə sistemləşdirmək olar:

- dövlət hakimiyyətinin normativ hüquqi bazasının daha mükəmməl olması;
- dövlət hakimiyyətinin səmərəli hüquqi təminatı və hüquqi tənzimlənməsi;
- dövlət hakimiyyətinin həyata keçirilməsinin qanunun aliliyi prinsipinə əsaslanması;
- dövlət hakimiyyəti sistemində yaranan münasibətlərin qanunun aliliyi prinsipi üzrə tənzimlənməsi;
- dövlət hakimiyyətinin yalnız xalqa mənsubluğu prinsipi üzərində qurulması və tənzimlənməsi;
- demokratik, hüquqi dövlət quruculuğu konsepsiyasına qeyd-şərtsiz riayət edilməsi;
- dövlət hakimiyyətinin həyata keçirilməsində konstitusion normalara tam riayət edilməsi;
- dövlət idarəetməsində daha mütərəqqi idarəetmə metod və mexanizmlərinin tətbiqi.

⁶⁸ Süleymanova E.T. Dövlət quruculuğu və idarəetmənin təkmilləşdirilməsində insan hüquqları amili // Dövlət idarəçiliyi: nəzəriyyə və təcrübə. Elmi-nəzəri jurnal. 2014, №3 (47), s.97

⁶⁹ Süleymanov C.A., Nəsirov B., Xəlqov M., Qurbanov P. Dövlət və hüquq nəzəriyyəsi. Bakı: Mütərcim, 2010, s.154

Prof. M.F.Məlikovanın fikrincə, dövlət cəmiyyətdə öz sosial təyinatını bir sıra orqanlar vasitəsilə yerinə yetirir ki, bunların da məcmuyu dövlət mexanizmini təşkil edir. Dövlət mexanizmi dedikdə, elə dövlət orqanları və təsisatları sistemi başa düşülür ki, bunların vasitəsilə xalq öz dövlət hakimiyyətini həyata keçirir⁷⁰. Prof. Ə.H.Rzayev haqlı olaraq göstərir ki, dövlət hakimiyyəti funksiyalarına görə iki tərkib hissədən: siyasi və inzibati funksiyalardan ibarətdir. Siyasi funksiyaların xarakterik əlaməti onun dövlətin tələb və maraqlarına uyğun öz iradəsi ilə qəbul etdiyi qərarların bütün cəmiyyət üçün məcburi xarakter daşmasıdır. İnzibati funksiyalar isə siyasi qərarların həyata keçirilməsinin təmin edilməsini şərtləndirir: Siyasi hakimiyyət siyasi rəhbərlik - siyasi elita, inzibati hakimiyyət isə dövlət qulluğu vasitəsilə həyata keçirilir⁷¹. Dövlət və bələdiyyə idarəçiliyi adlı dərslikdə siyasi hakimiyyət aşağıdakı kimi ifadə edilmişdir: "Siyasi hakimiyyət çoxaspektli fenomendir. Bu konstitusiyadan, parlamentdən, icra hakimiyyətindən, hüquqi sistemdən, mərkəzi və yerli orqanlardan ibarət "rəsmi" dövlət idarəetməsini əhatə edir. Bununla bərabər, siyasi hakimiyyət vətəndaş və dövlət arasında formal və qeyri-formal əlaqələri əhatə edir. Nəhayət, siyasi hakimiyyət "üçüncü qüvvə" - qeyri-kommersiya təşkilatlarının, iri podrat təşkilatların, assosiasiyaların, peşəkar qrupların maraqlarını balanslaşdırır ki, bu da müasir hökumətin strukturunun formalaşmasına təsir edir"⁷².

Prof. İ.O.Quliyev hakimiyyətin xalqa mənsubluğuna dair apardığı elmi təhlillərin nəticəsi kimi haqlı olaraq qeyd edir ki, dövlət hakimiyyəti ilə yerli özünüidarəetmə bir-biri ilə sıx bağlıdır: onlar xalq hakimiyyətinin vahid mənbəyidir. Dövlət hakimiyyəti orqanları və yerli özünüidarəetmə orqanları ictimai

⁷⁰ Məlikova M.F. Dövlət və hüquq nəzəriyyəsi. Dərs vəsaiti. Bakı: Maarif, 1979, s.36

⁷¹ Rzayev Ə.H. Şəxsiyyət Dövlət Möcüzə. Bakı: Bakı Universiteti, 2016, s.103

⁷² Dövlət və bələdiyyə idarəçiliyi. Dərslik. Bakı: "İqtisad Universiteti", 2010, s.93

hakimiyyətin həyata keçirilməsinin müxtəlif formalarıdır⁷³. Funksional yanaşmaya görə hər bir hakimiyyət, o cümlədən dövlət hakimiyyəti insanların iradi hərəkətinə rəhbərlik, idarəetmə və koordinasiya üzrə xüsusi funksiyadır. Hakimiyyət hər hansı bir iradə, avtoritet, hüquq, zor vasitəsilə insanların fəaliyyətinə, davranışına müəyyənəddici təsir göstərmək imkanı və iqtidarın olmasıdır⁷⁴. C.A.Süleymanovun fikrincə, "Dövlət aparatı - cəmiyyətdə dövlət idarəçiliyinin həyata keçirilməsi vasitəsi olan xüsusi orqan və təsisatların sistemidir.⁷⁵ Müəllif daha sonra qeyd edir ki, dövlət orqanı dedikdə, dövlətin vəzifə və funksiyalarını həyata keçirmək məqsədilə müəyyən səlahiyyətə malik olan dövlət aparatının bir hissəsi başa düşülür. ... Dövlət orqanlarının zəruri əlaməti ona məxsus olan hakimiyyət səlahiyyətidir. ... dövlət orqanlarının əlamətlərindən biri də onların öz vəzifələrini müəyyən formada yerinə yetirməsidir. Bu meyara müvafiq olaraq dövlət orqanlarının aşağıdakı təsnifatını vermək olar: 1) dövlət hakimiyyəti orqanları; 2) dövlət idarə orqanları; 3) ədalət mühakiməsi orqanları; 4) prokuror nəzarəti orqanları. Dövlət orqanları onların təşkilat qaydasına və yerinə yetirdikləri vəzifələrin xarakterinə görə təsnif edilir. Göstərilən əlamətlərə görə dövlət orqanlarını üç qrupa bölmək olar: nümayəndəli orqanlar; icra-sərəncam orqanları; məhkəmə (hüquq mühafizə), o cümlədən konstitusiyaya nəzarəti orqanları⁷⁶.

⁷³ Кулиев И.О. Теоретические и организационно-правовые вопросы совершенствования деятельности органов местного самоуправления в сфере правопорядка (опыт сравнительно-правового исследования по материалам Азербайджанской Республики и Российской Федерации). Дис. ... док. юрид. наук, Москва, 2002, с.42

⁷⁴ Головистикова А.Н., Грудцына Л.Ю. Толковый словарь юридических терминов. М.: Эксмо, 2008, с.47.

⁷⁵ Süleymanov C.A., Nəsirov B., Xəlqov M., Qurbanov P. Dövlət və hüquq nəzəriyyəsi. Bakı: Mütərcim, 2010, s.128

⁷⁶ Süleymanov C.A., Nəsirov B., Xəlqov M., Qurbanov P. Dövlət və hüquq nəzəriyyəsi. Bakı: Mütərcim, 2010, s.132-133

Dövlət hakimiyyəti sistemində hüquq münasibətləri əsas yerlərdən birini tutur. Prof. M.F.Məlikova haqlı olaraq qeyd edir ki, hüquq münasibətləri hüquq normalarına əsaslanan elə ictimai münasibətlərdir ki, onların iştirakçıları dövlət tərəfindən təmin edilən subyektiv hüquqları həyata keçirir və hüquqi vəzifələri icra edirlər⁷⁷.

Prof. A.M.Qasimovun fikrincə, hüquq münasibəti - ictimai münasibətin bir növüdür. İctimai münasibətlər isə insanlar arasında sosial əlaqədir. Hüquq ədəbiyyatında, ümumiyyətlə hüquq münasibətinə iki əsas yanaşma formalaşmışdır. Birinci mövqeyə görə hüquq münasibəti hüquq normaları ilə tənzimlənən ictimai münasibətlərdir. İkinci mövqeyə görə hüquq münasibəti xüsusi növ ictimai münasibətdir (ictimai münasibətin hüquqi formasıdır)⁷⁸. Hüquq nəzəriyyəsində verilmiş anlayışa görə, hüquq münasibəti - mərkəzi hüquq kateqoriyalarından biridir. Onun bir çox aspektləri indiyənədək hüquq elmində müzakirə olunmamışdır. Bu aspektlərə hüquq münasibətlərinin və hüquq münasibətlərinin mahiyyəti, əlamətləri, habelə onları təfərrüatlı xarakterizə etmək aiddir⁷⁹. Qanundan əvvəl meydana gələn hüquq münasibətləri hüquq normalarının mənbəyi olurlar, yəni ictimai, deməli, həm də dövlət iradəsini formalaşdırırlar. Hüquq normaları əsasında yaranan hüquq münasibətləri isə öz növbəsində hüquqi fakata malik olurlar. Onlar hüquq normalarında olan, ümumi xarakter daşıyan, dövlətin təminat verdiyi və mühafizə etdiyi dövlət iradəsini gerçəkləşdirirlər. Hüquq nəzəriyyəsində onların xüsusi xarakteri aşağıdakı kimi ifadə olunur: a) dövlət iradəsi hüquq münasibətinin subyektindən asılı olmayaraq hüquq normalarında ifadə olunur; b) hüquq münasibətində fərdin iradəsi onun əmələ gəlməsində, dəyişməsində və xitam olun-

⁷⁷ Məlikova M.F. Dövlət və hüquq nəzəriyyəsi. Dərslük. Bakı: Maarif, 1988, s.297

⁷⁸ Qasimov A.M. Əmək hüququ. Dərslük. Bakı: Litterpress, 2016, s.172

⁷⁹ Ümumi hüquq və dövlət nəzəriyyəsi: Dərslük / V.V.Lazarevin redaktorluğu ilə. Bakı: Qanun, 2007, s.209

masında üzə çıxır. Bu halda dövlət bu növ hüquq münasibətinin tam realizasiyası üçün lazımı şəraitlər (iqtisadi, siyasi, təşkilati və s.) yaradır. Əgər səlahiyyətlinin, yaxud hüquq münasibətinə girən mükəlləfiyyətli şəxsin azadlıq meyarı pozulursa, dövlət onları təmin etməkdən ötrü məcburetə tədbirləri görür. Geniş mənada hüquq münasibətlərini dövlətin iştirakı olmadan iştirakçıların özləri təmin edirlər⁸⁰.

Prof. İ.İ.İsmayilov dövlət və məhkəmə hakimiyyəti münasibətləri sistemində hüququn mahiyyətini təhlil edərək göstərmişdir ki, hüquq öz təbiyyətinə görə, hakimiyyətin ifrat sərbəstliyini məhdudlaşdırır, bununla da cəmiyyət üzvlərinin azadlıqlarını və hüquqlarını qorumuş olur⁸¹.

Prof. Ə.H.Rzayevin fikrincə, hakimiyyət anlayışına əsasən dörd element daxildir. Müəllif bu elementlərə aşağıdakıları aid edir: 1) hakimiyyət münasibətlərində ən azı iki tərəfin (hakim və tabeçi) olması; 2) ikinci tərəfin birinci tərəfə tabeçiliyi; 3) hakim tərəfin məcburetə metodundan istifadə etmək hüququnun olması; 4) hakim tərəfin verdiyi sərəncam, göstərişlərin tabeçi tərəfindən yerinə yetirilməli olduğunu tənzimləyən hüquq normalarının mövcudluğu⁸².

Dövlət idarəçilik nəzəriyyədə dövlət idarəetməsinin hüquqi tənzimlənməsi geniş və dar mənada aşağıdakı kimi ifadə edilmişdir. Dövlət idarəetməsinin hüquqi tənzimlənməsi dedikdə, geniş mənada, ictimai həyat fəaliyyətinin elə cəhətlərinin nizamlanması nəzərdə tutulur ki, bunlar ümumi iradəni, insan haqları və azadlıqlarının reallaşdırılması ilə bağlı tələbat və maraqları, humanizmi, sosial ədaləti, tarixi varisliyi, ictimai proses və münasibətlərin dayanıqlığı və etibarlılığını, səlahiyyətli dövlət orqanlarının dövlət işlərinin idarə edilməsi sahəsində norma yaradıcılıq və norma tətbiqetmə fəaliyyətini ifadə edirlər.

⁸⁰ Ümumi hüquq və dövlət nəzəriyyəsi: Dərslük / V.V.Lazarevin redaktorluğu ilə. Bakı: Qanun, 2007, s.209-210

⁸¹ İsmayilov İ.İ. Məhkəmə etkəsi. Bakı: ADPU-nun nəşriyyatı, 2009, s.157

⁸² Rzayev Ə.H. Şəxsiyyət Dövlət Möcüzə. Bakı: Bakı Universiteti, 2016, s.101

Dar mənada isə, dövlət idarəetməsinin hüquqi tənzimlənməsi dövlət orqanlarının təşkili və onların fəaliyyət qaydalarının müəyyənləşdirilməsi sahəsində dövlətin fəaliyyətini nəzərdə tutur. Bu halda onun təyinatı dövlət orqanlarının təşkili və fəaliyyəti, onların qarşılıqlı münasibətləri ilə, yəni məqsədləri, funksiyaları, strukturu, metodları, prosedurları, əməliyyatları və dövlət idarəetməsinin digər elementləri ilə bağlı meydana çıxan ictimai münasibətlərin nizamlanmasından ibarət olur⁸³. C.A.Süleymanov haqlı olaraq yazır ki, "dövlət idarəetməsində ən vacib olanı bu fəaliyyətin hüquq və azadlıqların nəzərə alınması, onların təmin edilməsi yolu ilə reallaşması, qanunun tələblərinə riayət olunmasının və hüquqiliyinin vacib prinsip kimi qəbul edilməsi, hüquq pozuntuları baş verdiyi hallarda məsuliyyətin labüdlüyünün təmin edilməsidir"⁸⁴.

Dövlətin konstitusion məqsədlərinin, funksiyalarının və vəzifələrinin həyata keçirilməsi dövlət hakimiyyəti və onun ünsürləri, o cümlədən əsas ünsürlərdən bir olan dövlət qulluğu təsisatı olmadan mümkün deyil. Ədəbiyyatda hakimiyyət "kiminsə üzərində hüquq, güc və iradə, hərəkət və sərəncam vermək azadlığı, rəislik etmək, idarəetmə"⁸⁵, "öz iradəsinə tabe etmək, başqalarının hərəkətlərini idarə etmək, yaxud onlara sərəncam vermək imkanlarına malik olan nüfuz"⁸⁶, "1) kiməsə və ya nəyəsə sərəncam vermək, öz iradəsinə tabe etdirmək hüquq və imkanı; 2) siyasi hakimlik, dövlət idarəetməsi və onun orqanları; 3) hökumət, inzibati səlahiyyətlər verilən şəxs"⁸⁷ kimi anlayışlarla ifadə edilmişdir. Göründüyü kimi hakimiyyət

⁸³ Dövlət idarəçilik nəzəriyyəsi. Dərslük. Bakı: Elm və təhsil, 2010, s.192

⁸⁴ Süleymanov C.A., Nəsirov B., Xəlqov M., Qurbanov P. Dövlət və hüquq nəzəriyyəsi. Bakı: Mütərcim, 2010, s.154

⁸⁵ Даль В.И. Толковый словарь. В 4-х т-х. Т. 1. М.: Мир, 1992, с.213

⁸⁶ Большая Советская Энциклопедия. 3-е изд. В 30-и т. Т.5. М.: Советская Энциклопедия, 1970, с.151.

⁸⁷ Ожегов С.И., Шведова Н.Ю. Толковый словарь русского языка. М., 1996, s.83

universal kateqoriya kimi çıxış edərək müxtəlif məzmunlu ictimai münasibətləri özündə ehtiva edir.

Ədəbiyyatda dövlət, dövlət aparatı, dövlət hakimiyyəti, dövlət hakimiyyəti münasibətləri, dövlət idarəetməsi, dövlət hakimiyyəti və dövlət idarəetmə orqanları, dövlət qulluğu, dövlət qulluqçusu anlayışlarına dair müxtəlif yanaşmalar mövcuddur. Dövlət idarəçiliyinə dair izahlı lüğətin müəllifləri tərəfindən dövlət hakimiyyətinin anlayışının tərkib elementləri aşağıdakı kimi xarakterizə edilmişdir. Müəlliflərin fikrincə, "dövlət hakimiyyəti dövlətin mövcudluğunu və məqsədlərinə nail olmağı təmin edən vasitə olub ictimai münasibətləri tənzimləyən xüsusi aparata malik olur, leqal və legitim məcburetmə imkan və hüququndan istifadə edir, asimmetik cəmiyyətin funksiyası kimi onun üzərində ali hakimlik rolunu oynayan sosial-siyasi və müəyyən mənada hüquqi hadisə kimi təzahür edir"⁸⁸. Hüquq ensiklopediyasında "dövlət hakimiyyəti - dövlətin həyata keçirdiyi siyasi, ümumi hakimiyyət" kimi ifadə edilmişdir. Daha sonra həmin mənbədə qeyd olunur ki, "dövlət hakimiyyəti cəmiyyətə siyasi rəhbərliyin, yaxud bütün cəmiyyətin ümumməcburi iradəsinin həyata keçirilməsi vasitəsidir. Dövlət hakimiyyətinin səciyyəvi xüsusiyyəti onun cəmiyyətin hakimiyyət idarəsini dövlət aparatının (dövlət mexanizminin) köməyi ilə həyata keçirməsindən ibarətdir"⁸⁹. İ.L.Baçilo isbat etməyə çalışmışdır ki, dövlət idarəetməsi istənilən digər idarəetmə kimi, dövlət əhəmiyyətli nəticənin əldə olunması üçün vahid qarşılıqlı əlaqədə mövcud olan idarəetmə subyektinin onun obyektinə məqsədli təsiridir⁹⁰.

İnzibati hüquq üzrə mütəxəssislərin fikrincə, "dövlət idarəetməsi dedikdə, dövlət hakimiyyət xarakteri daşıyan idarəetmənin xüsusi səlahiyyətli subyektlərinin təşkilatçılıq fəaliyyəti kimi

⁸⁸ Abdullayev Ə.Z., Azadov E.H., Şabanov R. Dövlət idarəçiliyi. İzahlı lüğət. Bakı: 2006, s.51

⁸⁹ Quliyev A.İ. Hüquq ensiklopediyası. Bakı: Qanun, 2007, s.297

⁹⁰ Бачило И.Л. Функции органов управления: правовые проблемы оформления и реализации. М.: Юрид. лит., 1976, с.8-23

başla düşülür və onun həyata keçirilməsi prosesində dövlət funksiyalarının yerinə yetirilməsi ilə xarakterizə olunur⁹¹. Dövlət idarəçiliyinə dair izahlı lüğətdə "dövlət hakimiyyət orqanı - dövlətin vəzifə və funksiyalarını reallaşdırmaq üçün dövlət tərəfindən müəyyən olunmuş qaydada səlahiyyətlər əldə edən və fəaliyyət göstərən, vahid dövlət aparatının tərkib hissəsi olan dövlət-hakimiyyət səlahiyyətlərinə malik vətəndaşların kollektivi və ya dövlətin ayrıca vətəndaşı" kimi ifadə edilmişdir⁹².

Prof. Ə.H.Rzayevin fikrincə, "hakimiyyət öz zənginliyini və inkişafını dövlət formasında alır. Bir tərəfdən dövlətin bütün vətəndaşlarının maraqlarına, məqsədlərinə və iradəsinə söykənir, digər tərəfdən hər bir vətəndaşa şamil edilən davranış və fəaliyyət üçün ümumi qayda və normalar müəyyən edir. Hakimiyyət ən əvvəl öz təzahürünü dövlət orqanının fəaliyyətində göstərir. Bu fəaliyyətin hansı istiqamətdə həyata keçirilməsi ilə müəyyən edilən güclə yox, onun qarşısında qoyulmuş vəzifələri yerinə yetirməyə imkan verən səlahiyyətlərlə müəyyən edilir. Dövlət hakimiyyəti hər şeydən əvvəl, ictimai istehsalın təşkili (bütün iştirakçıları vahid iradəyə tabe etmək), insanlar arasındakı digər qarşılıqlı münasibətləri nizamlamaq üçün zəruridir"⁹³. F.T.Nağıyevin fikrincə, "hər bir dövlət öz funksiyalarını xüsusi yaradılmış dövlət aparatı, daha doğrusu, dövlət orqanlarının müəyyən məcmusu vasitəsilə həyata keçirir"⁹⁴. Müəllif dövlət orqanlarının əlamətlərini məntiqi olaraq iki qrup üzrə - əsas və digər əlamətlər üzrə birləşdirir və hər bir əlamətin daxili tərkib elementlərini göstərir. Müəllifin fikrincə, dövlət orqanlarının əsas əlamətlərinə aşağıdakılar daxildir: 1) orqanın konstitusiya-hüquqi statusu; 2) onun formalaşmasının xüsusiyyətləri; 3)

⁹¹ Abdullayev A.M., Nağıyev F.T. İnzibati hüquq. Dərslik. Bakı: Qanun, 2008, s.9

⁹² Abdullayev Ə.Z., Azadov E.H., Şabanov R. Dövlət idarəçiliyi. İzahlı lüğət. Bakı: 2006, s.50

⁹³ Rzayev Ə.H. Dövlət qulluğunun hüquqi əsasları. Bakı: Elm, 2011, s.86

⁹⁴ Nağıyev F.T. Konstitusiya hüququ. Mühazirə mətnləri. Dərs vəsaiti. Bakı: Qanun, 2014, s.148-149

dövlət-hakimiyyət səlahiyyətlərinin xarakteri; 4) müxtəlif dövlət orqanlarının və vətəndaş cəmiyyətinin qarşılıqlı münasibətlərinin xarakteri. Müəllif daha sonra dövlət orqanı üçün səciyyəvi olan digər əlamətləri aşağıdakı kimi xarakterizə edir: 1) Dövlət orqanı ümumi məqsəd və fəaliyyət birliyinə malik insanların kollektividir. Bununla belə dövlət orqanı ayrıca vətəndaşla da təmsil oluna bilər (məs. dövlət başçısı - prezident); 2) Dövlət orqanı dövlətin müəyyən etdiyi qaydada yaranır; 3) Dövlət orqanına dövlət tərəfindən onun vəzifə və funksiyalarını yerinə yetirmək səlahiyyəti verilmişdir (dövlət başçısı, parlament, hökumət, məhkəmələr və s.); 4) Dövlət orqanına hüquq normaları vasitəsilə müəyyən səlahiyyətlər verilir; 5) Dövlət orqanı dövlətin müəyyən etdiyi qaydada fəaliyyət göstərir; 6) Dövlət orqanı bu və ya digər ölkənin vahid dövlət aparatının, dövlət hakimiyyəti orqanları sisteminin hissəsidir.⁹⁵ C.A.Süleymanovun fikrincə, dövlətin forması dedikdə, onun mahiyyəti və məzmunu ilə qırılmaz surətdə bağlı olan dövlət hakimiyyətinin təşkilili başa düşülür.⁹⁶ N.H.Şükürov hesab edir ki, "dövlət mexanizmi özünəməxsus quruluşa malik olan və özünə xas olan funksiyaları yerinə yetirən müxtəlif hissələrdən ibarətdir. Dövlət mexanizminin əsas struktur elementi kimi isə dövlət orqanı çıxış edir. ... Dövlət orqanı dövlət mexanizminin dövlətin funksiyalarının həyata keçirilməsində iştirak edən və bunun üçün hakimiyyət səlahiyyətləri verilən həlqəsidir.⁹⁷ Müəllif daha sonra qeyd edir ki, dövlət hakimiyyəti orqanları dövlət aparatının strukturunda mərkəzi yer tuturlar və dövlətin təbiətindən və funksiyalarından irəli gələn müəyyən əlamətlərə malikdirlər. Bu orqanlar hər biri öz sahəsində və özünəməxsus metodları

⁹⁵ Nağıyev F.T. Konstitusiya hüququ. Mühazirə mətnləri: Dərs vəsaiti. Bakı: Qanun, 2014, s.149

⁹⁶ Süleymanov C.A. Konstitusiya hüququ. Dərs vəsaiti. Bakı: Mütərcim, 2014, s.98

⁹⁷ Şükürov N.H. Dövlət hakimiyyəti mexanizminin bəzi nəzəri məsələləri. Bakı: Qanun, 2012, s.137-138

vasitəsi ilə dövlətin cəmiyyətdə təşkilati rolunu ifadə edirlər⁹⁸. Y.İ.Kozlova və O.Y.Kutafin belə qənaətə gəlirlər ki, "bütün dövlət orqanları dövlət tərəfindən müəyyən edilmiş qaydada yaradılır və dövlət hakimiyyəti orqanları sisteminin bir hissəsi kimi çıxış edirlər".⁹⁹ A.İ.Qolovastikova hesab edir ki, "dövlət orqanları dedikdə, dövlət aparatının qanunvericilik qaydasında təşkil edilən, özünəməxsus struktura, ictimai həyatın konkret sahəsinin idarə edilməsi üzrə normativ-hüquqi aktla müəyyən edilən səlahiyyətlərə malik müstəqil elementi başa düşülməlidir".¹⁰⁰

Dövlət hakimiyyəti münasibələri sistemində səlahiyyət kateqoriyası mühüm yer tutur. Dövlət hakimiyyət səlahiyyəti dedikdə, dövlətin konstitusion məqsədlərini və funksiyalarını həyata keçirən vəzifəli şəxsə verilən hüquq və vəzifələrin məcmusu anlaşılır.

Hakimiyyətin bölgü prinsipinə əsasən dövlət hakimiyyət orqanlarının qanunvericilik, icra və məhkəmə hakimiyyəti orqanlarına bölgüsü həmin struktur vahidlərindən birinin hədsiz səlahiyyətini istisna edir, hüquqi, demokratik cəmiyyət üçün xarakterik olan münbit şəraitin yaradılmasını təmin edir.

Ş.M.Əliyevin fikrincə, "Konstitusiya icra hakimiyyəti orqanlarının sistemində üç elementi – yuxarı, mərkəzi və yerli icra hakimiyyəti orqanını fərqləndirir".¹⁰¹ Dövlət hakimiyyətinin hər bir orqanı dövlətin adından çıxış edir, lakin nisbətən müstəqil subyekt kimi hərəkət edərək özünəməxsus idarəetmə struktura, özünün müxtəlif səviyyəli və səlahiyyətli vəzifəli şəxslərdən (dövlət qulluqçularından) ibarət aparatına malikdir.

⁹⁸ Şükürov N.H. Dövlət hakimiyyəti mexanizminin bəzi nəzəri məsələləri. Bakı: Qanun, 2012, s.139

⁹⁹ Козлова Е.И., Кутафин О.Е. Конституционное право России: Учебник. М.: Проспект, 2010, с.324-325

¹⁰⁰ Головастикова А. И. Конституционное право России: Учебник. М.: Эксмо, 2006, с. 644

¹⁰¹ Алиев Ш.М. Научно-практический комментарий к Конституции Азербайджанской Республики. Баку, 2000, с.534

Ədəbiyyatda qeyd olunduğu kimi cəmiyyətin universal təşkilatı,¹⁰² özünəməxsus korporasiya,¹⁰³ şüurlu təşkil olunmuş sistem, cəmiyyət tərəfindən xüsusi olaraq yaradılmış və tarixən inkişaf edən idarəedici sistem kimi dövlət xüsusi mexanizm olmadan mövcud ola bilməz, üzərinə qoyulmuş çoxsaylı və müxtəlif məzmunlu funksiyaları icra edə bilməz.

Ədəbiyyatda dövlət hakimiyyətinə dair aşağıdakı elmi yanaşmalar mövcuddur. Dövlət hakimiyyəti dedikdə, "dövlətin həyata keçirdiyi siyasi, ümumi hakimiyyət; dövlətə, cəmiyyətə siyasi rəhbərlik, hakim sinfin, yaxud bütün cəmiyyətin ümumi-məcburi iradəsinin həyata keçirilməsi vasitəsi"¹⁰⁴; ictimai münasibətləri təmizləmək, insanların və onların yaratdığı təşkilatların davranış və fəaliyyət qaydalarını (normaları) müəyyən etmək üçün suveren ərazidə əhalinin dövlətə verdiyi ixtiyar¹⁰⁵; müəyyən şəxsin, kollektivin, başqa subyektin arzu olunan davranışını təmin etməkdə müəyyən iradi və psixoloji təsir¹⁰⁶ kimi elementlər kompleksi başa düşülür. Dövlət hakimiyyəti anlayışına əsasən aşağıdakı dörd mövqedən baxılır: 1) iradi münasibət kimi; 2) dövlət orqanı kimi; 3) funksiya kimi; 4) səlahiyyətlərin məcmusu kimi¹⁰⁷.

Yuxarıda qeyd olunanlara əsasən belə nəticəyə gəlmək olar ki, dövlət hakimiyyəti münasibətlərinin subyektlərindən biri məhz dövlətdir. Dövlət vahid dövlət-hakimiyyət münasibətləri sistemini yaradır. Bu sistemin tərkib elementlərindən biri də

¹⁰² Червонюк В.И. Теория государства и права: Учебник. М.: Инфра-М., 2009, с.87

¹⁰³ Общая теория государства и права. Академический курс в 3 т. Т.1. Государство / Отв. ред. М.Н.Марченко. М.: Наука, 2007, с. 115

¹⁰⁴ Hüquq ensiklopedik lüğəti. Bakı, Azərbaycan Ensiklopediyasının Baş redaksiyası, 1991, s.137

¹⁰⁵ Атаманчук Г.В. Управление в жизнедеятельности людей. М.: РАГС, 2008, с.382

¹⁰⁶ Чиркин В.Е. Государствоведение. Учебник. М.: Юристъ, 1999, с.82

¹⁰⁷ Малый А.Ф. Государственная власть как правовая категория // Государство и право, 2001, №3, с.95

dövlət hakimiyyəti münasibətləridir. Dövlət hakimiyyəti münasibətləri müxtəlif statuslu subyektlər dairəsinə malikdir. Eyni zamanda hüququn müxtəlif sahələri üzrə yaranan ictimai münasibətlərin məcmusudur. Dövlət - konstitusiya, inzibati, beynəlxalq, əmək, dövlət qulluğu və s. hüquq sahələri üzrə yaranan ictimai münasibətlər üzrə kompleks olaraq hüquq subyektivinə malikdir. Dövlət ictimai və fərdi, başqa sözlə ümumi və xüsusi hüquq sahələri üzrə yaranan ictimai münasibətlərdə hüquq subyekt kimi çıxış edir. Dövlət hakimiyyəti orqanları - qanunvericilik, icra və məhkəmə hakimiyyəti orqanları dövlətin adından çıxış edir və bu və ya digər aspektlər üzrə hüquq münasibətlərinə daxil olurlar. Nəticə etibarilə, bu qəbildən olan ictimai münasibətlər dövlət hakimiyyəti sistemini yaradır. Dövlət hakimiyyəti sistemində dövlət qulluğu digər aspektləri ilə yanaşı hüquqi kateqoriya kimi çıxış edir və daha çox dövlət qulluğu hüquq institutu kimi diqqəti cəlb edir. Müasir dövlətin əsas elementlərindən biri kimi demokratiyanın və hüququn aliliyi prinsipi çıxış edir. Demokratik, hüquqi və dünyəvi dövlətdə dövlət hakimiyyətinin təzahür etməsi, səmərəli və məqsədyönlü həyata keçirilməsi hüquqi aktlarda, xüsusi ilə ali statusa və birbaşa konstitusiyada təsbit edilmiş normalar əsasında, dövlət hakimiyyəti orqanlarının təmsalında dövlət qulluğu hüququ vasitəsi ilə mümkündür.

Dövlət qulluğu dövlət hakimiyyətinin və dövlət idarəetməsinin həyata keçirilməsinin əsas təminat vasitələrindən biridir. Bu cəhət dövlət qulluğu hüquq institutunun mürəkkəb tərkib elementlərinə malik olduğunu özündə ehtiva edir. Fikrimizcə, dövlət qulluğu sahəsində yaranan ictimai münasibətlərin dairəsinə nəzərə alaraq dövlət qulluğu hüququna aşağıdakı məzmununda anlayış vermək olar: Dövlət qulluğu hüququ dedikdə, dövlət hakimiyyəti və dövlət idarəetməsi vasitəsi ilə dövlətin məqsədlərinin və funksiyalarının həyata keçirilməsi sahəsində yaranan ictimai münasibətləri tənzim edən hüquq normalarının məcmusu başa düşülür.

2.2. Dövlət hakimiyyəti sistemində dövlət qulluğu hüquq institutunun anlayışı və mahiyyəti

Dövlət qulluğu sahəsində həyata keçirilən islahatları şərtləndirən əsas amillərdən biri dövlət idarəetməsinin demokratik, hüquqi və sosial xarakterinin təmin edilməsidir. Bu elementlər dövlət qulluğunun aşağıdakı başlıca cəhətlərini özündə ehtiva edir:

- dövlət qulluğu institutu kompleks xarakter daşıyır;
- dövlət qulluğu institutu çoxaspektli kateqoriya kimi çıxış edir;
- dövlət qulluğu institutu müxtəlif elm sahələrinə dair elementləri özündə birləşdirir;
- dövlət qulluğu institutu peşəkar fəaliyyət sahəsi olaraq geniş xarakterizə olunur.

Bu cəhətlər onu göstərir ki, dövlət qulluğu institutu siyasi (xüsusi ilə dövlət idarəetməsi), iqtisad, tarix, hüquq, sosiologiya, psixologiya, pedaqogika və s. elm sahələrinin tədqiqat obyektidir. Dövlət qulluğu sahəsində yaranan ictimai münasibətlərin tənzimlənməsi baxımından o, hüquq institutu olaraq böyük əhəmiyyət kəsb edir. Dövlət qulluğu peşəkar fəaliyyət sahəsi kimi dövlət tərəfindən mərkəzləşdirilmiş tənzimləmə metodlarına malikdir. Dövlət qulluğu hüququ müstəqil hüquq sahəsi kimi formalaşmaqdadır.

Dövlət qulluğu hüquq institutu olaraq ümumidən xüsusiyyətləri doğru bir sıra xarakterik xüsusiyyətləri ilə diqqəti cəlb edir. Bunlara aşağıdakıları aid etmək olar:

- dövlət qulluğu mürəkkəb tərkib elementləri və mühüm cəhətləri ilə xarakterizə olunan dövlət təsisatıdır;
- dövlət qulluğu əsasən sosial, siyasi və hüquqi kateqoriya kimi çıxış edir;
- dövlət qulluğu xalqa mənsub olan dövlət hakimiyyətinin həyata keçirilməsinin əsas təminat vasitələrindən biridir;

- dövlət qulluğu dövlət hakimiyyəti və dövlət idarəetmə orqanları sistemində qarşılıqlı vəhdət təşkil edir;
- dövlət qulluğu müxtəlif elm sahələrinin, o cümlədən də hüquq elminin tədqiqat predmetini təşkil edir;
- dövlət qulluğu kompleks hüquq institutudur;
- dövlət qulluğu hüquq elminin müxtəlif sahələrini əhatə edir;
- dövlət qulluğu müstəqil hüquq sahəsi kimi özünəməxsus əlamətləri ilə fərqlənir;
- dövlət qulluğuna dair qanunvericilik vahid sistemdə ifadə olunaraq dövlət qulluğu hüququnu yaradır.

Fikrimizcə, dövlət, dövlətin məqsədləri və funksiyaları, dövlət aparatı, dövlət hakimiyyəti, dövlət idarəetməsi, dövlət vəzifəsi, dövlət hakimiyyəti orqanları, dövlət idarəetmə orqanları, dövlət qulluğu, dövlət qulluğu vəzifəsi, dövlət qulluqçusu və vətəndaş kimi anlayışlar kompleks olaraq, vahid sistemdə birləşərək dövlət qulluğu hüquq institutunu yaradır. Dövlət qulluğu vasitəsi ilə dövlətin məqsədləri və funksiyaları həyata keçirilir. Dövlət qulluğu hüquq institutu olaraq əsasən konstitusiya, inzibati, əmək və sosial təminat hüquq sahələri ilə qarşılıqlı vəhdət təşkil edir və vahid, müstəqil hüquq sahəsinin - dövlət qulluğu hüququnun yaranmasını şərtləndirir.

Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasına və digər qanunvericilik aktlarına uyğun olaraq dövlətin məqsədlərinin və funksiyalarının həyata keçirilməsində səmərəliliyi şərtləndirən əsas amillərdən biri vətəndaşların peşəkar dövlət qulluğu fəaliyyətidir. Dövlət qulluğu peşəkar fəaliyyətin xüsusi növü olaraq mürəkkəb tərkib elementləri və tənzimətmə metodları ilə fərqlənir. Bununla yanaşı dövlət qulluğu tam mənasında peşəkar əmək fəaliyyətinin xüsusi növüdür.

Yuxarıda qeyd olunanların məcmusu olaraq belə qənaətə gəlmək olar ki, dövlət qulluğu olmadan dövlətin məqsədlərinin və funksiyalarının həyata keçirilməsi, dövlət hakimiyyəti və dövlət idarəetmə orqanlarının fəaliyyəti qeyri-mümkündür. Eyni

zamanda dövlət hakimiyyəti və dövlət idarəetmə orqanları olmadan dövlət qulluğunun özünün də mövcudluğu mümkün olmazdı. Başqa sözlə iki anlayış - dövlət və dövlət qulluqçusu tamın hissələri kimi çıxış edir, vahid dövlət qulluğu institutunu yaradır. Dövlət qulluğu dövlət hakimiyyəti və dövlət idarəetmə orqanları sistemində xüsusi əhəmiyyətə malik əsas dövlət təsisatlarından biridir. A.Q.Atamançuk ədalətli olaraq qeyd edir ki, dövlət, cəmiyyət (hakimiyyət və vətəndaş) qarşılıqlı təsirini xarakterizə edən, "dövlət dövlət orqanları sistemi – dövlət orqanı – dövlət vəzifəsi – dövlət qulluqçusu – vətəndaş, cəmiyyət" elementlər sistemini və dövlət qulluğu "dövlət vəzifəsi – dövlət qulluqçusu - vətəndaş" elementlərini əhatə edir¹⁰⁸.

Fikrimizcə, dövlət qulluğu kompleks hüquq institutu kimi artıq yaranmış və müstəqil hüquq sahəsinin, yəni dövlət qulluğu hüququnun formalaşması ilə nəticələnəcəkdir. Buna görə də, dövlət qulluğunun yaranması və inkişaf tarixi, onun müxtəlif aspektlərinə dair elmi-nəzəri təsəvvürlər, dövlət qulluğu kateqoriyası, dövlət idarəetmə sistemində dövlət qulluğu hüquq institutunun yerinin düzgün müəyyən edilməsi, qanunvericilik bazasının təkmilləşdirilməsi mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Prof. Ə.H.Rzayev haqlı olaraq qeyd edir ki, idarəetmənin subyektləri, obyektləri və vasitələri idarəetmə sisteminin struktur elementidir. Struktur idarəetmənin statikası, mexanizm isə dinamikasını ifadə edir. Yalnız statik elementlərin vəhdəti və mexanizmi daxilində onların öz aralarında qarşılıqlı təsirinin dinamikası dövlət idarəetmə sistemini yaradır¹⁰⁹. R.Yanq və R.C.Şabanov belə nəticə ifadə edirlər ki, dünyada mövcud olan zamanın sınağından uğurla çıxmış müxtəlif dövlət qulluğu sistemlərinin təcrübəsi göstərir ki, dövlətin bu institutu müəyyən qanunauyğunluqlar əsasında inkişaf edir: ziddiyyət və maneələrdən keçərək sadədən mürəkkəbə

¹⁰⁸ Атаманчук Г.В. Сущность государственной службы: история, теория, закон, практика: Монография. М., Изд-во РАГС, 2004, с.114

¹⁰⁹ Rzayev Ə.H. Dövlət idarəetmə mexanizmi: mahiyyəti və prinsipləri. Dövlət idarəçiliyi: nəzəriyyə və təcrübə, 2008, №3 (23), с.160-161

doğru istiqamətdə daim təkmilləşən və daha mükəmməl idarəçilik formalarının axtarışında olan bir sistem kimi özünü biruzə verir¹¹⁰.

Dövlət qulluğunun təşəkkülü, inkişafı, onun nəzəri-konseptual və metodoloji əsaslarının işlənilib hazırlanması alimlərin daimi diqqət mərkəzində olmuşdur. Onlar dövlət qulluğunun məzmununu, bu institutun dövlət strukturlarında yerini, sosial mahiyyətini müəyyən etməyə böyük səy göstərmişlər. Alimlərin dövlət qulluğunun məqsədlərinə və vəzifələrinə dair elmi əsərlərində qanunvericilik bazası əsasında dövlət və cəmiyyət arasında əlaqənin yaradılması, dövlət siyasətinin həyata keçirilməsinin təmin edilməsi, dövlət qulluqçularına qarşı sosial, siyasi, peşəkar və əxlaqi tələblərin müəyyən edilməsi, peşəkar dövlət qulluqçularının hazırlanması sisteminin formalaşması və öz aktuallığı ilə xarakterizə olunan digər istiqamətlər təhlil olunmuşdur. Dövlət qulluğu dövlət institutu kimi müəyyən edilməklə yanaşı, dövlət qulluğu anlayışı dövlət qulluğunun hüquqi, funksional və təşkilati aspektləri dərəcəsi, dövlət qulluqçularının öz səlahiyyətləri daxilində onlara tapşırılmış idarəetmə vəzifəsinin yerinə yetirilməsi üçün həyata keçirməli olduqları hərəkətlərin məcmusu kimi ifadə edilmişdir. Y.A.Tixamirovun fikrincə, dövlət qulluğu – bütün dövlət aparatının şəxsi heyətinin işinin formalaşmasının və təşkilinin spesifik təşkilati-hüquqi vasitəsidir¹¹¹. Hazırda Fransada, Böyük Britaniyada, Kanadada və digər ölkələrdə "dövlət qulluğu" (state servis), "ictimai qulluq" (public servis), "mülki qulluq" (civil servis) kimi müxtəlif terminlərdən istifadə edilir. R.Yanqın və R.C.Şabanovun fikrincə, bu təsisat təkcə idarəetməni həyata keçirir. O, vətəndaşların həyat və fəaliyyəti üçün müəyyən təminatlar, bütövlükdə cəmiyyətə təsir göstərən sosial standartlar və normalar işləyib hazırlayır, vətəndaşların daha ümumi və əsas tələblərinin ödənilməsinə, keyfiyyətli həyat şəraitini təmin edir.

¹¹⁰ Yanq R., Şabanov R.C. Azərbaycanca müasir dövlət qulluğu modeli axtarışı: dünya təcrübəsi kontekstində. Bakı: Printed, 2004, s.214

¹¹¹ Служащий Советского государственного аппарата. Под ред., Ю.А.Тихомирова. М., 1970, с.16

Beləliklə, dövlət qulluğu, gördüyümüz kimi, tədricən sosial yönümlü təsisata çevrilir¹¹².

Müasir hüquq elmində belə fikir mövcuddur ki, həm qanunvericilikdə, həm də elmi və xüsusi ədəbiyyatda dövlət qulluğunun ümumi qəbul olunmuş birmənalı anlayışı formalaşmamışdır. Prof. Ə.H.Rzayevin fikrincə, dövlət idarəetməsi anlayışı çoxnövlü və mürəkkəb olduğundan inzibati hüquqda onun vahid tərifini yoxdur. İdarəetməyə geniş mənada təşkilati fəaliyyət və idarə olunan obyektə məqsədyönlü təsir kimi baxılır. Dövlət idarəetməsinin əsas və birinci əlaməti inzibati hüququn predmeti kimi onun ümumi xarakterli olmasıdır. Bu əlamətə görə ümumi idarəetmə özündə başqa idarəetmə sahələrindən fərqləndirən təşkilati, funksional və hüquqi aspektləri birləşdirir.¹¹³ Xüsusi ədəbiyyatda dövlət qulluğu anlayışı qüvvədə olan normativ hüquqi aktlar əsasında müəyyənləşir və hesab edilir ki, dövlət qulluğu – dövlət təşkilatlarının dövlət qulluqçusu olan işçilərinin əməyinin növüdür, dövlətin ayrılmaz xüsusiyyətidir. Bəzi dövlətlərdə dövlət qulluğu "mülki qulluq", "ictimai qulluq" və "peşəkar məmurların fəaliyyəti" kimi anlaşılır. Eyni zamanda bu dövlətlərin dövlət qulluğu institutunun təşəkkülü, formalaşması və inkişafı prosesində eyni və oxşar problemlər mövcuddur. Bəzi tədqiqatçılar üçün dövlət qulluğu – peşəkar fəaliyyət və xüsusi aparat strukturlarıdır, digərləri üçün – dövlət mexanizmini təşkil edən müxtəlif idarələr və təşkilatlardır, üçüncülər üçün – hüquqi sistemdir¹¹⁴.

Dövlət qulluğunun bu və ya digər aspektinə dair elmi tədqiqat apararı hər bir mütəxəssis öz elmi tədqiqatının predmetinə müvafiq olaraq onun anlaşılmasına dair özünəməxsus mülahizələr irəli

¹¹² Yanq R., Şabanov R.C. Azərbaycanca müasir dövlət qulluğu modeli axtarışı: dünya təcrübəsi kontekstində. Bakı: Printed, 2004, s.141

¹¹³ Rzayev Ə.H. Dövlət idarəetmə mexanizmi: mahiyyəti və prinsipləri. Dövlət idarəçiliyi: nəzəriyyə və təcrübə, 2008, №3 (23), s.159

¹¹⁴ Охотский Е.В. Государственная служба в парламенте. Отечественный и зарубежный опыт. М., МГИМО (Университет); Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН), 2002, с.18

sürürlər. Məhz buna görə də, dünya təcrübəsində dövlət qulluğu anlayışının müəyyən edilməsi üçün qarşılıqlı əlaqənin olmaması nəticəsində dövlət qulluğunun vahid standartı formalaşmamışdır. Dövlət qulluğunun dövlət institutu kimi təşəkkülü və inkişafı hər bir ölkənin tarixi təcrübəsindən, mövcud dövlət qulluğu hüquq münasibətlərindən və siyasi-hüquqi rejimindən asılıdır. Nəticə etibarlı ilə qeyd etmək olar ki, göstərilən aspektlər hər bir dövlət üçün dövlət qulluğu institutunun əsaslarını təşkil edir və konkret dövlətə məxsus dövlət qulluğu təsisatının formalaşması ilə nəticələnir. Fikrimizcə, bu yanaşma təbii qəbul olunmalıdır. Ona görə ki, milli xüsusiyyətlər, xalq hakimiyyəti, hüquqi, demokratik dövlət quruculuğu, demokratik vətəndaş cəmiyyəti və s. kimi əsas elementlər hər bir dövlətin özünəməxsus demokratik, hüquqi idarəetmə metodlarını özündə ehtiva edir. Fikrimizcə, məhz bu aspektlərə uyğun olaraq hər bir dövlətdə və yaxud dövlətlər birliyində dövlət qulluğunun fərqli modeli yaranır, formalaşır və inkişaf edir. Daha mütərəqqi model inkişaf edir, digər dövlətlər üçün nümunə olur. Fikrimizcə, müasir Azərbaycan Respublikasında həyata keçirilən islahatların nəticəsi olaraq formalaşmaqda olan dövlət qulluğu modeli nümunəvi model olacaqdır.

Görkəmli akademik R.Ə.Mehdiyev dövlət qulluğunu xüsusi fəaliyyət növü kimi xarakterizə edərək qeyd etmişdir ki, "dövlət qulluğu Azərbaycanın müstəqil dövlətçiliyinin möhkəmləndirilməsində, sosial-iqtisadi proqramların həyata keçirilməsində, mədəni inkişafında və bütövlükdə cəmiyyət həyatının müxtəlif sahələrinin tənzimlənməsində böyük əhəmiyyət kəsb edən fəaliyyət sahəsidir"¹¹⁵.

Müasir elmi ədəbiyyatda və qanunvericilikdə dövlət qulluğuna və vətəndaşların peşəkar dövlət qulluğu fəaliyyətinə dair vahid mövqe formalaşmamışdır. Prof. Ə.Z.Abdullayev dövlət idarəetmə sisteminin, dövlətin kadr siyasətinin və dövlət qulluğunun elmi-nəzəri bazasının yaradılmasında, dövlət qulluğu ins-

¹¹⁵ Mehdiyev R.Ə. Milli məfkurə, dövlətçilik, müstəqillik yolu ilə. II cild (məqalələr, çıxışlar, müsahibələr). Bakı: "XXI - Yeni Nəşlər Evi", 2006, s.575

titutunun təcrübi problemlərinin həlli yollarının müəyyən edilməsində, peşəkar dövlət qulluqçusu korpusunun ali peşə-ixtisas təhsilinin inkişafında, o cümlədən də dövlət qulluğu anlayışının formalaşmasında xüsusi xidmətləri ilə fərqlənir və həmin istiqamətlər üzrə irəli sürdüyü dəyərli mülahizələr böyük elmi maraq doğurur və elmi tədqiqatlar üçün nəzəri baza kimi çıxış edir. Müəllif haqlı olaraq qeyd edir ki, "dövlət qulluğu" anlayışına ictimai elmdə müxtəlif yanaşmalar mövcuddur. Bunlardan aşağıdakı iki yanaşmaya daha çox üstünlük verilir: əmək fəaliyyətinin xüsusi bir növü kimi; dövlətin hüquqi institutu kimi. Bu baxımdan dövlət qulluğu nədir sualına cavab olaraq iki tərif verilə bilər: 1) Dövlət qulluğu – dövlət funksiyalarının dövlət aparatı və dövlət müəssisələri işçiləri tərəfindən həyata keçirilən və iş müqabilində dövlət müavinəti alınan əmək fəaliyyətinin bir növüdür. 2) Dövlət qulluğu – dövlət qulluqçularının hüquqi vəziyyətini, işə girmək şərtlərini və qaydalarını müəyyənləşdirən, vəzifə məsuliyyətini əks etdirən hüquqi normaların məcmusudur. Bu baxımdan dövlət qulluğu özünü dövlətin hüquqi institutu kimi biruzə verir"¹¹⁶. Prof. Ə.Z.Abdullayev haqlı olaraq irəli sürdüyü elmi mülahizələrlə dövlət qulluğunu hüquq institutu və əmək fəaliyyətinin xüsusi növü kimi xarakterizə etmiş, həmçinin dövlət qulluğu təliminə dəyərli bir töhvə vermişdir. Y.A.Litvintseva qeyd edir ki, hər cəmiyyət dövlətin funksiyalarının öz anlayışını sosial xarakteristikalardan, fəlsəfədən, milli mentalitetindən, ideologiyasından, etiqadından və ənənələrindən asılı olaraq hazırlayır"¹¹⁷. Tarixi inkişaf mürəkkəb, çoxtərəfli prosesdir, cəmiyyətin özü isə inkişafının hər mərhələsində bir-birilə çox sıx əlaqəli olan müxtəlif "qanunauyğunluqların geniş təsir sahəsidir", çünki maddi istehsalın, elmin, mədəniyyətin, yəni həyatın bütün sahə-

¹¹⁶ Dövlət idarəçilik nəzəriyyəsi. Dərslik. Bakı: Elm və təhsil, 2010, s.259

¹¹⁷ Литвинцева Е.А. Государственная служба в зарубежных странах. М., Изд-во РАГС, 2004, с.6

lərinin inkişafının vahid, bölünməz prosesini əks etdirir¹¹⁸. Belə qanunauyğunluqlardan biri də dövlət qulluğudur. Onun sosial-siyasi və təşkilati-hüquqi institut kimi təşəkkülünün və inkişafının hərtərəfli təhlili geniş fəlsəfi, sosial, tarixi, siyasi və hüquqi, yəni kompleks və sistemli yanaşma tələb edir. Əsaslı olaraq hesab edirlər ki, dövlət qulluğu dövlət, dövlət hakimiyyəti, dövlət aparatı, dövlət idarəçiliyi kimi ifadələrlə bir sırada durur, onlarla qarşılıqlı əlaqəlidir və deməli, yalnız onlara təsir etmək vasitəsilə özünü göstərə, həyata keçirilə, təhlil edilə və qiymətləndirilə bilər¹¹⁹. Hegel dövlət bürokratiyasını, onun mahiyyətini, strukturunu, funksiyalarını hərtərəfli təhlil edir, dövlət idrakının cəmləşdiyi cəmiyyətin əsas hakimlik edən tərkib hissəsi kimi baxır. O, məmurluğun ümumi maraqlar hüdudundan çıxmasına təminat verən üç faktoru ayırır: a) hakimiyyət sisteminin iyerarxikliyi; b) ayrı-ayrı sosial qrupların maraqlarını həyata keçirən və müdafiə edən müstəqil korporativ və yerli qurumların müstəqilliyi; v) bürokratik təhrifə bəzişməzlik, ədalət və fədakarlıq ruhunda qulluqçuların xüsusi peşə hazırlığı¹²⁰. S.A.İsmayılovun fikrincə, dövlət qulluğu dövlət mexanizmi olaraq, bütün dövlət orqanlarında və təşkilatlarında fəaliyyət və münasibətlərin məcmusu kimi dövlətin funksiyalarını həyata keçirir¹²¹. C.A.Süleymanov dövlət aparatının daha səmərəli fəaliyyətini təmin edən yeni prinsiplərdən biri kimi "dövlət orqanlarının yüksək peşəkarlığı və səriştəliliyi, onların dövlət həyatının əsas məsələlərini ölkə əhalisinin mənafeyinə uyğun olaraq yüksək elmi səviyyədə həll etmək qabiliyyəti"ni ifadə etmişdir. Müəllif daha sonra fikrini inkişaf etdirərək qeyd edir ki, "dövlət idarəetməsində peşəkarlıq prinsipi, hər şeydən əvvəl, əsas peşəsi idarəetmə fəaliyyəti hesab

edilən ixtisaslı kadrlardan istifadə edilməsini bildirir. İdarəetmə vərdişləri olmayanları dövlət qulluğuna cəlb etmək dövlət quruculuğu təcrübəsinin göstərdiyi kimi, mənfi nəticələrə gətirib çıxarır¹²². R.Yanq və R.C.Şabanov hesab edir ki, dövlət qulluğunun səmərəliliyinin artırılması bilavasitə kadr siyasəti ilə bağlıdır: peşəkar məmur kadrlarının hazırlanması və dövlət orqanlarında təsnifat tələblərinə uyğun olaraq yerləşdirilməsi dövlət əhəmiyyətli məsələdir. Hazırda Azərbaycanda dövlət qulluğunun müasir qanunvericilik bazasının yaradılması ilə dövlətin kadr siyasətinin ölkənin mənafeyinə cavab verə biləcək səviyyədə həyata keçirilməsi üçün real zəmin formalaşmışdır¹²³.

Fikrimizcə, dövlət institutu kimi dövlət qulluğu spesifik cəhətləri ilə dövlətin digər institutlarından əsaslı şəkildə fərqlənir. Prof. Ə.H.Rzayevin fikrincə, dövlət qulluğu institutu ilkin, ayrı-ayrı əsas hüquqi vəziyyətlərin – dövlət-qulluq münasibətlərin xarakter və mənasına görə çoxluğunu və müxtəlifliyini müəyyən edən hüquq normalarından təşkil olunur. Sosial strukturun elementi kimi dövlət qulluğu institutu dövlət və cəmiyyət arasında əlaqələndirici rolunu yerinə yetirir, ümumi hüquqi münasibətlər yaradır¹²⁴. Dövlət qulluğu sahəsində dövlətlə dövlət qulluqçuları arasında yaranan münasibətlər və dövlət qulluqçularının hüquqi vəziyyətini nizamasalan normalar dövlət qulluğu institutunu yaradır. Dövlət qulluğu institutuna konstitusiyaya, əmək, mülki, maliyyə və digər hüquq sahələrinin normaları daxildir¹²⁵. N.Ş.Hüseynovanın fikrincə, dövlət qulluğu dövlətlə, onun ictimai həyatdakı yeri və rolu ilə daxili vəhdətdədir. Onun meydana çıxması və inkişafı da müvafiq olaraq

¹¹⁸ Понделков А.В. Политическая элита: Генезис и проблемы её становления в России. Ростов-на-Дону.: АО «Книга», 1995, с.8

¹¹⁹ Атаманчук Г.В. Сущность государственной службы: история, теория, закон, практика: Монография. М., РАГС, 2004, с.199

¹²⁰ Гегель Г. Философия права. М., 1990, с.336

¹²¹ İsmayılov S.A. Azərbaycanda dövlət qulluğunun və idarəetmə sisteminin keçmişi, bu günü və perspektivləri. Bakı: Oğuz eli, 2013, s.7

¹²² Süleymanov C.A., Nəsirov B., Xalıqov M., Qurbanov P. Dövlət və hüquq nəzəriyyəsi. Bakı: Mütərcim, 2010, s.130

¹²³ Yanq R., Şabanov R.C. Azərbaycanda müasir dövlət qulluğu modeli axtarışı: dünya təcrübəsi kontekstində. Bakı: Printed, 2004, s.142

¹²⁴ Rzayev Ə.H. Azərbaycan Respublikasında dövlət qulluğu: nəzəriyyə və praktika. Bakı: Elm, 2005, s.59

¹²⁵ Məmmədov O.C. İş vaxtının hüquqi tənzimlənməsi. Monoqrafiya. Bakı: Qanun, 2008, s.123

dövlətin yaranması, tərəqqisi və mövcudluğu ilə şərtlənir. Dövlət qulluğu mexanizmi dövlətçiliyin qurulması qismində ilkin hüquqi vasitə olub, dövlətin fəaliyyətini təmin edir, onun vəzifə və funksiyalarının həyata keçirilməsinə xidmət edir. Dövlət qulluğu kompleks xarakterə malik institutlardan biridir. Sosial institut olmaqla yanaşı, o, həm də hüququn mühüm institutlarından biridir¹²⁶. N.H.Şükürov haqlı olaraq belə qənaətə gəlir ki, dövlət hakimiyyət orqanı müəyyən hakimiyyət səlahiyyətlərinə malik olan seçkili və ya təyinatlı dövlət qulluqçularından ibarətdir. Hakimiyyət orqanını bir şəxs də ifadə edə bilər, məsələn, Prezident, Baş Prokuror, İnsan hüquqları üzrə müvəkkil (ombudsman) və s. Dövlət qulluqçuları arasındakı münasibətləri xüsusi hüquq münasibətləri kimi xarakterizə etmək olar¹²⁷. Fikrimizcə, burada xüsusi hüquqi münasibətlər dedikdə, dövlət qulluğu hüquq münasibətləri anlaşılmalıdır. Bəzi müəlliflərin fikrincə, dövlət (bələdiyyə) qulluğu – ictimai hakimiyyət orqanlarında ictimai qulluqdur, hüququn müxtəlif sahələrinin normalarından ibarət olan və bir çox alt institutları özündə əhatə edən kompleks hüquq institutudur¹²⁸. Qulluq – qulluqçu şəxslərin müəyyən kontingentinin dövlət, ictimai və digər sosial strukturların səlahiyyətlərinin icrası və səmərəli həyata keçirilməsi üzrə peşəkar fəaliyyətdir¹²⁹. O.İ.Çuprisin fikrincə, bir tərəfdən, az sayda dövlət orqanlarında "dövlət mülki qulluğu" anlayışına gətirilə bilən dövlət qulluğunun kifayət qədər dar başa düşülməsi qanunverici tərəfindən fərz edilir. Digər tərəfdən, onun anlayışı məhkəmə, prokuror, gömrük fəaliyyət növləri

¹²⁶ Hüseynova N.Ş. Dövlət qulluğu və kadr siyasəti. Monoqrafiya. Bakı: Adiloğlu, 2013, s.61

¹²⁷ Şükürov N.H. Dövlət hakimiyyəti mexanizminin bəzi nəzəri məsələləri. Bakı: Qanun, 2012, s.142

¹²⁸ Старилов Ю.Н. Государственная служба в Российской Федерации: теоретико-правовое исследование. Воронеж, Изд-во Воронежского университета, 1996, с.9

¹²⁹ Манохин В.М. Служба и служащий в Российской Федерации, правовое регулирование. М., Юристы, 1997, с.26

kimi hüquq mühafizə fəaliyyət növlərinin hesabına genişlənir. Deputat fəaliyyətinin və siyasi vəzifələrdə fəaliyyətin ümumi dövlət-qulluq fəaliyyət dərəcəsinə daxil edilməsi birbaşa dövlət qulluğu anlayışına ictimailik əlamətini gətirir və onun peşəkar fəaliyyət kimi anlamını genişləndirir¹³⁰.

Qeyd olunanlardan belə nəticə çıxarmaq olar ki, dövlət qulluğu dövlət institutu kimi dövlət idarəetmə sisteminin tərkib hissəsi olmaqla, kompleks və sistemli yanaşma tələb edir. Onun təşəkkülü və inkişafı: tarixi təcrübə, fəlsəfə, sosial məsuliyyət, milli mentalitet, ideologiya və s. kimi bir çox amillərdən ibarətdir.

Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasında dövlət qulluğu vətəndaşların siyasi hüququ kimi təsbit olunubdur. Belə ki, Azərbaycan Respublikası vətəndaşlarının konstitusion siyasi hüquqlarından biri də dövlətin idarə olunmasında iştirak etmək hüququdur. Konstitusiyanın 55-ci maddəsində "Dövlətin idarə olunmasında iştirak etmək hüququ" təsbit ediləndir. Prof. Z.A.Əsgərov haqlı olaraq qeyd edir ki, Konstitusiyanın 55-ci maddəsi vətəndaşların dövlətin idarə olunmasında necə iştirak etməsi formasını müəyyən etməklə hüquqi konstruksiya müəyyən edir¹³¹.

Fikrimizcə, vətəndaşların dövlət qulluğunda iştirakı böyük hüquqi məzmunu və siyasi əhəmiyyətə malikdir. Dövlət qulluğuna qəbul dövlətin məqsədlərinin və funksiyalarının həyata keçirilməsinə istiqamətlənmiş çox mühüm siyasi hüquqdur. Bu hüquq dövlət hakimiyyətinin və dövlət idarəetməsinin həyata keçirilməsində vətəndaşların iştirakının bariz nümunəsidir.

Dövlət qulluğu haqında Qanunun 2.1-ci maddəsində dövlət qulluğunun anlayışı aşağıdakı kimi təsbit edilmişdir: Dövlət qulluğu Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasına və digər qanunvericilik aktlarına uyğun olaraq dövlətin məqsədlərinin və

¹³⁰ Чуприс О.И. Теоретико-правовые проблемы государственной службы Республики Беларусь. Минск: Право и экономика, 2009, с.48

¹³¹ Əsgərov Z.A. Konstitusiya hüququ. Dərs vəsaiti. Bakı: Bakı Universiteti nəşriyyatı, 2002, s.190

funksiyalarının həyata keçirilməsi sahəsində dövlət qulluqçularının öz vəzifə səlahiyyətlərini yerinə yetirməsidir¹³².

Azərbaycanda dövlət qulluğu müxtəlif modellərin əlamətlərini və elementlərini əhatə etməklə qarışıq sistem kimi xarakterizə olunur. Bu modellər hüquqi parametrlərinə görə, dövlət hakimiyyəti münasibətləri sistemində dövlət qulluğunun roluna və yerinə görə fərqlənilir. Qarışıq sistem özünü dövlət orqanının səlahiyyətlərinin icrasının təmin edilməsi üzrə institusional tənzimlənmiş peşəkar fəaliyyətdə büruzə verir. Dövlət qulluğu dövlət institutu kimi əmək fəaliyyəti prosesində yaranan müxtəlif xarakterli münasibətlər kompleksinin məcmusudur.

Dövlət qulluğunun funksiyaları və prinsipləri də bu anlayışın mahiyyətində öz təsirini göstərir. Prof. Ə.H.Rzayev hesab edir ki, dövlət qulluğunun funksiyalarının təhlili "funksiya" anlayışının şərhində fərqlənmə ilə mürəkkəbləşir. Hüquqi dövlətin və ictimai həyatın aparıcı və normativ əsası olduğundan hüquqi mexanizmin idarəetmə mexanizminin əsasını təşkil edir. Hüququn ictimai münasibətlərə təşkilati təsiri öz strukturuna – elementlərinin daxili əlaqələrinə görə çox mürəkkəb təzahürdür. Oudur ki, bu problemin tədqiqi zamanı onun funksional istiqamətliliyinə və müvafiq funksiyaların həyata keçirilməsi mexanizminə ayrılması zərurəti yaranır¹³³. Fikrimizcə, sosial institutlar sistemi kimi dövlət qulluğunun xüsusiyyətlərinə əsaslanaraq onun funksiyası dedikdə, dövlət idarəçiliyi sistemində fəaliyyət, vəzifələr, işin istiqamətləri, əmək münasibətlərinin dairəsi və s. başa düşülür. Dövlət qulluğu müəyyən hüquqi prinsiplərə əsaslanır. Prinsip dövlət qulluğunun inkişafının çıxış vəziyyəti, əsas ideyası, obyektiv qanunauyğunluğudur. Prinsiplərin əhəmiyyəti ondan ibarətdir ki, onlarda dövlət qulluğunun mahiyyəti, əsas

məzmunu, səciyyəvi xüsusiyyətləri, onun dövlət idarəçiliyi sistemində və cəmiyyətin həyatında yeri və rolu ifadə olunur. Onlar habelə dövlətin mahiyyətini, formasını və quruluşunu, dövlət orqanlarının səlahiyyətlərini, dövlət idarəçiliyi sahəsində ənənələri və əxlaq normalarını əks etdirir¹³⁴. Prof. İ.İ.İsmayılov əxlaq normaları ilə əlaqədar haqlı olaraq qeyd edir ki, əxlaq insanların davranışını nizama salan xüsusi üsul olmaqla, insanların ictimai şüuruna əsaslanır. İctimai münasibətlərin yoluna qoyulmasında əxlaqın rolu böyükdür. Cəmiyyətdə insanların davranış tərzini, biri-digərinə münasibətləri əxlaq normaları ilə tənzimlənir. Əxlaq qaydalarına əməl edilməsi cəmiyyətin mənəvi prinsiplərinə əsaslanmaqla insanların daxili şüuruna, ictimai rəyinə və onların vicdani dəyərlərinə söykənir¹³⁵. Əxlaq normalarına dair irəli sürülmüş bu ideyalar dövlət qulluğu üçün mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Dövlət qulluğunda əxlaq normalarına, etik davranış qaydalarına riayət edilməsi - şəxsiyyət, cəmiyyət və dövlət münasibətlərinin inkişafına, cəmiyyətin hər bir üzvünün dövlətə münasibətinin formalaşmasına, məmur imicinə öz təsirini bilavasitə göstərir.

Azərbaycan Respublikasında dövlət qulluğunun əsasını təşkil edən əsas prinsip-normalar onun konstitusiyasında, müvafiq qanunlarında və digər normativ hüquqi aktlarında təsbit edilmişdir. Onların əsasları Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasının və qanunlarının aliliyi, Azərbaycan xalqına sadıqlıq, humanizm və sosial ədalət, insan və vətəndaş hüquqlarının və azadlıqlarının prioriteti, demokratizm və aşkarlıq, partiya mənsubiyyətinə əsaslanmayan, dünyəvi xarakteri və başqalarıdır.

¹³² Dövlət qulluğu haqqında Azərbaycan Respublikasının 21 iyul 2000-ci il tarixli 926-IQ nömrəli Qanunu / Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2001, №01, maddə 1

¹³³ Rzayev Ə.H. Dövlət idarəetmə mexanizmi: mahiyyəti və prinsipləri. Dövlət idarəçiliyi: nəzəriyyə və təcrübə, 2008, №3 (23), s.160

¹³⁴ Стариков Ю.Н. Принципы государственной службы // Службное право: Учебник. М., 1996; Нечипоренко В.С. Принципы государственной службы // Настольная книга государственного служащего (комментарий к Федеральному закону «Об основах государственной службы Российской Федерации»). М., 1999; Атаманчук Г.В. Принципы государственного управления / Теория государственного управления. Курс лекций. М., 1997

¹³⁵ İsmayılov İ.İ. Məhkəmə etikasının bəzi məsələləri. Bakı: ADPU-nun nəşriyyatı, 2007, s.21

Dövlət qulluğunun əsas prinsipləri Dövlət qulluğu haqında Qanunun 4-cü maddəsində təsbit ediləlidir.

Dövlət qulluğuna dövlət idarəetmə sisteminin əsas elementi kimi yanaşaraq qeyd etmək lazımdır ki, dövlət hakimiyyəti dövlət qulluğunun bilavasitə iştirakı ilə həyata keçirilir. O, dövlət hakimiyyətinin möhkəmlənməsində əhəmiyyətli rola malikdir. Dövlət qulluğu dövlətin hakimiyyət orqanlarının qərarlarında ifadə olunan iradəsini həyata keçirir, insanların və sosial qrupların fəaliyyətinə və davranışına təsir göstərir. Dövlət qulluğu dövlət hakimiyyətinin ehtiyatları, vasitələri, texnologiyası və imkanları sistemə daxildir. Dövlət qulluğunun həyata keçirilməsinin və fəaliyyətinin əsas mənbəyi qanunvericilikdir. Dövlət qulluğu dövlət hakimiyyətinin həyata keçirilməsi zamanı onun planlaşdırma, proqnozlaşdırma, idarəetmə, inandırma, nəzarət, məcburetmə və digər əsas metodlardan istifadə edir. Ədəbiyyatda qeyd edilir ki, dövlət qulluğunu dövlətin mənafeyi naminə onun orqanlarında iş kimi təsəvvür etməyə dəyməz¹³⁶. Bu cür yanaşma mürəkkəb xarakteri ilə hüquqi və sosial-siyasi əhəmiyyətə malikdir. Fikrimizcə, dövlət qulluğu çoxsahəli dövlət institutu olaraq hüquqi aspektdə dövlət hakimiyyətinin həyata keçirilməsi zamanı dövlətin konstitusion məqsədlərinə və vəzifələrinə nail olması üçün xüsusi fəaliyyət növü kimi səciyyələnir. Dövlət qulluğu dövlət idarəçiliyinin alt sistemidir və onun həyata keçirilməsinə və təkmilləşdirilməsinə xidmət edir.

Yuxarıda qeyd olunanları ümumiləşdirərək belə nəticəyə gəlmək olar ki:

- dövlət qulluğunun təşəkkülü və inkişafı bir sıra hüquqi amillərlə xarakterizə olunur;
- dövlət qulluğu dövlət hakimiyyətinin bütün sahələrində idarəetmə funksiyalarının həyata keçirilməsi ilə şərtlənir;
- dövlət qulluğu dövlət idarəçiliyi sistemində kompleks sosial-siyasi və təşkilati-hüquqi institutdur;

¹³⁶ Халипов В.Ф. Кратология как система наук о власти. М., 1999, с.120

- dövlət qulluğu dövlət hakimiyyət orqanlarının təşkili və fəaliyyəti ilə əlaqədar yaranan dövlət qulluğu və ictimai-hüquqi münasibətlərin məcmusudur;

- dövlət qulluğu hüquqi dövlətin formalaşmasının zəruri şərtlərini təmin edən, bu sahədə yaranan ictimai münasibətləri, dövlət qulluqçusunun hüquqi statusunu müəyyən edən vasitədir.

Dövlət hakimiyyəti sistemində dövlət qulluğunun hüquqi parametrləri dedikdə, dövlət hakimiyyətinin hüququn aliliyi prinsipi əsasında həyata keçirilməsi, dövlət hakimiyyətinin həyata keçirilməsində məhdudiyətlər, ümumdövlət idarəetmə məqsədlərinin həlli, insanların və vətəndaşların konstitusion hüquqlarının və azadlıqlarının təmin edilməsi, dövlətin idarə edilməsində vətəndaşların iştirakı üçün normal şəraitin yaradılması, dövlət hakimiyyəti və dövlət idarəetmə orqanının funksiyalarının və səlahiyyətlərinin həyata keçirilməsi, dövlət aparatının ictimaiyyətlə qarşılıqlı əlaqəsini təmin edən elementlər kompleksi başa düşülür.

2.3. Dövlət hakimiyyəti sistemində dövlət qulluğunun normativ hüquqi əsasları

Hüquq elmi ictimai elmlər arasında spesifik cəhətləri ilə fərqlənir. Hüquq cəmiyyətin və dövlətin idarə edilməsində, şəxsiyyətin hüquqi statusunun müəyyən olunmasında əsas və aparıcı yerlərdən birini tutur, həlledici amil kimi çıxış edir. Şəxsiyyət, cəmiyyət və dövlət, habelə müxtəlif və çoxsaylı hüquq subyektləri arasında yaranan ictimai münasibətlərin müəyyən hissəsi hüquq normaları vasitəsilə tənzimlənir. Hüquq kompleks olaraq insan və vətəndaş hüquq və azadlıqlarının təmin edilməsinə xidmət edir. Fikrimizcə, hüquq normalarının elmi müddəalara əsaslanması demokratik hüquqi dövlət, sivil vətəndaş cəmiyyəti üçün vacib və mühüm əhəmiyyət kəsb edən başlıca şərtlərdən biridir.

Azərbaycanın müasir hüquq elminin müxtəlif sahələri üzrə nəzəri və təcrübi cəhətdən təhlili aktualığı ilə xarakterizə olu-

nan bir sıra məsələləri mövcuddur. Bu tip məsələlərdən biri də dövlət qulluğunun hüquqi aspektləri ilə bağlıdır. Dövlət qulluğu müasir elmi ictimaiyyətin daimi diqqətini cəlb edən, müxtəlif elm sahələrinin tədqiqat obyektini kimi çıxış edən, özünəməxsus xarakterik xüsusiyyətlərin daşıyıcısı olan məsələdir. Bu baxımdan demək olar ki, dövlət hakimiyyəti sistemində dövlət qulluğunun hüquqi aspektlərinin elmi-nəzəri və təcrübi məsələləri böyük maraq doğurur. Müasir dövlət hakimiyyəti sistemində dövlət qulluğunun normativ hüquqi əsaslarının elmi cəhətdən təhlili aktuallığı ilə fərqlənir. Fikrimizcə, dövlət hakimiyyəti sistemində dövlət qulluğunun əsas fəaliyyəti aşağıdakı istiqamətlər üzrə təzahür etməlidir:

- dövlət qulluğu dövlət hakimiyyətinin təmsalində dövlətlə cəmiyyət və vətəndaş arasında özünəməxsus əlaqələndirici rol oynamalıdır;

- dövlət siyasətinin həyata keçirilməsi üçün dövlət qulluğu vasitəsilə cəmiyyətə müvafiq istiqamət verməlidir;

- dövlət qulluğu cəmiyyətin sosial, siyasi, iqtisadi, maddi, mənəvi, hüquqi və digər maraqlarına uyğun olaraq fəaliyyət göstərməlidir;

- dövlət qulluğunu tənzim edən normalar daha mükəmməl, demokratik və hüquqi olmalıdır.

Dövlət hakimiyyəti sistemində dövlət qulluğunun hüquqi əsasını ilk növbədə konstitusion normalarda təsbit edilmiş müddələr təşkil edir.

Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasında dövlət hakimiyyəti münasibətlərini tənzim edən normalar demokratik, hüquqi, dünyəvi dövlətçilik, dövlət hakimiyyətinin bölünməsi prinsiplərinə, milli dövlətçilik ənənələrinə, beynəlxalq hüquq normalarına və beynəlxalq təcrübəyə uyğun təsbit edilmişdir. Prof. Z.A.Əsgərov hesab edir ki, Konstitusiyayı cəmiyyətin mikro modeli, hüquqi nişanı kimi təsəvvür etmək olar. Məhz onun hüdudlarında və əsasında dövlət hakimiyyəti mexanizmi fəaliyyət göstərir, vətəndaşların hüquq və azadlıqları müdafiə olunur, ictimai

inkişafın sahələri qabaqcadan müəyyənləşdirilir¹³⁷. Müəllif daha sonra yazır ki, Konstitusiyaya cəmiyyət, dövlət, şəxsiyyət və kollektiv arasındakı əsas münasibətləri müəyyən edən və qanunvericilikdə ən yüksək hüquqi qüvvəyə malik normalar sistemidir¹³⁸. F.T.Nağıyev konstitusiyaya hüquq münasibətlərinin bütün sistemini iki böyük qrupa bölür. Müəllifin fikrincə, birinci qrupa daxil olan münasibətlər vətəndaş cəmiyyətinin əsaslarının, konstitusiyaya qurulmasının, insan və vətəndaşın hüquqi statusunun müəyyən edilməsi ilə bağlıdır. ... İkinci qrupa insan və vətəndaşın vətəndaşlıq institutu, dövlət hakimiyyəti orqanlarının təşkili və fəaliyyəti ilə bağlı olan hüquq və azadlıqlarının konkret həyata keçirilməsini tənzimləyən ictimai münasibətlər daxildir. Müəllif haqlı olaraq qeyd edir ki, belə münasibətlər dövlət-hakimiyyət fəaliyyətində təzahür etdiyindən onlar daha çox hakimiyyət münasibətləri, hakimiyyətin həyata keçirilməsi ilə bağlı münasibətlər kimi çıxış edir. Konstitusiyaya hüquq münasibətlərinin birinci qrupundan fərqli olaraq bu münasibətlər konstitusiyaya hüququ tərəfindən ümumi şəkildə deyil, tam həcmdə və daha dolğun nizamlanır¹³⁹.

Prof. Ə.H.Rzayev dövlət qulluğunun konstitusion prinsiplərini təhlil edərək aşağıdakı dəyərli fikirləri ifadə etmişdir. Müəllif ədalətli olaraq yazır ki, dövlət qulluğunun əsas prinsipləri Azərbaycan Respublikasının konstitusiyaya prinsipləri ilə müəyyən edilir. Dövlət qulluğu: dövlətlə vətəndaşı birləşdirir, dövlətlə vətəndaş arasında əlaqə və münasibətləri formalaşdırır, dövlət qulluqçusu vətəndaş statusunda xalq hakimiyyətinin daşıyıcısı; dövlət idarəetməsinin subyektini kimi çıxış edir; dövlət qulluqçusunun peşəkar fəaliyyətinin kökündə əmək fəaliyyəti dayanır. Dövlət qulluqçusu Konstitusiyada göstərilən niyyətlərin və prinsiplərin həyata keçirilməsində həm vətəndaş, həm də vəzifəli

¹³⁷ Əsgərov Z.A. Konstitusiyaya hüquq. Dərslük. Bakı: Bakı Universiteti, 2006, s.51

¹³⁸ Əsgərov Z.A. Konstitusiyaya hüquq. Dərslük. Bakı: Bakı Universiteti, 2006, s.56

¹³⁹ Nağıyev F.T. Konstitusiyaya hüquq. Mühazirə mətnləri. Dərs vəsaiti. Bakı: Qanun, 2014, s.16-17

şəxs statusunda iştirak edir¹⁴⁰. Q.V.Atamançukun fikrincə, hər bir ictimai, dövlət və hüquq institutları üçün böyük əhəmiyyəti olan Konstitusiyanın tənzimləyici potensialının artdığı bir dövrdə nədənsə konstitusiyanın özündə dövlət qulluğunun əsas elementləri və onların qarşılıqlı əlaqəsi araşdırılmır. Konstitusiya dövlət qulluğunun formalaşması və inkişafı üçün konstitusion əsasları nöqtəyi-nəzərindən hələ təhlil edilməmiş qalır¹⁴¹.

Dövlət qulluğu haqqında Qanunun 6-cı maddəsində dövlət qulluğu haqqında qanunvericilik sisteminin təkibi aşağıdakı kimi müəyyən edilmişdir:

- 1) Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası;
- 2) Dövlət qulluğu haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu;
- 3) Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələr;
- 4) Azərbaycan Respublikasının dövlət qulluğunu hüquqi cəhətdən tənzim edən digər qanunvericilik aktları;
- 5) dövlət qulluqçularının hüquqi vəziyyətinin xüsusiyyətlərini müəyyən edən digər qanunvericilik aktları.

Fikrimizcə, Azərbaycan Respublikasının Əmək Məcəlləsi dövlət qulluğu haqqında qanunvericilik sisteminin birbaşa təkil hissəsi kimi çıxış edir. Buna görə də, "Azərbaycan Respublikasının Əmək Məcəlləsindən" sözləri Dövlət qulluğu haqqında Azərbaycan Respublikası Qanununun 6-cı maddəsinə əlavə edilməsi məqsədmüvafiqdir.

Dövlət qulluğu termininə Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyada demək olar ki, çox az hallarda istifadə edilmişdir. Buna baxmayaraq Konstitusiyada dövlət hakimiyyəti münasibətləri sistemində dövlət qulluğunun hüquqi parametrləri ilə bağlı müddəalar kifayət qədər çoxdur. Ümumi və xüsusi xarakterli ictimai münasibətləri tənzim edən konstitusion normalarda

dövlət qulluğuna dair qanunvericilik sisteminə daxil olan çoxsaylı normativ müddəalar vardır.

Dövlət hakimiyyəti sistemində dövlət qulluğunun hüquqi parametrlərinə dair əsas müddəalar məntiqi olaraq Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasında öz əksini tapmışdır.

Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasının 147-ci maddəsi ilə "Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasının hüquqi qüvvəsi" aşağıdakı kimi müəyyən edilmişdir: "Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası Azərbaycan Respublikasında ən yüksək hüquqi qüvvəyə malikdir. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası Azərbaycan Respublikasının qanunvericilik sisteminin əsasıdır".

Bu konstitusion normalar hüququn digər sahələri üçün prioritet təşkil etdiyi kimi dövlət qulluğu hüququ üçün də üstünlük təşkil edir. Dövlət qulluğu hüquq münasibətlərinin subyektlərindən birinin mütləq dövlət oluğunu nəzərə almaqla demək olar ki, dövlət hakimiyyəti sistemində dövlət qulluğunun hüquqi əsaslarının müəyyən edilməsində konstitusion normalar əsas və həlledicidir. Konstitusiya hüquq normalarında dövlət hakimiyyəti sistemində dövlət qulluğunu xarakterizə edən ümumi və xüsusi normalar mövcuddur. Konstitusiyada dövlət hakimiyyəti sistemində dövlət qulluğu hüquq münasibətlərinə dair normalar kompleksi təsbit edilmişdir. Həmin normalar sisteminə: xalq hakimiyyəti, dövlətin əsasları, dövlət hakimiyyətinin təşkili və həyata keçirilməsi, cəmiyyətin və dövlətin siyasi həyatında vətəndaşların iştirak hüququ, dövlətin idarə olunmasında vətəndaşların iştirak etmək hüququ, seçki hüququ, insan və vətəndaş hüquq və azadlıqlarına dövlət təminatı, dövlət hakimiyyəti orqanlarının və dövlət vəzifəli şəxslərin konstitusiya hüquqi məsuliyyəti və s. bu tip normativ müddəalar daxildir.

Dövlət hakimiyyəti sistemində dövlət qulluğunun hüquqi əsaslarına dair normalar Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının bir sıra maddələrində ya birbaşa, ya da dolayısı ilə

¹⁴⁰ Rzayev Ə.H. Dövlət qulluğunun hüquqi əsasları. Bakı: Elm, 2011, s.202

¹⁴¹ Атаманчук Г.В. Сущность государственной службы: история, теория, закон, практика: Монография. М., РАГС, 2008, с.162

təsbit edilmiş və bu sahədə yaranan ictimai münasibətləri tənzim edəcək sonrakı normativ hüquqi aktların qəbul edilməsi üçün hüquqi baza yaradılmışdır.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının birinci fəslində "Xalq hakimiyyəti"nin¹⁴² konstitusiya əsasları və dövlət hakimiyyəti sistemində xalqın hüquq subyektliliyi aşağıdakı kimi təsbit edilmişdir. "Azərbaycan Respublikasında dövlət hakimiyyətinin yeganə mənbəyi Azərbaycan xalqıdır. Azərbaycan xalqı Azərbaycan Respublikası ərazisində və ondan kənarında yaşayan, Azərbaycan dövlətinə və onun qanunlarına tabe sayılan Azərbaycan Respublikası vətəndaşlarından ibarətdir; bu isə beynəlxalq hüquqla müəyyən edilmiş normaları istisna etmir (maddə 1). Sərbəst və müstəqil öz müqəddəratını həll etmək və öz idarəetmə formasını müəyyən etmək Azərbaycan xalqının suveren hüququdur. Azərbaycan xalqı öz suveren hüququnu bilavasitə ümumxalq səsverməsi - referendum və ümumi, bərabər və birbaşa seçki hüququ əsasında sərbəst, gizli və şəxsi səsvermə yolu ilə seçilmiş nümayəndələri vasitəsi ilə həyata keçirir (maddə 2). Azərbaycan xalqı öz hüquqları və mənafehləri ilə bağlı olan hər bir məsələni referendumla həll edə bilər. Aşağıdakı məsələlər yalnız referendumla həll oluna bilər: 1) Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının qəbul edilməsi və ona dəyişikliklər edilməsi; 2) Azərbaycan Respublikasının dövlət sərhədlərinin dəyişdirilməsi. Aşağıdakı məsələlər üzrə referendum keçirilə bilməz: 1) vergilər və dövlət büdcəsi; 2) amnistiya və əfv etmə; 3) seçilməsi, təyin edilməsi və ya təsdiq edilməsi müvafiq olaraq qanunvericilik və (və ya) icra hakimiyyəti orqanlarının səlahiyyətlərinə aid edilmiş vəzifəli şəxslərin seçilməsi, təyin edilməsi və ya təsdiq edilməsi (maddə 3). Xalqın seçdiyi səlahiyyətli nümayəndələrindən başqa heç kəsin xalqı təmsil etmək, xalqın adından danışmaq və xalqın adından müraciət etmək hüququ yoxdur (maddə 4). Azərbaycan xalqı vahiddir. Azərbaycan xalqının vahidliyi Azərbaycan dövlətinin təməlini təşkil edir. Azərbaycan Respublikası bütün Azərbaycan Res-

publikası vətəndaşlarının ümumi və bölünməz vətənidir (maddə 5). Azərbaycan xalqının heç bir hissəsi, sosial qrup, təşkilat və ya heç bir şəxs hakimiyyətin həyata keçirilməsi səlahiyyətini mənimsəyə bilməz. Hakimiyyətin mənimsənilməsi xalqa qarşı ən ağır cinayətdir (maddə 6).¹⁴³

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının "Azərbaycan dövləti" adlanan 7-ci maddəsində təsbit ediləndir ki, "Azərbaycan dövləti demokratik, hüquqi, dünyəvi, unitar respublikadır. Azərbaycan Respublikasında dövlət hakimiyyəti daxili məsələlərdə yalnız hüquqla xarici məsələlərdə isə yalnız Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələrdən irəli gələn müddəalarla məhdudlaşır. Azərbaycan Respublikasında dövlət hakimiyyəti hakimiyyətlərin bölünməsi prinsipi əsasında təşkil edilir: qanunvericilik hakimiyyətini Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisi həyata keçirir; icra hakimiyyəti Azərbaycan Respublikasının Prezidentinə mənsubdur; məhkəmə hakimiyyətini Azərbaycan Respublikasının məhkəmələri həyata keçirir. Bu Konstitusiyanın müddəalarına əsasən qanunvericilik, icra və məhkəmə hakimiyyətləri qarşılıqlı fəaliyyət göstərir və öz səlahiyyətləri çərçivəsində müstəqildirlər".

F.T.Nağıyev haqlı olaraq yazır ki, hakimiyyətin bölünməsi heç də hakimiyyətin qollarının bir-birindən təcrid olunması, tamamilə müstəqil olması demək deyildir. Dövlət hakimiyyəti vahiddir və o, xalqa mənsubdur. Hakimiyyətin bölünməsi xalqa mənsub olan hakimiyyətin onun tərəfindən və onun maraqlarına uyğun həyata keçirilməsini təmin edən elə bir mexanizmdir ki, burada hakimiyyətin hər üç qolu biri digərindən asılıdır, biri digərinə nəzarət edir¹⁴⁴.

Azərbaycan Respublikasında dövlət başçısı dövlətin, dövlət hakimiyyətinin bütövlüyünü təmin edir və dövlət hakimiyyəti sistemində əsas yerlərdən birini tutur. Azərbaycan Respublikası

¹⁴³ Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası. Bakı: Hüquq Yayın Evi, 2016

¹⁴⁴ Nağıyev F.T. Konstitusiya hüququ. Mühazirə mətnləri. Dərs vəsaiti. Bakı: Qanun, 2014, s.37-38

¹⁴² Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası. Bakı: Hüquq Yayın Evi, 2016

Konstitusiyasının 8-ci maddəsində "Azərbaycan dövlətinin başçısı"nın konstitusiya hüquqi statusu aşağıdakı kimi təsbit edilibdir: "Azərbaycan dövlətinin başçısı Azərbaycan Respublikasının Prezidentidir. O, ölkənin daxilində və xarici münasibətlərdə Azərbaycan dövlətini təmsil edir. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Azərbaycan xalqının vahidliyini təcəssüm etdirir və Azərbaycan dövlətçiliyinin varisliyini təmin edir. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Azərbaycan dövlətinin müstəqilliyinin, ərazi bütövlüyünün və Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələrə riayət olunmasının təminatçısıdır. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti məhkəmə hakimiyyətinin müstəqilliyinin təminatçısıdır".

Dövlət hakimiyyətinin hər üç qolu dövlət qulluğu hüquq münasibətləri sistemində konstitusiya və ona müvafiq qəbul edilmiş qanunvericilik aktlarına əsasən müəyyən səlahiyyət həddinə və xüsusi statusa malikdirlər. Onların səlahiyyət həddi qanunvericiliklə məhdudlaşdırılır və fəaliyyəti dövlət qulluğu vasitəsilə həyata keçirilir.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının "Dövlətin ali məqsədi" adlanan 12-ci maddəsində təsbit edilibdir ki, "İnsan və vətəndaş hüquqlarının və azadlıqlarının, Azərbaycan Respublikasının vətəndaşlarına layiqli həyat səviyyəsinin təmin edilməsi dövlətin ali məqsədidir. Bu Konstitusiyada sadalanan insan və vətəndaş hüquqları və azadlıqları Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələrə uyğun tətbiq edilir". Bu konstitusion normaya müvafiq olaraq Dövlət qulluğu haqqında Qanunun 3.0.1-ci maddəsilə¹⁴⁵ "Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası və digər qanunvericilik aktları əsasında vətəndaşların hüquq və azadlıqlarının təmin edilməsi" dövlət qulluğunun əsas vəzifələrindən biri kimi müəyyən edilmişdir. Nəticə etibar

ilə belə qənaətə gəlmək olar ki, dövlətin ali məqsədinin əsas təminat vasitələrindən biri kimi məhz dövlət qulluğu çıxış edir.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 25-ci maddəsi ilə ("Bərabərlik hüququ") müəyyən edilmişdir ki: "... Dövlət, irqindən, etnik mənsubiyyətindən, dinindən, dilindən, cinsindən, mənşəyindən, əmlak vəziyyətindən, qulluq mövqeyindən, əqidəsindən, siyasi partiyalara, həmkarlar ittifaqlarına və digər ictimai birliklərə mənsubiyyətindən asılı olmayaraq, hər kəsin hüquq və azadlıqlarının bərabərliyinə təminat verir. İnsan və vətəndaş hüquqlarını və azadlıqlarını irqi, etnik, dini, dil, cinsi, mənşəyi, əqidə, siyasi və sosial mənsubiyyətə görə məhdudlaşdırmaq qadağandır. ... Hüquq və vəzifələrlə bağlı qərarlar qəbul edən dövlət orqanları və dövlət hakimiyyəti səlahiyyətlərinin daşıyıcıları ilə münasibətlərdə hər kəsin bərabər hüquqları təmin edilir".

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının "Əmək hüququ" adlanan 35-ci maddəsində təsbit edilibdir ki, "Əmək fərdi və ictimai rifahın əsasıdır. Hər kəsin əməyə olan qabiliyyəti əsasında sərbəst surətdə özünə fəaliyyət növü, peşə, məşğuliyyət və iş yeri seçmək hüququ vardır. Heç kəs zorla işlədilməz. Əmək müqavilələri sərbəst bağlanılır. Heç kəs əmək müqaviləsi bağlamağa məcbur edilə bilməz. Məhkəmə qərarı əsasında şərtləri və müddətləri qanunla nəzərdə tutulan məcburi əməyə cəlb etmək, hərbi xidmət zamanı səlahiyyətli şəxslərin ömrlərinin yerinə yetirilməsi ilə əlaqədar işlətmək, fəvqəladə vəziyyət və hərbi vəziyyət zamanı vətəndaşlara tələb olunan işləri gördürmək hallarına yol verilir. Hər kəsin təhlükəsiz və sağlam şəraitdə işləmək, heç bir ayrı-seçkilik qoyulmadan öz işinə görə dövlətin müəyyənləşdirdiyi minimum əmək haqqı miqdarından az olmayan haqq almaq hüququ vardır. İşsizlərin dövlətdən sosial müavinət almaq hüququ vardır. Dövlət işsizliyin aradan qaldırılması üçün bütün imkanlarından istifadə edir".

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının "Tətil hüququ" adlanan 36-cı maddəsində göstərilir ki, "Hər kəsin təkbaşına və ya başqaları ilə birlikdə tətil etmək hüququ vardır. Əmək müqə

¹⁴⁵ Dövlət qulluğu haqqında Azərbaycan Respublikasının 2000-ci il 21 iyul tarixli 926-IQ nömrəli Qanunu / Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2001, №01, maddə 1

viləsi əsasında işləyənlərin tətillik hüququ yalnız qanunla nəzərdə tutulmuş hallarda məhdudlaşdırıla bilər. Azərbaycan Respublikasının Silahlı Qüvvələrində xidmət edən hərbi qulluqçular və mülki şəxslər tətillik edə bilməzlər. Fərdi və kollektiv əmək mübahisələri qanunla müəyyənləşdirilmiş qaydada həll edilir. Qanunla müəyyən edilmiş hallar istisna olmaqla, lokaut qadağandır".

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının "İstirahət hüququ" adlanan 37-ci maddəsində nəzərdə tutulubdur ki, "Hər kəsin istirahət hüququ vardır. Əmək müqaviləsi ilə işləyənlərə qanunla müəyyən edilmiş, lakin gündə 8 saatdan artıq olmayan iş günü, istirahət və bayram günləri, ildə azı bir dəfə 21 təqvim günündən az olmayan ödənişli məzuniyyət verilməsi təmin edilir".

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının "Sosial təminat hüququ" adlanan 38-ci maddəsində təsbit edilibdir ki, "Hər kəsin sosial təminat hüququ vardır. Yardıma möhtac olanlara kömək etmək ilk növbədə onların ailə üzvlərinin borcudur. Hər kəs qanunla müəyyən edilmiş yaş həddinə çatdıqda, xəstəliyinə, əlilliyinə, ailə başçısını itirdiyinə, əmək qabiliyyətini itirdiyinə, işsizliyə görə və qanunla nəzərdə tutulmuş digər hallarda sosial təminat hüququna malikdir. Təqaüdlərin və sosial müavinətlərin minimum məbləği qanunla müəyyən edilir. Dövlət xeyriyyəçilik fəaliyyətinin, könüllü sosial sığortanın və sosial təminatın başqa növlərinin inkişafı üçün imkanlar yaradır".

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının "Cəmiyyətin və dövlətin siyasi həyatında iştirak hüququ" adlanan 54-cü maddəsi ilə müəyyən edilibdir ki, "Azərbaycan Respublikası vətəndaşlarının cəmiyyətin və dövlətin siyasi həyatında maneəsiz iştirak etmək hüququ vardır. Dövlətə qarşı qiyama və ya dövlət çevrilişinə müstəqil müqavimət göstərmək Azərbaycan Respublikasının hər bir vətəndaşının hüququdur".

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 55-ci maddəsi "Dövlətin idarə olunmasında iştirak etmək hüququ" adlanır. Həmin maddə ilə müəyyən edilir ki, "Azərbaycan Respublikası

vətəndaşlarının dövlətin idarə olunmasında iştirak etmək hüququ vardır. Bu hüququ onlar bilavasitə və ya nümayəndələri vasitəsi ilə həyata keçirə bilərlər. Azərbaycan Respublikasının vətəndaşları dövlət orqanlarında qulluq etmək imkanına malikdirlər. Dövlət orqanlarının vəzifəli şəxsləri Azərbaycan Respublikasının vətəndaşları sırasından təyin edirlər. Əcnəbilər və vətəndaşlığı olmayan şəxslər dövlət qulluğuna qanunla müəyyənləşdirilmiş qaydada qəbul edilə bilərlər".

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 56-cı maddəsində ("Seçki hüququ") təsbit edilibdir ki, "Azərbaycan Respublikası vətəndaşlarının dövlət orqanlarına seçmək və seçilmək, habelə referendumda iştirak etmək hüququ vardır. Məhkəmənin qərarı ilə fəaliyyət qabiliyyətsizliyi təsdiq olunmuş şəxslərin seçkilərdə, habelə referendumda iştirak etmək hüququ yoxdur. Hərbi qulluqçuların, hakimlərin, dövlət məmurlarının, din xadimlərinin, məhkəmənin qanuni qüvvəyə minmiş hökmü ilə azadlıqdan məhrum edilmiş şəxslərin, bu Konstitusiyada və qanunda nəzərdə tutulan digər şəxslərin seçilmək hüququ qanunla məhdudlaşdırıla bilər".

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 68-ci maddəsində "Özbaşınalıqdan müdafiə və vicdanlı davranış hüququ" aşağıdakı kimi müəyyən edilmişdir. "Hər kəsin dövlət orqanlarının ona münasibətdə özbaşınalığı istisna edən vicdanlı davranışına hüququ vardır. Cinayət, habelə hakimiyyətdən sui-istifadə nəticəsində zərər çəkmiş şəxsin hüquqları qanunla qorunur. Zərər çəkmiş şəxsin ədalət mühakiməsinin həyata keçirilməsində iştirak etmək və ona vurulmuş zərərin ödənilməsinə tələb etmək hüququ vardır. Hər kəsin dövlət orqanlarının yaxud onların vəzifəli şəxslərinin qanuna zidd hərəkətləri və ya hərəkətsizliyi nəticəsində vurulmuş zərərin dövlət tərəfindən ödənilməsi hüququ vardır. Dövlət, dövlət qulluqçuları ilə birlikdə, dövlət qulluqçularının qanuna zidd hərəkətləri və hərəkətsizliyi nəticəsində insan hüquq və azadlıqlarına dəymiş ziyana görə və onların təminatının pozulmasına görə mülki məsuliyyət daşıyır".

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının "İnsan və vətəndaş hüquqlarının və azadlıqlarının təminatı" adlanan 71-ci maddəsi ilə müəyyən ediləndir ki: "Konstitusiyada təsbit edilmiş insan və vətəndaş hüquqlarını və azadlıqlarını gözləmək və qorumaq qanunvericilik, icra və məhkəmə hakimiyyəti orqanlarının borcudur. İnsan və vətəndaş hüquqlarının və azadlıqlarının həyata keçirilməsini heç kəs məhdudlaşdırma bilməz. Hər kəsin hüquq və azadlıqları bu Konstitusiyada və qanunlarda müəyyən edilmiş əsaslarla, habelə digərlərinin hüquq və azadlıqları ilə məhdudlaşır. Hüquq və azadlıqların məhdudlaşdırılması dövlət tərəfindən gözlənilən nəticəyə mütənəsb olmalıdır. Müharibə, hərbi vəziyyət və fəvqəladə vəziyyət, habelə səfərbərlik elan edilərkən insan və vətəndaş hüquqlarının və azadlıqlarının həyata keçirilməsi Azərbaycan Respublikasının beynəlxalq öhdəliklərini nəzərə almaq şərti ilə qismən və müvəqqəti məhdudlaşdırıla bilər. Həyata keçirilməsi məhdudlaşdırılan hüquq və azadlıqlar haqqında əhaliyə qabaqcadan məlumat verilir. Heç bir halda heç kəs din, vicdan, fikir və əqidəsini açıqlamağa məcbur edilə bilməz və bunlara görə təqsirləndirilə bilməz. Bu Konstitusiyanın heç bir müddəası insan və vətəndaş hüquqlarının və azadlıqlarının ləğvinə yönəldilmiş müddəa kimi təfsir edilə bilməz. Azərbaycan Respublikası ərazisində insan və vətəndaş hüquqları və azadlıqları birbaşa qüvvədədir. İnsan və vətəndaş hüquqlarının və azadlıqlarının pozulması ilə əlaqədar mübahisələri məhkəmələr həll edir. Heç kəs törədildiyi zaman hüquq pozuntusu sayılmayan əmələ görə məsuliyyət daşımır. Hüquq pozuntusu törədildikdən sonra yeni qanunla bu cür hərəkətlərə görə məsuliyyət aradan qaldırılmışsa və ya yüngülləşdirilmişsə, yeni qanun tətbiq edilir. Hər kəs qanunla qadağan olunmayan hərəkətləri edə bilər və heç kəs qanunla nəzərdə tutulmayan hərəkətləri etməyə məcbur edilə bilməz. Dövlət orqanları yalnız bu Konstitusiyaya əsasında, qanunla müəyyən edilmiş qaydada və hüdudlarda fəaliyyət göstərə bilər".

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının "Vətəna sədaqət" adlanan 74-cü maddəsi ilə müəyyən edilmişdir ki, "Vətəna sədaqət

müqəddəsdır. Vəzifəyə seçilmə və ya təyinat yolu ilə qanunvericilik, icra və ya məhkəmə hakimiyyəti orqanlarında işləyən şəxslər öz vəzifələrini dürüst və layiqincə yerinə yetirməməyə görə məsuliyyət daşıyırlar və qanunla müəyyən edilmiş hallarda and içirlər. Vəzifəyə seçilmə və ya təyinat yolu ilə qanunvericilik, icra və ya məhkəmə hakimiyyəti orqanlarında işləyən, Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasına sadıq qalacağına and içmiş şəxs dövlətə qarşı cinayətdə, o cümlədən dövlətə qarşı qiyamda və ya dövlət çevrilişində ittiham ediləbsə və bu ittiham əsasında məhkum olunubsa, həmin vəzifədən getmiş sayılır və bir daha bu vəzifəni tuta bilməz".

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 79-cü maddəsinə ("Qanuna zidd vəzifələrin icrasına yol verilməməsi") əsasən "Heç kəs Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasına və ya qanunlarına zidd vəzifələrin icrasına məcbur edilə bilməz".

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 80-ci maddəsi ("Məsuliyyət") ilə məsuliyyətin ümumi prinsipləri aşağıdakı kimi müəyyən edilmişdir: "Konstitusiyanın və qanunların pozulması, o cümlədən Konstitusiyada və qanunlarda nəzərdə tutulan hüquqlardan sui-istifadə və ya vəzifələrin yerinə yetirilməməsi qanunla müəyyən edilən məsuliyyətə səbəb olur".

Dövlət hakimiyyəti münasibətlərinin əsas subyektlərinin fəaliyyətinin konstitusion əsasları Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının üçüncü bölməsinə təsbit edilmişdir. Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının beşinci fəslində "Qanunvericilik hakimiyyəti"nə (81-98-ci maddələr), altıncı fəslində "İcra hakimiyyəti"nə (99-124-cü maddələr), yeddinci fəslində "Məhkəmə hakimiyyəti"nə (125-133-cü maddələr), səkkizinci fəslində isə "Naxçıvan Muxtar Respublikası"na (134-141-ci maddələr) dair normalar təsbit edilmişdir.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasında öz əksini tapmış yuxarıda göstərilən normalar Birləşmiş Millətlər Təşkilatının bir sıra hüquqi aktlarında öz əksini tapmışdır.

Ümummilli Lider Heydər Əliyevin "Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Ümumdünya İnsan hüquqları Bəyannaməsinin 50 illiyinin keçirilməsi haqqında" 16 aprel 1998-ci il tarixli Sərəncamında¹⁴⁶ həmin Bəyannamənin əhəmiyyəti yüksək qiymətləndirilmiş və Azərbaycan dövlətinin münasibəti aşağıdakı kimi ifadə edilmişdir: "Bəyannamədə təsbit edilmiş hüquqlar ümumbəşəri dəyərlərdir. Onlar hər kəsə, məhz insan olduğuna görə, mənsubdur. Kişi və ya qadın, uşaq və ya böyük, vətəndaş və ya əcnəbi, varlı və ya kasıb, güclü və ya zəif bütün bunların heç bir əhəmiyyəti yoxdur: hər kəs insan olduğuna görə bərabər hüquqlara malikdir və ləyaqətinə hörmət edilməyə haqqı vardır. Ümumdünya insan hüquqları Bəyannaməsi qəbul ediləndə Azərbaycan, o zaman müstəqil dövlət olmadığından, ona səs verə bilməmişdi. Yalnız müstəqilliyini bərpa etdikdən sonra Azərbaycan Respublikası insan hüquqları və demokratiyaya sadıq qalacağını bəyan etmişdi. Bu yolda Azərbaycan dövləti mürəkkəb dövr keçərək bütün sınaqlardan mətinliklə çıxmış və demokratiyanın dönməzliyini bir daha təsdiq etmişdir. 1995-ci ildə ümumxalq səsverməsi yolu ilə qəbul edilmiş Konstitusiyada böyük bir fəsil məhz insan hüquqlarına həsr edilmiş və Bəyannamənin müddəalarını özündə əks etdirmişdir. Konstitusiyanın müddəalarından irəli gələn, insan hüquq və azadlıqlarını əsas meyar kimi özündə əks etdirən qanunlar qəbul edilmiş, onların tətbiqi üçün təşkilati işlər görülmüş və insan hüquq və azadlıqlarının müdafiəsi istiqamətində mühüm tədbirlər həyata keçirilmişdir".

Dövlət hakimiyyəti münasibətləri kontekstində 1948-ci ilin dekabr ayının 10-da BMT-nin Baş Məclisi tərəfindən qəbul edilmiş "Ümumdünya insan hüquqları Bəyannaməsi"nin 21-ci maddəsində deyilir ki, "Hər kəsin öz ölkəsinin idarə olunmasında bilavasitə, yaxud azad şəkildə seçilmiş nümayəndələri vasitəsilə

iştirak etmək hüququ var. Hər kəsin öz ölkəsində dövlət qulluğuna daxil olmaq üçün bərabər imkanlara malik olmaq hüququ vardır. Dövlət hakimiyyətinin əsasında xalqın iradəsi durmalıdır; bu iradə ümumi və bərabər seçki hüququ əsasında gizli səsvermə yolu ilə, yaxud səsvermənin azadlığını təmin edən digər eyni əhəmiyyətli formalarda keçirilən dövrü və saxtalaşdırılmamış seçkilərdə əksini tapmalıdır"¹⁴⁷.

Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş Məclisinin 16 dekabr 1966-cı il tarixli "Mülki və siyasi hüquqlar haqqında" Paktının 25-ci maddəsində isə deyilir: "Hər bir vətəndaş, 2-ci maddədə xatırlanan ayrı-seçkiliklərin heç birinə yol verilmədən və heç bir əsassız məhdudiyət qoyulmadan aşağıdakı hüquq və imkanlara malik olmalıdır:

a) dövlət işlərinin aparılmasında həm bilavasitə, həm də azad seçilmiş nümayəndələr vasitəsilə iştirak etmək;

b) ümumi və bərabər seçki hüququ əsasında, gizli səsvermə yolu ilə keçirilən və seçicilərin öz iradələrini azad şəkildə bildirmələrinin təmin edildiyi həqiqi vaxtaşırı seçkilərdə səs vermək və seçilmək;

c) öz ölkəsində ümumi bərabərlik əsasında dövlət qulluğuna buraxılmaq".

Həmin Paktın 2-ci maddəsində təsbit ediləndir ki, "Hazırkı Paktı iştirak edən hər bir dövlət, onun ərazisi hüdüdlərində və onun yurisdiksiyası altında olan bütün şəxslərin hazırkı Paktı qəbul edilən hüquqlarına, irqi, dərisinin rəngi, cinsi, dini, dili, siyasi və digər əqidələri, milli və sosial mənsubiyyəti, əmlak vəziyyəti, doğuşu və digər halları ilə bağlı əlamətlərinə heç bir fərq qoymadan hörmət etməyi onların bu hüquqlarını təmin etməyi öhdəsinə götürür. Əgər bu, mövcud qanunvericilik tədbirlərlə və yaxud digər tədbirlərlə nəzərdə tutulmayıbsa, hazırkı Paktı iştirak edən hər bir dövlət, öz konstitusion prosedurlarına və hazırkı Paktın müddəalarına uyğun olaraq,

¹⁴⁶ "Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Ümumdünya İnsan hüquqları Bəyannaməsinin 50 illiyinin keçirilməsi haqqında" Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 1998-ci il 16 aprel tarixli 781 nömrəli Sərəncamı / Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 1998, №04, maddə 258

¹⁴⁷ İnsan hüquqları haqqında Ümumi Bəyannamə / http://www.ohchr.org/EN/UDHR/Documents/UDHR_Translations/azb.pdf

hazırkı Paktda qəbul edilən hüquqların həyata keçirilməsi üçün zəruri ola biləcək belə qanunvericilik tədbirlərini və digər tədbirləri qəbul etməyi öhdəsinə götürür. Hazırkı Paktda iştirak edən hər bir dövlət aşağıdakıları öz öhdəsinə götürür:

a) istənilən şəxsin hazırkı Paktda qəbul edilən hüquq və azadlıqları pozulduğu təqdirdə, - hətta əgər bu pozuntu rəsmi fəaliyyət göstərən şəxslər tərəfindən törədilmiş olsa belə, - onu səmərəli müdafiə vasitələri ilə təmin etməyi;

b) hüquqi müdafiə tələb edən istənilən şəxsin belə müdafiə hüququnun səlahiyyətli məhkəmə, inzibati və qanunverici hakimiyyət orqanları tərəfindən və yaxud dövlətin hüquq sistemində nəzərdə tutulan digər səlahiyyətli orqan tərəfindən müəyyən edilməsini təmin etməyi və məhkəmə müdafiəsi imkanlarını inkişaf etdirməyi;

c) hüquqi müdafiə vasitələri təqdim edildiyi təqdirdə, səlahiyyətli hakimiyyət orqanları tərəfindən onların tətbiq edilməsini təmin etməyi"¹⁴⁸.

Yuxarıda qeyd olunan əsas beynəlxalq hüquqi aktlarda təsbit edilmiş müddəalarla dövlət hakimiyyəti sistemində dövlət qulluğunun yeri və əhəmiyyəti müəyyən edilir.

Prof. Ə.H.Rzayev haqlı olaraq belə nəticə ifadə edir ki, Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasının aşağıdakı prinsipləri dövlət qulluğu üçün hüquqi mənbədir: Birinci, vətəndaşların dövlət orqanlarında qulluq etmək hüquqlarının olması (55.II maddə) prinsipi; İkinci, dövlət qulluğu dövlətin məqsəd və funksiyalarının həyata keçirməsini təmin etməli olduğundan konstitusiyanın bütün prinsipləri onun üçün əsas və məcburidir; Üçüncü, Azərbaycan Konstitusiyası dövlət qulluğu institutu üçün ali hüquqi qüvvəsi və birbaşa təsiri olduğundan dövlət qulluğunun yaranması funksiyaları, strukturu konstitusiyaya tam

uyğun olmalıdır; Dördüncü, dövlət qulluğu dövlətlə vətəndaş arasında əlaqələndirici təzahür olduğundan insan və vətəndaşların hüquq və vəzifələrinin təmin olunmasının konstitusion prinsipləri onun üçün əsas prinsiplərdir"¹⁴⁹.

Azərbaycan Respublikasında dövlət qulluğu sahəsində dövlətlə dövlət qulluqçuları arasında yaranan münasibətlər və dövlət qulluqçularının hüquqi vəziyyəti ilə bağlı məsələlər Dövlət qulluğu haqqında Qanunla¹⁵⁰ tənzimlənir. Bu müddəalar həmin Qanunun "Qanunun məqsədi" adlanan 1-ci maddəsində təsbit ediləndir. Həmin Qanunun "Dövlət qulluğu" adlanan 2-ci maddəsi ilə Azərbaycan Respublikasının dövlət hakimiyyət münasibətləri sistemində dövlət qulluğunun mahiyyəti, məzmunu, spesifik cəhətləri, xarakterik xüsusiyyətləri müəyyən edilmişdir. Qanunla dövlət qulluğuna aşağıdakı məzmununda leqal anlayış verilmişdir. "Dövlət qulluğu Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasına və digər qanunvericilik aktlarına uyğun olaraq dövlətin məqsədlərinin və funksiyalarının həyata keçirilməsi sahəsində dövlət qulluqçularının öz vəzifə səlahiyyətlərini yerinə yetirməsidir". Dövlət qulluğu haqqında Qanunun 2-ci maddəsi ilə dövlət hakimiyyəti münasibətləri sistemi, dövlət qulluğu hüquq münasibətlərinin subyektlərinin dairəsi və qanunun tətbiqi sahələri aşağıdakı kimi müəyyən edilmişdir.

Dövlət qulluğu haqqında Qanun icra, qanunvericilik və məhkəmə hakimiyyətləri orqanlarının aparatlarında dövlət qulluğu keçən qulluqçulara şamil edilir.

Dövlət qulluğu haqqında Qanunla dövlət qulluğunun xüsusi növlərinin təsnifatı aşağıdakı kimi müəyyən edilmişdir:

- 1) prokurorluq orqanları;
- 2) ədliyyə orqanları;
- 3) müdafiə orqanları;

¹⁴⁸ Vətəndaşlıq hüquqları və siyasi hüquqlar haqqında Beynəlxalq pakta qoşulmaq barəsində Azərbaycan Respublikası Milli Məclisin 1992-ci il 21 iyul tarixli 227 nömrəli Qərarı // Azərbaycan Respublikası Ali Sovetinin Məlumatı, 1992, №14, maddə 553

¹⁴⁹ Rzayev Ə.H. Dövlət qulluğunun hüquqi əsasları. B., Elm, 2011, s.210-211

¹⁵⁰ Dövlət qulluğu haqqında Azərbaycan Respublikasının 2000-ci il 21 iyul tarixli 926-IQ nömrəli Qanunu / Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2001, №01, maddə 1

- 4) fəvqəladə hallar orqanları;
- 5) dövlət təhlükəsizliyi xidməti orqanları;
- 6) xarici kəşfiyyat xidməti orqanları;
- 7) sərhəd xidməti orqanları;
- 8) səfərbərlik və hərbi xidmətə çağırış üzrə dövlət xidməti orqanları;
- 9) xüsusi dövlət mühafizə xidməti orqanları;
- 10) miqrasiya xidməti orqanları;
- 11) daxili işlər orqanları;
- 12) gömrük orqanları;
- 13) vergi orqanları;
- 14) xarici işlər orqanları;
- 15) feldyeger rabitəsi orqanları;
- 16) Azərbaycan Respublikasının Mərkəzi Bankı.

Dövlət qulluğunun xüsusi növü hesab edilən orqanlarda dövlət qulluğunda çalışan şəxslərin dövlət qulluğu keçməsi Dövlət qulluğu haqqında Qanunun:

- Azərbaycan Respublikası vətəndaşlarının dövlət qulluğuna qəbul edilmək hüququna;

- dövlət qulluğuna qəbulun müsabiqə və şəffaflıq əsasında həyata keçirilməsinə;

- dövlət qulluqçularının fəaliyyətinin qiymətləndirilməsinə və dövlət qulluğunun digər prinsiplərinə aid müddəaları nəzərə alınmaqla, Azərbaycan Respublikasının başqa qanunları ilə tənzimlənir. Həmin orqanlarda qulluq dövlət qulluğunun xüsusi növüdür. Azərbaycan Respublikasının Mərkəzi Bankı istisna olmaqla bu orqanların aparatlarında çalışan və hərbi və ya xüsusi rütbəsi olmayan şəxslərə (dövlət qulluqçusu olmayan işçilər – xadimə, dalandar, bağban, gözətçi, ocaqçı, ixtisas dərəcəsi olmayan fəhlə və s. istisna olmaqla) Dövlət qulluğu haqqında Qanun şamil edilir.

Dövlət qulluğu haqqında Qanunda başqa hal nəzərdə tutulmadığı halda həmin Qanun aşağıdakı dövlət hakimiyyət və dövlət idarəetmə səlahiyyətlərinə malik vəzifəli şəxslərə, başqa sözlə

xüsusi statuslu dövlət qulluqlarına, daha dəqiq ifadə etsək dövlət qulluğunun xüsusi subyektlərinə şamil olunmur:

- 1) Azərbaycan Respublikasının Prezidentinə;
- 2) Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin deputatlarına;
- 3) Azərbaycan Respublikasının Baş nazirinə və onun müavinlərinə;
- 4) Azərbaycan Respublikası məhkəmələrinin hakimlərinə;
- 5) Azərbaycan Respublikasının İnsan hüquqları üzrə müvəkkilinə (Ombudsmana);
- 6) Azərbaycan Respublikası mərkəzi icra hakimiyyəti orqanlarının rəhbərlərinə və onların müavinlərinə;
- 7) Azərbaycan Respublikası Mərkəzi Seçki Komissiyasının sədrinə, sədr müavinlərinə, katibinə və üzvlərinə;
- 8) Azərbaycan Respublikası Hesablama Palatasının sədrinə, sədr müavininə və auditorlarına;
- 9) yerli icra hakimiyyəti orqanlarının rəhbərlərinə (başçılarına);
- 10) Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisinin deputatlarına;
- 11) Naxçıvan Muxtar Respublikasının Baş nazirinə və onun müavinlərinə;
- 12) Naxçıvan Muxtar Respublikası mərkəzi icra hakimiyyəti orqanlarının rəhbərlərinə;
- 13) hərbi qulluqçulara.

Dövlət qulluğu haqqında Qanun müvafiq icra hakimiyyəti orqanlarının tabeliyində olan müəssisələrin işçilərinə şamil edilmir. Bu işçilərin əmək münasibətləri Azərbaycan Respublikasının Əmək Məcəlləsi ilə tənzimlənir.

Yuxarıda qeyd olunan normalarla dövlət hakimiyyəti sistemində dövlət qulluğu hüquq institutunun statusu və yeri, dövlət hakimiyyəti sistemində dövlət qulluğunun əhatə dairəsi, dövlət orqanlarının və dövlət vəzifəli şəxslərin ümumi təsnifatı müəyyən edilmişdir.

Dövlət qulluğu haqqında Qanunun 3-cü maddəsi ilə ("Dövlət qulluğunun əsas vəzifələri") dövlət qulluğunun əsas vəzifələri aşağıdakı kimi müəyyən edilmişdir:

1) Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası və digər qanunvericilik aktları əsasında vətəndaşların hüquq və azadlıqlarının təmin edilməsi;

2) dövlət orqanlarının səlahiyyəti hüdudlarında qərarların hazırlanması, qəbul edilməsi, icrası və icraya nəzarət edilməsi;

3) dövlət orqanlarının səmərəli fəaliyyətinin və dövlət qulluqçuları tərəfindən vəzifə səlahiyyətlərinin yerinə yetirilməsinin təmin edilməsi.

Dövlət qulluğu haqqında Qanunun 4-cü maddəsində ("Dövlət qulluğunun prinsipləri") dövlət qulluğunun prinsipləri təsbit edilmişdir. Qanunun 4.1-ci maddəsinə görə dövlət qulluğu aşağıdakı prinsiplərə əsaslanır:

1) qanunçuluq prinsipi;

2) Azərbaycan Respublikasında qanunvericilik hakimiyyəti orqanlarının səlahiyyət hüdudlarının müəyyən edilməsi prinsipi;

3) Azərbaycan Respublikasında icra hakimiyyəti orqanlarının səlahiyyət hüdudlarının müəyyən edilməsi prinsipi;

4) Azərbaycan Respublikasında məhkəmə hakimiyyəti orqanlarının səlahiyyət hüdudlarının müəyyən edilməsi prinsipi;

5) dövlət orqanlarına nəzarət və onların hesabat verməsi prinsipi;

6) dövlət qulluqçularına nəzarət və onların hesabat verməsi prinsipi;

7) yuxarı dövlət orqanlarının və vəzifəli şəxslərin öz səlahiyyətləri hüdudlarında qəbul etdikləri qərarların aşağı dövlət orqanları və vəzifəli şəxslər tərəfindən mütləq yerinə yetirilməsi prinsipi;

8) bütün vətəndaşların və vəzifəli şəxslərin dövlət qulluqçularının qanuni tələblərini icra etməyə və qanuni hərəkətlərini müdafiə etməyə borclu olması prinsipi;

9) dövlət qulluğuna qəbulun şəffaflığı prinsipi;

10) vətəndaşların dövlət qulluğuna müsabiqə və müsahibə əsasında qəbul edilməsi prinsipi;

11) vətəndaşların öz qabiliyyətlərinə, xidməti nailiyyətlərinə və peşə hazırlığına uyğun olaraq dövlət qulluğunun hər hansı vəzifəsini tutmaqda hüquq bərabərliyi prinsipi;

12) irqindən, milliyyətindən, dinindən, dilindən, cinsindən, sosial mənşəyindən, ailə, əmlak və qulluq vəziyyətindən, yaşayış yerindən, əqidəsindən, ictimai birliklərə mənsubiyyətindən, habelə qulluqçuların işgüzarlıq keyfiyyətlərinə daxil olmayan başqa səbəblərdən asılı olmayaraq dövlət qulluqçularının hüquq bərabərliyi prinsipi;

13) dövlət qulluqçularının potensialının səmərəli istifadəsi, xidməti və peşəkarlıq səviyyəsinin artırılması məqsədilə onların rotasiyası prinsipi;

14) dövlət qulluqçularının sosial və hüquqi müdafiəsi, onların özləri və ailələri üçün ləyaqətli yaşayış səviyyəsinin təmin edilməsi prinsipi;

15) qulluq borcunun yerinə yetirilməsi üçün dövlət qulluqçusunun cavabdehlik daşması, eləcə də dövlət qulluqçusunun hərəkətlərinə görə dövlət orqanının cavabdehlik daşması prinsipi.

Dövlət orqanlarında siyasi partiyaların və ictimai birliklərin strukturları yaradılmır. Dövlət qulluqçuları vəzifə borclarını yerinə yetirərkən Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasını, qanunlarını və onlara müvafiq olaraq qəbul edilmiş digər qanunvericilik aktlarını rəhbər tuturlar və siyasi partiyaların və ictimai birliklərin qərarlarının onlara daxil yoxdur.

2.4. Dövlət hakimiyyəti orqanları dövlət qulluğu hüquq münasibətlərinin subyekti kimi

Dövlət hakimiyyəti sistemində dövlət orqanlarının dövlət qulluğu hüquq subyektiyinə dair mövcud elmi-nəzəri baxışlar böyük maraq kəsb edir və yeni konsepsiyanın hazırlanması üçün nəzəri baza kimi çıxış edir.

Azərbaycan Respublikasında uğurla həyata keçirilən dövlət quruculuğu prosesi yeni ictimai münasibətlərin yaranması ilə müşahidə edilir. Çoxsaylı subyektlər dairəsinə malik olan belə ictimai münasibətlərdən biri də dövlət qulluğu hüquq münasibətləridir. Dövlət qulluğu hüquq münasibətləri özünəməxsus obyektə, subyektə və məzmununa malikdir. Dövlət qulluğu hüquq münasibətlərinin obyektini kimi dövlət hakimiyyəti və dövlət idarəetmə xarakterli ictimai münasibətlər çıxış edir. Dövlət qulluğu hüquq münasibətləri müxtəlif statusa və səlahiyyət həddinə malik subyektlər arasında yaranır. Dövlət qulluğu hüquq münasibətlərinin məzmunu isə subyektlərin statusunu və səlahiyyətini tənzim edən normativ hüquqi aktlarla müəyyən edilir.

Dövlət qulluğu hüququ müstəqil hüquq sahəsi kimi dövlət hakimiyyətinin və dövlət idarəetməsinin həyata keçirilməsinin əsas təminat vasitəsidir. Buna görə də, bütün dövlət orqanları dövlət qulluğu hüququnun subyektini kimi çıxış edir, həmçinin özünəməxsus xarakterik əlamətlərə, daxili komponentlərə və növdaxili təsnifata malikdir. Dövlət hakimiyyətinin növdaxili təsnifatına: qanunvericilik, icra və məhkəmə hakimiyyəti orqanları və onların hər biri üzrə müvafiq dövlət orqanları daxildir. Dövlət orqanları isə onların statusu, iyerarxiyası və yurisdiksiyası (ölkə, regional və yerli səviyyədə) nəzərə alınmaqla təsnif edilir. Dövlət orqanlarının dövlət qulluğu üzrə hüquq subyektliyi qanunvericiliklə müəyyən edilmiş səlahiyyət həddi və hüquqi statusu ilə müəyyən edilir. Ədəbiyyatda dövlət orqanlarının hüquq subyektliyinə dair məsələ geniş müzakirə edilmişdir. Prof. M.F.Məlikovanın fikrincə, hüququn subyektini dövlət tərəfindən mühafizə edilən subyektiv hüquqlara və hüquqi vəzifələrə malik olan vətəndaşlar və təşkilatlardır¹⁵¹. Hüquqi vəzifələr dövlət tərəfindən müəyyən edilən lazımi davranış ölçüsü olub, müəyyən hərəkətləri etməkdən və ya onları etməkdən çəkinməkdən ibarətdir. Subyektiv hüquq şəxsin mümkün ola bilən

¹⁵¹ Məlikova M.F. Dövlət və hüquq nəzəriyyəsi: Dərslik. Bakı: Maarif, 1988, s.303

davranışının dövlət tərəfindən müəyyən edilən və təmin olunan ölçüsü olub, müəyyən hərəkətləri etməkdən və digər şəxsləri müəyyən hərəkətləri yerinə yetirməyi, yaxud onları etməkdən çəkinməyi tələb etməkdən ibarətdir¹⁵². Hüquqi münasibətlərin subyektləri – hüquq normasına uyğun olaraq hüquqi münasibətlərin iştirakçıları olmaq qabiliyyətinin verildiyi ayrı-ayrı insanlar ya təşkilatlardır. Hüquqi münasibətlərin subyektləri kimi hüquq səlahiyyətləri olan fiziki şəxslər, hüquqi şəxslər və ümumilikdə dövlət çıxış edir. Hüquq nəzəriyyəsində və təcrübəsində vacib olan hüquq subyektliliyi, hüquq, səlahiyyət və delikt qabiliyyəti anlayışlarının yaxşı mənimsənilməsi vacibdir¹⁵³. R.O.Xalfina qeyd edir ki, hüquq subyektini geniş anlayışdır, müəyyən dərəcədə "hüquq münasibətinin subyektini (iştirakçısı)" anlayışından fərqlənir.¹⁵⁴ Müəllif daha sonra yazır ki, hüquq subyektindən daha dar anlayışın - hüquq münasibətinin iştirakçısı anlayışının fərqləndirilməsi məqsədəuyğundur, bu, hüquq subyektinin real varlığının müəyyən tərəfini – konkret ictimai münasibətlərdə iştirakını xarakterizə etməyə imkan verəcəkdir¹⁵⁵. Y.S.Novikova hüquq münasibətlərinin subyektlərini təhlil edərək kollektiv subyekt adlananları, o cümlədən dövlət təşkilatlarını və dövlət orqanlarını müstəqil qrup kimi fərqləndirir¹⁵⁶. İctimai hüquq münasibəti - dövlət-hakimiyyət, bələdiyyə və ya başqa siyasi səlahiyyət verilmiş subyektin mütləq iştirakı ilə, ictimai maraq kəsb edən subyektiv hüquqları, azadlıqları və vəzifələri ifadə edən konkret ictimai münasibətin hüquq normaları

¹⁵² Məlikova M.F. Dövlət və hüquq nəzəriyyəsi: Dərslik. Bakı: Maarif, 1988, s.306

¹⁵³ Мелехин А. В. Теория государства и права: учеб. М. : Маркет ДС, 2007, с.369

¹⁵⁴ Халфина Р.О. Общее учение о правоотношениях. М.: Юридлит., 1974, с. 116

¹⁵⁵ Халфина Р.О. Общее учение о правоотношениях. М.: Юридлит., 1974, с. 116

¹⁵⁶ Новикова Ю.С. Общая теория правоотношения. Учебное пособие / Под ред. Е.А. Киреевой. Челябинск, Фрегат, 2004, с.92-93

ilə nizmlanmasıdır¹⁵⁷. Öz tərkibinə görə hüquq münasibətlərinin çoxsaylı və çeşidli subyektləri fərdi və kollektivə bölünə bilərlər. Fərdi subyektlərə sözügedən dövlətin vətəndaşları, xarici vətəndaşlar, vətəndaşlığı olmayan şəxslər və ikili vətəndaşlığa malik şəxslər aid edilir. Kollektiv subyektlər sırasında dövlət-ərazi quruluşları (dövlətlər, federasiya subyektləri, rayonlar və digər ərazi vahidləri, seçki dairələri), onların əhalisi, habelə təşkilatları (dövlət orqanları, ictimai birliklər, müəssisələr, kommertiya strukturları və s.) qeyd etmək olar¹⁵⁸.

Hüquqsubyektliliyinin üç növü fərqləndirilir: ümumi (məhiyyətə mücərrəd, ümumiyyətlə, hüququn subyektli olmaq qabiliyyəti), sahəvi (müvafiq hüquq sahələrinin subyektli olmaq qabiliyyəti) və xüsusi (hüququn konkret sahəsi çərçivəsində müəyyən ictimai münasibətlər qrupunun subyektli olmaq qabiliyyəti) olar¹⁵⁹.

Prof. A.M.Qasimovun fikrincə, hüquq münasibətlərinin strukturunu, ilk növbədə, tənzimlənən obyekt təşkil edir. Bu münasibətlərin struktur elementlərindən biri, hüquq münasibətlərinin subyektləri ilə bağlıdır. Belə ki, burada hüquq münasibətlərinin subyektləri (potensial hüquq münasibəti iştirakçısı) və konkret hüquq münasibətinin subyektli (konkret subyekt) qrupu ayrılır. Üçüncüsü, struktur elementlərindən biri də hüquq münasibətlərinin məzmunudur. Bu halda konkret hüquq və vəzifələrə malik olan subyektlərarası münasibətlərdən danışmaq olar. Nəhayət, buraya hüquq münasibətlərini yarıdan, dəyişdirən və xitam edən hüquqi faktların mövcud olması da daxildir¹⁶⁰. Hüquqda hüquq subyekt-

¹⁵⁷ Лупарев Е.Б., Добробаба М.Б., Мокина Т.В. Общая теория публичных правоотношений: монография. М.: Юрлитинформ, 2011, с.34

¹⁵⁸ Ümumi hüquq və dövlət nəzəriyyəsi: Dərslik. V.V.Lazarevin redaktorluğu ilə. Bakı: Qanun, 2007, s.218

¹⁵⁹ Ümumi hüquq və dövlət nəzəriyyəsi: Dərslik. V.V.Lazarevin redaktorluğu ilə. Bakı: Qanun, 2007, s.219-220

¹⁶⁰ Qasimov A.M., Cəfərov Z.İ., Hüseynov Ə.İ. Əmək münasibətlərinin hüquqi tənzimlənməsinin vahidliyi və diferensiasiyası. Dərs vəsaiti. Bakı: Qanun, 2015, s.23-24

lərinin fərdi və kollektiv subyektlərə bölgüsü də mövcuddur. Hüququn fərdi subyektləri fiziki şəxslərdir, kollektiv subyektlər kateqoriyasını, əsasən, hüquqi şəxslər təşkil edir¹⁶¹. Əmək hüququnun bütün subyektləri əmək sahəsində müəyyən hüquqi statusa malik olan, müvafiq əmək hüquq və vəzifələrinin daşıyıcılarıdır¹⁶². Əmək hüquququn ayrı-ayrı subyektləri (məsələn, həmkarlar ittifaqları) yalnız kollektiv subyektlər ola bilərlər. Əmək hüququnun kollektiv subyektlərinin xüsusi növünü dövlət təşkil edir¹⁶³. İnzibati hüquq üzrə mütəxəssislərin fikrincə, kollektiv subyektlər bir qayda olaraq, müvafiq maraq və ya məqsəd əsasında təşkil edilir. O, funksional cəhətdən təbəqələnməmişdir, yəni fəaliyyət istiqamətlərinin və səlahiyyətlərinin bölüşdürülməsi və qanun əsasında fəaliyyət göstərir, özünüidarəetmə mexanizminə malikdir və burada hər kəsin rolu ayrı-ayrılıqda müəyyən edilmişdir¹⁶⁴. Hüquq qabiliyyətinin həcmi dövlət orqanının səlahiyyətliliyinin məzmunundan asılıdır. Eyni zamanda o dövlət orqanlarının səlahiyyətliliyinin müəyyən edilməsi zamanı müəyyən sahədə konkret nəzərdə tutulmayan hüquqları əldə etmək və öz üzərinə öhdəliklər götürmək imkanını verir¹⁶⁵.

Dövlət orqanlarının dövlət qulluğu hüquq subyektliyinin komponentlərini müəyyən edən nəzəri müddəalarla yanaşı hüquqi normalarda böyük əhəmiyyət kəsb edir. Bu normalar sistemində konstitusion normalar xüsusi ilə fərqlənir. Dövlət hakimiyyəti və dövlət idarəetmə orqanları hər şeydən əvvəl dövlət qulluğu hüququnun subyektli kimi konstitusion səlahiyyət həddinə və statusa malikdir. Dövlət hakimiyyət orqanlarının səlahiyyət həddinin

¹⁶¹ Qasimov A.M. Əmək hüququ. Dərslik. Bakı: Letterpress, 2016, s.138

¹⁶² Qasimov A.M. Əmək hüququ. Dərslik. Bakı: Adiloglu, 2007, s.84

¹⁶³ Трудовое право России. Учебник / Под ред. С.П.Маврина, Е.Б.Хохлова. М.: Норма, 2013, с.106

¹⁶⁴ Abdullayev A.M., Nağıyev F.T. İnzibati hüquq. Dərslik. Bakı: Qanun, 2008, s.95

¹⁶⁵ Эмих В.В. Правосубъектность и компетенция государственных органов: содержание понятий и их соотношение // Научный ежегодник Института философии и права УрО РАН, Екатеринбург, 2009, №9, с.425

və statusunun Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası ilə müəyyən edilməsi onların dövlət qulluğu hüquq subyektliliyinin konstitusion təminatlarını özündə ehtiva edir.

Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasının¹⁶⁶ 3-cü maddəsi ilə vəzifəli şəxslərin dövlət orqanlarında qulluğa qəbul edilməsi ilə bağlı məsələ ümumxalq səsverməsi - referendum keçirilməsi qadağan olunan hallardan biri hesab edilir. Həmin maddə ilə müəyyən edilmişdir ki, "seçilməsi, təyin edilməsi və ya təsdiq edilməsi müvafiq olaraq qanunvericilik və (və ya) icra hakimiyyəti orqanlarının səlahiyyətlərinə aid edilmiş vəzifəli şəxslərin seçilməsi, təyin edilməsi və ya təsdiq edilməsi üzrə referendum keçirilə bilməz". Bu konstitusion normaya əsasən vəzifəli şəxslərin təsnifatını aşağıdakı kimi vermək olar:

- seçilməsi qanunvericilik və icra hakimiyyəti orqanlarının səlahiyyətlərinə aid edilən vəzifəli şəxslər;
- təyin edilməsi qanunvericilik və icra hakimiyyəti orqanlarının səlahiyyətlərinə aid edilən vəzifəli şəxslər;
- təsdiq edilməsi qanunvericilik və icra hakimiyyəti orqanlarının səlahiyyətlərinə aid edilən vəzifəli şəxslər;
- seçilməsi qanunvericilik orqanlarının səlahiyyətlərinə aid edilən vəzifəli şəxslər;
- təyin edilməsi qanunvericilik orqanlarının səlahiyyətlərinə aid edilən vəzifəli şəxslər;
- təsdiq edilməsi qanunvericilik orqanlarının səlahiyyətlərinə aid edilən vəzifəli şəxslər;
- seçilməsi icra hakimiyyəti orqanlarının səlahiyyətlərinə aid edilən vəzifəli şəxslər;
- təyin edilməsi icra hakimiyyəti orqanlarının səlahiyyətlərinə aid edilən vəzifəli şəxslər;
- təsdiq edilməsi icra hakimiyyəti orqanlarının səlahiyyətlərinə aid edilən vəzifəli şəxslər;

Dövlət orqanlarının konstitusiyaya ilə müəyyən edilən səlahiyyət həddi və hüquqi statusu ilə əlaqədar olaraq bir sıra konstitusion

norma-prinsiplər mövcuddur. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası ilə hüquq və vəzifələrlə bağlı qərarlar qəbul edən dövlət orqanları və dövlət hakimiyyəti səlahiyyətlərinin daşıyıcıları ilə münasibətlərdə hər kəsin bərabər hüquqları təmin edilir (maddə 25), Azərbaycan Respublikası vətəndaşlarının cəmiyyətin və dövlətin siyasi həyatında maneəsiz iştirak etmək hüququ vardır. Dövlətə qarşı qiyama və ya dövlət çevrilişinə müstəqil müqavimət göstərmək Azərbaycan Respublikasının hər bir vətəndaşının hüququdur (maddə 54), Azərbaycan Respublikası vətəndaşlarının dövlətin idarə olunmasında iştirak etmək hüququ vardır. Bu hüququ onlar bilavasitə və ya nümayəndələri vasitəsi ilə həyata keçirə bilirlər (maddə 55), Azərbaycan Respublikası vətəndaşlarının dövlət orqanlarına seçmək və seçilmək, habelə referendumda iştirak etmək hüququ vardır (maddə 56), Azərbaycan Respublikası vətəndaşlarının dövlət orqanlarına şəxsən müraciət etmək, habelə fərdi və kollektiv yazılı müraciətlər göndərmək hüququ vardır. Hərbi qulluqçular bu hüquqdan yalnız fərdi qaydada istifadə edə bilirlər. Hər bir müraciətə qanunla müəyyən edilmiş qaydada və müddətlərdə yazılı cavab verilməlidir. Azərbaycan Respublikası vətəndaşlarının dövlət orqanlarının və onların vəzifəli şəxslərinin, siyasi partiyaların, həmkarlar ittifaqlarının və digər ictimai birliklərin, habelə ayrı-ayrı vətəndaşların fəaliyyətini və ya işini tənqid etmək hüququ vardır. Tənqiddə görə təqib qadağandır. Təhqir və böhtan tənqid sayıla bilməz (maddə 57), Hər kəsin hüquq və azadlıqlarının inzibati qaydada və məhkəmədə müdafiəsinə təminat verilir. Hər kəsin hüququ var ki, onun işinə qərəzsiz yanaşılsın və həmin işə inzibati icraat və məhkəmə prosesində ağılabatan müddətdə baxılsın. Hər kəsin inzibati icraat və məhkəmə prosesində dinlənilmək hüququ vardır. Hər kəs dövlət orqanlarının, siyasi partiyaların, hüquqi şəxslərin, bələdiyyələrin və vəzifəli şəxslərin hərəkətlərindən və hərəkətsizliyindən inzibati qaydada və məhkəməyə şikayət edə bilər (maddə 60)¹⁶⁷

¹⁶⁶ Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası. Bakı: Hüquq Yayın Evi, 2016

¹⁶⁷ Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası. Bakı: Hüquq Yayın Evi, 2016

Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasında təsbit edilmiş insan və vətəndaş hüquqlarını və azadlıqlarını gözləmək və qorumaq qanunvericilik, icra və məhkəmə hakimiyyəti orqanlarının borcudur. ... Dövlət orqanları yalnız Konstitusiya əsasında, qanunla müəyyən edilmiş qaydada və hüduhdlarda fəaliyyət göstərə bilirlər (maddə 71). Vəzifəyə seçilmə və ya təyinat yolu ilə qanunvericilik, icra və ya məhkəmə hakimiyyəti orqanlarında işləyən şəxslər öz vəzifələrini dürüst və layiqincə yerinə yetirməməyə görə məsuliyyət daşıyırlar və qanunla müəyyən edilmiş hallarda and içirlər. Vəzifəyə seçilmə və ya təyinat yolu ilə qanunvericilik, icra və ya məhkəmə hakimiyyəti orqanlarında işləyən, Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasına sadıq qalacağına and içmiş şəxs dövlətə qarşı cinayətdə, o cümlədən dövlətə qarşı qiyamda və ya dövlət çevrilişində ittiham edilibsə və bu ittiham əsasında məhkum olunubsa, həmin vəzifədən getmiş sayılır və bir daha bu vəzifəni tuta bilməz (maddə 74). Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasında təsbit edilmiş bu tip norma-prinsiplər dövlət orqanlarında dövlətin realizə ediləcək məqsədlərinin və funksiyalarının əsaslarını, dövlət orqanlarının konstitusion səlahiyyət həddini və hüquqi statusunu, icra-sərəncam funksiyasını, əsas fəaliyyət istiqamətlərini, səlahiyyət həddini və vəzifəli şəxslərin konstitusion-hüquqi statusunun və konstitusion məsuliyyətinin başlanğıclarını müəyyən edir. Həmçinin, həmin normalarda təsbit edilmiş müddəlar dövlət orqanlarının dövlət qulluğu hüquq subyektliliyinin əsas konstitusion elementlərini özündə ehtiva edir.

Dövlət qulluğu haqqında Qanunun 1-ci maddəsi ilə dövlət qulluğu hüququnun əsas subyektləri müəyyən edilmişdir. Həmin maddədə təsbit edilibdir ki, "Bu Qanun Azərbaycan Respublikasında dövlət qulluğu sahəsində dövlətlə dövlət qulluqçuları arasında yaranan münasibətləri və dövlət qulluqçularının hüquqi vəziyyəti ilə bağlı məsələləri tənzimləyir". Bu maddədən aydın görünür ki, dövlət qulluğu hüququnun əsas subyektlərindən biri dövlətdir, digəri isə dövlət qulluqçusudur. Dövlət qulluğu hü-

ququ sahəsində yaranan ictimai münasibətlərin dairəsini isə dövlət qulluğu sahəsində yaranan münasibətlər təşkil edir. Qanunun əsas məqsədlərindən biri kimi dövlət qulluğu hüququnun subyektli olan dövlət qulluqçularının hüquqi vəziyyəti ilə bağlı məsələlərin tənzimlənməsi ifadə edilmişdir.

Dövlət qulluğu haqqında Qanunun 2.1-ci maddəsinə əsasən dövlət qulluğu dedikdə, Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasına və digər qanunvericilik aktlarına uyğun olaraq dövlətin məqsədlərinin və funksiyalarının həyata keçirilməsi sahəsində dövlət qulluqçularının öz vəzifə səlahiyyətlərini yerinə yetirməsi başa düşülür. Bu anlayışla da dövlət qulluğu hüququ sahəsində yaranan ictimai münasibətlərin dairəsi və onun subyektləri kimi dövlət və dövlət qulluqçusu müəyyən edilir. Dövlət qulluğu hüquq münasibətlərinin subyektlərinin dairəsi Dövlət qulluğu haqqında Qanunda geniş şəkildə təsbit edilmişdir. Bu subyektlər sırasında dövlət hakimiyyəti orqanları - qanunvericilik, icra və məhkəmə hakimiyyəti orqanları əsas yerlərdən birini tutur. Həmin orqanların hər biri iyerarxik struktura malikdir. Bu iyerarxiyada ali yerdə xalq hakimiyyəti dayanır. Dövlət hakimiyyətinin xalqa mənsubluğu prinsipi özünü daha qabarıq şəkildə biruzə verir. Dövlət hakimiyyəti orqanlarının hər biri Konstitusiya və digər qanunvericilik aktları ilə müəyyən edilmiş səlahiyyətlərə və hüquqi statusa malikdirlər. Daha dəqiq ifadə etsək dövlət orqanları qanunvericiliklə məhdudlaşdırılmış səlahiyyətlərə malikdir.

2.5. Dövlət hakimiyyəti sistemində dövlət orqanı və dövlət qulluğu vəzifəsi

Dövlət hakimiyyəti sistemində dövlət hakimiyyəti orqanları, dövlət orqanı, dövlət vəzifəsi, dövlət vəzifəli şəxs, vəzifəli şəxs, dövlət qulluğu vəzifəsi və bu qəbildən olan digər məfhumlar mühüm yer tutur. Həmin məfhumlar kompleks olaraq vahid sistem yaradır, qarşılıqlı vəhdət təşkil edir, hüquqi kateqoriya kimi biri digərini şərtləndirir və dövlətə məxsusluqla şərtlənir.

Müasir dövrdə formalaşmaqda olan müstəqil hüquq sahələrindən biri də dövlət qulluğu hüququdur. Dövlət qulluğu hüququnun subyektlərinin təsnifatına və onların hüquqi statusuna dair elmi təhlillərin aparılması aktuallığı ilə seçilir. Dövlət qulluğu hüququnun subyektləri müxtəlif məzmunlu statusa və səlahiyyət həddinə malikdir. Bu subyektlərdən biri də dövlət orqanlarıdır. Dövlət qulluğu hüququnun subyekti kimi dövlət orqanlarının statusunu və səlahiyyət həddini müəyyənləşdirən, onların fəaliyyətini tənzim edən normativ hüquqi bazanın təkmilləşdirilməsi və yeni hüquqi aktların qəbul edilməsi həlli zəruri olan problemlərdəndir. Dövlət və hüquq nəzəriyyəsinin müəllifləri belə hesab edirlər ki, hər bir dövlət orqanının hüquqi statusunun özəyini, hər şeydən əvvəl, onun funksional vəzifəsinin ümumən təyin və müəyyən edilməsi və ikincisi, dövlət hakimiyyəti sistemində yeri təşkil edir. İkinci əlamət törəmə olsa da, bunun müstəqil hüquqi mənası vardır, çünki dövlət hakimiyyəti quruculuğu sisteminin konsepsiyası onda ifadə olunur¹⁶⁸. Dövlət orqanlarının hüquqsubyektliliyi onların səlahiyyət həddi ilə, istehsalat, kommersiya və digər təsərrüfat fəaliyyətlərini gerçəkləşdirən və qanunauyğun tərzdə qeydiyyatdan keçmiş təşkilatların hüquqsubyektliliyi isə hüquqi şəxs statusu ilə müəyyənləşir. Səlahiyyət və hüquqi statusun həddi ilk növbədə dövlət orqanının və hüquqi şəxsin yaranma məqsədi və fəaliyyətindən asılıdır. F.T.Nağıyevin fikrincə, dövlət orqanı – müəyyən dövlətin dövlət-hakimiyyət səlahiyyətləri verilmiş, həmin dövlət tərəfindən onun vəzifə və funksiyalarını yerinə yetirməyə vəkil edilmiş və həmin dövlətdə müəyyən edilmiş qaydalara uyğun fəaliyyət göstərən vətəndaşların kollektivi, yaxud vətəndaşdır.¹⁶⁹ N.H.Şükürovun fikrincə, dövlət mexanizmi özünəməxsus quruluşa malik olan və özünə xas olan funksiyaları yerinə yetirən müxtəlif hissələrdən ibarətdir. Dövlət mexanizminin əsas struktur elementi

¹⁶⁸ Süleymanov C.A., Nəsirov B., Xalqov M., Qurbanov P. Dövlət və hüquq nəzəriyyəsi. Bakı: Mütərcim, 2010, s.155

¹⁶⁹ Nağıyev F.T. Konstitusiyə hüququ. Mühazirə mətnləri. Dərs vəsaiti. Bakı: Qanun, 2014, s.149

kimi isə dövlət orqanı çıxış edir. Dövlət orqanı dövlət mexanizminin dövlətin funksiyalarının həyata keçirilməsində iştirak edən və bunun üçün hakimiyyət səlahiyyətləri verilən həlqəsidir¹⁷⁰. A.İ.Qolovastikovanın fikrincə, dövlət orqanları dedikdə, dövlət aparatının qanunvericilik qaydasında təşkil edilən, özünəməxsus struktura, ictimai həyatın konkret sahəsinin idarə edilməsi üzrə normativ-hüquqi aktla müəyyən edilən səlahiyyətlərə malik müstəqil elementi başa düşülməlidir¹⁷¹. Y.İ.Kozlovanın və O.Y.Kutafinin fikrincə, bütün dövlət orqanları dövlət tərəfindən müəyyən edilmiş qaydada yaradılır və dövlət hakimiyyəti orqanları sisteminin bir hissəsi kimi çıxış edirlər¹⁷². E.A.Fleyşits göstərir ki, hüquq qabiliyyəti - subyektlərə mülki və qismən əmək hüququ sahəsində verilən keyfiyyətdir¹⁷³. Onun fikrincə, dövlət orqanlarının inzibati hüquqları və öhdəlikləri (yəni səlahiyyətlilik) onların inzibati səlahiyyəti əsasında yaranır, onların daxilində konkret hüquq normalarının müəyyən olunması ilə yaranır və hüquq daşıyıcılarının öz mülahizələri ilə dəyişdirilə bilməzlər¹⁷⁴. Bu mənada bu anlayış abstrakt xarakter daşıyır, hansı hüquqların yaranacağını qanun qabaqcadan müəyyən etmir¹⁷⁵. A.S.Venediktovun fikrincə, dövlət orqanı - xarakterinə görə hüquqi münasibətlərin müxtəlif sahələrində müxtəlif hüquq qabiliyyətinə malik olan yeganə hüquq sub-

¹⁷⁰ Şükürov N.H. Dövlət hakimiyyəti mexanizminin bəzi nəzəri məsələləri. Bakı: Qanun, 2012, s.137-138

¹⁷¹ Головастикава А. И. Конституционное право России: Учебник. М.: Эксмо, 2006, с.644

¹⁷² Козлова Е.И., Кутафин О.Е. Конституционное право России: Учебник. М.: Проспект, 2010, с.324-325

¹⁷³ Флейшиц Е.А. Соотношение правоспособности и субъективных прав // Вопросы общей теории советского права: Сб. статей / Под ред. С.Н. Братуся. М.: Юридическая литература, 1960, с.271

¹⁷⁴ Флейшиц Е.А. Соотношение правоспособности и субъективных прав // Вопросы общей теории советского права: Сб. статей / Под ред. С.Н. Братуся. М.: Юридическая литература, 1960, с.282

¹⁷⁵ Флейшиц Е.А. Соотношение правоспособности и субъективных прав // Вопросы общей теории советского права: Сб. статей / Под ред. С.Н. Братуся. М.: Юридическая литература, 1960, с.258

yehtidir¹⁷⁶. Müəllif dövlət orqanlarının hüquq qabiliyyətinin mülki və inzibati hüquq qabiliyyətinin (səlahiyyətliyi) ayrılması zərurəti haqqında danışır. İnzibati hüquq qabiliyyətinin (hüquq subyektliyi) mövcudluğunun əlamətləri kimi o təşkilati anlayışların məcmusunu aşağıdakı kimi ifadə edir: vəzifələrin müstəqilliyinin məlum dərəcəsi, müəyyən vəzifələr və hüquqlar dairəsinin olması, üzərinə bu vəzifələrin icrasının qoyulduğu kadr tərkibinin xüsusiləşdirilmiş təşkili, müəyyən əmlakın təsbit tədbiri¹⁷⁷. A.V.Venediktovun fikri ilə razılaşsaq, səlahiyyətlik anlayışının xüsusi seçilməsinə ehtiyac yoxdur, çünki bu halda eyni anlayış müxtəlif terminlərlə ifadə olunmuşdur. A.V.Mitskeviç dövlət təşkilatlarının arasında, birincisi, dövlət orqanlarını, ikincisi, dövlət müəssisələrini və sosial-mədəni müəssisələri fərqləndirir¹⁷⁸. Bununla yanaşı birincilər, onun fikrincə, fəaliyyətin normal təmin edilməsi üçün lazım olan hüquqi şəxsin hüquq qabiliyyətinə və səlahiyyətliyinə malikdirlər. İkincilər onların birinci dərəcəli vəzifəsi - operativ-təsərrüfat və sosial-mədəni fəaliyyətin reallaşdırılması üçün yalnız hüquqi şəxsin hüquq qabiliyyətinə malikdirlər. Hüquqi şəxsin səlahiyyətliyi (hakim dövlət rəhbərliyinin hüquqları və öhdəlikləri kimi) və hüquq qabiliyyəti (operativ-təsərrüfat fəaliyyətinin hüquqları və öhdəlikləri kimi) - dövlət təşkilatlarının hüquq subyektliyi üçün iki əsas növləridir¹⁷⁹. Səlahiyyətliyin və hüquq qabiliyyətinin fərqlərindən biri, A.V.Mitskeviçin göstərdiyi kimi, onun orqanın struktur bölmələri və vəzifəli şəxsləri arasında bölüşdürülməsidir, hüquq qabiliyyəti

¹⁷⁶ Вenedиктов А.В. Государственная социалистическая собственность. М.: Изд-во АН СССР, 1948, с.642

¹⁷⁷ Вenedиктов А.В. Государственная социалистическая собственность. М.: Изд-во АН СССР, 1948, с.637-638

¹⁷⁸ Мицкевич А.В. Субъекты советского права. М.: Юридическая литература, 1962, с.110

¹⁷⁹ Мицкевич А.В. Субъекты советского права. М.: Юридическая литература, 1962, с.120

hüquqi şəxsə təhkim olunur¹⁸⁰. Dövlət orqanının hüquqi statusuna hakim səlahiyyətliyiindən əlavə hüquqi şəxsin hüquq qabiliyyəti də daxildir¹⁸¹. Dövlət orqanları müxtəlif hüquqi münasibətlərdə -konstitusion, inzibati, mülki-prosessual, maliyyə və s. iştirak edirlər. Dövlət və hüquq nəzəriyyəsində hüquqi münasibətlərdə iştirak etmək imkanının qeyd edilməsi üçün universal, sahələr-ararası "hüquq subyektliyi" adlanan hüquqi kateqoriya işlənilib hazırlanmışdır. Hüquq subyektliyi kimi yalnız xüsusi hüquqi hüquq subyektliyi xassəsinin tanındığı subyektləri qəbul olunurlar¹⁸². Y.N.Starilov dövləti ictimai hüquqi qulluq münasibətlərinin subyektlərindən biri kimi nəzərdən keçirir. Onun fikrincə, "ictimai-hüquqi qulluq münasibəti özündə aşağıdakı iştirakçıları ehtiva edir: 1) dövləti və onun orqanları (hakimiyyətin bütün şaxələrində); yerli özünüidarəetmə orqanları; dövlət müəssisələri (bələdiyyə münasibətləri); 2) qanunda müəyyən olunmuş üsulların (təyinat, müsabiqə, seçilmə) əsasında vəzifəni tutan dövlət və bələdiyyə qulluqçuları¹⁸³. Dövlət orqanlarının hüquq subyektliyi-nin məzmunu hər şeydən əvvəl hüquq, səlahiyyətlik kimi hüquqi kateqoriyalar vasitəsi ilə müəyyən edilir. Çünki, dövlət orqanlarının hüquq qabiliyyəti və səlahiyyətliyi onların yaradılması ilə eyni zamanda yaranır və bu anlayışların dövlət orqanlarına aid ayrılması, bölünməsi bir qayda olaraq, hüquqi mənə kəsb etmir. Bununla yanaşı dövlət orqanları - spesifik hüquq subyektləridir. Onlar dövlət mexanizminin tərkib hissəsi olaraq, dövlətin məqsədlərini və funksiyalarını reallaşdırır, onların səlahiyyətində əks etdirilən dövlət-hakim səlahiyyətlərinə malikdir. Beləliklə, dövlət orqanları

¹⁸⁰ Мицкевич А.В. Субъекты советского права. М.: Юридическая литература, 1962, с.121-122

¹⁸¹ Мицкевич А.В. Субъекты советского права. М.: Юридическая литература, 1962, с.114

¹⁸² Теория государства и права: Учеб. для юрид. вузов / Под ред. А.С. Пиголкина. М.: Городец, 2003, с.383

¹⁸³ Стариллов Ю.Н. Службное право: Учебник. М.: БЕК, 1996, с.302

bütün hüquq subyektləri kimi hüquq subyektliliyinə malikdir (hüquq qabiliyyəti) və yalnız onlara səlahiyyət verilir¹⁸⁴.

O.İ.Çupris belə qənaətə gəlir ki, deputat vəzifəsinin, prezident vəzifəsinin və dövlətin digər ali rəhbər vəzifələrinin tutulması ilə bağlı münasibətlər – konstitusion-hüquqi münasibətlərdir. Məhkəmə və prokuror korpusunun formalaşdırılması konstitusiya və inzibati hüquqi münasibətlər formasında baş verir. Aparat qulluğunun formalaşdırılması üzrə münasibətlər inzibati-hüquqi xarakter daşıyırlar, yəni, dövlət qulluğuna qəbul prosedurlarının hüquqla sərt reqlamentləşdirilmiş prosedurların reallaşdırılması ilə bağlıdır, bu dövlət qulluğunun bu qrup münasibətlərinin hüquqi tənzimlənməsinin xüsusi metodunda ifadə olunur. Lakin hüquqi təbiətinə görə prinsipial cəhətdən fərqlənən deputat korpusunun və prezident vəzifəsinin formalaşdırılması konstitusiion-hüquqi münasibətlərinin mövcudluğu bir sıra hallarda seçki komissiyalarının formalaşdırılmasının və işinin təşkili üzrə, orada qərarların qəbul edilməsi üzrə, sənədlərin rəsmiləşdirilməsi və s. üzrə inzibati hüquqi münasibətlərlə təmin olunur¹⁸⁵.

Əmək hüququ üzrə mütəxəssislərin fikrincə, qanunvericilik (hüquqyaradıcılıq) fəaliyyəti əsas forma olmaqla yanaşı, həm də dövlətin əsas funksiyalarından biridir. Dövlət qanunvericilik sistemini (hüquq sistemini) yaratmaqla çoxlu sayda hüquq normaları, davranış tənzimləyiciləri yaratmış, bunun nəticəsində gələcəkdə mümkün olan hüquq münasibətlərinin modeli meydana çıxır, hüquq münasibətlərinin, o cümlədən əmək hüquq münasibətlərinin bütün mümkün növlərini qabaqlayan funksiyasını həyata keçirir¹⁸⁶. Dövlət işəgötürən kimi aspektlərin birində

¹⁸⁴ Эмих В.В. Правосубъектность и компетенция государственных органов: содержание понятий и их соотношение // Научный ежегодник Института философии и права УрО РАН, Екатеринбург, 2009, №9, с.423-424.

¹⁸⁵ Чуприс О.И. Теоретико-правовые проблемы государственной службы Республики Беларусь. Минск: Право и экономика, 2009, с.104-105

¹⁸⁶ Qasımov A.M., Mustafayeva Ə.Ə. Əmək hüququnun subyekti kimi işçinin hüquqi statusu. Monoqrafiya. Bakı: Qanun, 2015, s.61

dövlət orqanları sisteminin şəxsində özünəməxsus iş qüvvəsinin – dövlət qulluqçularının işə götürülməsini həyata keçirir. Ümumi qaydaya görə, dövlət qulluqçuları bu və ya digər vəzifəyə çox vaxt müsabiqə seçimi əsasında təyin olunsa da, onların əmək şərtləri əmək müqaviləsində təsbitini tapır. Dövlət işəgötürən rolunda çıxış edir¹⁸⁷. O.İ.Çuprisin fikrincə, sosial mühitin balansının əldə edilməsinə Belarusiya Respublikasının müxtəlif hüquq sahələrindən və qanunvericiliyindən götürülmüş hüquqi tənzimlənmə metodlarının istifadəsi səbəb olur: söhbət dövlət qulluğu münasibətlərinin tənzimlənməsi zamanı əsas subyektin - dövlət qulluqçusunun konkret hüquq sahəsi və qanunvericiliklə münasibətlərin tənzimlənməsinin ümumi qaydalarından fərqli olaraq spesifik hüquqi statusunun müəyyən edilməsi istiqamətində modernləşdirilən konstitusiya, inzibati, əmək, maliyyə, vergi və sosial təminat hüquqlarından gedir¹⁸⁸.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 7-ci maddəsində ən yüksək statusa malik dövlət hakimiyyəti orqanlarının təsnifatı təsbit ediləndir. Bu normalarla dövlət qulluğu hüququnun ən yüksək statusa və səlahiyyətə malik subyektlərinin konstitusiion təsnifatı aşağıdakı kimi müəyyən edilmişdir:

- qanunvericilik hakimiyyəti;
- qanunvericilik hakimiyyətini həyata keçirən Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisi;
- icra hakimiyyəti;
- icra hakimiyyətinə mənsub olan Azərbaycan Respublikasının Prezidenti;
- məhkəmə hakimiyyəti;
- məhkəmə hakimiyyətini həyata keçirən Azərbaycan Respublikasının məhkəmələri.

¹⁸⁷ Qasımov A.M., Mustafayeva Ə.Ə. Əmək hüququnun subyekti kimi işçinin hüquqi statusu. Monoqrafiya. Bakı: Qanun, 2015, s.78

¹⁸⁸ Чуприс О.И. Теоретико-правовые проблемы государственной службы Республики Беларусь. Минск: Право и экономика, 2009, с.141-142

Z.A.Əsgərovun fikrincə, Azərbaycan Respublikasında hakimiyyət bölgüsünə uyğun olaraq, dövlət hakimiyyəti özünün 3 əsas funksiyası üzrə bölünməklə təşkil edilir. Hər bir funksiya ayrı orqanda lokalizə edilir və bu orqan digər funksiyanı daşıyan orqanlara münasibətdə onun müstəqilliyini təmin edən müəyyən səlahiyyətlərə malik olur. Azərbaycan Respublikasında belə orqanlardan biri Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisidir. Milli Məclis ən əsas və aparıcı dövlət orqanlarından biridir. Buna səbəb odur ki, ölkədə hamının riyət etməli olduğu hüquq normalarını məhz bu orqan yaradır. Bununla belə, Milli Məclis digər ali hakimiyyət orqanları ilə (Prezident və Konstitusiyə Məhkəməsi) eyni səviyyədə durur və onlarla olan münasibətləri də bərabərlik əsasında qurulur¹⁸⁹. Məlum olduğu kimi, qanunvericilik fəaliyyəti əsas funksiyaların həyata keçirilməsinin əsas formalarına aiddir, əsas formalara həmçinin idarəetmə (icra) fəaliyyəti, dövlətin məhkəmə, nəzarət, yaxud hüquqyaradıcılıq fəaliyyəti aiddir¹⁹⁰.

Dövlət qulluğu hüququnun fəaliyyət sahəsini əhatə edən meyarların sırasına dövlət qulluğu hüquq normalarının təsir etdiyi subyektlərin dairəsi də aiddir. Bu subyektlərdən biri də dövlət orqanlarıdır. Dövlət orqanlarının hüquqi statusunun müəyyən edilməsi isə qanunvericiliyin üzərinə düşən əsas vəzifələrdən biridir. Bu baxımdan demək olar ki, dövlət orqanlarının dövlət qulluğu hüquq subyektliyini müəyyən edən normativ hüquqi baza və elmi-nəzəri konsepsiya mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

Dövlət hakimiyyəti və dövlət idarəetmə orqanlarının fəaliyyəti üzrə hüquq münasibətləri hakimiyyət və tabeçilik hüquq münasibətlərinə əsaslanır. Bu münasibətlər dövlət orqanı ilə dövlət orqanında fəaliyyət göstərən əməkdaşlarla və ictimai münasibətlərin digər subyektləri arasında yaranır. Dövlət orqanlarının əməkdaşları normativ hüquqi aktlarda təsbit edilmiş müd-

¹⁸⁹ Əsgərov Z.A. Konstitusiyə hüququ. Dərslük. Bakı: Bakı Universiteti nəşriyyatı, 2011, s.355-356

¹⁹⁰ Тихомирова Л.В., Тихомиров М.Ю. Юридическая энциклопедия / Под ред. М.Ю.Тихомирова. М.. 1999, с.741

dəalara müvafiq olaraq hüquq münasibətlərinin iştirakçısı olurlar. Dövlət orqanları onların statusunu müəyyən edən normativ hüquqi aktlarla onlara verilmiş səlahiyyət həddində dövlət qulluğu hüquq münasibətlərinin subyektini kimi çıxış edirlər. Hüquq normaları dövlət qulluğu hüquq münasibətlərinin iştirakçıları üçün məcburi davranış qaydaları müəyyən edir. Bu əlamətlər dövlət orqanlarının dövlət qulluğu hüquq subyektliyini xarakterizə edən cəhətlərdən biridir. Dövlət qulluğu hüququ dövlətin məqsədlərini və funksiyalarını həyata keçirən subyektlərin dairəsini əhatə edir. Qanunvericiliklə müəyyən edilmiş hüquqi statusundan və səlahiyyət həddindən asılı olmayaraq bütün dövlət hakimiyyət və dövlət idarəetmə orqanları dövlət qulluğu hüquq subyektliyinə malikdir. Hüququn subyektini kimi dövlət hüquqi mexanizm yaratmaqla ictimai münasibətlərin əsas növlərinin hüquqi tənzimlənməsini təmin edir. Ümumi dövlət və hüquq nəzəriyyəsində dövlətin əsas funksiyaları onun fəaliyyətinin əsas istiqamətləri kimi müəyyən olunur və sahələr üzrə təsnifləşdirilir¹⁹¹.

Fikrimizcə, dövlət hakimiyyəti orqanları dedikdə, qanunvericilik, icra və məhkəmə hakimiyyəti orqanları sistemi başa düşülür. Həmin orqanlar dövlətin adından çıxış edir, dövlətin bütövlüyünü təmin edir, bu və ya digər formada dövlət qulluğu hüquq münasibətlərinə daxil olur. Prof. Ə.H.Rzayevin fikrincə, müasir dövlət mexanizmi hakimiyyətlərin bölgüsü əsasında yaradılmış - dövlətin vəzifə və funksiyalarını bilavasitə həyata keçirən dövlət orqanları kimi qəbul edilir¹⁹². Nəticə etibarilə qeyd etmək olar ki, dövlət hakimiyyəti və dövlət idarəetmə orqanları hakimiyyət səlahiyyətinə və hüquq qabiliyyətinə malikdir, onlar Konstitusiyada və digər hüquqi aktlarda təsbit edilmiş normalara uyğun olaraq dövlətin məqsədlərini və funksiyalarını

¹⁹¹ Общая теория государства и права. Академический курс в 3 т. Т.1. Государство / Под ред. М.Н. Марченко. М.: Норма, 2007, с. 389-400; Червонюк В.И. Теория государства и права: Учебник. М.: ИНФРА-М, 2009, с.116-129

¹⁹² Rzayev Ə.H. Şəxsiyyət Dövlət Möcüzə ... Bakı: Bakı Universiteti, 2016, s.94

həyata keçirirlər. Bu əlamətlər dövlət hakimiyyəti orqanlarını dövlət qulluğu üzrə hüquq subyektliyini xarakterizə edən əsas elementlərdəndir.

Dövlət orqanlarının dövlət qulluğu hüquqsubyektliyinin komponentlərini müəyyən edən normalar sistemində konstitusion müddəalar xüsusi ilə fərqlənir. Dövlət hakimiyyəti və dövlət idarə etmə orqanları hər şeydən əvvəl dövlət qulluğu hüququnun subyektini kimi konstitusion statusa və səlahiyyət həddinə malikdirlər. Dövlət orqanlarının ilkin statusunun və səlahiyyət həddinin Konstitusiyaya ilə müəyyən edilməsi onların dövlət qulluğu hüquqsubyektliyinin konstitusion əsaslarını özündə ehtiva edir.

Dövlət hakimiyyəti orqanlarının və dövlət vəzifəli şəxslərin ilkin hüquqi statusu və səlahiyyət həddi hər şeydən əvvəl Konstitusiyada təsbit edilmiş normalarla müəyyən edilir və həmin müddəalara uyğun olaraq sonrakı normativ hüquqi aktlarda geniş təsbit edilir. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasında dövlət orqanlarını və vəzifəli şəxsləri dövlət qulluğu hüquq münasibətlərinin subyektini kimi xarakterizə edən bir sıra normalar təsbit edilmişdir. İlk növbədə qeyd etmək lazımdır ki, Konstitusiyaya ilə vəzifəli şəxslərin dövlət orqanlarında qulluq fəaliyyəti ilə bağlı məsələ ümumxalq səsverməsi - referendum keçirilməsi qadağan olunan hallardan biri hesab edilir (maddə 3)¹⁹³.

Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasında¹⁹⁴ təsbit ediləndir ki:

1) "Hüquq və vəzifələrlə bağlı qərarlar qəbul edən dövlət orqanları və dövlət hakimiyyəti səlahiyyətlərinin daşıyıcıları ilə münasibətlərdə hər kəsin bərabər hüquqları təmin edilir (maddə 25);

2) Azərbaycan Respublikası vətəndaşlarının dövlət orqanlarına seçmək və seçilmək, habelə referendumda iştirak etmək hüququ vardır (maddə 56);

3) Azərbaycan Respublikası vətəndaşlarının dövlət orqanlarına şəxsən müraciət etmək, habelə fərdi və kollektiv yazılı

¹⁹³ Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası. Bakı: Hüquq Yayın Evi, 2016

¹⁹⁴ Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası. Bakı: Hüquq Yayın Evi, 2016

müraciətlər göndərmək hüququ vardır. Hərbi qulluqçular bu hüquqdan yalnız fərdi qaydada istifadə edə bilərlər. ... Azərbaycan Respublikası vətəndaşlarının dövlət orqanlarının və onların vəzifəli şəxslərinin, ... fəaliyyətini və ya işini tənqid etmək hüququ vardır. ... (maddə 57);

4) Hər kəsin hüquq və azadlıqlarının inzibati qaydada və məhkəmə müdafiəsinə təminat verilir. Hər kəsin hüququ var ki, onun işinə qərəzsiz yanaşılınsın və həmin iş inzibati icraat və məhkəmə prosesində əqləbatan müddətdə baxılınsın. Hər kəsin inzibati icraat və məhkəmə prosesində dinlənilmək hüququ vardır. Hər kəs dövlət orqanlarının, ... vəzifəli şəxslərin hərəkətlərindən və hərəkətsizliyindən inzibati qaydada və məhkəməyə şikayət edə bilər (maddə 60);

5) Hər kəsin dövlət orqanlarının ona münasibətdə özbaşınalıq istisna edən vicdanlı davranışına hüququ vardır. ... Hər kəsin dövlət orqanlarının yaxud onların vəzifəli şəxslərinin qanuna zidd hərəkətləri və ya hərəkətsizliyi nəticəsində vurulmuş zərərin dövlət tərəfindən ödənilməsi hüququ vardır. Dövlət, dövlət qulluqçuları ilə birlikdə, dövlət qulluqçularının qanuna zidd hərəkətləri və hərəkətsizliyi nəticəsində insan hüquq və azadlıqlarına dəymiş ziyana görə və onların təminatının pozulmasına görə mülki məsuliyyət daşıyır (maddə 68);

6) Konstitusiyada təsbit edilmiş insan və vətəndaş hüquqlarını və azadlıqlarını gözləmək və qorumaq qanunvericilik, icra və məhkəmə hakimiyyəti orqanlarının borcudur. ... Dövlət orqanları yalnız bu Konstitusiyaya əsasında, qanunla müəyyən edilmiş qaydada və hüdudlarda fəaliyyət göstərə bilərlər (maddə 71);

7) Vətənə sədaqət müqəddəsdir. Vəzifəyə seçilmə və ya təyinat yolu ilə qanunvericilik, icra və ya məhkəmə hakimiyyəti orqanlarında işləyən şəxslər öz vəzifələrini dürüst və layiqincə yerinə yetirməməyə görə məsuliyyət daşıyırlar və qanunla müəyyən edilmiş hallarda and içirlər. Vəzifəyə seçilmə və ya təyinat yolu ilə qanunvericilik, icra və ya məhkəmə hakimiyyəti orqanlarında işləyən, Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasına sadıq qalacağına and

içmiş şəxs dövlətə qarşı cinayətdə, o cümlədən dövlətə qarşı qiyamda və ya dövlət çevrilişində ittiham edilibsə və bu ittiham əsasında məhkum olunubsa, həmin vəzifədən getmiş sayılır və bir daha bu vəzifəni tuta bilməz (maddə 74).

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasında təsbit edilmiş bu tip norma-prinsiplər dövlət hakimiyyəti və dövlət idarəetmə orqanlarında dövlətin məqsədlərinin və funksiyalarının əsaslarını, dövlət orqanlarının konstitusion hüquqi statusunu, icra-sərəncam funksiyasını, əsas fəaliyyət istiqamətlərini, səlahiyyət həddini və dövlət vəzifəli şəxslərin konstitusion-hüquqi statusunu və konstitusion-hüquqi məsuliyyətini müəyyən edir. Həmçinin, həmin normalarda təsbit edilmiş müddəlar dövlət orqanlarının dövlət qulluğu hüquqsubyektiyyətinin əsas konstitusion elementlərini özündə ehtiva edir.

Dövlət qulluğu haqqında Qanunda¹⁹⁵ təsbit edilmiş dövlət qulluğunun anlayışına və digər mühüm elementlərinə (maddə 2), dövlət qulluğunun əsas vəzifələrinə (maddə 3), dövlət qulluğunun prinsiplərinə (maddə 4) dair normlar ilk növbədə dövlət orqanlarının dövlət qulluğu hüquqsubyektiyyətinə aid müddələri özündə təsbit edir. Dövlət qulluğu haqqında Qanunun 1-ci maddəsi ilə dövlət qulluğu hüququnun əsas subyektləri müəyyən edilmişdir. Həmin maddədə təsbit ediləndir ki, "Bu Qanun Azərbaycan Respublikasında dövlət qulluğu sahəsində dövlətlə dövlət qulluqçuları arasında yaranan münasibətləri və dövlət qulluqçularının hüquqi vəziyyəti ilə bağlı məsələləri tənzimləyir". Bu müddəalardan tam aydın görünür ki, dövlət qulluğu hüququnun əsas subyektlərindən biri dövlətdir, digəri isə dövlət qulluqçusudur. Dövlət qulluğu hüququ sahəsində yaranan ictimai münasibətlərin dairəsini isə dövlət qulluğu sahəsində yaranan ictimai münasibətlər təşkil edir. Qanunun əsas məqsədlərindən biri kimi dövlət qulluğu hüququnun subyekti olan dövlət qulluq-

¹⁹⁵ Dövlət qulluğu haqqında Azərbaycan Respublikasının 21 iyul 2000-ci il tarixli 926-IQ nömrəli Qanunu / Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2001, №01, maddə 1

çularının hüquqi vəziyyəti ilə bağlı məsələlərin tənzimlənməsi ifadə edilmişdir. Həmin Qanunun 2.1-ci maddəsində göstərilir ki, "Dövlət qulluğu Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasına və digər qanunvericilik aktlarına uyğun olaraq dövlətin məqsədlərinin və funksiyalarının həyata keçirilməsi sahəsində dövlət qulluqçularının öz vəzifə səlahiyyətlərini yerinə yetirməsidir". Həmin Qanunun 7.1-ci maddəsində isə dövlət orqanına aşağıdakı məzmununda müvafiq anlayış verilmişdir: "Azərbaycan Respublikasının qanunvericilik aktları ilə müəyyən edilmiş hüdudlarda Azərbaycan Respublikasının məqsəd və funksiyalarını həyata keçirən, qanunvericiliyə uyğun olaraq yaradılmış və dövlət büdcəsindən maliyyələşdirilən dövlət qulluqçularının qurumu dövlət orqanıdır". Həmin Qanunun 14-cü maddəsi ilə müəyyən edilmişdir ki, "Dövlət qulluqçusu bu Qanunla müəyyən edilmiş qaydada maaşlı (maaş yalnız dövlət büdcəsi vəsaitindən verilə bilər) dövlət qulluğu vəzifəsini tutan və inzibati vəzifə üzrə dövlət qulluğuna qəbul edilərkən Azərbaycan Respublikasına sadıq olacağına and içən Azərbaycan Respublikasının vətəndaşıdır. İnzibati vəzifə tutan və hakimiyyət səlahiyyətləri alan dövlət qulluqçusu dövlət vəzifəli şəxsdir."¹⁹⁶

Qanunvericilikdə təsbit edilmiş leqal anlayışlarla dövlət qulluğu hüququ sahəsində yaranan ictimai münasibətlərin dairəsi və onun əsas subyektləri kimi dövlət, dövlət orqanı və dövlət qulluqçusu müəyyən edilir. Ümumiyyətlə, dövlət hakimiyyəti sistemində dövlət qulluğu hüquq münasibətlərinin subyektlərinin dairəsi Dövlət qulluğu haqqında Qanunda geniş şəkildə təsbit ediləndir. Bu subyektlərdən biri də dövlətdir. Dövlət ən böyük hüquqi şəxs olaraq daha geniş və kompleks hüquqsubyektiyyətinə malik bütöv bir təsisatdır. Dövlət hakimiyyəti və dövlət idarəetmə orqanları tamın hissələri kimi çıxış edir. Dövlət hakimiyyəti və dövlət idarəetmə orqanlarında dövlətin məqsədləri və funksiyaları

¹⁹⁶ Dövlət qulluğu haqqında Azərbaycan Respublikasının 2000-ci il 21 iyul tarixli 926-IQ nömrəli Qanunu / Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2001, №01, maddə 1

məhz dövlət qulluğu vasitəsi ilə dövlət qulluqçuları tərəfindən dövlət orqanlarında həyata keçirilir. Qeyd olunanların nəticəsi olaraq belə qənaətə gəlmək olar ki, dövlət qulluqçularının hüquqi statusu dövlət orqanının hüquqi statusu ilə müəyyən edilir.

Dövlət qulluğu haqqında Qanunun 5-ci maddəsi "Dövlət qulluğunu idarəetmə orqanları" adlanır. Orada Azərbaycan Respublikasının Dövlət Qulluğunu İdarəetmə Şurasının (bundan sonra - Şura) əsas fəaliyyət istiqamətləri aşağıdakı kimi müəyyən edilmişdir. Şura:

- Dövlət qulluğu haqqında Qanunun tətbiqinə nəzarəti həyata keçirir;
- dövlət qulluğunun normativ-metodiki təminatını həyata keçirir;
- dövlət qulluqçuları kateqoriyasına aid edilən şəxslərin siyahısını müəyyən edir.

Şura 18 nəfər üzvdən ibarətdir. Şuranın 6 üzvü Azərbaycan Respublikasının Prezidenti tərəfindən, 6 üzvü Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin sədri tərəfindən, 6 üzvü isə Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin sədri tərəfindən təyin edilir. Şuranın səlahiyyətləri qanunla təsdiq edilən Əsasnamə ilə müəyyən edilir. Şura dövlət orqanı deyil və onun üzvləri öz səlahiyyətlərini ictimai əsaslarla həyata keçirirlər. Şuranın qəbul etdiyi qərarların məcburiliyi müvafiq dövlət qulluqçuları üçün müvafiq olaraq Azərbaycan Respublikasının Prezidenti, Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin sədri və Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin sədri tərəfindən təmin edilir.

"Azərbaycan Respublikasının Dövlət Qulluğunu İdarəetmə Şurası haqqında" Əsasnamə Azərbaycan Respublikasının 2002-ci il 29 mart tarixli Qanunu¹⁹⁷ ilə təsdiq edilmişdir. Şura öz fəaliyyəti

¹⁹⁷"Azərbaycan Respublikasının Dövlət Qulluğunu İdarəetmə Şurası haqqında" Əsasnamənin təsdiq edilməsi barədə Azərbaycan Respublikasının 2002-ci il 29 mart tarixli 283-IIQ nömrəli Qanunu / Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2002, №05, maddə 217

yətində Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasını, qanunlarını və digər normativ hüquqi aktlarını, habelə bu Əsasnaməni rəhbər tutur. Şura öz fəaliyyətini Azərbaycan Respublikasının Prezidenti, Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin sədri, Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin sədri ilə qarşılıqlı əlaqədə qurur və mütəmadi olaraq onları özünün fəaliyyəti haqqında məlumatlandırır.

"Azərbaycan Respublikasının Dövlət Qulluğunu İdarəetmə Şurası haqqında" Əsasnamə ilə Şuranın əsas funksiyaları müəyyən edilmişdir. Şura aşağıdakı əsas funksiyaları həyata keçirir:

- 1) vahid dövlət kadr siyasətinin formalaşdırılmasında iştirak;
- 2) dövlət hakimiyyəti orqanlarında dövlət qulluğunun vəziyyətinin və səmərəliliyinin təhlil edilməsi;
- 3) dövlət qulluğunun kadr təminatının proqnozlaşdırılması və planlaşdırılması işinin həyata keçirilməsi;
- 4) dövlət qulluğunun təşkili və həyata keçirilməsi ilə bağlı normativ hüquqi aktların və metodik göstərişlərin layihələrinin hazırlanması və həmin sənədlərin hazırlanmasında dövlət hakimiyyəti orqanlarının fəaliyyətinin əlaqələndirilməsi;
- 5) dövlət hakimiyyəti orqanlarının dövlət qulluğu və kadr xidmətlərinin metodik işinin əlaqələndirilməsi;
- 6) "Dövlət qulluğu haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanununda nəzərdə tutulmuş hallarda dövlət qulluqçularının şikayətlərinə baxılması;
- 7) dövlət qulluqçularının peşə hazırlığı və əlavə təhsili sahəsində işlərin təhlili və bununla bağlı təkliflərin hazırlanması;
- 8) dövlət qulluqçularına dair məhdudiyətlərin və təminatların yerinə yetirilməsinə nəzarət edilməsi;
- 9) dövlət qulluğunun təşkili və səmərəliliyinin artırılması məsələləri ilə əlaqədar beynəlxalq əməkdaşlığın həyata keçirilməsində iştirak.

"Azərbaycan Respublikasının Dövlət Qulluğunu İdarəetmə Şurası haqqında" Əsasnamə ilə Şuranın fəaliyyətinin təmin edil-

məsinin əsas istiqamətləri də müəyyən edilmişdir. Belə ki, öz funksiyalarını həyata keçirmək məqsədi ilə Şura:

1) müvafiq dövlət hakimiyyəti orqanlarından zəruri materialları sorğu edir və alır;

2) dövlət qulluğunun təşkili və həyata keçirilməsi ilə bağlı normativ hüquqi aktların və metodik göstərişlərin layihələrini hazırlayır, müvafiq dövlət hakimiyyəti orqanlarının nümayəndələrini, alimləri və mütəxəssisləri bu işə cəlb edir;

3) dövlət hakimiyyəti orqanlarında dövlət qulluğunun vəziyyətini və səmərəliliyini təhlil edir;

4) əmək qanunvericiliyinin və dövlət qulluğu haqqında qanunvericiliyin tətbiqi, o cümlədən əmək intizamının pozulması və əmək mübahisələri ilə bağlı vəziyyəti öyrənir və ümumiləşdirir;

5) dövlət qulluqçularının fəaliyyətinin səmərəliliyinin artırılması yollarını araşdırır və bununla bağlı tədbirlər (təkliflər) hazırlayır;

6) "Dövlət qulluğu haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanununa uyğun olaraq dövlət qulluqçularının şikayətlərinə baxır.

Şuranın fəaliyyətinə rəhbərliyi və işinin təşkilini Şuranın sədri həyata keçirir. Şuranın sədri onun tərkibindən Şura üzvlərinin sadə səs çoxluğu ilə seçilir. Şuranın iclasları mütəmadi olaraq, lakin iki ayda bir dəfədən az olmayaraq keçirilir. Zərurət olduqda Şuranın fəvqəladə iclasları çağırıla bilər. Şuranın iclasları onun üzvlərinin yarısından çoxu iştirak etdikdə səlahiyyətlidir. Şuranın müzakirə etdiyi məsələlərə dair qərarları Şuranın iclasında iştirak edən üzvlərinin sadə səs çoxluğu ilə qəbul edilir. Səsvermə zamanı xüsusi rəyi olan Şuranın üzvü öz rəyini qəbul edilmiş qərara əlavə edə bilər.

Şura özünün Reqlamentini təsdiq edir və kargüzarlığın təşkili məqsədi ilə katiblik yaradır. Şuranın katibliyinin işini Şuranın iclasında Şura üzvlərinin sadə səs çoxluğu ilə seçilən katib təşkil edir. Katibliyin fəaliyyəti dövlət büdcəsi hesabına maliyyələşdirilir. Şuranın üzvləri özlərinin fəaliyyətində mütəqildirlər.

Dövlət hakimiyyəti sistemində dövlət qulluğu üçün mühüm əhəmiyyət kəsb edən elementlər sırasında dövlət orqanı və dövlət qulluğu vəzifəsi xüsusi ilə fərqlənir. Qanuna əsasən dövlət orqanı dedikdə, Azərbaycan Respublikasının qanunvericilik aktları ilə müəyyən edilmiş hüdudlarda Azərbaycan Respublikasının məqsəd və funksiyalarını həyata keçirən, qanunvericiliyə uyğun olaraq yaradılmış və dövlət büdcəsindən maliyyələşdirilən dövlət qulluqçularının qurumu başa düşülür (maddə 7.1.)¹⁹⁸. Dövlət orqanının bölməsi bu orqanın qanunvericilik aktlarında nəzərdə tutulmuş, yaxud müəyyən edilmiş qaydada təsis olunan elə struktur hissəsidir ki, özünə həvalə edilmiş funksiyalar çərçivəsində həmin orqanın səlahiyyətlərinin bir hissəsini həyata keçirir (maddə 7.2.)¹⁹⁹.

Dövlət orqanları dövlət qulluğu hüquq subyektliliyi üçün zəruri olan bütün komponentlərə malikdirlər. Dövlət orqanlarının dövlət qulluğu üzrə hüquq subyektliliyi onların konstitusiyaya və digər qanunvericilik aktları ilə müəyyən edilmiş səlahiyyətlərinin həcmindən və hüquqi statusundan asılıdır. Dövlət orqanlarında seçkili və ya təyinatlı vəzifə tutan hər bir şəxsin fəaliyyətinin əsasını dövlət qulluğu hüquq münasibətləri təşkil edir. Dövlət orqanları dövlət qulluğu hüququnun subyektlərindən biridir. Dövlət orqanları arasında yaranan münasibətlər dövlət qulluğu hüquq münasibətləri sisteminə daxildir.

Yuxarıda qeyd edilən elmi-nəzəri və normativ müddələri nəzərə alaraq, Dövlət qulluğu haqqında Azərbaycan Respublikası Qanununun 7.1-ci maddəsinin aşağıdakı məzmununda yeni redaksiyada verilməsi məqsədmüvafiq olardı: "7.1. Dövlət orqanı dedikdə, Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası və digər

¹⁹⁸ Dövlət qulluğu haqqında Azərbaycan Respublikasının 2000-ci il 21 iyul tarixli 926-IQ nömrəli Qanunu / Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2001, №01, maddə 1

¹⁹⁹ Dövlət qulluğu haqqında Azərbaycan Respublikasının 2000-ci il 21 iyul tarixli 926-IQ nömrəli Qanunu / Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2001, №01, maddə 1

qanunvericilik aktları ilə müəyyən edilmiş hüdudlarda Azərbaycan dövlətinin məqsədlərini və funksiyalarını həyata keçirən, qanunvericiliyə uyğun olaraq təsis edilən, fəaliyyətinə hüquqi təminat verilən və dövlət büdcəsindən maliyyələşdirilən, dövlət qulluqçularının öz vəzifə səlahiyyətlərini yerinə yetirdiyi dövlət qurumu başa düşülür".

Dövlət qulluğu haqqında Qanunun 8-ci maddəsində²⁰⁰ dövlət orqanlarının təsnifatı təsbit ediləndir. Qanunla dövlət orqanlarının təsnifatı onların statusu, iyerarxiyası və yurisdiksiyası (ölkə, regional və yerli səviyyədə) nəzərə alınmaqla müvafiq kateqoriyalar üzrə aparılmışdır. Dövlət orqanları status, iyerarxiya və yurisdiksiya baxımından aşağıdakı səviyyələri əhatə edir:

- 1) dövlət orqanlarının statusu ölkə səviyyəni əhatə edir;
- 2) dövlət orqanlarının statusu regional səviyyəni əhatə edir;
- 3) dövlət orqanlarının statusu yerli səviyyəni əhatə edir;
- 4) dövlət orqanlarının iyerarxiyası ölkə səviyyəni əhatə edir;
- 5) dövlət orqanlarının iyerarxiyası regional səviyyəni əhatə edir;
- 6) dövlət orqanlarının iyerarxiyası yerli səviyyəni əhatə edir;
- 7) dövlət orqanlarının yurisdiksiyası ölkə səviyyəni əhatə edir;
- 8) dövlət orqanlarının yurisdiksiyası regional səviyyəni əhatə edir;
- 9) dövlət orqanlarının yurisdiksiyası yerli səviyyəni əhatə edir.

Dövlət qulluğu haqqında Qanunun 8-ci maddəsinə əsasən dövlət orqanlarının təsnifatı ali-5-ci kateqoriyaya bölünür. Altı təsnifatı əhatə etməklə dövlət orqanlarının kateqoriyalar üzrə statusu aşağıdakı kimi müəyyən edilmişdir:

²⁰⁰ Dövlət qulluğu haqqında Azərbaycan Respublikasının 2000-ci il 21 iyul tarixli 926-IQ nömrəli Qanunu / Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2001, №01, maddə 1

Ali kateqoriya dövlət orqanları.

Ali kateqoriya dövlət orqanları dedikdə, əsas səlahiyyətləri Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 7-ci maddəsinin III hissəsinə əsasən müəyyən edilən qanunvericilik, icra və məhkəmə hakimiyyətinin ən yüksək dövlət orqanları nəzərdə tutulur. Ali kateqoriya dövlət orqanları sisteminə aşağıdakı dövlət orqanları daxildir:

- Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Administrasiyası;
- Azərbaycan dövlətinin başçısının fəaliyyətini bilavasitə təmin edən digər orqanlar;
- Azərbaycan dövlətinin başçısının icra səlahiyyətlərini həyata keçirən orqan;
- Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisi;
- Ali konstitusiya ədalət mühakiməsi səlahiyyətlərini həyata keçirən Azərbaycan Respublikasının Konstitusiya Məhkəməsi;
- ümumi və ixtisaslaşdırılmış məhkəmələrin icraatına aid edilən işlər üzrə ali məhkəmə orqanı olan Azərbaycan Respublikasının Ali Məhkəməsi.

1-ci kateqoriya dövlət orqanları.

1-ci kateqoriya dövlət orqanları dedikdə, əsas səlahiyyətləri Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası, Konstitusiya qanunları və qanunları ilə müəyyən edilən dövlət orqanları nəzərdə tutulur. 1-ci kateqoriya dövlət orqanları sisteminə aşağıdakı dövlət orqanları daxildir:

- Naxçıvan Muxtar Respublikasının Ali Məclisi;
- Azərbaycan Respublikasının Baş Prokurorluğu;
- Azərbaycan Respublikasının Hesablama Palatası;
- Məhkəmə-Hüquq Şurasının Aparatı;
- Azərbaycan Respublikasının İnsan Hüquqları üzrə müvəkkilinin (ombudsmanın) Aparatı.

2-ci kateqoriya dövlət orqanları.

2-ci kateqoriya dövlət orqanları dedikdə, əsas səlahiyyətləri Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası, Konstitusiya qanunları, qanunları ilə və Konstitusiyanın 113-cü maddəsi ilə

müəyyən edilən dövlət orqanları başa düşülür. 2-ci kateqoriya dövlət orqanları sistemində aşağıdakı dövlət orqanları daxildir:

- Naxçıvan Muxtar Respublikasının Ali Məhkəməsi;
- Naxçıvan Muxtar Respublikasının müvafiq icra hakimiyyəti orqanı;
- Azərbaycan Respublikasının Hərbi Prokurorluğu;
- Naxçıvan Muxtar Respublikasının Prokurorluğu;
- Naxçıvan Muxtar Respublikasının İnsan hüquqları üzrə müvəkkilinin (ombudsmanın) Aparatı;
- Azərbaycan Respublikasının apelyasiya məhkəmələri;
- Azərbaycan Respublikası Mərkəzi Seçki Komissiyasının Aparatı;
- Azərbaycan Respublikasının Korrupsiyaya qarşı mübarizə üzrə Komissiyasının Katibliyi;
- müvafiq icra hakimiyyəti orqanları;
- Milli Televiziya və Radio Şurasının Aparatı.

3-cü kateqoriya dövlət orqanları.

3-cü kateqoriya dövlət orqanları dedikdə, əsas səlahiyyətləri Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 113-cü və 124-cü maddələri ilə və qanunla müəyyən edilən dövlət orqanları anlaşılır. 3-cü kateqoriya dövlət orqanları sistemində aşağıdakı dövlət orqanları daxildir:

- müvafiq icra hakimiyyəti orqanlarının yanında yaradılan dövlət agentlikləri;
- müvafiq icra hakimiyyəti orqanlarının yanında yaradılan dövlət xidmətləri;
- Azərbaycan Respublikasının İnsan hüquqları üzrə müvəkkilinin (ombudsmanın) regional mərkəzləri;
- Naxçıvan Muxtar Respublikasının Mərkəzi Seçki Komissiyasının Aparatı;
- Naxçıvan Muxtar Respublikasının müvafiq icra hakimiyyəti orqanları;
- Naxçıvan Muxtar Respublikası Televiziya və Radio Şurasının Aparatı;

- ağır cinayətlər məhkəmələri;
- inzibati-iqtisadi məhkəmələr;
- hərbi məhkəmələr;
- Naxçıvan Muxtar Respublikasının Hərbi Prokurorluğu;
- Bakı şəhər prokurorluğu.

4-cü kateqoriya dövlət orqanları.

4-cü kateqoriya dövlət orqanları dedikdə, əsas səlahiyyətləri Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 113-cü, 120-ci və 124-cü maddələri ilə və qanunla müəyyən edilən dövlət orqanları nəzərdə tutulur. 4-cü kateqoriya dövlət orqanları sistemində aşağıdakı dövlət orqanları daxildir:

- müvafiq icra hakimiyyəti orqanları;
- müvafiq icra hakimiyyəti orqanlarının yerli bölmələri;
- müvafiq icra hakimiyyəti orqanlarının yanında olan orqanlar;
- müvafiq icra hakimiyyəti orqanlarının tabeliyində olan orqanlar;
- rayon (şəhər) məhkəmələri;
- rayon (şəhər) prokurorluqları;
- rayon (şəhər) hərbi prokurorluqları.

5-ci kateqoriya dövlət orqanları.

5-ci kateqoriya dövlət orqanları dedikdə, əsas səlahiyyətləri Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 113-cü və 124-cü maddələri ilə müəyyən edilən dövlət orqanları başa düşülür. 5-ci kateqoriya dövlət orqanları sistemində aşağıdakı dövlət orqanları daxildir:

- müvafiq icra hakimiyyəti orqanlarının yanında yaradılan dövlət agentliklərinin yerli bölmələri;
- müvafiq icra hakimiyyəti orqanlarının yanında yaradılan dövlət xidmətlərinin yerli bölmələri;
- müvafiq icra hakimiyyəti orqanlarının yanında olan orqanların yerli bölmələri;
- müvafiq icra hakimiyyəti orqanlarının tabeliyində olan orqanların yerli bölmələri;

- müvafiq icra hakimiyyəti orqanlarının yanında olan orqanlar;

- müvafiq icra hakimiyyəti orqanlarının inzibati ərazi dairələri üzrə nümayəndəlikləri.

Konkret dövlət orqanlarının və onların bölmələrinin müvafiq kateqoriyalara aidiyyəti Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyi ilə Dövlət qulluğu haqqında Qanun əsasında müəyyən edilir. Bununla da konkret dövlət orqanlarının və onların bölmələrinin müvafiq kateqoriyalara aidiyyəti, həmin dövlət orqanlarının statusunun müəyyən edilməsi məsələsi həll edilərkən Dövlət qulluğu haqqında Qanun məntiqi və hüquqi olaraq həlledici olur.

Dövlət qulluğu vəzifəsi dedikdə isə, dövlət orqanının normativ aktlarla müəyyən edilən struktur quruluşu və ştat cədvəlinə uyğun olan ştat vahidi başa düşülür. Həmin vəzifəni tutan şəxsin səlahiyyət və funksiyalarının hüdudları həmin orqanın səlahiyyətindən asılı olaraq müəyyən edilir (maddə 9)²⁰¹. Dövlət qulluğu haqqında Qanunun 10-cu maddəsinin məzmununa görə dövlət orqanlarında vəzifələr üç yerə: siyasi, inzibati və yardımçı vəzifələrə bölünür. Dövlət orqanlarında vəzifələr həmin vəzifələrin funksiyalarının məzmunundan, səlahiyyətlərinin mənbəyindən və tutulması üsullarından asılı olaraq inzibati və yardımçı vəzifələrə bölünür.

Siyasi vəzifələri tutan şəxslərin hüquqi statusu başqa qanunvericilik aktları ilə müəyyən olunur. Dövlət qulluğu haqqında Qanunda başqa hal nəzərdə tutulmadığı təqdirdə həmin Qanunun qüvvəsi onlara şamil edilmir.

İnzibati vəzifələr dedikdə, Ali-5-ci kateqoriya dövlət orqanlarının aparatlarının və bölmələrinin rəhbərlərinin, onların müavinlərinin, habelə dövlət qulluğunda çalışan mütəxəssislərin vəzifələri nəzərdə tutulur. İnzibati vəzifə tutan şəxsin hüquqi statusu

müvafiq orqanın səlahiyyətlərini müəyyən edən qanunvericilik aktları ilə, habelə vəzifə təlimatları ilə müəyyən edilir.

Yardımcı vəzifələr dedikdə, Ali-5-ci kateqoriya dövlət orqanlarında texniki işləri həyata keçirən dövlət qulluqçularının (kargüzar, makinaçı, kuryer, arxiv qeydiyyatçısı, liftçi, sürücü və sair işçilərin) vəzifələri başa düşülür. Yardımcı vəzifə tutan şəxsin hüquqi statusu müvafiq orqanın səlahiyyətlərini müəyyən edən qanunvericilik aktları ilə, habelə vəzifə təlimatları ilə müəyyən edilir.

Siyasi vəzifəyə dövlət qulluqçuları Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası və qanunları ilə müəyyən edilmiş qaydada və müddətə qanunvericilik və (və ya) icra hakimiyyəti orqanlarının qərarı ilə təyin edilir və ya seçilir.

Siyasətlə dövlət qulluğunun qarşılıqlı münasibətlərini xarakterizə edən əsas cəhətlərdən biri ondan ibarətdir ki, prezident, hökumət və deputatlar dövlətin siyasi məqsədlərini, strateji və taktiki vəzifələrini müəyyənləşdirir, dövlət aparatına nəzarət edir, onun işinin səmərəliliyinə görə cəmiyyət qarşısında məsuliyyət daşıyır. Dövlət qulluğunun müvafiq hissələri isə həmin məsələlərin həlli texnologiyasını hazırlayır, onların həyata keçirilməsi yollarını, metodlarını və vasitələrini müəyyən edir, siyasi vədləri mövcud qanunvericilik və büdcə məhdudiyətləri çərçivəsində konkret dövlət proqramlarına çevrirlər. Görkəmli Fransız alimi R.Draqonun fikrincə, "administrasiyanı dövlətlə eyniləşdirmək olmaz. Administrasiyanın məqsədləri heç vaxt birinci olmur, onlar həmişə ikincidirlər və əsas dövlət orqanları tərəfindən ona həvalə edilmiş vəzifələrin yerinə yetirilməsindən ibarətdir. Beləliklə, administrasiya həmişə siyasi hakimiyyətin qərarlarını həyata keçirməyə imkan yaradan vasitələrin məcmusu kimi təsəvvür edilir"²⁰². Ədəbiyyatda haqlı olaraq göstərilir ki, müasir demokratik dövlətdə hakimiyyətin legitimliyi xalqın köməyi ilə təmin edilir. Nəzəri cəhətdən bu, hakimiyyət orqanlarında geniş

²⁰¹ Dövlət qulluğu haqqında Azərbaycan Respublikasının 2000-ci il 21 iyul tarixli 926-IQ nömrəli Qanunu / Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2001, №01, maddə 1

²⁰² Драго Р. Административная наука. Перевод с французского. Под ред. Лазарев Б.М.; Пер.: Энтин В.Л. М., Прогресс, 1982, с.5

xalq nümayəndələrinin təmsil olunmasını nəzərdə tutur. Əgər nümayəndəli parlament özündə fəlsəfi cəhətdən demokratiyanın "birinci prinsipini" həyata keçirirsə, bu prinsip nazirlikdə işləyən menecer üçün operativ işdə rəhbər ola bilməz. O, siyasi iradə nümayiş etdirməli, parlament tərəfindən qəbul edilən qanunla tənzimlənən qaydalara əsaslanmalıdır. Siyasi hakimiyyət menecerin öz təşəbbüslərini reallaşdırmaq imkanlarını məhdudlaşdırır²⁰³.

Fikrimizcə, dövlət hakimiyyəti sistemində siyasətlə dövlət qulluğunun qarşılıqlı münasibəti haqqında məsələ, eyni zamanda dövlət vəzifələrinin siyasi və inzibati kateqoriyalara bölünməsi müxtəlif cəhətləri ilə xarakterizə olunur. Dövlət hakimiyyəti sistemində vəzifələrin belə bölgüsü demokratik dövlət hakimiyyəti sistemləri üçün səciyyəvidir. Dövlət qulluqçularının təsnifatını müəyyən əlamətlərə görə fərqləndirmək olar. Bu cür yanaşma dövlət orqanının strukturunun bu və ya digər səviyyəsi üzrə dövlət qulluqçularının müvafiq səlahiyyətlər daşmasına dair mülahizə irəli sürməyə imkan verir.

Siyasi vəzifə tutan dövlət qulluqçularının siyasi hakimiyyət strukturuna mənsub olması onların dövlətin konstitusion məqsədlərinin və funksiyalarının həyata keçirilməsi sahəsində vəzifələrinin spesifikliyi ilə diqqəti cəlb edir. Müxtəlif dövlət orqanlarında fəaliyyət göstərən dövlət qulluqçularının funksiyaları həm ümumi, həm də xüsusi əlamətləri ilə xarakterizə olunur. Dövlət qulluqçularının funksiyalarının spesifik əlamətləri dövlət orqanının konkret vəzifələri və səlahiyyət dairəsi ilə, onun konkret strukturu və s. ilə özünü büruzə verir. Dövlət qulluqçularının funksiyalarının ümumi əlamətləri isə, dövlət orqanının tipindən asılı olmayaraq, həmin qulluq səviyyəsinin bütün vəzifələrinə və ya funksiyalarına xas olan əlamətlərdir.

Dövlət hakimiyyətinin həyata keçirilməsində siyasi xadimlərin və siyasi icraçıların həm ümumi, həm də xüsusi əlamətləri vardır. Ədəbiyyatda göstərilir ki, onların hər ikisi,

²⁰³ Dövlət və bələdiyyə idarəçiliyi. Dərslük. Bakı: "İqtisad Universiteti", 2010, s.93

bütövlükdə hakim siyasi elitanı təşkil edirlər, yüksək dövlət hakimiyyətini təmsil edirlər, bir qayda olaraq ümumdövlət əhəmiyyəti olan hakimiyyət qərarları qəbul edirlər, ölkənin müxtəlif istiqamətlər üzrə siyasi kursunu müəyyənləşdirirlər. Elit təbəqədə siyasi liderlər (siyasi xadimlər) aparıcı rol oynayırlar, onlar öz nüfuzu və seçkilərdə qazandıqları qələbə nəticəsində, tutduğu vəzifə sayəsində real siyasi hakimiyyətə malik olurlar, "bütün cəmiyyətə və onun hər sosial təbəqəsinə daimi və uzunmüddətli rəhbərlik təsiri, həm də ictimai qayğıların ən geniş sahələrini: iqtisadi və sosial, müdafiə və beynəlxalq əlaqələr; mədəniyyət və incəsənət sahələrini əhatə edən prioritet təsir göstərirlər"²⁰⁴.

Siyasi icraçılar isə ya seçkili orqanlar, yaxud vəzifəli şəxslər tərəfindən təyin edirlər, sonradan qanunverici orqan tərəfindən təyin edirlər. Siyasi icraçılar, necə deyərlər, siyasi bürokratiyanın əsasını təşkil edirlər. O, dövlətin siyasətinin hazırlanmasına görə məsulyyət daşıyan və ya ona təsir edən, dəyişilən, lakin seçilməyən, siyasi cəhətdən təşəbbüskar, lakin qeyri-müstəqil, daxili iyerarxiyaya malik olan yüksək dövlət bürokratiyasıdır, rəsmi statusundan daha çox məmurları təyin edən siyasətçi və siyasi subyekt ilə şəxsi münasibətlər iyerarxiyasında yeri ilə və şəxsi loyallığı ilə müəyyən edilir²⁰⁵.

Yuxarıda göstərilənlərə əsasən belə nəticəyə gəlmək olar ki, dövlət hakimiyyəti sistemində siyasi vəzifələr dövlət qulluğunun tərkib hissəsi olduğuna görə, onlar bir-biri ilə qırılmaz əlaqədə olan mürəkkəb qarşılıqlı münasibətlər sistemi yaradır. Siyasətlə dövlət qulluğunun qarşılıqlı münasibətləri isə müəyyən hüquqi prinsiplərə əsaslanır. Bu prinsiplərə aşağıdakıları daxil etmək olar:

²⁰⁴ Охотский Е.В. Административно-политическая элита и государственная служба в системе властных отношений // Государственная служба: теория и организация. Курс лекций / под ред. Охотского Е.В., Игнатова В.Г. Ростов н/Д.: Феникс, 1998, с.149

²⁰⁵ Подшибякина Т.А. Государственная бюрократия в системе политико-административного управления современной России: проблемы взаимодействия, тенденции развития. Дис. ... канд. пол. наук: СКАГС. Ростов н/Д. 1999, с.111

- dövlətin siyasi məqsədlərinin, strateji və taktiki vəzifələrinin müəyyənləşdirilməsi;

- dövlət aparatına nəzarət edilməsi və onun işinin səmərəliliyinə görə cəmiyyət qarşısında məsuliyyət daşınması;

- qeyd olunan məsələlərin həlli texnologiyasının hazırlanması, onların əməli surətdə həyata keçirilməsi yollarının, metodlarının və vasitələrinin müəyyən edilməsi;

- siyasi vədlərin mövcud qanunvericilik və büdcə vəsaitləri çərçivəsində konkret dövlət proqramlarına çevrilməsi.

Yuxarıda qeyd edildiyi kimi dövlət orqanlarında vəzifələr: siyasi, inzibati və yardımçı vəzifələrə bölünür. Dövlət qulluğu vəzifələrindən inzibati və yardımçı vəzifələrin təsnifatı qanunvericiliklə təsbit edilmişdir. Lakin siyasi vəzifələrin təsnifatı və onun digər mühüm elementləri qanunvericiliklə müəyyən edilməmişdir. Dövlət qulluğu haqqında Qanunun 11.1-ci maddəsi ilə inzibati vəzifələr ali-7-ci təsnifat üzrə səkkiz səviyyəni əhatə etməklə aşağıdakı kimi müəyyən olunmuşdur.

İnzibati vəzifələrin ali təsnifatı. İnzibati vəzifələrin ali təsnifatına aşağıdakı dövlət qulluğu vəzifələri daxildir:

- Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Administrasiya rəhbərinin vəzifəsi;

- Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Administrasiyasında Azərbaycan Respublikasının Birinci vitse-prezidentinin fəaliyyətini təmin edən struktur bölmənin rəhbərinin vəzifəsi;

- Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin Aparat rəhbərinin vəzifəsi;

- Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin Aparat rəhbərinin vəzifəsi;

- Azərbaycan dövlətinin başçısının icra səlahiyyətlərini həyata keçirən orqanın Aparat rəhbərinin vəzifəsi;

- Azərbaycan Respublikası Dövlət müşavirlərinin vəzifəsi;

- Azərbaycan dövlətinin başçısının fəaliyyətini bilavasitə təmin edən digər orqanların rəhbərlərinin vəzifəsi;

- Azərbaycan Respublikasının Ali Məhkəməsinin Aparat rəhbərinin vəzifəsi.

İnzibati vəzifələrin birinci təsnifatı. İnzibati vəzifələrin birinci təsnifatına aşağıdakı dövlət qulluğu vəzifələri daxildir:

- Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Administrasiya rəhbərinin müavini vəzifəsi;

- Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Administrasiyasında Azərbaycan Respublikasının Birinci vitse-prezidentinin fəaliyyətini təmin edən struktur bölmənin rəhbərinin müavini vəzifəsi;

- Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Administrasiyasında bölmə rəhbərinin vəzifəsi;

- Azərbaycan Respublikasının Birinci vitse-prezidentinin köməkçisinin vəzifəsi;

- Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin aparat rəhbərinin müavini vəzifəsi;

- Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin aparat rəhbərinin müavini vəzifəsi;

- Azərbaycan dövlətinin başçısının icra səlahiyyətlərini həyata keçirən orqanın Aparat rəhbərinin müavini vəzifəsi;

- Azərbaycan Respublikasının Ali Məhkəməsinin Aparat rəhbərinin müavini vəzifəsi;

- habelə həmin dövlət orqanlarında bölmə rəhbərlərinin vəzifələri;

- Azərbaycan dövlətinin başçısının fəaliyyətini bilavasitə təmin edən digər orqanların rəhbərlərinin birinci müavinləri və müavinləri, habelə həmin orqanlarda bölmə rəhbərlərinin vəzifələri;

- 1-ci kateqoriya dövlət orqanları aparat rəhbərlərinin vəzifələri.

İnzibati vəzifələrin ikinci təsnifatı. İnzibati vəzifələrin ikinci təsnifatına aşağıdakı dövlət qulluğu vəzifələri daxildir:

- Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Administrasiyasında bölmə rəhbərinin müavini vəzifəsi;

- Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin aparatında bölmə rəhbərinin müavini vəzifəsi;
 - Azərbaycan Respublikası Konstitusiyası Məhkəməsinin aparatında bölmə rəhbərinin müavini vəzifəsi;
 - Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin aparatında bölmə rəhbərinin müavini vəzifəsi;
 - Azərbaycan dövlətinin başçısının icra səlahiyyətlərini həyata keçirən orqanın Aparatında bölmə rəhbərinin müavini vəzifəsi;
 - Azərbaycan dövlətinin başçısının fəaliyyətini bilavasitə təmin edən digər orqanların bölmə rəhbərlərinin müavinlərinin vəzifələri;
 - 1-ci kateqoriya dövlət orqanları aparat rəhbərlərinin müavinlərinin, bölmə rəhbərlərinin vəzifələri;
 - Naxçıvan Muxtar Respublikasında 2-ci kateqoriya dövlət orqanları aparat rəhbərlərinin vəzifələri;
 - müvafiq icra hakimiyyəti orqanlarının yanında yaradılan dövlət agentliklərinin rəhbərlərinin vəzifələri;
 - müvafiq icra hakimiyyəti orqanlarının yanında yaradılan dövlət xidmətlərinin rəhbərlərinin vəzifələri;
 - müvafiq icra hakimiyyəti orqanı rəhbərinin müavinlərinin vəzifələri.
- İnzibati vəzifələrin üçüncü təsnifatı:** İnzibati vəzifələrin üçüncü təsnifatına aşağıdakı dövlət qulluğu vəzifələri daxildir:
- Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Administrasiyasında mütəxəssislərin vəzifələri;
 - Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin aparatında mütəxəssislərin vəzifələri;
 - Azərbaycan Respublikası Konstitusiyası Məhkəməsinin aparatında mütəxəssislərin vəzifələri;
 - Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin aparatında mütəxəssislərin vəzifələri;
 - Azərbaycan dövlətinin başçısının fəaliyyətini bilavasitə təmin edən digər orqanların mütəxəssislərinin vəzifələri;

- Azərbaycan dövlətinin başçısının icra səlahiyyətlərini həyata keçirən orqanın Aparatında mütəxəssislərin vəzifələri;
 - 1-ci kateqoriya dövlət orqanları bölmə rəhbərlərinin müavinlərinin vəzifələri;
 - 2-ci kateqoriya dövlət orqanları aparat rəhbərlərinin və onların müavinlərinin vəzifələri;
 - Naxçıvan Muxtar Respublikasında 2-ci kateqoriya dövlət orqanları aparat rəhbərlərinin müavinlərinin və bölmə rəhbərlərinin vəzifələri;
 - müvafiq icra hakimiyyəti orqanlarının yanında yaradılan dövlət agentliklərinin rəhbərlərinin müavinlərinin vəzifələri.
 - müvafiq icra hakimiyyəti orqanlarının yanında yaradılan dövlət xidmətlərinin rəhbərlərinin müavinlərinin vəzifələri.
- İnzibati vəzifələrin dördüncü təsnifatı.** İnzibati vəzifələrin dördüncü təsnifatına aşağıdakı dövlət qulluğu vəzifələri daxildir:
- 1-ci kateqoriya dövlət orqanlarının aparatlarında mütəxəssislərin vəzifələri;
 - 2-ci kateqoriya dövlət orqanları bölmə rəhbərlərinin və onların müavinlərinin vəzifələri;
 - Naxçıvan Muxtar Respublikasında 2-ci kateqoriya dövlət orqanları bölmə rəhbərlərinin müavinlərinin vəzifələri;
 - müvafiq icra hakimiyyəti orqanı rəhbərinin müavinlərinin vəzifələri.
- İnzibati vəzifələrin beşinci təsnifatı.** İnzibati vəzifələrin beşinci təsnifatına aşağıdakı dövlət qulluğu vəzifələri daxildir:
- 2-ci kateqoriya dövlət orqanlarının mütəxəssislərinin vəzifələri;
 - Naxçıvan Muxtar Respublikasında 3-cü kateqoriya müvafiq icra hakimiyyəti orqanlarının aparat rəhbərlərinin vəzifələri;
 - 3-cü kateqoriya dövlət orqanları bölmə rəhbərlərinin və onların müavinlərinin vəzifələri;
 - 4-cü kateqoriya dövlət orqanları – müvafiq icra hakimiyyəti orqanlarının yerli bölmələrinin, müvafiq icra

hakimiyyəti orqanlarının yanında, tabeliyində olan orqanların, müvafiq icra hakimiyyəti orqanının tabeliyində olan orqanların rəhbərlərinin vəzifələri.

İnzibati vəzifələrin altıncı təsnifatı. İnzibati vəzifələrin altıncı təsnifatına aşağıdakı dövlət qulluğu vəzifələri daxildir:

- 3-cü kateqoriya dövlət orqanlarının mütəxəssislərinin vəzifələri;

- 4-cü kateqoriya müvafiq icra hakimiyyəti orqanının bölmə rəhbərinin və onun müavininin vəzifələri;

- 4-cü kateqoriya dövlət orqanları – müvafiq icra hakimiyyəti orqanlarının yerli bölmələrinin, müvafiq icra hakimiyyəti orqanlarının yanında, tabeliyində olan orqanların, müvafiq icra hakimiyyəti orqanının tabeliyində olan orqanların rəhbərlərinin müavinlərinin vəzifələri;

- 5-ci kateqoriya dövlət orqanları – müvafiq icra hakimiyyəti orqanlarının yanında yaradılan dövlət agentliklərinin və dövlət xidmətlərinin, onların yanında, tabeliyində olan orqanların yerli bölmələrinin rəhbərləri və onların müavinlərinin vəzifələri.

İnzibati vəzifələrin yeddinci təsnifatı. İnzibati vəzifələrin yeddinci təsnifatına aşağıdakı dövlət qulluğu vəzifələri daxildir:

- 4-cü və 5-ci kateqoriya dövlət orqanları – müvafiq icra hakimiyyəti orqanının, müvafiq icra hakimiyyəti orqanlarının yerli bölmələrinin, müvafiq icra hakimiyyəti orqanlarının yanında, tabeliyində olan orqanların, rayon (şəhər) məhkəmələrinin, rayon (şəhər) prokurorluqlarının və hərbi prokurorluqlarının, müvafiq icra hakimiyyəti orqanının tabeliyində olan orqanların, müvafiq icra hakimiyyəti orqanlarının yanında yaradılan dövlət agentliklərinin və dövlət xidmətlərinin, onların yanında, tabeliyində olan orqanların yerli bölmələrinin mütəxəssislərinin vəzifələri;

- müvafiq icra hakimiyyəti orqanlarının yanında olan orqanların rəhbərlərinin, onların müavinlərinin və mütəxəssislərinin vəzifələri, müvafiq icra hakimiyyəti orqanlarının inzibati ərazi

dairələri üzrə nümayəndələrinin, onların müavinlərinin və mütəxəssislərin vəzifələri.

Dövlət qulluğu haqqında Qanunun 11.2-ci maddəsi ilə yardımçı vəzifələr 1-4-cü təsnifat üzrə aşağıdakı kimi müəyyən edilmişdir.

- yardımçı vəzifələrin birinci təsnifatı – Ali kateqoriya dövlət orqanlarında texniki vəzifələr;

- yardımçı vəzifələrin ikinci təsnifatı – 1-ci kateqoriya dövlət orqanlarında texniki vəzifələr;

- yardımçı vəzifələrin üçüncü təsnifatı – 2-ci və 3-cü kateqoriya dövlət orqanlarında texniki vəzifələr;

- yardımçı vəzifələrin dördüncü təsnifatı – 4-cü və 5-ci kateqoriya dövlət orqanlarında texniki vəzifələr.

Dövlət orqanlarının aparatları (və ya onların fəaliyyətini təmin edən qurumlar) və onların bölmələri Ali-5-ci kateqoriya dövlət orqanlarının Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası və qanunları ilə müəyyən edilmiş funksiya və səlahiyyətləri, habelə onların həyata keçirilməsi xüsusiyyətləri nəzərə alınaraq, təminedicisi və yardımçı kimi təsnifləşdirilir.

Dövlət orqanlarının aparatının (və ya onların fəaliyyətini təmin edən qurumların) və onun bölmələrinin adları müvafiq icra hakimiyyəti orqanı tərəfindən müəyyən edilir.

Qanuna əsasən “dövlət orqanlarının aparatı (və ya onların fəaliyyətini təmin edən qurumlar)” dedikdə, dövlət orqanının vəzifə, funksiya və səlahiyyətlərinin həyata keçirilməsini təmin edən dövlət qulluqçularından ibarət ixtisaslaşdırılmış bölmələrini özündə birləşdirən dövlət orqanının struktur vahidi nəzərdə tutulur²⁰⁶.

Dövlət qulluğu haqqında Qanunun 12-ci maddəsinə əsasən inzibati və yardımçı vəzifələrin təsnifat toplusuna vəzifələrin təsnifatları və adları, ixtisas dərəcələri və vəzifələrin tutulması

²⁰⁶ Dövlət qulluğu haqqında Azərbaycan Respublikasının 2000-ci il 21 iyul tarixli 926-IQ nömrəli Qanunu / Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Topplusu, 2001, №01, maddə 1

şərtləri haqqında məlumatlar daxil edilir. İnzibati və yardımçı vəzifələrin təsnifat toplusu dövlət orqanlarının ştat cədvəllərinin yaradılması və dövlət qulluqçularının vəzifə təlimatlarının hazırlanması üçün əsas hesab edilir. Qanuna əsasən inzibati və yardımçı vəzifələrin təsnifat toplusu müvafiq icra hakimiyyəti orqanı tərəfindən müəyyən edilir²⁰⁷. Burada nəzərdə tutulmuş "müvafiq icra hakimiyyəti orqanı"nın səlahiyyətlərini Azərbaycan Respublikasının Prezidenti həyata keçirir.

İnzibati və yardımçı vəzifələrə aid ixtisas tələblərinin əsasları Dövlət qulluğu haqqında Qanunun 13-cü maddəsi ilə aşağıdakı kimi müəyyən edilmişdir. İnzibati və yardımçı vəzifələrə aid ixtisas tələbləri vəzifə iddiasında olan şəxsin həmin vəzifənin öhdəsindən gəlməsi üçün kifayət qədər səriştəsinin olmasını təmin edir. İnzibati vəzifə iddiasında olan şəxsin müvafiq ali təhsili olmalıdır. Həmin şəxsin başqa ali təhsili olduqda, o, ixtisasını dəyişdirib iddiasında olduğu inzibati vəzifənin profilini öyrənməlidir. Yardımçı vəzifə iddiasında olan şəxsin tam orta təhsili olmalıdır. İnzibati və yardımçı vəzifələri tutmaq üçün əlavə tələblər qanunvericiliklə və vəzifə təlimatları ilə müəyyən edilir.

İnzibati və yardımçı vəzifələrin Təsnifat Topplusu Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 4 avqust 2003-cü il tarixli Fərmanı ilə təsdiq edilmişdir²⁰⁸.

İnzibati və yardımçı vəzifələrin Təsnifat Topplusu ilə aşağıdakılar müəyyən edilmişdir.

İnzibati və yardımçı vəzifələrin Təsnifat Toplusuna Dövlət qulluğu haqqında Qanunun 12.1-ci maddəsinə uyğun olaraq dövlət qulluqçularının inzibati və yardımçı vəzifələrinin təsnifatları və adları, ixtisas dərəcələri və vəzifələrin tutulması

²⁰⁷ Dövlət qulluğu haqqında Azərbaycan Respublikasının 2000-ci il 21 iyul tarixli 926-IQ nömrəli Qanunu / Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Topplusu, 2001, №01, maddə 1

²⁰⁸ İnzibati və yardımçı vəzifələrin Təsnifat Toplusunun təsdiq edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 4 avqust 2003-cü il tarixli 911 nömrəli Fərmanı / Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Topplusu, 2003, №08, maddə 440

şərtləri haqqında məlumatlar daxildir. İnzibati və yardımçı vəzifələrin Təsnifat Topplusu Dövlət qulluğu haqqında Qanunun 12.2-ci maddəsinə müvafiq olaraq dövlət orqanlarının ştat cədvəllərinin hazırlanması və dövlət qulluqçularının vəzifə təlimatlarının hazırlanması üçün əsasdır.

Azərbaycan Respublikasının müvafiq icra hakimiyyəti orqanlarının aparatlarında, həmin orqanların tabeliyində və ya yanında olan icra hakimiyyəti orqanlarında və onların aparatlarında bu orqanların ixtisaslaşdırılmış fəaliyyətini, vəzifənin adını, qulluq funksiyalarını və vəzifənin tutulması şərtlərini özündə əks etdirən inzibati və yardımçı vəzifələri tutan dövlət qulluqçularının vəzifə təlimatları Azərbaycan Respublikası Prezidenti və müvafiq mərkəzi icra hakimiyyəti orqanlarının (nazirliklərin, dövlət komitələrinin və digərlərinin) rəhbərləri tərəfindən Dövlət qulluğu haqqında Qanuna və ona uyğun olaraq qəbul edilmiş dövlət qulluğu sahəsində başqa qanunvericilik aktlarına müvafiq olaraq qəbul edilir.

Qanunvericilik və məhkəmə hakimiyyəti orqanlarının aparatlarında dövlət qulluğu keçən inzibati və yardımçı vəzifələr tutan dövlət qulluqçularının vəzifə təlimatları həmin orqanların ixtisaslaşdırılmış fəaliyyətini, vəzifənin adını, qulluq funksiyalarını və vəzifənin tutulması şərtlərini özündə əks etdirən vəzifə təlimatları qanunvericilik və məhkəmə hakimiyyəti orqanlarının rəhbərləri tərəfindən həll edilir.

Naxçıvan Muxtar Respublikasının qanunvericilik orqanının aparatında, icra hakimiyyəti orqanlarının aparatlarında, həmin orqanların tabeliyində və ya yanında olan icra hakimiyyəti orqanlarının aparatlarında və məhkəmə hakimiyyəti orqanlarının aparatlarında İnzibati və yardımçı vəzifələrin Təsnifat Topplusu Dövlət qulluğu haqqında Qanuna müvafiq olaraq bu Toplu ilə həll edilir.

Dövlət qulluğu haqqında Qanunun 11.4-cü maddəsinə əsasən dövlət orqanlarının aparatının (və ya onların fəaliyyətini təmin edən qurumların) təminedicisi bölmələri dedikdə, müvafiq

dövlət hakimiyyəti orqanlarının tapşırığı ilə onların vəzifə, funksiya və səlahiyyətlərini həyata keçirən, habelə həmin bölmələrin səlahiyyətinə aid edilmiş məsələləri özləri həll edən dövlət orqanının struktur vahidi nəzərdə tutulur. Dövlət qulluğu haqqında Qanunun 11.4-cü maddəsinə əsasən dövlət orqanlarının aparatının (və ya onların fəaliyyətini təmin edən qurumların) yardımçı bölmələri dedikdə, müvafiq dövlət hakimiyyəti orqanlarının vəzifə, funksiya və səlahiyyətlərini həyata keçirməyə yardım edən, habelə təminedicilərin işinin təşkilinə kömək edən dövlət orqanının struktur vahidi nəzərdə tutulur. Dövlət qulluğu haqqında Qanunun 8.3-cü maddəsinə əsasən dövlət orqanlarının aparatının (və ya onların fəaliyyətini təmin edən qurumların) bölmələrinin təminedicilərinə və yardımçı bölmələrinə aid edilməsi müvafiq dövlət orqanlarının rəhbərləri tərəfindən həll edilir.²⁰⁹

İnzibati və yardımçı vəzifələrin Təsnifat Toplusunun 1.9-cu bəndi ilə dövlət orqanlarında inzibati vəzifələrin təsnifatı aşağıdakı kimi nəzərdə tutulmuşdur:

1. Azərbaycan Respublikası Prezidenti Administrasiyasının rəhbəri;
2. Azərbaycan Respublikasının Dövlət müşaviri;
3. Azərbaycan Respublikasının Birinci vitse-prezidentinin Katibliyinin rəisi;
4. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Administrasiyası rəhbərinin müavini;
5. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Katibliyinin rəisi;
6. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin müşaviri;
7. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin köməkçisi;
8. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin mətbuat katibi;

²⁰⁹ İnzibati və yardımçı vəzifələrin Təsnifat Toplusunun təsdiq edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 4 avqust 2003-cü il tarixli 911 nömrəli Fərmanı / Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2003, №08, maddə 440

9. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Protokol Xidmətinin rəisi;
10. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Administrasiyasında şöbə müdiri;
11. Azərbaycan Respublikasının Birinci vitse-prezidentinin Katibliyi rəisinin müavini;
12. Azərbaycan Respublikasının Birinci vitse-prezidentinin köməkçisi;
13. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Protokol Xidməti rəisinin müavini;
14. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Administrasiyasında şöbə müdirinin müavini;
15. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Administrasiyası rəhbərinin köməkçisi;
16. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin İşlər müdiri və onun birinci müavini;
17. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin İşlər müdirinin müavini;
18. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin İşlər müdirinin köməkçisi;
19. dövlət orqanı aparatının rəhbəri;
20. dövlət orqanı aparatının rəhbərinin müavini;
21. dövlət orqanı rəhbərinin müşaviri, köməkçisi;
22. Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin, Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin və Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin aparatları rəhbərlərinin köməkçiləri;
23. Azərbaycan Respublikası Baş nazirinin müavininin köməkçisi;
24. Azərbaycan Respublikası Milli Məclisi sədrinin müavininin köməkçisi;
25. Dövlət müşavirinin köməkçisi;
26. Azərbaycan Respublikasının İnsan hüquqları üzrə müvəkkilinin (Ombudsmanın) köməkçisi;

27. Azərbaycan Respublikasının Korrupsiyaya qarşı mübarizə üzrə Komissiyasının katibi;

28. Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin Mətbuat xidmətinin rəhbəri və onun müavini;

29. mərkəzi icra hakimiyyəti orqanları yanında yaradılan dövlət agentliklərinin və dövlət xidmətlərinin rəhbərləri;

30. mərkəzi icra hakimiyyəti orqanları yanında yaradılan dövlət agentlikləri və dövlət xidmətləri rəhbərlərinin müavinləri;

31. yerli icra hakimiyyəti başçısının birinci müavini, müavini;

32. dövlət orqanı aparatında şöbə müdiri;

33. dövlət orqanı aparatında şöbə müdirinin müavini;

34. dövlət orqanında işlər müdiri;

35. dövlət orqanında işlər müdirinin müavini;

36. mərkəzi icra hakimiyyəti orqanları yanında, tabeliyində olan orqanların rəhbərləri;

37. mərkəzi icra hakimiyyəti orqanları yanında, tabeliyində olan orqanların rəhbərlərinin müavinləri;

38. sektor müdiri;

39. baş mühasib, baş məsləhətçi;

40. böyük məsləhətçi;

41. aparıcı məsləhətçi;

42. məsləhətçi, məhkəmə iclasının katibi, hakimın köməkçisi;

43. yerli icra hakimiyyəti başçısının yanında olan orqanların rəhbəri və onun müavini;

44. yerli icra hakimiyyəti başçısının inzibati ərazi dairəsi üzrə nümayəndəsi və onun müavini;

45. yerli icra hakimiyyəti başçısının sahə inzibati ərazi dairəsi üzrə nümayəndəsi və onun müavini.

İnzibati və yardımçı vəzifələrin Təsnifat Toplusunun 1.10-cu bəndi ilə dövlət orqanlarında yardımçı vəzifələrin təsnifatı aşağıdakı kimi nəzərdə tutulmuşdur: baş mütəxəssis, böyük mütəxəssis, aparıcı mütəxəssis, mütəxəssis (kargüzar, makinaçı, kuryer, arxiv qeydiyyatçısı, liftçi, sürücü və sair işçilər).

İnzibati və yardımçı vəzifələrin Təsnifat Toplusu ilə inzibati və yardımçı vəzifələrin təsnifatları və adları aşağıdakı kimi müəyyən edilmişdir:

Dövlət qulluğu haqqında Qanunun 11.1-ci maddəsinə müvafiq olaraq inzibati vəzifələrin aşağıdakı təsnifatları və adları vardır:

İnzibati vəzifələrin ali təsnifatı:

1. Azərbaycan Respublikası Prezidenti Administrasiyasının rəhbəri;

2. Azərbaycan Respublikası Milli Məclisi Aparatının rəhbəri;

3. Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsi Aparatının rəhbəri;

4. Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabineti Aparatının rəhbəri;

5. Azərbaycan Respublikasının Dövlət müşaviri;

6. Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsi Aparatının rəhbəri;

7. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin İşlər müdiri;

8. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Xüsusi Tibb Xidmətinin rəisi;

9. Azərbaycan Respublikasının Birinci vitse-prezidentinin Katibliyinin rəisi.

İnzibati vəzifələrin birinci təsnifatı:

1. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Administrasiyası rəhbərinin müavini;

2. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Katibliyinin rəisi;

3. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin müşaviri;

4. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin köməkçisi;

5. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Mətbuat katibi;

6. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Protokol Xidmətinin rəisi;

7. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Administrasiyasında şöbə müdiri;

8. Azərbaycan Respublikasının Birinci vitse-prezidentinin Katibliyi rəisinin müavini;

9. Azərbaycan Respublikasının Birinci vitse-prezidentinin köməkçisi;

10. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin İşlər müdirinin və Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Xüsusi Tibb Xidməti rəisinin birinci müavinləri və müavinləri;

11. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin İşlər İdarəsində və Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Xüsusi Tibb Xidmətində şöbə müdiri;

12. Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin, Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin, Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin və Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin aparatları rəhbərlərinin müavinləri və həmin dövlət orqanlarının aparatlarında şöbə müdirləri;

13. Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin Mətbuat xidmətinin rəhbəri;

14. Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisi, Azərbaycan Respublikası Hesablama Palatası, Məhkəmə-Hüquq Şurası və Azərbaycan Respublikasının İnsan hüquqları üzrə müvəkkili (Ombudsman) aparatlarının rəhbərləri;

15. Azərbaycan Respublikası Baş nazirinin, Azərbaycan Respublikası Milli Məclisi, Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsi və Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsi sədrələrinin müşavirləri, köməkçiləri.

İnzibati vəzifələrin ikinci təsnifatı:

1. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Protokol Xidməti rəisinin müavini;

2. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Administrasiyasında şöbə müdirinin müavini;

3. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Administrasiyası rəhbərinin köməkçisi;

4. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin İşlər İdarəsində və Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Xüsusi Tibb Xidmətində şöbə müdirinin müavini;

5. Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin, Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin və Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin aparatlarında şöbə müdirinin müavini;

6. Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin Aparatında şöbə müdirinin müavini;

7. Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin Mətbuat xidməti rəhbərinin müavini;

8. Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin, Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin, Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin, Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin, İşlər müdirləri və onların müavinləri;

9. Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisi, Azərbaycan Respublikası Hesablama Palatası, Məhkəmə-Hüquq Şurası, Azərbaycan Respublikasının İnsan hüquqları üzrə müvəkkili (Ombudsman) aparatları rəhbərlərinin müavinləri və həmin dövlət orqanlarında şöbə müdirləri;

10. Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisi sədrinin müşaviri, köməkçisi;

11. Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məhkəməsi, Naxçıvan Muxtar Respublikası Nazirlər Kabineti və Naxçıvan Muxtar Respublikasının İnsan hüquqları üzrə müvəkkili (Ombudsman) aparatlarının rəhbərləri;

12. Azərbaycan Respublikası Milli Məclisi sədrinin müavininin və Azərbaycan Respublikası Baş nazirinin müavininin köməkçiləri;

13. Azərbaycan Respublikasının mərkəzi icra hakimiyyəti orqanları yanında yaradılan dövlət agentliklərinin və dövlət xidmətlərinin rəhbərləri, Azərbaycan Respublikasının Sahibkarlığa Kömək Milli Fondunun icraçı direktoru, Azərbaycan Respublikası Nəqliyyat, Rabitə və Yüksək Texnologiyalar Nazirliyinin tabeliyində İnformasiya Texnologiyalarının İnkişafı Dövlət Fondunun icraçı direktoru, Azərbaycan Respublikasının Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyi yanında Dövlət Sosial Müdafiə Fondunun direktoru;

14. Bakı Şəhər İcra Hakimiyyəti başçısının birinci müavini və müavini.

İnzibati vəzifələrin üçüncü təsnifatı:

1. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Administrasiyasında sektor müdiri, baş məsləhətçi, böyük məsləhətçi, aparıcı məsləhətçi, məsləhətçi;

2. Azərbaycan Respublikası Dövlət müşavirinin köməkçisi;

3. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Katibliyində sektor müdiri, baş məsləhətçi, böyük məsləhətçi, aparıcı məsləhətçi, məsləhətçi;

4. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin İşlər İdarəsində və Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Xüsusi Tibb Xidmətində sektor müdiri, baş mühasib, baş məsləhətçi, böyük məsləhətçi, aparıcı məsləhətçi, məsləhətçi, habelə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin İşlər müdirinin və Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Xüsusi Tibb Xidməti rəisinin köməkçiləri;

5. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin işlər İdarəsinin tabeliyində olan dövlət büdcəsindən maliyyələşdirilən və Azərbaycan Respublikası Prezidentinin İşlər İdarəsinin şöbəsi statusuna malik olan təşkilatın rəhbəri, onun müavini, habelə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin İşlər İdarəsinin Prezident Sarayının təminatı şöbəsində və Azərbaycan Respublikası Prezidentinin İşlər İdarəsinin tabeliyində olan dövlət büdcəsindən maliyyələşdirilən və Azərbaycan Respublikası Prezi-

dentinin İşlər İdarəsinin şöbəsi statusuna malik olan təşkilatda sektor müdiri, baş mühasib, baş məsləhətçi, böyük məsləhətçi, aparıcı məsləhətçi, məsləhətçi;

6. Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin və Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin aparatlarında sektor müdiri, baş məsləhətçi, böyük məsləhətçi, aparıcı məsləhətçi, məsləhətçi, Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin Aparatında sektor müdiri, baş məsləhətçi, böyük məsləhətçi, aparıcı məsləhətçi, məsləhətçi, məhkəmə iclasının katibi, hakim köməkçisi;

7. Azərbaycan Respublikası Milli Məclisi və Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsi aparatları rəhbərlərinin köməkçiləri;

8. Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin İşlər müdirinin köməkçisi;

9. Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin, Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin və Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin İşlər İdarəsində şöbə müdiri və şöbə müdirinin müavini, sektor müdiri, baş mühasib, baş məsləhətçi, böyük məsləhətçi, aparıcı məsləhətçi, məsləhətçi;

10. Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin Aparatında sektor müdiri, baş məsləhətçi, böyük məsləhətçi, aparıcı məsləhətçi, məsləhətçi;

11. Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin Aparatı rəhbərinin köməkçisi;

12. Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin İşlər İdarəsində şöbə müdiri, onun müavini, sektor müdiri, baş mühasib, baş məsləhətçi, böyük məsləhətçi, aparıcı məsləhətçi, məsləhətçi;

13. Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisinin, Azərbaycan Respublikası Hesablama Palatasının, Məhkəmə-Hüquq Şurasının, Azərbaycan Respublikasının İnsan hüquqları üzrə müvəkkilinin (Ombudsmanın) aparatlarında, Azərbaycan Respublikasının Baş Prokurorluğunda şöbə müdirinin müavini;

14. Azərbaycan Respublikasının Hesablama Palatası sədrinin və Azərbaycan Respublikasının İnsan hüquqları üzrə müvəkkilinin (Ombudsmanın) köməkçiləri;

15. Azərbaycan Respublikası apellyasiya məhkəmələri, Azərbaycan Respublikası Mərkəzi Seçki Komissiyası, Azərbaycan Respublikası mərkəzi icra hakimiyyəti orqanları və onlara bərabər tutulan orqanlar, Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabineti yanında olan icra hakimiyyəti orqanları, Milli Televiziya və Radio Şurası aparatlarının rəhbərləri və onların müavinləri;

16. Bakı Şəhər İcra Hakimiyyəti başçısı Aparatının rəhbəri;

17. Azərbaycan Respublikasının Korrupsiyaya qarşı mübarizə üzrə Komissiyasının katibi;

18. Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məhkəməsi, Naxçıvan Muxtar Respublikası Nazirlər Kabineti, Naxçıvan Muxtar Respublikasının İnsan hüquqları üzrə müvəkkili (Ombudsman) aparatlarının rəhbərlərinin müavinləri və onların aparatlarında şöbə müdirləri, Azərbaycan Respublikasının Hərbi Prokurorluğunda və Naxçıvan Muxtar Respublikasının Prokurorluğunda şöbə müdirləri;

19. Azərbaycan Respublikası mərkəzi icra hakimiyyəti orqanlarının yanında yaradılan dövlət agentlikləri və dövlət xidmətləri rəhbərlərinin müavinləri, Azərbaycan Respublikasının Sahibkarlığa Kömək Milli Fondunun icraçı direktorunun müavini, Azərbaycan Respublikası Nəqliyyat, Rabitə və Yüksək Texnologiyalar Nazirliyinin tabeliyində İnformasiya Texnologiyalarının İnkişafı Dövlət Fondunun icraçı direktorunun müavinləri, Azərbaycan Respublikasının Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyi yanında Dövlət Sosial Müdafiə Fondunun direktorunun müavinləri.

İnzibati vəzifələrin dördüncü təsnifatı:

1. Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisinin, Azərbaycan Respublikası Hesablama Palatasının, Məhkəmə-Hüquq Şurasının və Azərbaycan Respublikasının İnsan hüquqları üzrə müvəkkilinin (Ombudsmanın) aparatlarında sektor müdiri, baş mühasib, baş məsləhətçi, böyük məsləhətçi, aparıcı məsləhətçi, məslə-

hətçi, Azərbaycan Respublikasının Baş Prokurorluğunda sektor müdiri, baş məsləhətçi, böyük məsləhətçi, aparıcı məsləhətçi, məsləhətçi;

2. Naxçıvan Muxtar Respublikası Baş nazirinin müşaviri, köməkçisi;

3. Naxçıvan Muxtar Respublikasının Bakı şəhərində Daimi Nümayəndəliyi rəhbərinin müavini;

4. Azərbaycan Respublikasının İnsan hüquqları üzrə müvəkkilinin (Ombudsmanın) regional mərkəzlərinin rəhbərləri və onların müavinləri;

5. Azərbaycan Respublikası apellyasiya məhkəmələrinin, Azərbaycan Respublikası Mərkəzi Seçki Komissiyasının, Azərbaycan Respublikası mərkəzi icra hakimiyyəti orqanlarının və onlara bərabər tutulan orqanların, Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin yanında olan icra hakimiyyəti orqanlarının, Bakı Şəhər İcra Hakimiyyəti başçısının, Milli Televiziya və Radio Şurasının aparatlarında şöbə müdirləri və onların müavinləri;

6. Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məhkəməsinin, Naxçıvan Muxtar Respublikası Nazirlər Kabinetinin və Naxçıvan Muxtar Respublikasının İnsan hüquqları üzrə müvəkkilinin (Ombudsmanın) aparatlarında şöbə müdirlərinin müavinləri;

7. yerli icra hakimiyyəti (Bakı Şəhər İcra Hakimiyyəti istisna olmaqla) başçısının birinci müavini və müavini;

8. Bakı Şəhər İcra Hakimiyyəti başçısının köməkçisi;

9. Azərbaycan Respublikası mərkəzi icra hakimiyyəti orqanlarının və onlara bərabər tutulan orqanların, Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin yanında olan icra hakimiyyəti orqanlarının rəhbərlərinin müşavirləri, köməkçiləri;

10. Milli Televiziya və Radio Şurası sədrinin köməkçisi.

İnzibati vəzifələrin beşinci təsnifatı:

1. Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məhkəməsinin Aparatında sektor müdiri, baş mühasib, baş məsləhətçi, böyük məsləhətçi, aparıcı məsləhətçi, məsləhətçi, məhkəmə iclasının katibi, hakimin köməkçisi;

2. Naxçıvan Muxtar Respublikası Nazirlər Kabinetinin aparatında, Azərbaycan Respublikasının Hərbi Prokurorluğunda və Naxçıvan Muxtar Respublikasının Prokurorluğunda, Naxçıvan Muxtar Respublikasının İnsan hüquqları üzrə müvəkkilinin (Ombudsmanın), Azərbaycan Respublikası Mərkəzi Seçki Komissiyasının, Azərbaycan Respublikası mərkəzi icra hakimiyyəti orqanlarının və onlara bərabər tutulan orqanların, Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin yanında olan icra hakimiyyəti orqanlarının, Bakı Şəhər İcra Hakimiyyəti başçısının, Milli Televiziya və Radio Şurasının aparatlarında və Azərbaycan Respublikasının Korrupsiyaya qarşı mübarizə üzrə Komissiyasının Katibliyində sektor müdiri, baş mühasib, baş məsləhətçi, böyük məsləhətçi, aparıcı məsləhətçi, məsləhətçi;

3. Azərbaycan Respublikası apellyasiya məhkəmələrinin aparatlarında sektor müdiri, baş mühasib, baş məsləhətçi, böyük məsləhətçi, aparıcı məsləhətçi, məsləhətçi, məhkəmə iclasının katibi, hakimlərin köməkçisi;

4. Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məhkəməsi sədrinin və Naxçıvan Muxtar Respublikasının İnsan hüquqları üzrə müvəkkilinin (Ombudsmanın) köməkçiləri;

5. Azərbaycan Respublikası mərkəzi icra hakimiyyəti orqanlarının Naxçıvan Muxtar Respublikası üzrə idarələrinin rəhbərləri və onların müavinləri;

6. Naxçıvan Muxtar Respublikası mərkəzi icra hakimiyyəti orqanları aparatlarının rəhbərləri;

7. Naxçıvan Muxtar Respublikasının Bakı şəhərində Daimi Nümayəndəliyində sektor müdiri, baş mühasib, baş məsləhətçi, böyük məsləhətçi, aparıcı məsləhətçi, məsləhətçi;

8. Azərbaycan Respublikasının mərkəzi icra hakimiyyəti orqanları yanında yaradılan dövlət agentliklərinin və dövlət xidmətlərinin, Azərbaycan Respublikasının Sahibkarlığa Kömək Milli Fondunun, Azərbaycan Respublikası Nəqliyyat, Rabitə və Yüksək Texnologiyalar Nazirliyinin tabeliyində İnformasiya Texnologiyalarının İnkişafı Dövlət Fondunun, Azərbaycan

Respublikasının Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyi yanında Dövlət Sosial Müdafiə Fondunun, Naxçıvan Muxtar Respublikası Mərkəzi Seçki Komissiyasının, Naxçıvan Muxtar Respublikası mərkəzi icra hakimiyyəti orqanlarının, Naxçıvan Muxtar Respublikası Televiziya və Radio Şurasının, ağır cinayətlər məhkəmələrinin, inzibati-iqtisadi məhkəmələrin, hərbi məhkəmələrin aparatlarında şöbə müdiri və onun müavini, Naxçıvan Muxtar Respublikasının Hərbi Prokurorluğunda və Bakı Şəhər Prokurorluğunda şöbə müdirləri;

9. Naxçıvan Muxtar Respublikası mərkəzi icra hakimiyyəti orqanlarının rəhbərlərinin köməkçiləri;

10. Azərbaycan Respublikasının və Naxçıvan Muxtar Respublikasının mərkəzi icra hakimiyyəti orqanlarının yerli bölmələrinin, Azərbaycan Respublikasının və Naxçıvan Muxtar Respublikasının mərkəzi icra hakimiyyəti orqanları yanında, tabeliyində olan orqanların və Naxçıvan Muxtar Respublikasının mərkəzi icra hakimiyyəti orqanları yanında yaradılan dövlət agentliklərinin və dövlət xidmətlərinin, Bakı Şəhər İcra Hakimiyyəti başçısı Aparatının birbaşa tabeliyində olan orqanların rəhbərləri;

11. Azərbaycan Respublikası Baş Prokurorluğunun maddi-texniki təminat funksiyalarını həyata keçirən şöbəsində sektor müdiri, baş mühasib, baş məsləhətçi, böyük məsləhətçi, aparıcı məsləhətçi, məsləhətçi.

İnzibati vəzifələrin altıncı təsnifatı:

1. Azərbaycan Respublikasının mərkəzi icra hakimiyyəti orqanları yanında yaradılan dövlət agentliklərinin və dövlət xidmətlərinin, Azərbaycan Respublikasının Sahibkarlığa Kömək Milli Fondunun, Azərbaycan Respublikası Nəqliyyat, Rabitə və Yüksək Texnologiyalar Nazirliyinin tabeliyində İnformasiya Texnologiyalarının İnkişafı Dövlət Fondunun, Azərbaycan Respublikasının Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyi yanında Dövlət Sosial Müdafiə Fondunun aparatlarında, Azər-

baycan Respublikasının İnsan hüquqları üzrə müvəkkilinin (Ombudsmanın) regional mərkəzlərində, Naxçıvan Muxtar Respublikasının Mərkəzi Seçki Komissiyasında, Naxçıvan Muxtar Respublikasının mərkəzi icra hakimiyyəti orqanlarında, Naxçıvan Muxtar Respublikasının Televiziya və Radio Şurasında sektor müdiri, baş mühasib, baş məsləhətçi, böyük məsləhətçi, aparıcı məsləhətçi, məsləhətçi;

2. ağır cinayətlər məhkəmələrinin, inzibati-iqtisadi məhkəmələrin, hərbi məhkəmələrin aparatlarında sektor müdiri, baş mühasib, baş məsləhətçi, böyük məsləhətçi, aparıcı məsləhətçi, məsləhətçi, məhkəmə iclasının katibi, hakimlərin köməkçisi, Naxçıvan Muxtar Respublikasının Hərbi Prokurorluğunda və Bakı Şəhər Prokurorluğunda sektor müdiri, baş mühasib, baş məsləhətçi, böyük məsləhətçi, aparıcı məsləhətçi, məsləhətçi;

3. yerli icra hakimiyyəti (Bakı Şəhər İcra Hakimiyyəti istisna olmaqla) başçıların aparatlarında şöbə müdiri və onun müavini;

4. Azərbaycan Respublikasının mərkəzi icra hakimiyyəti orqanlarının Naxçıvan Muxtar Respublikası üzrə idarələrinin aparatlarında sektor müdiri, baş mühasib, baş məsləhətçi, böyük məsləhətçi, aparıcı məsləhətçi, məsləhətçi;

5. Azərbaycan Respublikasının və Naxçıvan Muxtar Respublikasının mərkəzi icra hakimiyyəti orqanlarının yerli bölmələrinin, Azərbaycan Respublikasının və Naxçıvan Muxtar Respublikasının mərkəzi icra hakimiyyəti orqanları yanında, tabeliyində olan orqanların və Naxçıvan Muxtar Respublikasının mərkəzi icra hakimiyyəti orqanları yanında yaradılan dövlət agentliklərinin və dövlət xidmətlərinin, Bakı Şəhər İcra Hakimiyyəti başçısı Aparatının birbaşa tabeliyində olan orqanların rəhbərlərinin müavinləri;

6. Azərbaycan Respublikasının və Naxçıvan Muxtar Respublikasının mərkəzi icra hakimiyyəti orqanları yanında yaradılan dövlət agentliklərinin və dövlət xidmətlərinin, Azərbaycan Respublikasının və Naxçıvan Muxtar Respublikasının mərkəzi icra hakimiyyəti orqanları yanında, tabeliyində olan orqanların yerli bölmələrinin rəhbərləri və onların müavinləri.

İnzibati vəzifələrin yeddinci təsnifatı:

1. yerli icra hakimiyyəti (Bakı Şəhər İcra Hakimiyyəti istisna olmaqla) başçıların aparatlarında, Azərbaycan Respublikasının və Naxçıvan Muxtar Respublikasının mərkəzi icra hakimiyyəti orqanlarının yerli bölmələrində, Azərbaycan Respublikasının və Naxçıvan Muxtar Respublikasının mərkəzi icra hakimiyyəti orqanları yanında, tabeliyində olan orqanlarda, rayon (şəhər) məhkəmələrinin aparatlarında, rayon (şəhər) prokurorluqlarında və hərbi prokurorluqlarında, Naxçıvan Muxtar Respublikasının mərkəzi icra hakimiyyəti orqanları yanında yaradılan dövlət agentliklərinin və dövlət xidmətlərinin aparatlarında, Bakı Şəhər İcra Hakimiyyəti başçısı Aparatının birbaşa tabeliyində olan orqanlarda sektor müdiri, baş mühasib, baş məsləhətçi, böyük məsləhətçi, aparıcı məsləhətçi, məsləhətçi;

2. Azərbaycan Respublikasının və Naxçıvan Muxtar Respublikasının mərkəzi icra hakimiyyəti orqanları yanında yaradılan dövlət agentlikləri və dövlət xidmətlərinin, Azərbaycan Respublikasının və Naxçıvan Muxtar Respublikasının mərkəzi icra hakimiyyəti orqanları yanında, tabeliyində olan orqanların yerli bölmələrində sektor müdiri, baş mühasib, baş məsləhətçi, böyük məsləhətçi, aparıcı məsləhətçi, məsləhətçi;

3. yerli icra hakimiyyəti başçısının yanında olan orqanların rəhbəri, onun müavini, sektor müdiri, baş mühasib, baş məsləhətçi, böyük məsləhətçi, aparıcı məsləhətçi, məsləhətçi, yerli icra hakimiyyəti başçısının inzibati ərazi dairəsi üzrə və sahə inzibati ərazi dairəsi üzrə nümayəndəsi, onun müavini, baş mühasib, baş məsləhətçi, böyük məsləhətçi, aparıcı məsləhətçi, məsləhətçi;

4. yerli icra hakimiyyəti (Bakı Şəhər İcra Hakimiyyəti istisna olmaqla) başçısının köməkçisi.

İnzibati vəzifələrin Təsnifat Toplusunun 2-ci hissəsində göstərilən dövlət orqanları rəhbərlərinin və onların müavinlərinin adları qanunvericiliklə müəyyən edilir.

Dövlət qulluğu haqqında Qanunun 10.6-cı və 11.2-ci maddələrinə, habelə İnzibati və yardımçı vəzifələrin Təsnifat Toplusunun 1.10-cu bəndinə uyğun olaraq yardımçı vəzifələrin təsnifatları və adları aşağıdakı kimi müəyyən edilmişdir:

Yardımçı vəzifələrin birinci təsnifatı:

1. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Administrasiyasında baş mütəxəssis, böyük mütəxəssis, aparıcı mütəxəssis, mütəxəssis;

2. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Katibliyində baş mütəxəssis, böyük mütəxəssis, aparıcı mütəxəssis, mütəxəssis;

3. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin İşlər İdarəsində və Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Xüsusi Tibb Xidmətində baş mütəxəssis, böyük mütəxəssis, aparıcı mütəxəssis, mütəxəssis;

4. Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin, Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin, Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin və Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin aparatlarında baş mütəxəssis, böyük mütəxəssis, aparıcı mütəxəssis, mütəxəssis;

5. Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin, Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin, Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin və Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin İşlər İdarəsində baş mütəxəssis, böyük mütəxəssis, aparıcı mütəxəssis, mütəxəssis.

Yardımçı vəzifələrin ikinci təsnifatı:

1. Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisinin, Azərbaycan Respublikası Hesablama Palatasının, Məhkəmə-Hüquq Şurasının, Azərbaycan Respublikasının İnsan hüquqları üzrə müvəkkilinin (Ombudsmanın) aparatlarında, Azərbaycan Respublikasının Baş Prokurorluğunda baş mütəxəssis, böyük mütəxəssis, aparıcı mütəxəssis, mütəxəssis;

2. Azərbaycan Respublikası Baş Prokurorluğunun maddi-texniki təminat funksiyalarını həyata keçirən şöbəsində baş mütəxəssis, böyük mütəxəssis, aparıcı mütəxəssis, mütəxəssis.

Yardımçı vəzifələrin üçüncü təsnifatı:

1. Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məhkəməsinin, Naxçıvan Muxtar Respublikası Nazirlər Kabinetinin, Naxçıvan Muxtar Respublikasının İnsan hüquqları üzrə müvəkkilinin (Ombudsmanın), Azərbaycan Respublikası apellyasiya məhkəmələrinin və Azərbaycan Respublikası Mərkəzi Seçki Komissiyasının aparatlarında, Azərbaycan Respublikasının Korrupsiyaya qarşı mübarizə üzrə Komissiyasının Katibliyində, Azərbaycan Respublikası mərkəzi icra hakimiyyəti orqanlarının və onlara bərabər tutulan orqanların, Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti yanında yaradılan icra hakimiyyəti orqanlarının, Bakı Şəhər İcra Hakimiyyəti başçısının, Milli Televiziya və Radio Şurasının, Azərbaycan Respublikasının mərkəzi icra hakimiyyəti orqanları yanında yaradılan dövlət agentliklərinin və dövlət xidmətlərinin, Azərbaycan Respublikasının Sahibkarlığa Kömək Milli Fondunun, Azərbaycan Respublikası Nəqliyyat, Rabitə və Yüksək Texnologiyalar Nazirliyinin tabeliyində İnformasiya Texnologiyalarının İnkişafı Dövlət Fondunun, Azərbaycan Respublikasının Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyi yanında Dövlət Sosial Müdafiə Fondunun aparatlarında, Azərbaycan Respublikasının İnsan hüquqları üzrə müvəkkilinin (Ombudsmanın) regional mərkəzlərində, Naxçıvan Muxtar Respublikasının Mərkəzi Seçki Komissiyasının, Naxçıvan Muxtar Respublikasının mərkəzi icra hakimiyyəti orqanlarının, Naxçıvan Muxtar Respublikası Televiziya və Radio Şurasının aparatlarında, Naxçıvan Muxtar Respublikasının Bakı şəhərində Daimi Nümayəndəliyində, ağır cinayətlər məhkəmələrinin, inzibati-iqtisadi məhkəmələrin, hərbi məhkəmələrin aparatlarında, Azərbaycan Respublikasının Hərbi Prokurorluğunda, Naxçıvan Muxtar Respublikasının Prokurorluğunda, Naxçıvan Muxtar

Respublikasının Hərbi Prokurorluğunda və Bakı Şəhər Prokurorluğunda baş mütəxəssis, böyük mütəxəssis, aparıcı mütəxəssis, mütəxəssis;

2. Azərbaycan Respublikasının mərkəzi icra hakimiyyəti orqanlarının Naxçıvan Muxtar Respublikası üzrə idarələrinin aparatlarında baş mütəxəssis, böyük mütəxəssis, aparıcı mütəxəssis, mütəxəssis.

Yardımcı vəzifələrin dördüncü təsnifatı:

1. yerli icra hakimiyyəti (Bakı Şəhər İcra Hakimiyyəti istisna olmaqla) başçıların, Azərbaycan Respublikasının və Naxçıvan Muxtar Respublikasının mərkəzi icra hakimiyyəti orqanlarının yerli bölmələrinin, Azərbaycan Respublikasının və Naxçıvan Muxtar Respublikasının mərkəzi icra hakimiyyəti orqanları yanında, tabeliyində olan orqanların, rayon (şəhər) məhkəmələrinin aparatlarında, rayon (şəhər) prokurorluqlarında, hərbi prokurorluqlarında, Naxçıvan Muxtar Respublikasının mərkəzi icra hakimiyyəti orqanları yanında yaradılan dövlət agentliklərinin və dövlət xidmətlərinin aparatlarında, Bakı Şəhər İcra Hakimiyyəti başçısı aparatının birbaşa tabeliyində olan orqanlarda baş mütəxəssis, böyük mütəxəssis, aparıcı mütəxəssis, mütəxəssis;

2. Azərbaycan Respublikasının və Naxçıvan Muxtar Respublikasının mərkəzi icra hakimiyyəti orqanları yanında yaradılan dövlət agentliklərinin və dövlət xidmətlərinin, Azərbaycan Respublikasının və Naxçıvan Muxtar Respublikasının mərkəzi icra hakimiyyəti orqanları yanında, tabeliyində olan orqanların yerli bölmələrində baş mütəxəssis, böyük mütəxəssis, aparıcı mütəxəssis, mütəxəssis;

3. yerli icra hakimiyyəti başçısının yanında olan orqanlarda, yerli icra hakimiyyəti başçısının inzibati ərazi dairəsi üzrə və sahə inzibati ərazi dairəsi üzrə nümayəndəliklərində baş mütəxəssis, böyük mütəxəssis, aparıcı mütəxəssis, mütəxəssis.

İnzibati və yardımçı vəzifələrin Təsnifat Toplusunun 2.4-cü yarıməndinə əsasən inzibati və yardımçı vəzifələrin digər adları da müəyyən edilə bilər. Orada nəzərdə tutulubdur ki, dövlət orqanının rəhbəri Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Administrasiyası ilə razılaşdırmaqla, ştat cədvəlində həmin orqanın strukturunun profilini əks etdirən vəzifə adlarını nəzərdə tuta bilər. Həmin normalar aşağıdakı daxili komponentlərə malikdir:

- 1) təklif dövlət orqanının rəhbəri tərəfindən olmalıdır;
- 2) təklif Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Administrasiyası ilə razılaşdırılmalıdır;
- 3) təklif olunan vəzifə ştat cədvəlində həmin orqanın strukturunun profilinə uyğun olmalıdır.

Yuxarıda qeyd olunan normalara əsasən belə qənaətə gəlmək olar ki, inzibati və yardımçı vəzifələrin adları qəti deyildir. Dövlət orqanının rəhbəri həmin orqanın strukturunun profilini əks etdirən yeni vəzifə adları təsis etmək, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Administrasiyası ilə razılaşdırmaq, həmin vəzifə adlarını ştat cədvəlinə daxil və tətbiq etmək səlahiyyətlərinə malikdir. Bu normalar dövlət qulluğu hüququnun lokal tənzimləmə metodunun göstəricilərindən biridir.

İnzibati və yardımçı vəzifələrin Təsnifat Toplusunun 2.5-ci yarıməndi ilə müəyyən edilmişdir ki, İnzibati vəzifələrin Təsnifat Toplusunun 2-ci hissəsində nəzərdə tutulmayan vəzifələrin müvafiq təsnifatlara uyğunlaşdırılması qanunvericilik, icra və məhkəmə hakimiyyəti orqanlarının rəhbərləri tərəfindən həll edilir. Bu normalar dövlət qulluğu vəzifələrinə bərabər tutulan digər vəzifələrin mövcudluğunu özündə ehtiva edir. İnzibati vəzifələrin Təsnifat Toplusunun 2-ci hissəsində nəzərdə tutulmayan vəzifələrin uyğunlaşdırılması səlahiyyətinə daha yüksək hüquqi statusa malik olan dövlət hakimiyyəti orqanlarının - qanunvericilik, icra və məhkəmə hakimiyyəti orqanlarının rəhbərləri malikdirlər. Bu yanaşma bir tərəfdən dövlət hakimiyyəti çərçivəsində mərkəzləşdirilmiş tənzimləmə metodunu, digər tərəfdən isə dövlət hakimiyyətinin hər biri qolu üçün ayrı-ayrılıqda lokal

tənzimetmə metodunu özündə ehtiva edir. Eyni zamanda dövlət hakimiyyəti orqanlarının müstəqilliyinin göstəricilərindən biri kimi çıxış edir.

Dövlət qulluğu peşəkar fəaliyyətin xüsusi növü olduğuna görə dövlət qulluğu vəzifəsinə dair bir sıra normativ tələblər mövcuddur. Tələblərdən biri də dövlət qulluqçularına verilən ixtisas dərəcələrinə aiddir. Dövlət qulluğu haqqında Qanunun 16-cı maddəsi ilə dövlət qulluqçularının ixtisas dərəcələrinə dair normativ tələblər aşağıdakı kimi müəyyən edilmişdir²¹⁰.

Dövlət qulluqçusunun ixtisas dərəcəsi:

- dövlət qulluqçusunun ixtisas səviyyəsini göstərir;
- dövlət qulluqçusuna inzibati vəzifə tutmaq hüququ verir;
- dövlət qulluqçusuna vəzifə maaşına əlavə haqq almaq hüququ verir;
- dövlət qulluqçusuna sosial təminatlardan istifadə etmək hüququ verir.

Dövlət qulluqçularına ixtisas dərəcələri inzibati vəzifələrin təsnifatına uyğun olaraq verilir.

İnzibati vəzifələrin **ali təsnifatı** üzrə dövlət qulluqçularına aşağıdakı ixtisas dərəcələri verilir:

- həqiqi dövlət müşaviri;
- 1-ci dərəcə dövlət müşaviri;
- 2-ci dərəcə dövlət müşaviri.

İnzibati vəzifələrin **birinci təsnifatı** üzrə dövlət qulluqçularına aşağıdakı ixtisas dərəcələri verilir:

- 1-ci dərəcə dövlət müşaviri;
- 2-ci dərəcə dövlət müşaviri;
- 3-cü dərəcə dövlət müşaviri.

İnzibati vəzifələrin **ikinci təsnifatı** üzrə dövlət qulluqçularına aşağıdakı ixtisas dərəcələri verilir:

- 2-ci dərəcə dövlət müşaviri;

²¹⁰ Dövlət qulluğu haqqında Azərbaycan Respublikasının 2000-ci il 21 iyul tarixli 926-IQ nömrəli Qanunu / Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2001, №01, maddə 1

- 3-cü dərəcə dövlət müşaviri;
- dövlət qulluğunun baş müşaviri.

İnzibati vəzifələrin **üçüncü təsnifatı** üzrə dövlət qulluqçularına aşağıdakı ixtisas dərəcələri verilir:

- dövlət qulluğunun baş müşaviri;
- dövlət qulluğunun müşaviri;
- dövlət qulluğunun kiçik müşaviri.

İnzibati vəzifələrin **dördüncü təsnifatı** üzrə dövlət qulluqçularına aşağıdakı ixtisas dərəcələri verilir:

- dövlət qulluğunun müşaviri;
- dövlət qulluğunun kiçik müşaviri;
- 1-ci dərəcə dövlət qulluqçusu.

İnzibati vəzifələrin **beşinci təsnifatı** üzrə dövlət qulluqçularına aşağıdakı ixtisas dərəcələri verilir:

- dövlət qulluğunun kiçik müşaviri;
- 1-ci dərəcə dövlət qulluqçusu;
- 2-ci dərəcə dövlət qulluqçusu.

İnzibati vəzifələrin **altıncı təsnifatı** üzrə dövlət qulluqçularına aşağıdakı ixtisas dərəcələri verilir:

- 1-ci dərəcə dövlət qulluqçusu;
- 2-ci dərəcə dövlət qulluqçusu;
- 3-cü dərəcə dövlət qulluqçusu.

İnzibati vəzifələrin **yeddiinci təsnifatı** üzrə dövlət qulluqçularına aşağıdakı ixtisas dərəcələri verilir:

- 2-ci dərəcə dövlət qulluqçusu;
- 3-cü dərəcə dövlət qulluqçusu;
- kiçik dövlət qulluqçusu.

Qanuna müvafiq olaraq yardımçı vəzifə tutan dövlət qulluqçularına yardımçı vəzifələrin təsnifatına uyğun olaraq aşağıdakı ixtisas dərəcələri verilir:

Yardımçı vəzifələrin **birinci təsnifatı** üzrə dövlət qulluqçularına aşağıdakı ixtisas dərəcələri verilir:

- dövlət qulluğunun baş referenti;
- dövlət qulluğunun böyük referenti;

- dövlət qulluğunun 1-ci dərəcə referenti.

Yardımcı vəzifələrin **ikinci təsnifatı** üzrə dövlət qulluqçularına aşağıdakı ixtisas dərəcələri verilir:

- dövlət qulluğunun böyük referenti;
- dövlət qulluğunun 1-ci dərəcə referenti;
- dövlət qulluğunun 2-ci dərəcə referenti.

Yardımcı vəzifələrin **üçüncü təsnifatı** üzrə dövlət qulluqçularına aşağıdakı ixtisas dərəcələri verilir:

- dövlət qulluğunun 1-ci dərəcə referenti;
- dövlət qulluğunun 2-ci dərəcə referenti;
- dövlət qulluğunun 3-cü dərəcə referenti.

Yardımcı vəzifələrin **dördüncü təsnifatı** üzrə dövlət qulluqçularına aşağıdakı ixtisas dərəcələri verilir:

- dövlət qulluğunun 2-ci dərəcə referenti;
- dövlət qulluğunun 3-cü dərəcə referenti;
- dövlət qulluğunun kiçik referenti.

Dövlət qulluğu haqqında Qanunun 17-ci maddəsinə əsasən dövlət qulluqçularına verilən ixtisas dərəcələrinin təsnifatını aşağıdakı kimi aparmaq olar:

İnzibati vəzifələr üzrə ixtisas dərəcələri:

1. Həqiqi dövlət müşaviri;
2. 1-ci dərəcə dövlət müşaviri;
3. 2-ci dərəcə dövlət müşaviri;
4. 3-cü dərəcə dövlət müşaviri;
5. Dövlət qulluğunun baş müşaviri;
6. Dövlət qulluğunun müşaviri;
7. Dövlət qulluğunun kiçik müşaviri;
8. 1-ci dərəcə dövlət qulluqçusu;
9. 2-ci dərəcə dövlət qulluqçusu;
10. 3-cü dərəcə dövlət qulluqçusu;
11. Kiçik dövlət qulluqçusu.

Yardımcı vəzifələr üzrə ixtisas dərəcələri:

12. Dövlət qulluğunun baş referenti;
13. Dövlət qulluğunun böyük referenti;

14. Dövlət qulluğunun 1-ci dərəcə referenti;

15. Dövlət qulluğunun 2-ci dərəcə referenti;

16. Dövlət qulluğunun 3-cü dərəcə referenti;

17. Dövlət qulluğunun kiçik referenti.

Dövlət qulluğu haqqında Qanunun 17-ci maddəsi ilə dövlət qulluqçularına ixtisas dərəcələrinin verilməsi və onlardan məhrum edilməsinə dair normativ tələblər aşağıdakı kimi müəyyən edilmişdir. Dövlət qulluqçularına ixtisas dərəcələri Dövlət qulluğu haqqında Qanunun 16-cı maddəsinə müvafiq olaraq dövlət qulluqçusunun tutduğu vəzifəyə, qulluq stajına və ixtisas dərəcəsinə qulluq müddətinə uyğun olaraq, habelə əvvəllər verilmiş ixtisas dərəcəsi nəzərə alınmaqla ardıcıl verilir. Dövlət qulluqçusunun qulluq stajına 1991-ci il oktyabrın 18-dək dövlət, sovet və partiya orqanlarında iş müddəti də daxil edilir.

İlk dəfə daimi dövlət qulluğuna qəbul olunmuş şəxsə tutduğu vəzifənin inzibati təsnifatı üçün müəyyən edilmiş ən kiçik ixtisas dərəcəsi verilir.

3-cü dərəcə dövlət müşaviri və ondan yuxarı olan ixtisas dərəcələri Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 109-cu maddəsinin 24-cü və 32-ci bəndlərində nəzərdə tutulmuş qaydada Azərbaycan Respublikasının Prezidenti tərəfindən verilir. Belə ki, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 109-cu maddəsinin 24-cü bəndinə əsasən "ali hərbi və ali xüsusi rütbələr verir", 32-ci bəndinə əsasən isə "bu Konstitusiya ilə Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin və məhkəmə orqanlarının səlahiyyətlərinə aid edilməyən digər məsələləri icra qaydasında həll edir"²¹¹. Bu normalara əsasən ixtisas dərəcələri alan dövlət qulluqçusuna müvafiq hüquqi akt və vəsiqə verilir.

Dövlət qulluğunun baş müşaviri və ondan aşağı olan ixtisas dərəcələri isə müvafiq dövlət orqanının rəhbəri tərəfindən verilir.

İnzibati vəzifələr üzrə ixtisas dərəcəsinin verilməsini şərtləndirən əsas amil müvafiq qulluq stajının olmasıdır. Dövlət qulluğu

²¹¹ Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası. Bakı: Hüquq Yayın Evi, 2016

haqqında Qanunun 17.3-cü maddəsinə əsasən inzibati vəzifələrin ali təsnifatı istisna olmaqla, birinci-ikinci təsnifat inzibati vəzifələri tutan dövlət qulluqçusunun həmin təsnifat üzrə ixtisas dərəcəsi alması üçün dövlət qulluğunda azı 10 il qulluq stajı, həmin təsnifatlara daxil olan vəzifələrdə azı 3 il qulluq stajı olmalıdır. İnzibati vəzifələrin üçüncü-altıncı təsnifat vəzifələri tutan dövlət qulluqçusunun həmin təsnifat üzrə daha yüksək (növbəti) ixtisas dərəcəsi alması üçün müvafiq vəzifə də daxil olmaqla, həmin təsnifata daxil olan vəzifələrdə azı 4 il qulluq stajı olmalıdır. Bu maddənin birinci və ikinci hissələrində müəyyən edilmiş hər hansı tələbə cavab verməyən dövlət qulluqçusuna tutduğu vəzifənin inzibati təsnifatı üçün müəyyən edilmiş ən kiçik ixtisas dərəcəsi verilir. İxtisas dərəcəsi verilərkən dövlət qulluqçusunun peşəkarlığı və idarəçilik təcrübəsi nəzərə alınır. Bu norma dövlət qulluğunu peşəkar fəaliyyətin xüsusi növü kimi özündə ehtiva edir və peşəkarlığı dövlət qulluğunun əsas elementlərdən biri hesab edir. Dövlət qulluğu haqqında Qanunun 17.3-cü maddəsinin ikinci hissəsində "müvafiq vəzifə" və "müvafiq vəzifədə" dedikdə, dövlət qulluqçusunun hazırda dövlət qulluğu keçdiyi dövlət orqanında tutduğu dövlət qulluğu vəzifəsi nəzərdə tutulur.

Dövlət qulluğu haqqında Qanunun 17.4-cü maddəsinə əsasən müvafiq inzibati vəzifələr üçün müəyyən edilmiş ixtisas dərəcələri çərçivəsində növbəti ixtisas dərəcəsi almaq üçün aşağıdakılar vacibdir:

üçüncü-beşinci təsnifat vəzifələri üçün - ixtisas dərəcəsinə qulluq müddəti 3 il təşkil etməlidir;

altıncı-yeddinci təsnifat vəzifələri üçün - ixtisas dərəcəsinə qulluq müddəti 2 il təşkil etməlidir.

Müvafiq yardımçı vəzifələr üçün müəyyən edilmiş ixtisas dərəcələri çərçivəsində növbəti ixtisas dərəcəsi almaq üçün aşağıdakılar vacibdir:

birinci-ikinci təsnifat vəzifələri üçün - ixtisas dərəcəsinə qulluq müddəti ardıcıl olaraq 2 il təşkil etməlidir;

üçüncü-dördüncü təsnifat vəzifələri üçün - ixtisas dərəcəsinə qulluq müddəti ardıcıl olaraq 1 il təşkil etməlidir.

Dövlət qulluğu haqqında Qanunun 17.5-ci maddəsinə əsasən dövlət orqanlarında dövlət qulluqçularına ixtisas dərəcələrinin verilməsi qaydaları müvafiq icra hakimiyyəti orqanı tərəfindən müəyyən edilir. Burada nəzərdə tutulmuş "müvafiq icra hakimiyyəti orqanı"nın səlahiyyətlərini Azərbaycan Respublikasının Prezidenti həyata keçirir. "Dövlət orqanlarında dövlət qulluqçularına ixtisas dərəcələrinin verilməsi Qaydaları" Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2001-ci il 3 sentyabr tarixli Fərmanı ilə təsdiq edilmişdir²¹².

Dövlət qulluqçusu ona verilmiş ixtisas dərəcəsinə mərhum edilə bilər. Dövlət qulluğu haqqında Qanunun 33.1.7-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş hallarda, yəni "Azərbaycan Respublikası vətəndaşlığına xitam verildikdə" dövlət qulluqçusu ona verilmiş ixtisas dərəcəsinə mərhum edilir və bu barədə şəxsin əmək kitabçasında müvafiq qeyd aparılır.

İnzibati və yardımçı vəzifələrin Təsnifat Toplusunun²¹³ 4-cü hissəsi ilə inzibati və yardımçı vəzifələrin tutulması üçün ixtisas tələbləri aşağıdakı kimi müəyyən edilmişdir. İnzibati vəzifələrin tutulması üçün ixtisas tələbləri qanunvericilik, icra hakimiyyəti və məhkəmə hakimiyyəti orqanlarının funksiyalarının təmin edilməsi və inzibati vəzifənin icra olunması üçün inzibati vəzifəni tutmaq iddiasında olan şəxsə münasibətdə zəruri təhsilin və hazırlığın olmasını əks etdirir, habelə həmin şəxsin səriştəsinin müəyyən edilmiş funksiyalara uyğunluğunu təmin edir. İnzibati vəzifə iddiasında olan şəxsin müvafiq

²¹² Dövlət orqanlarında dövlət qulluqçularına ixtisas dərəcələrinin verilməsi Qaydalarının təsdiq edilməsi barədə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2001-ci il 3 sentyabr tarixli 569 nömrəli Fərmanı / Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2001, №09, maddə 584

²¹³ İnzibati və yardımçı vəzifələrin Təsnifat Toplusunun təsdiq edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 4 avqust 2003-cü il tarixli 911 nömrəli Fərmanı / Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2003, №08, maddə 440

(profilli) ali təhsili olmalıdır. Həmin şəxsin başqa ali təhsili olduqda, o, ixtisasını dəyişdirib iddiasında olduğu inzibati vəzifənin profilini öyrənməlidir. İnzibati vəzifə iddiasında olan şəxs Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasını, Dövlət qulluğu haqqında Qanunu, müvafiq inzibati vəzifələr sahəsində münasibətləri tənzimləyən normativ hüquqi aktları bilməli və eləcə də öz funksional vəzifələrinin icrası ilə əlaqədar olaraq öz ixtisasına müvafiq digər zəruri biliklərə malik olmalıdır.

Yardımcı vəzifə iddiasında olan şəxsin tam orta təhsili olmalıdır. Yardımcı vəzifə iddiasında olan şəxs müvafiq yardımçı vəzifələr sahəsində münasibətləri tənzimləyən normativ hüquqi aktları bilməli və eləcə də öz funksional vəzifələrinin icrası ilə əlaqədar olaraq öz ixtisasına müvafiq digər zəruri biliklərə malik olmalıdır. İnzibati və yardımçı vəzifələr sahəsində əlavə tələblər qanunvericiliklə və vəzifə təlimatları ilə Dövlət qulluğu haqqında Qanuna uyğun olaraq müəyyən edilir.

III FƏSİL

NAXÇIVAN MUXTAR RESPUBLİKASI DÖVLƏT QULLUĞU HÜQUQ MÜNASİBƏTLƏRİNİN SUBYEKTİ KİMİ

Naxçıvan Muxtar Respublikasının konstitusion statusu

Dövlət quruluşu formasına görə bütün dövlətləri üç əsas qrupa bölmək olar: unitar, federativ və konfederativ dövlətlər. Unitar dövlət - mərkəzi hakimiyyət orqanlarına tabe olan və dövlət suverenliyi əlamətlərinə malik olmayan inzibati-ərazi vahidlərindən ibarət vahid, bütöv dövlət birliyi²¹⁴. Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 7-ci maddəsinin birinci hissəsində təsbit edilibdir ki, "Azərbaycan dövləti demokratik, hüquqi, dünyəvi, unitar respublikadır". 134-cü maddəsinin birinci hissəsində isə təsbit edilibdir ki, "Naxçıvan Muxtar Respublikası Azərbaycan Respublikasının tərkibində muxtar dövlətdir"²¹⁵. Prof. Z.A.Əsgərov unitarizmi ilə federalizmi müqayisəli şəkildə təhlil edərək belə nəticə ifadə edir ki, Azərbaycan Respublikası hakimiyyətin ərazi cəhətdən təşkilinə görə mürəkkəb unitar dövlətdir²¹⁶.

"Naxçıvan Muxtar Respublikasının Konstitusiyasının təsdiq edilməsi haqqında" Azərbaycan Respublikasının 29 dekabr 1998-ci il tarixli Konstitusiya Qanunu²¹⁷ ilə Naxçıvan Muxtar

²¹⁴ Xrapanyuk V.N. Dövlət və hüquq nəzəriyyəsi. Bakı: Qanun, 2007, s.86

²¹⁵ Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası. Bakı: Hüquq Yayın Evi, 2016

²¹⁶ Əsgərov Z.A. Konstitusiya hüququ. Dərslük. Bakı: Bakı Universiteti nəşriyyəti, 2006, s.101

²¹⁷ "Naxçıvan Muxtar Respublikasının Konstitusiyasının təsdiq edilməsi haqqında" Azərbaycan Respublikasının 1998-ci il 29 dekabr tarixli 603-IKQ nömrəli Konstitusiya Qanunu / Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 1999, №01, maddə 12

Respublikasının Konstitusiyası təsdiq edilmişdir. Naxçıvan Muxtar Respublikasının Konstitusiyasının preambulasında qeyd olunur ki, "Naxçıvanın muxtariyyətinin əsasları hazırda qüvvədə olan 16 mart 1921-ci il tarixli Moskva və 13 oktyabr 1921-ci il tarixli Qars beynəlxalq müqavilələri ilə qoyulmuşdur. Həmin beynəlxalq müqavilələrdə Naxçıvanın Azərbaycanın tərkib hissəsi olması bir daha bəyan edilərək Naxçıvanın ərazi həddləri dəqiqləşdirilmişdir. Naxçıvan 1921-ci il martın 16-dan başlayaraq əvvəlcə Naxçıvan Sovet Sosialist Respublikası, 1923-cü il iyunun 16-dan sonra Naxçıvan diyarı, 1924-cü il fevralın 9-dan Naxçıvan Muxtar Sovet Sosialist Respublikası, 1990-cı il noyabrın 17-dən isə Naxçıvan Muxtar Respublikası adlandırılmışdır. 1926-cı ildə Naxçıvan Muxtar Sovet Sosialist Respublikasının ilk, 1937-ci ildə ikinci, 1978-ci ildə üçüncü Konstitusiyası qəbul edilmişdir. Naxçıvan Muxtar Respublikasının bu Konstitusiyasının əsasını Azərbaycan Respublikasının 1995-ci il 12 noyabrda ümumxalq səsverməsində - referendumda qəbul edilən Konstitusiyası təşkil edir"²¹⁸.

Prof. Z.A.Əsgərov yazır ki, hər bir muxtariyyət həm optimal və məqsədyönlü idarəetməni, həm də mərkəzin idarəçilik resurslarına qənaəetməni nəzərdə tutur. ... Hər bir muxtariyyətin təşkil müəyyən əsas malik olmalıdır. Belə əsas olmadan muxtariyyətin təşkil sadəcə dövlət üçün əlavə yüküdür. Muxtariyyətin təşkilinə əsas olan bütün amilləri, başlıca olaraq, iki qrupa bölmək olar. Bunlar coğrafi və sosial əsaslardır. Bir çox halda hər iki qrup əsaslar bir-birilə kəşifir. Coğrafi əsaslar dedikdə, bir qayda olaraq, ərazinin yerləşməsi, dövlət sərhədləri, geosiyasi səbəblər, iqlim və s. nəzərə alınırsa, sosial səbəblər dedikdə, əsasən, etnik-demoqrafik amillər, yəni fərqli etnosların mövcud-

²¹⁸ "Naxçıvan Muxtar Respublikasının Konstitusiyasının təsdiq edilməsi haqqında" Azərbaycan Respublikasının 1998-ci il 29 dekabr tarixli 603-İKQ nömrəli Konstitusiya Qanunu / Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 1999, №01, maddə 12

luğu, din, əhalinin sıxlığı, inkişaf və s. amillər nəzərə alınır²¹⁹. Müəllif daha sonra qeyd edir ki, Naxçıvan Muxtar Respublikasının muxtariyyətinin müasir dövrdə yeganə səbəbi onun müəyyən geosiyasi məkanda olmasıdır. ... Naxçıvan Muxtar Respublikasının muxtariyyət statusu birdən-birə formalaşmayıb və özünün əsaslarına görə XX əsrin əvvəllərinə gedib çıxır²²⁰.

Dövlət hakimiyyəti sistemində müxtəlif statusa və səlahiyyət həddinə malik subyektlər mövcuddur. Həmin subyektlər statusundan və səlahiyyət həddindən asılı olaraq dövlət qulluğu hüquq münasibətlərinin subyekt kimi çıxış edir. Azərbaycan Respublikasında belə kateqoriyaya mənsub olan yüksək statuslu subyekt kompleksi Naxçıvan Muxtar Respublikasıdır.

Naxçıvan Muxtar Respublikasının konstitusion statusu Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının səkkizinci fəslində təsbit edilmişdir. Konstitusiyanın 134-cü maddəsi²²¹ ilə Naxçıvan Muxtar Respublikasının statusu aşağıdakı kimi müəyyən edilmişdir.

- Naxçıvan Muxtar Respublikası Azərbaycan Respublikasının tərkibində muxtar dövlətdir;
- Naxçıvan Muxtar Respublikasının statusu bu Konstitusiyaya ilə müəyyən edilir;
- Naxçıvan Muxtar Respublikası Azərbaycan Respublikasının ayrılmaz tərkib hissəsidir;
- Azərbaycan Respublikası Konstitusiyası, qanunları, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin fərmanları və Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin qərarları Naxçıvan Muxtar Respublikasının ərazisində məcburidir;
- Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisinin qəbul etdiyi Naxçıvan Muxtar Respublikasının Konstitusiyası və qanunları

²¹⁹ Əsgərov Z.A. Konstitusiya hüququ. Dərslik. Bakı: Bakı Universiteti nəşriyyatı, 2006, s.476-477

²²⁰ Əsgərov Z.A. Konstitusiya hüququ. Dərslik. Bakı: Bakı Universiteti nəşriyyatı, 2006, s.477

²²¹ Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası. Bakı: Hüquq Yayın Evi, 2016

müvafiq olaraq Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasına və qanunlarına zidd olmamalıdır;

- Naxçıvan Muxtar Respublikasının Nazirlər Kabinetinin qəbul etdiyi qərarlar Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasına, qanunlarına, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin fərmanlarına, Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin qərarlarına zidd olmamalıdır;

- Naxçıvan Muxtar Respublikasının Konstitusiyası Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisinə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti tərəfindən təqdim edilir və Konstitusiya qanunu ilə təsdiq edilir.

Naxçıvan Muxtar Respublikasında hakimiyyətlərin bölünməsi aşağıdakı kimi müəyyən edilmişdir:

- Naxçıvan Muxtar Respublikasının qanunvericilik hakimiyyətini Naxçıvan Muxtar Respublikasının Ali Məclisi həyata keçirir;

- icra hakimiyyətini Naxçıvan Muxtar Respublikasının Nazirlər Kabineti həyata keçirir;

- məhkəmə hakimiyyətini Naxçıvan Muxtar Respublikasının məhkəmələri həyata keçirir.

Naxçıvan Muxtar Respublikasının Ali Məclisi Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası və qanunları ilə onun səlahiyyətlərinə aid edilən məsələlərin həllində müstəqildir.

Naxçıvan Muxtar Respublikasının Nazirlər Kabineti Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası, qanunları və Azərbaycan Respublikası Prezidentinin fərmanları ilə onun səlahiyyətlərinə aid edilən məsələlərin həllində müstəqildir.

Naxçıvan Muxtar Respublikasının məhkəmələri Azərbaycan Respublikası Konstitusiyası və qanunlar ilə onların səlahiyyətlərinə aid edilən məsələlərin həllində müstəqildir (maddə 135)²²².

Prof. Z.A.Əsgərov yazır: Naxçıvan muxtar dövlət olmasına baxmayaraq, Azərbaycan Respublikasının ayrılmaz tərkib

²²² Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası. Bakı: Hüquq Yayın Evi, 2016

hissəsidir və bu, təşkilati-hüquqi cəhətdən kifayət qədər təmin olunmuşdur. Belə ki:

1. Naxçıvan Muxtar Respublikasının dövlət quruluşunun əsasları Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası ilə müəyyən edilir.

2. Naxçıvan Muxtar Respublikasının Konstitusiyası Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisi tərəfindən konstitusiya qanunu ilə təsdiq olunur.

3. Naxçıvan Muxtar Respublikası heç bir siyasi səlahiyyətə malik deyil²²³.

Dos. F.T.Nağıyev konstitusion normalara əsaslanaraq olduqca maraqlı müddəalar ifadə edir. Müəllif qeyd edir ki, Azərbaycan Konstitusiyasından daha fərqli cəhət muxtar respublika Nazirlər Kabinetinin qanunverici orqan - Ali Məclis tərəfindən yaradılması və ona hesabat verməsidir. Bu, idarəçilik baxımından çox maraqlı və original bir idarəetmə sxemi alınmasına səbəb olur. Quruluşca unitar, idarəçilik formasına görə prezidentli Azərbaycan Respublikasının tərkibində parlamentli muxtar respublika mövcuddur. Belə hal dünya konstitusionalizm təcrübəsində kifayət qədər maraqlı, eyni zamanda cəsarətli və nadir bir addım olduğu kimi, həm də Azərbaycan Respublikasında tarixi ənənə ilə demokratik quruluşun yanaşı yaşadığını göstərir²²⁴. Müəllifin dəyərli elmi mülahizələrinə əlavə olaraq demək olar ki, bu yanaşma müasir dövlətin **Azərbaycan modelinin** təkil elementlərindən biridir.

Naxçıvan Muxtar Respublikasının ali vəzifəli şəxsi Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisinin sədridir (maddə 136). Ali Məclis 45 üzvdən ibarətdir, Ali Məclisin səlahiyyət

²²³ Əsgərov Z.A. Konstitusiya hüququ. Dərslik. Bakı: Bakı Universiteti nəşriyyatı, 2006, s.478

²²⁴ Nağıyev F.T. Konstitusiya hüququ. Mühazirə mətnləri. Dərs vəsaiti. Bakı: Qanun, 2014, s.166

müddəti 5 ildir, Ali Məclis özünün sədrini və müavinlərini seçir, daimi və digər komissiyalar təşkil edir (maddə 137)²²⁵.

Naxçıvan Muxtar Respublikasının Ali Məclisi aşağıdakılara dair ümumi qaydalar müəyyən edir:

- 1) Naxçıvan Muxtar Respublikasının Ali Məclisinə seçkilər;
- 2) vergilər;
- 3) Naxçıvan Muxtar Respublikası iqtisadiyyatının inkişafı istiqamətləri;
- 4) sosial təminat;
- 5) ətraf mühitin qorunması;
- 6) turizm;
- 7) səhiyyə, elm, mədəniyyət.

göstərilən məsələlərə dair Naxçıvan Muxtar Respublikasının Ali Məclisi qanunlar qəbul edir (maddə 138)²²⁶.

Naxçıvan Muxtar Respublikasının Ali Məclisi aşağıdakı məsələləri həll edir:

- 1) Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisinin işinin təşkili;
- 2) Naxçıvan Muxtar Respublikasının büdcəsinin təsdiqi;
- 3) Naxçıvan Muxtar Respublikasının iqtisadi və sosial proqramlarının təsdiqi;
- 4) Naxçıvan Muxtar Respublikası Baş Nazirinin vəzifəyə təyin və vəzifədən azad edilməsi;
- 5) Naxçıvan Muxtar Respublikasının Nazirlər Kabineti tərkibinin təsdiqi;
- 6) Naxçıvan Muxtar Respublikasının Nazirlər Kabinetinə etimad.

Yuxarıda göstərilən məsələlərə dair Naxçıvan Muxtar Respublikasının Ali Məclisi qərarlar qəbul edir (maddə 139)²²⁷.

Naxçıvan Muxtar Respublikasının Nazirlər Kabinetinin tərkibini Naxçıvan Muxtar Respublikası Baş nazirinin təklifi ilə

²²⁵ Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası. Bakı: Hüquq Yayın Evi, 2016

²²⁶ Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası. Bakı: Hüquq Yayın Evi, 2016

²²⁷ Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası. Bakı: Hüquq Yayın Evi, 2016

Ali Məclis təsdiq edir. Naxçıvan Muxtar Respublikasının Baş nazirini Azərbaycan Respublikası Prezidentinin təqdimatına əsasən Ali Məclis təyin edir.

Naxçıvan Muxtar Respublikasının Nazirlər Kabineti:

- muxtar respublika büdcəsinin layihəsini hazırlayıb Ali Məclisə təqdim edir;
- muxtar respublikanın büdcəsini icra edir;
- muxtar respublikanın iqtisadi proqramlarının həyata keçirilməsini təmin edir;
- muxtar respublikanın sosial proqramlarının həyata keçirilməsini təmin edir;
- Azərbaycan Respublikası Prezidentinin onun səlahiyyətlərinə aid etdiyi digər məsələləri həll edir.

Naxçıvan Muxtar Respublikasının Nazirlər Kabineti qərar və sərəncamlar qəbul edir (maddə 140). Naxçıvan Muxtar Respublikasında yerli icra hakimiyyətlərinin başçılarını Ali Məclis sədrinin təqdimatı əsasında Azərbaycan Respublikası Prezidenti təyin edir (maddə 141)²²⁸.

Dövlət qulluğu hüquq münasibətlərinin subyekt kimi Naxçıvan Muxtar Respublikasında dövlət hakimiyyəti orqanlarının hüquqi statusu.

Naxçıvan Muxtar Respublikasının Konstitusiyasının 1-ci maddəsinə əsasən Naxçıvan Muxtar dövləti Azərbaycan Respublikası tərkibində demokratik, hüquqi, dünyəvi muxtar respublikadır.

Muxtariyyatın əsasları. Naxçıvan Muxtar Respublikası Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası ilə onun səlahiyyətlərinə aid edilən məsələlərin həllində müstəqildir. Naxçıvan Muxtar Respublikasının mənafeləri ilə bağlı olan bütün digər məsələlər Naxçıvan Muxtar Respublikası tərəfindən həll edilir, o şərtlə ki, bu məsələlərin həlli Azərbaycan Respublikasının dövlət orqanlarının səlahiyyətlərinə aid edilməyib. Naxçıvan Muxtar Respublikasının səlahiyyətlərinə aid edilən

²²⁸ Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası. Bakı: Hüquq Yayın Evi, 2016

məsələlərin həllində o, Azərbaycan Respublikasının ümumi mənafehləri ilə bağlıdır (maddə 2)²²⁹.

Hakimiyyətlərin bölünməsi. Naxçıvan Muxtar Respublikasında dövlət hakimiyyəti hakimiyyətlərin bölünməsi prinsipi əsasında aşağıdakı kimi təşkil edilir:

- qanunvericilik hakimiyyətini Naxçıvan Muxtar Respublikasının Ali Məclisi həyata keçirir;

- icra hakimiyyətini Naxçıvan Muxtar Respublikasının Nazirlər Kabineti həyata keçirir;

- məhkəmə hakimiyyətini Naxçıvan Muxtar Respublikasının məhkəmələri həyata keçirir.

Bu Konstitusiyanın müddəalarına əsasən qanunvericilik, icra və məhkəmə hakimiyyətləri qarşılıqlı fəaliyyət göstərirlər.

Naxçıvan Muxtar Respublikasının Ali Məclisi Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası, qanunları və bu Konstitusiya ilə onun səlahiyyətlərinə aid edilən məsələlərin həllində, Naxçıvan Muxtar Respublikasının Nazirlər Kabineti Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası, qanunları və Azərbaycan Respublikası Prezidentinin fərmanları ilə onun səlahiyyətlərinə aid edilən məsələlərin həllində, Naxçıvan Muxtar Respublikası məhkəmələri isə Azərbaycan Respublikası Konstitusiyası və qanunları ilə onun səlahiyyətlərinə aid edilən məsələlərin həllində müstəqildirlər (maddə 3). Naxçıvan Muxtar Respublikasında vətəndaşların heç bir hissəsi, sosial qrup, təşkilat və ya heç bir şəxs hakimiyyətin həyata keçirilməsi səlahiyyətini mənimsəyə bilməz. Hakimiyyətin mənimsənilməsi xalqa qarşı ən ağır cinayətdir (maddə 4)²³⁰.

²²⁹ "Naxçıvan Muxtar Respublikasının Konstitusiyasının təsdiq edilməsi haqqında" Azərbaycan Respublikasının 1998-ci il 29 dekabr tarixli 603-İKQ nömrəli Konstitusiya Qanunu / Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 1999, №01, maddə 12

²³⁰ "Naxçıvan Muxtar Respublikasının Konstitusiyasının təsdiq edilməsi haqqında" Azərbaycan Respublikasının 1998-ci il 29 dekabr tarixli 603-İKQ nömrəli Konstitusiya Qanunu / Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 1999, №01, maddə 12

Naxçıvan Muxtar Respublikasının ali vəzifəli şəxsi.

Naxçıvan Muxtar Respublikası Konstitusiyasının 5-ci maddəsi ilə Naxçıvan Muxtar Respublikasının ali vəzifəli şəxsinin hüquqi statusu aşağıdakı kimi müəyyən edilmişdir. Naxçıvan Muxtar Respublikasının ali vəzifəli şəxsi Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisinin sədridir. Naxçıvan Muxtar Respublikasının Konstitusiyası ilə müəyyən olunan hallarda və qaydada Naxçıvan Muxtar Respublikasının ali vəzifəli şəxsi həm qanunvericilik, həm icra hakimiyyəti sahələrində aşağıdakı səlahiyyətləri həyata keçirir:

1) Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisinə seçkiləri təyin edir;

2) Naxçıvan Muxtar Respublikası dövlət hakimiyyət orqanlarının qarşılıqlı fəaliyyətini təmin edir;

3) Naxçıvan Muxtar Respublikasının qanunlarını imzalayır və dərc edir;

4) Naxçıvan Muxtar Respublikasının dövlət və ictimai siyasi həyatının mühüm məsələləri barədə Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisinə məlumat verir;

5) Naxçıvan Muxtar Respublikası Nazirlər Kabinetinin istefası haqqında qərar qəbul edir;

6) Naxçıvan Muxtar Respublikasının dövlət büdcəsində icra hakimiyyəti üçün nəzərdə tutulmuş xərclər çərçivəsində mərkəzi icra hakimiyyəti orqanlarını yaradır;

7) Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisinin sessiyaları arasındakı dövrdə Naxçıvan Muxtar Respublikası Baş nazirinin təklifi ilə Naxçıvan Muxtar Respublikası Nazirlər Kabinetinin tərkibinin fəaliyyətini təmin edir;

8) Naxçıvan Muxtar Respublikasını xarici dövlətlərlə və beynəlxalq təşkilatlarla, habelə başqa fiziki və hüquqi şəxslərlə münasibətdə təmsil edir;

9) Naxçıvan Muxtar Respublikasının Ali Məhkəməsi, Naxçıvan Muxtar Respublikası ümumi və ixtisaslaşdırılmış məh-

kəmələrin hakimlərinin vəzifəyə təyin və vəzifədən azad edilməsinə dair təkliflər verir;

10) Naxçıvan Muxtar Respublikasının İnsan hüquqları üzrə müvəkkilinin seçilməsi haqqında Naxçıvan Muxtar Respublikasının Ali Məclisinə təqdimat verir;

11) Naxçıvan Muxtar Respublikasının yerli icra hakimiyyətləri başçılarının vəzifəyə təyin və vəzifədən azad edilməsinə dair Azərbaycan Respublikasının Prezidentinə təqdimat verir;

12) ali xüsusi rütbələrin verilməsinə dair Azərbaycan Respublikasının Prezidentinə təkliflər verir;

13) Naxçıvan Muxtar Respublikası prokurorunun, rayon, şəhər və ixtisaslaşdırılmış prokurorlarının vəzifəyə təyin və vəzifədən azad olunmasına dair təkliflər verir;

14) Naxçıvan Muxtar Respublikasında Azərbaycan Respublikasının hərbi doktrinasını həyata keçirir, Azərbaycan Respublikası Silahlı Qüvvələrinin Naxçıvan Muxtar Respublikası ərazisində yerləşmiş birləşmələrinin komandan heyətləri haqqında təklif verir;

15) vətəndaşlıq məsələlərinə dair təklif verir;

16) əfv edilmə məsələlərinə dair təklif verir;

17) Təhlükəsizlik Şurasını təsis edir və ona rəhbərlik edir;

18) ümumi və qismən səfərbərliyin həyata keçirilməsini təmin edir;

19) vətəndaşların müddətli hərbi xidmətə çağırılmasının və müddətli hərbi xidmətdən tərxis olunmuş hərbi qulluqçuların sosial müdafiəsinin təmin olunması tədbirlərinin həyata keçirilməsinə yardım edir;

20) Azərbaycan Respublikasının Prezidenti tərəfindən elan edilmiş fəvqəladə və hərbi vəziyyət rejiminin həyata keçirilməsinə yardım edir, Naxçıvan Muxtar Respublikasında fəvqəladə və hərbi vəziyyət elan olunması məsələsinə dair təklif verir;

21) Naxçıvan Muxtar Respublikasının fəxri adlarını təsis edir, Azərbaycan Respublikasının dövlət təltifləri ilə təltif edilməsinə dair Azərbaycan Respublikasının Prezidentinə təklif verir;

22) Azərbaycan Respublikasının Prezidenti tərəfindən Naxçıvan Muxtar Respublikası ali vəzifəli şəxsinin səlahiyyətlərinə aid edilmiş digər məsələləri icra qaydasında həll edir.

Naxçıvan Muxtar Respublikasının ali vəzifəli şəxsi Naxçıvan Muxtar Respublikasının mənafevləri ilə bağlı iqtisadi və mədəni məsələlərdə, Naxçıvan Muxtar Respublikasının Konstitusiyası ilə müəyyən edilmiş həddə və Azərbaycan Respublikasının qanunları ilə müəyyən olunmuş qaydada Azərbaycan Respublikasının beynəlxalq münasibətlərində Naxçıvan Muxtar Respublikasını təmsil edir.

Naxçıvan Muxtar Respublikasının ali vəzifəli şəxsi Naxçıvan Muxtar Respublikasının dövlətçiliyinin varisliyini təmin edir.

Naxçıvan Muxtar Respublikasının Konstitusiyası ilə onun səlahiyyətinə aid edilən məsələlər üzrə Naxçıvan Muxtar Respublikasının ali vəzifəli şəxsi fərmanlar, başqa məsələlər barəsində isə sərəncamlar qəbul edir²³¹.

Prof. Z.A.Əsgərov haqlı olaraq yazır ki, ali vəzifəli şəxs və onun mövcudluğundan yaranan xüsusiyyətlər istisna olmaqla, Naxçıvan Muxtar Respublikasının ali hakimiyyət orqanlarının təşkil və fəaliyyəti qaydası Azərbaycan Respublikasında müvafiq orqanların təşkili və fəaliyyətinə oxşardır. Səlahiyyətlərinin analizindən görünür ki, Naxçıvan Muxtar Respublikasının ali vəzifəli şəxsi mahiyyətə iki funksiyanı yerinə yetirmək üçün nəzərdə tutulmuşdur: ali vəzifəli şəxs icra hakimiyyətinin təkbaşına yerinə yetirilməli olan səlahiyyətlərini icra etməlidir, başqa sözlə, prezidenturanın olmamasından yaranan boşluğu doldurmalıdır və mərkəzi hakimiyyətlə muxtar respublikanın hakimiyyət orqanlarını əlaqələndirməlidir. Buna görə də o, geniş səlahiyyətlərə malikdir²³².

²³¹ "Naxçıvan Muxtar Respublikasının Konstitusiyasının təsdiq edilməsi haqqında" Azərbaycan Respublikasının 1998-ci il 20 dekabr tarixli 603-İKQ nömrəli Konstitusiya Qanunu / Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 1999, №01, maddə 12

²³² Əsgərov Z.A. Konstitusiya hüququ. Dərslik. Bakı: Bakı Universiteti nəşriyyatı, 2006, s.481

Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasında təsbit edilmiş əsas insan və vətəndaş hüquq və azadlıqlarının qorunması, gözlənilməsi və Azərbaycan Respublikası vətəndaşlarının vəzifələrinin icrasını təmin etmək Naxçıvan Muxtar Respublikasının dövlət orqanlarının əsas vəzifəsidir (maddə 7). Naxçıvan Muxtar Respublikasının ərazisində daimi yaşayan Azərbaycan Respublikasının vətəndaşları seçmək və seçilmək hüququna malikdirlər. Məhkəmələr tərəfindən fəaliyyət qabiliyyətsizliyi təsdiq olunmuş şəxslərin seçkilərdə iştirak etmək hüququ yoxdur. Hərbi qulluqçuların, hakimlərin, dövlət məmurlarının, din xadimlərinin, məhkəmənin qanuni qüvvəyə minmiş hökmü ilə azadlıqdan məhrum edilmiş şəxslərin, Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasında və qanunda nəzərdə tutulan digər şəxslərin seçkilərdə iştirak etmək hüququ qanunla məhdudlaşdırıla bilər (maddə 8)²³³.

Bu maddədə nəzərdə tutulan "seçkilərdə iştirak etmək" müddəaları Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 56-cı maddəsi ilə (2016-cı il sentyabrın 26-da keçirilmiş ümumxalq səsverməsində (referendumda) qəbul edilmiş əlavə və dəyişikliklərlə) ziddiyyət təşkil edir. Həmin sözlərin "seçilmək" sözü ilə əvəz edilməsi zəruridir.

Naxçıvan Muxtar Respublikasında qanunvericilik hakimiyyətini Naxçıvan Muxtar Respublikasının Ali Məclisi həyata keçirir (maddə 11). Ali Məclis 45 deputatdan ibarətdir (maddə 12). Ali Məclisin deputatları majoritar seçki sistemi, ümumi, bərabər və birbaşa seçki hüququ əsasında sərbəst, şəxsi və gizli səs vermə yolu ilə seçilirlər (maddə 13). Ali Məclisin hər çağırışının səlahiyyət müddəti 5 ildir. Ali Məclisin hər çağırışının seçkiləri hər beş ildən bir noyabr ayının birinci bazar günü keçirilir. Ali Məclisin deputatlarının səlahiyyət müddəti Ali Məclisin çağır-

²³³ "Naxçıvan Muxtar Respublikasının Konstitusiyasının təsdiq edilməsi haqqında" Azərbaycan Respublikasının 1998-ci il 29 dekabr tarixli 603-İKQ nömrəli Konstitusiya Qanunu / Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 1999, №01, maddə 12

şının səlahiyyət müddəti ilə məhdudlaşır. Ali Məclisin deputatlığından çıxanların yerinə yeni seçkilər keçirilərsə, yeni seçilən deputatın səlahiyyət müddəti deputatlıqdan çıxanın qalan səlahiyyət müddəti ilə məhdudlaşır (maddə 14)²³⁴.

Naxçıvan Muxtar Respublikasının ərazisində daimi yaşayan, yaşı 25-dən aşağı olmayan hər bir Azərbaycan Respublikası vətəndaşı qanunla müəyyən edilmiş qaydada Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisinin deputatı seçilə bilər. Fikrimizcə, "yaşı 25-dən aşağı olmayan" müddələri Azərbaycan Respublikası Konstitusiyası ilə (2016-cı il sentyabrın 26-da keçirilmiş ümumxalq səsverməsində (referendumda) qəbul edilmiş əlavə və dəyişikliklərlə) ziddiyyət təşkil edir. Həmin müddələrin "seçkilərdə iştirak etmək hüququna malik olan" sözləri ilə əvəz edilməsi zəruridir.

Naxçıvan Muxtar Respublikası Konstitusiyasının 15-ci maddəsinə əsasən aşağıdakı kateqoriyaya mənsub olan şəxslər Ali Məclisə deputat seçilə bilməzlər:

- 1) İkili vətəndaşlığı olan şəxslər;
- 2) başqa dövlətlər qarşısında öhdəliyi olan şəxslər;
- 3) icra və ya məhkəmə hakimiyyəti sistemlərində qulluq edən şəxslər;
- 4) elmi, pedaqoji və yaradıcılıq fəaliyyəti istisna olmaqla, başqa ödənişli fəaliyyətlə məşğul olan şəxslər;
- 5) din xadimləri;
- 6) fəaliyyət qabiliyyətsizliyi məhkəmə tərəfindən təsdiq edilən şəxslər;
- 7) ağır cinayətlərə görə məhkum olunmuş şəxslər;
- 8) məhkəmənin qanunu qüvvəyə minmiş hökmü ilə azadlıqdan məhrum etmə yerlərində cəza çəkən şəxslər.

²³⁴ "Naxçıvan Muxtar Respublikasının Konstitusiyasının təsdiq edilməsi haqqında" Azərbaycan Respublikasının 1998-ci il 29 dekabr tarixli 603-İKQ nömrəli Konstitusiya Qanunu / Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 1999, №01, maddə 12

Seçkilərin nəticələrinin düzgünlüyü qanunla müəyyən edilmiş qaydada Naxçıvan Muxtar Respublikasının Ali Məhkəməsi tərəfindən yoxlanılır və təsdiq edilir (maddə 16). Ali Məclis deputatlarının səlahiyyətləri Ali Məclisin yeni çağırışının ilk iclas günü bitir. Ali Məclisin səlahiyyət müddətinin bitməsinə 120 gündən az müddət qalarsa, Ali Məclisin deputatlığından çıxanların yerinə seçkilər keçirilmir. Ali Məclis 31 deputatın səlahiyyətləri təsdiq olunduqda səlahiyyətlidir (maddə 17)²³⁵.

Naxçıvan Muxtar Respublikasının Ali Məclisi hər il iki növbəti sessiyaya yığılır. Ali Məclisin 31 deputatının səlahiyyətləri təsdiq edildikdən sonra Ali Məclisin ilk iclası həmin gündən başlayaraq bir həftədən gec olmayaraq çağırılır.

Ali Məclisin növbədənəkənar sessiyaları Azərbaycan Respublikası Prezidenti, Azərbaycan Respublikası Milli Məclisi tərəfindən, Ali Məclisin 16 deputatının tələbi əsasında və ya öz təşəbbüsü ilə Ali Məclisin sədri tərəfindən çağırılır. Ali Məclisin növbədənəkənar sessiyasının gündəliyini müvafiq olaraq onun çağırılmasını tələb edənlər müəyyənləşdirir. Bu gündəlikdəki məsələlərə baxıldıqdan sonra növbədənəkənar sessiyanın işi bitir (maddə 18).

Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisinin deputatı aşağıdakı hallarda mandatından məhrum edilir:

- 1) seçkilər zamanı səsərin düzgün hesablanmadığı aşkar olunduqda;
- 2) Azərbaycan Respublikası vətəndaşlığından çıxdıqda və ya başqa dövlətin vətəndaşlığını qəbul etdikdə;
- 3) cinayət törətdikdə və məhkəmənin qanunu qüvvəyə minmiş hökmü olduqda;

²³⁵ "Naxçıvan Muxtar Respublikasının Konstitusiyasının təsdiq edilməsi haqqında" Azərbaycan Respublikasının 1998-ci il 29 dekabr tarixli 603-IKQ nömrəli Konstitusiya Qanunu / Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 1999, №01, maddə 12

4) icra və məhkəmə hakimiyyəti sistemlərində qulluq etdikdə, din xadimi olduqda, elmi, pedaqoji və yaradıcılıq fəaliyyəti istisna olmaqla, başqa ödənişli fəaliyyətlə məşğul olduqda;

5) özü imtina etdikdə;

Ali Məclisin deputatlığından məhrum etmə haqqında qərar qanunla müəyyən edilmiş qaydada qəbul edilir. Ali Məclisin deputatları öz səlahiyyətlərini daimi icra edə bilmədikdə və qanunda nəzərdə tutulmuş digər hallarda onların səlahiyyətləri itirilir. Bu haqda müvafiq qərarın qəbul edilmə qaydası qanunla müəyyən edilir (maddə 19). Səlahiyyət müddəti ərzində Ali Məclisin deputatının şəxsiyyəti Naxçıvan Muxtar Respublikasında toxunulmazdır. Ali Məclisin deputatı səlahiyyət müddəti ərzində cinayət başında yaxalanma hallarından başqa:

- cinayət məsuliyyətinə cəlb edilə bilməz;
- tutula bilməz;
- onun barəsində məhkəmə qaydasında inzibati tənbeh tədbirləri tətbiq edilə bilməz;
- axtarışa məruz qala bilməz;
- şəxsi müayinə edilə bilməz.

Ali Məclisin deputatı cinayət başında yaxalanarsa, tutula bilər. Belə olduqda, Ali Məclisin deputatını tutan orqan bu barədə dərhal Naxçıvan Muxtar Respublikası prokuroruna xəbər verməlidir. Ali Məclisin deputatının toxunulmazlığına yalnız Naxçıvan Muxtar Respublikası prokurorunun təqdimatına əsasən Ali Məclisin sadə səs çoxluğu ilə qəbul edilmiş qərarı ilə xitam verilə bilər (maddə 20).

Ali Məclisin deputatları Ali Məclisdəki fəaliyyətinə, səsverməyə və söylədiyi fikrə görə məsuliyyətə cəlb oluna bilməzlər. Razılığı olmadan onlardan bu hallarla əlaqədar izahat, ifadə tələb edilə bilməz (maddə 21). Ali Məclis öz iş qaydasını müəyyən edir və Ali Məclisin müvafiq orqanlarını yaradır, o cümlədən öz sədrini və onun müavinlərini seçir, komitələr və komissiyalar təşkil edir (maddə 22). Ali Məclis öz səlahiyyətlərinə aid məsələlər üzrə qanunlar və qərarlar qəbul edir. Ali Məclisdə qanun-

lar və qərarlar Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası və Naxçıvan Muxtar Respublikasının Konstitusiyası ilə müəyyən edilmiş qaydada qəbul edilir.

Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisinin deputatları səs vermə hüququnu şəxsən həyata keçirirlər. Ali Məclis Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası və qanunları ilə onun səlahiyyətlərinə aid edilən məsələlərin həllində müstəqildir (maddə 23). Naxçıvan Muxtar Respublikasının Ali Məclisi aşağıdakı məsələlərə dair ümumi qaydalar müəyyən edir:

- 1) Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisinə seçkilər;
- 2) Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisi deputatlarının statusu;
- 3) Naxçıvan Muxtar Respublikasının İnsan hüquqları üzrə müvəkkilinin statusu;
- 4) Azərbaycan Respublikasının iqtisadi və vergi siyasətinə uyğun olaraq vergilər;
- 5) Naxçıvan Muxtar Respublikası iqtisadiyyatının inkişafı istiqamətləri;
- 6) sosial təminat;
- 7) ətraf mühitin qorunması;
- 8) turizm;
- 9) səhiyyə, elm və mədəniyyət;
- 10) Azərbaycan Respublikası Konstitusiyası və qanunları ilə onun səlahiyyətinə aid edilən digər məsələlər.

Yuxarıda göstərilən məsələlərə dair Naxçıvan Muxtar Respublikasının Ali Məclisi qanunlar qəbul edir (maddə 24).

Naxçıvan Muxtar Respublikasının Ali Məclisi aşağıdakı məsələləri həll edir:

- 1) Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisinin işinin təşkili;
- 2) Naxçıvan Muxtar Respublikasının büdcəsinin təsdiqi;
- 3) Naxçıvan Muxtar Respublikasının iqtisadi və sosial proqramlarının təsdiqi;

4) Naxçıvan Muxtar Respublikası Baş nazirinin vəzifəyə təyin edilməsi və vəzifədən azad edilməsi;

5) Naxçıvan Muxtar Respublikası Nazirlər Kabinetinin tərkibinin təsdiqi;

6) Naxçıvan Muxtar Respublikası Nazirlər Kabinetinə etimad;

7) Naxçıvan Muxtar Respublikası ali vəzifəli şəxsinin təqdimatı ilə Naxçıvan Muxtar Respublikasının İnsan hüquqları üzrə müvəkkilinin seçilməsi;

8) Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali vəzifəli şəxsinin təklifi ilə Naxçıvan Muxtar Respublikası Mərkəzi Seçki Komissiyasının üzvlərinin təyin edilməsi;

9) Naxçıvan Muxtar Respublikasının Konstitusiyasında nəzərdə tutulmuş hallarda Naxçıvan Muxtar Respublikası ali vəzifəli şəxsinin fərmanlarının təsdiqi;

10) Azərbaycan Respublikası Konstitusiyası və qanunları ilə onun səlahiyyətinə aid edilən digər məsələlər.

Bu maddənin I hissəsinin 1-ci və 2-ci bəndlərində göstərilən məsələlərə dair qanunlar, qalan məsələlərə dair isə eyni qaydada qərarlar qəbul edilir (maddə 25)²³⁶.

Ali Məclisdə qanunvericilik təşəbbüsü hüququna (qanun layihələrini və başqa məsələləri Ali Məclisin müzakirəsinə təqdim etmək hüququna) aşağıdakılar mənsubdur:

- 1) Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisinin deputatları;
 - 2) Naxçıvan Muxtar Respublikasının Baş naziri;
 - 3) Naxçıvan Muxtar Respublikasının Ali Məhkəməsi;
 - 4) Naxçıvan Muxtar Respublikasının Prokurorluğu (maddə 26).
- Naxçıvan Muxtar Respublikasının Konstitusiyasının 29-cu maddəsi ilə Ali Məclisin sədrinə aid tələblər aşağıdakı kimi müəyyən edilmişdir:

²³⁶ "Naxçıvan Muxtar Respublikasının Konstitusiyasının təsdiq edilməsi haqqında" Azərbaycan Respublikasının 1998-ci il 29 dekabr tarixli 603-İKQ nömrəli Konstitusiya Qanunu / Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 1999, №01, maddə 12

1) Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisinin sədri Ali Məclisi tərəfindən seçilir, ona tabedir və ona hesabat verir. O, Ali Məclis tərəfindən geri çağırıla bilər.

2) *Yaşı otuzdan aşağı olmayan*, Naxçıvan Muxtar Respublikasının ərazisində beş ildən az olmayaraq daimi yaşayan, başqa dövlətlər qarşısında öhdəliyi olmayan, ali təhsilli, ikili vətəndaşlığı olmayan Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisinin hər bir deputatı Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisinin sədri seçilə bilər.

Bu maddədə nəzərdə tutulan "*Yaşı otuzdan aşağı olmayan*" müddəaları Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasında təsbit edilmiş yaş senzinə dair prinsiplər ilə (2016-cı il sentyabrın 26-da keçirilmiş ümumxalq səsverməsində (referendumda) qəbul edilmiş əlavə və dəyişikliklərlə) ziddiyyət təşkil edir. Həmin sözlərin çıxarılması zəruridir.

3) Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisi sədrinin seçkisi qaydasını Ali Məclis müəyyən edir.

Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisinin sədri istefa verdikdə, səhhətinə görə öz səlahiyyətlərini icra etmək qabiliyyətini itirdikdə müəyyən edilmiş müddətdə yeni sədr seçilənə qədər onun səlahiyyətlərinin icrası Ali Məclis sədrinin birinci müavini, o da olmadıqda müavini tərəfindən yerinə yetirilir (maddə 30). Ali Məclis sədrinin vəzifədən kənarlaşdırılması qaydası Ali Məclisin Daxili Nizamnaməsi ilə müəyyən edilir (maddə 31)²³⁷.

Naxçıvan Muxtar Respublikası Konstitusiyasının 32-ci maddəsi ilə Ali Məclis sədrinin səlahiyyətləri aşağıdakı kimi müəyyən edilmişdir.

Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisinin sədri:

1) Ali Məclisin növbədənənar sessiyalarını çağırır;

²³⁷ "Naxçıvan Muxtar Respublikasının Konstitusiyasının təsdiq edilməsi haqqında" Azərbaycan Respublikasının 1998-ci il 29 dekabr tarixli 603-IKQ nömrəli Konstitusiya Qanunu / Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 1999, №01, maddə 12

2) Ali Məclisin iclaslarına sədrlik edir;

3) Naxçıvan Muxtar Respublikası Baş nazirinin vəzifəyə təyin edilməsi üçün Azərbaycan Respublikası Prezidenti tərəfindən təqdim olunmuş şəxsin namizədliyini Ali Məclisə təqdim edir;

4) Naxçıvan Muxtar Respublikasının Baş nazirinin təklifinə əsasən Naxçıvan Muxtar Respublikasının Nazirlər Kabinetinə üzvlüyə namizədləri Ali Məclisə təqdim edir;

5) Ali Məclisin deputatı öz mandatından imtina etdikdə və qanunla müəyyən edilmiş digər hallarda onu deputat mandatından məhrum edir;

6) Ali Məclisin sədri səlahiyyətlərinin həyata keçirilməsi ilə əlaqədar qərar qəbul edir;

7) Ali Məclisin sədr müaviniyə namizədlərin seçilməsi və Ali Məclisin sədr müavinlərinin vəzifədən azad edilməsi barədə Ali Məclisə təklif verir;

8) Ali Məclisin müəyyən etdiyi qaydada Ali Məclisin aparatını təşkil edir və onun rəhbərliyini təyin edir;

9) Konstitusiya ilə onun səlahiyyətlərinə aid edilən digər məsələləri həll edir.

Ali Məclisin sədri qərarlar qəbul edir.

Naxçıvan Muxtar Respublikası Konstitusiyasının III fəslində Naxçıvan Muxtar Respublikasında icra hakimiyyətinin statusu aşağıdakı kimi müəyyən edilmişdir.

Naxçıvan Muxtar Respublikasında icra hakimiyyətini Naxçıvan Muxtar Respublikasının Nazirlər Kabineti həyata keçirir. Naxçıvan Muxtar Respublikasının Nazirlər Kabineti Naxçıvan Muxtar Respublikasının yuxarı icra orqanıdır. Naxçıvan Muxtar Respublikasının Nazirlər Kabineti Naxçıvan Muxtar Respublikasının Ali Məclisinə tabedir və onun qarşısında müntəzəm hesabat verir (maddə 34)²³⁸.

²³⁸ "Naxçıvan Muxtar Respublikasının Konstitusiyasının təsdiq edilməsi haqqında" Azərbaycan Respublikasının 1998-ci il 29 dekabr tarixli 603-IKQ

Naxçıvan Muxtar Respublikasının Nazirlər Kabineti status baxımından Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası, qanunları, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin fərmanları, Naxçıvan Muxtar Respublikasının Konstitusiyası, qanunları ilə onun səlahiyyətlərinə aid edilən məsələlərin həllində müstəqildir (maddə 35).

Naxçıvan Muxtar Respublikası Nazirlər Kabinetinin tərkibinə aşağıdakılar daxildir:

- Naxçıvan Muxtar Respublikasının Baş naziri;
- Baş nazirin müavinləri;
- Naxçıvan Muxtar Respublikasının nazirləri;
- başqa mərkəzi icra hakimiyyəti orqanlarının rəhbərləri.

Naxçıvan Muxtar Respublikası Nazirlər Kabinetinin tərkibini Naxçıvan Muxtar Respublikası Baş nazirinin təklifi ilə Naxçıvan Muxtar Respublikasının Ali Məclisi təsdiq edir (maddə 36).

Naxçıvan Muxtar Respublikasının Baş nazirini Azərbaycan Respublikasının Prezidentinin təqdimatına əsasən Ali Məclis təyin edir (maddə 37).

Naxçıvan Muxtar Respublikası Nazirlər Kabinetinin iclaslarına bir qayda olaraq, Naxçıvan Muxtar Respublikasının Baş naziri sədrlik edir (maddə 38).

Naxçıvan Muxtar Respublikası Nazirlər Kabinetinin səlahiyyətləri Naxçıvan Muxtar Respublikası Konstitusiyasının 39-cu maddəsində aşağıdakı kimi təsbit edilmişdir.

Naxçıvan Muxtar Respublikası Nazirlər Kabineti:

- muxtar respublika büdcəsinin layihəsini hazırlayıb Ali Məclisə təqdim edir;
- muxtar respublikanın büdcəsini icra edir;
- muxtar respublikanın iqtisadi proqramlarının həyata keçirilməsini təmin edir;

- muxtar respublikanın sosial proqramlarının həyata keçirilməsini təmin edir;

- nazirliklər və digər mərkəzi icra hakimiyyəti orqanlarına rəhbərlik edir, onların aktlarını ləğv edir;

- Azərbaycan Respublikası Prezidentinin onun səlahiyyətlərinə aid etdiyi digər məsələləri həll edir.

Naxçıvan Muxtar Respublikası Nazirlər Kabineti iqtisadi və mədəni sahələrdə Naxçıvan Muxtar Respublikasını Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabinetində təmsil edir.

Ümumi qaydalar müəyyən etdikdə Naxçıvan Muxtar Respublikası Nazirlər Kabineti qərarlar, başqa məsələlər üzrə sərəncamlar qəbul edir. Naxçıvan Muxtar Respublikası Nazirlər Kabinetinin aktları başqa qayda müəyyən edilməmişsə, dərc edildiyi gündən qüvvəyə minir (maddə 40).

Naxçıvan Muxtar Respublikası Nazirlər Kabinetinin üzvlüyünə namizədlərə aid tələblər aşağıdakı kimidir:

- Naxçıvan Muxtar Respublikasının Baş naziri vəzifəsinə *yaşı 30-dan aşağı olmayan*, ali təhsilli, seçkilərdə iştirak etmək hüququna malik, başqa dövlət qarşısında öhdəliyi olmayan Azərbaycan Respublikasının vətəndaşı təyin edilir.

- Naxçıvan Muxtar Respublikası Baş nazirinin müavinini, nazir, digər mərkəzi icra hakimiyyəti orqanının rəhbəri vəzifəsinə *yaşı 25-dən aşağı olmayan*, seçkilərdə iştirak etmək hüququna malik, ali təhsilli, başqa dövlət qarşısında öhdəliyi olmayan Azərbaycan Respublikasının vətəndaşı təyin edilir (maddə 41)²³⁹.

Bu maddədə nəzərdə tutulan "*Yaşı otuzdan aşağı olmayan*" və "*yaşı 25-dən aşağı olmayan*" müddəaları Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasında təsbit edilmiş yaş senzinə dair prinsiplə (2016-cı il sentyabrın 26-da keçirilmiş ümumxalq səsverməsində (referen-

²³⁹ "Naxçıvan Muxtar Respublikasının Konstitusiyasının təsdiq edilməsi haqqında" Azərbaycan Respublikasının 1998-ci il 29 dekabr tarixli 603-İKQ nömrəli Konstitusiya Qanunu / Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 1999, №01, maddə 12

dumda) qəbul edilmiş əlavə və dəyişikliklərlə) ziddiyyət təşkil edir. Həmin sözlərin çıxarılması zəruridir.

Naxçıvan Muxtar Respublikası Nazirlər Kabinetinin üzvlərinə aid tələblər - qadağalar aşağıdakı kimidir.

Naxçıvan Muxtar Respublikası Nazirlər Kabinetinin üzvləri:

- heç bir başqa seçkili və ya təyinatlı vəzifə tuta bilməzlər;

- elmi-pedaqoji və yaradıcılıq fəaliyyətindən başqa heç bir sahibkarlıq, kommersiya və digər ödənişli fəaliyyətlə məşğul ola bilməzlər;

- vəzifə maaşından, habelə elmi, pedaqoji və yaradıcılıq fəaliyyətinə görə aldığı vəsaitdən başqa məvacib ala bilməzlər (maddə 42).

Naxçıvan Muxtar Respublikası Konstitusiyasının dördüncü fəslində²⁴⁰ Məhkəmə hakimiyyətinə dair normalar aşağıdakı kimi təsbit edilmişdir.

Naxçıvan Muxtar Respublikasında məhkəmə hakimiyyətini ədalət mühakiməsi yolu ilə yalnız məhkəmələr həyata keçirirlər. Məhkəmə hakimiyyətini Naxçıvan Muxtar Respublikasının Ali Məhkəməsi, ümumi və ixtisaslaşdırılmış məhkəmələri həyata keçirirlər. Məhkəmə hakimiyyəti Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası, mülki və cinayət məhkəmə icraatı vasitəsi ilə və qanunla nəzərdə tutulan digər vasitələr ilə həyata keçirilir. Cinayət məhkəmə icraatında Naxçıvan Muxtar Respublikasının Prokurorluğu və müdafiə tərəfi iştirak edir. Məhkəmə quruluşu və məhkəmə icraatı qaydası qanunla müəyyən olunur. Məhkəmələrin səlahiyyətlərinin dəyişdirilməsi məqsədi ilə müəyyən olunmamış hüquqi üsulların tətbiq edilməsi və fəvqəladə məhkəmələrin yaradılması qadağandır. Məhkəmə icraatı həqiqətin müəyyən edilməsini təmin etməlidir (maddə 43).

²⁴⁰ "Naxçıvan Muxtar Respublikasının Konstitusiyasının təsdiq edilməsi haqqında" Azərbaycan Respublikasının 1998-ci il 29 dekabr tarixli 603-IKQ nömrəli Konstitusiya Qanunu / Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 1999, №01, maddə 12

Naxçıvan Muxtar Respublikası Prokurorluğu qanunla nəzərdə tutulmuş qaydada və hallarda qanunların icra və tətbiq olunmasına nəzarət edir, qanunla nəzərdə tutulmuş hallarda cinayət işləri başlayır və istintaq aparır, məhkəmədə dövlət ittihamını müdafiə edir, məhkəmədə iddia qaldırır, məhkəmə qərarlarından protest verir.

Naxçıvan Muxtar Respublikası Prokurorluğu ərazi prokurorlarının Naxçıvan Muxtar Respublikası prokuroruna və Azərbaycan Respublikasının Baş prokuroruna tabeliyinə əsaslanan vahid mərkəzləşdirilmiş orqandır.

Naxçıvan Muxtar Respublikası prokurorunu Ali Məclis sədrinin təklifi əsasında Azərbaycan Respublikası Baş prokurorunun təqdimatı ilə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti vəzifəyə təyin edir.

Ərazi və ixtisaslaşdırılmış prokurorları Ali Məclis sədrinin Azərbaycan Respublikası Prezidentinə verilmiş təklifi və Azərbaycan Respublikası Prezidentinin razılığı ilə Azərbaycan Respublikasının Baş prokuroru vəzifəyə təyin və azad edir (maddə 46).

Qanunvericilik sisteminə dair normalar Naxçıvan Muxtar Respublikasının Konstitusiyasının beşinci fəslində təsbit edilmişdir²⁴¹. Naxçıvan Muxtar Respublikasının Konstitusiyası Naxçıvan Muxtar Respublikasının digər normativ hüquqi aktları arasında ən yüksək hüquqi qüvvəyə malikdir, birbaşa hüquqi qüvvəyə malikdir və qanunvericilik sisteminin əsasıdır (maddə 47). Naxçıvan Muxtar Respublikasının qanunvericilik sistemi Azərbaycan Respublikasının qanunvericilik sisteminin tərkib hissəsidir. Naxçıvan Muxtar Respublikasının qanunvericilik sistemi Azərbaycan Respublikası qanunvericilik sisteminə uyğundur.

²⁴¹ "Naxçıvan Muxtar Respublikasının Konstitusiyasının təsdiq edilməsi haqqında" Azərbaycan Respublikasının 1998-ci il 29 dekabr tarixli 603-IKQ nömrəli Konstitusiya Qanunu / Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 1999, №01, maddə 12

Naxçıvan Muxtar Respublikasının qanunvericilik sistemi Naxçıvan Muxtar Respublikasının aşağıdakı normativ hüquqi aktlarından ibarətdir:

- 1) Naxçıvan Muxtar Respublikasının Konstitusiyası;
- 2) Naxçıvan Muxtar Respublikasının qanunları;
- 3) Naxçıvan Muxtar Respublikasının ali vəzifəli şəxsinin fərmanları;
- 4) Naxçıvan Muxtar Respublikası Nazirlər Kabinetinin qərarları;
- 5) Naxçıvan Muxtar Respublikasının mərkəzi icra hakimiyyəti orqanlarının normativ aktları (maddə 48).

Normativ hüquqi aktlar hüquqa və haqq-ədalətə (bərabər mənafeələrə, bərabər münasibətə) əsaslanmalıdır (maddə 49).

Yuxarıda göstərilən konstitusion normalara əsasən demək olar ki, Naxçıvan Muxtar Respublikası dövlət qulluğu hüquq münasibətlərinin əsas subyektlərindən biri kimi çıxış edir. Naxçıvan Muxtar Respublikası dövlət qulluğu hüquq subyektivinə dair bütün əlamətlərə malikdir. Dövlətin Naxçıvan Muxtar Respublikası üzrə konstitusion məqsədlərinin və funksiyalarının həyata keçirilməsinin vahid sistemi mövcuddur.

NƏTİCƏ

Azərbaycan Respublikasında hüquqi dövlət quruculuğu prosesinin müasir mərhələsində dövlət qulluğu hüquq institutu inkişaf perspektivləri ilə şərtlənir.

Müasir Azərbaycanda uğurla həyata keçirilən məqsədyönlü islahatlar kompleksində dövlət qulluğunun hüquqi təminatlar sisteminin gücləndirilməsi və onun normativ hüquqi bazasının təkmilləşdirilməsi əsas məsələlərdən biridir.

Azərbaycan Respublikasında uğurla həyata keçirilən islahatlar dövlətin funksiyalarının, dövlət hakimiyyəti orqanları sisteminin təkmilləşdirilməsinə və dövlətin özünün ictimai həyatda rolunun dəyişdirilməsinə yönəldilmişdir. Bütün bunlar dövlət idarəetməsinin, dövlət tənzimləmə sisteminin, həmçinin dövlət qulluğu sisteminin təkmilləşdirilməsini zəruri etmişdir.

Dövlət qulluğu çoxsahəli dövlət institut olmaqla hüquqi aspektdə dövlət hakimiyyətinin həyata keçirilməsi məqsədlərinə və vəzifələrinə nail olması üzrə fəaliyyət kimi səciyyələnir. Dövlət qulluğu dövlət idarəçiliyinin əsas təminat vasitəsi kimi onun həyata keçirilməsinə və təkmilləşdirilməsinə xidmət edir. Belə ki:

- dövlət qulluğu dövlət hakimiyyətinin bütün sahələrində idarəçilik funksiyalarının həyata keçirilməsi ilə müəyyən edilir;
- dövlət qulluğu dövlət idarəçiliyi sistemində kompleks sosial-siyasi və təşkilati-hüquqi institut olmaqla, dövlət hakimiyyət orqanlarının təşkili və fəaliyyəti ilə əlaqədar yaranan dövlət-qulluq və ictimai münasibətlərin məcmusudur;
- dövlət qulluğu hüquqi dövlətin formalaşmasının zəruri şərtlərini təmin edən, bu sahədə yaranan ictimai münasibətləri, dövlət qulluqçusunun hüquqi statusunu və vəzifələrini müəyyən edən vasitədir.

Dövlət hakimiyyəti sistemində dövlət qulluğunun hüquqi parametrləri aşağıdakı xarakterik cəhətlərə malikdir:

- dövlət hakimiyyətinin həyata keçirilməsi;
- ümumdövlət idarəçilik məqsədlərinin həlli;

- insanların və vətəndaşların konstitusion hüquqlarının və azadlıqlarının təmin edilməsi;

- dövlətin idarə edilməsində vətəndaşların iştirakı üçün şəffaf, münbit şəraitin yaradılması;

- dövlət orqanının səlahiyyətinin həyata keçirilməsi;

- dövlət aparatının ictimaiyyətlə qarşılıqlı əlaqəsinin təmin edilməsi.

Dövlət hakimiyyət sistemində siyasi vəzifələr dövlət qulluğunun tərkib hissəsi olduğuna görə, onlar bir-biri ilə qırılmaz əlaqədə olan mürəkkəb qarşılıqlı münasibətlər sistemi yaradır. Siyasətlə dövlət qulluğunun qarşılıqlı münasibətləri isə müəyyən hüquqi prinsiplərə əsaslanır və bura aşağıdakıları daxil etmək olar:

- dövlətin siyasi məqsədlərinin, strateji və taktiki vəzifələrinin müəyyənləşdirilməsi;

- dövlət aparatına nəzarət edilməsi və onun işinin səmərəliliyinə görə cəmiyyət qarşısında məsuliyyət daşınması;

- qeyd olunan məsələlərin həlli texnologiyasının hazırlanması, onların əməli surətdə həyata keçirilməsi yollarının, metodlarının və vasitələrinin müəyyən edilməsi;

- siyasi vədlərin mövcud qanunvericilik və büdcə məhdudiyyətləri çərçivəsində konkret dövlət proqramlarına çevrilməsi.

Dövlət qulluğu hüquq institutu aşağıdakı istiqamətlər üzrə inkişaf perspektivləri ilə xarakterizə edilir:

- dövlət qulluğu haqqında müasir qanunvericiliyin sistemləşdirilməsi;

- mövcud qanunvericiliyin təkmilləşdirilməsi;

- qüvvədə olan hüquqi normalar arasındakı ziddiyyətlərin aradan qaldırılması;

- dövlət qulluğu sisteminin yaradılması;

- dövlət qulluqçularının statusunu tənzimləyən hüquqi aktların müasirləşdirilməsi;

- dövlət hakimiyyəti və dövlət idarəetmə orqanlarında dövlət qulluğu münasibətlərini tənzimləyən hüquqi normaların sistemləşdirilməsi və məcəllələşdirilməsi;

- yeni hüquqi aktların qəbul edilməsi və tətbiqi.

Dövlət hakimiyyəti sistemində dövlət qulluğu digər aspektləri ilə yanaşı hüquqi kateqoriya kimi çıxış edir və daha çox dövlət qulluğu hüquq institutu kimi diqqəti cəlb edir. Müasir dövlətin əsas elementlərindən biri kimi demokratiyanın və hüququn aliliyi prinsipi çıxış edir. Demokratik, hüquqi və dünyəvi dövlətdə dövlət hakimiyyətinin təzahür etməsi, səmərəli və məqsədyönlü həyata keçirilməsi hüquqi aktlarda, xüsusi ilə ali statusa və birbaşa konstitusiyada təsbit edilmiş normalar əsasında, dövlət hakimiyyəti orqanlarının təmsalında dövlət qulluğu hüququ vasitəsi ilə mümkündür.

Dövlət qulluğu dövlət hakimiyyətinin və dövlət idarəetməsinin həyata keçirilməsinin əsas təminat vasitələrindən biridir. Bu cəhət dövlət qulluğu hüquq institutunun mürəkkəb tərkib elementlərinə malik olduğunu özündə ehtiva edir. Dövlət qulluğu sahəsində yaranan ictimai münasibətlərin dairəsini nəzərə alaraq dövlət qulluğu hüququna aşağıdakı məzmununda anlayış vermək olar: Dövlət qulluğu hüququ dedikdə, dövlət hakimiyyəti və dövlət idarəetməsi vasitəsi ilə dövlətin məqsədlərinin və funksiyalarının həyata keçirilməsi sahəsində yaranan ictimai münasibətləri tənzim edən hüquq normalarının məcmusu başa düşülür.

Azərbaycan Respublikasının Əmək Məcəlləsi dövlət qulluğu haqqında qanunvericilik sisteminin birbaşa tərkib hissəsi kimi çıxış edir. Buna görə də, "Azərbaycan Respublikasının Əmək Məcəlləsindən" sözləri Dövlət qulluğu haqqında Azərbaycan Respublikası Qanununun 6-cı maddəsinə əlavə edilməsi məqsədəmüvafiqdir.

Dövlət qulluğu haqqında Azərbaycan Respublikası Qanununun 7.1-ci maddəsinin aşağıdakı məzmununda yeni redaksiyada verilməsi məqsədəmüvafiq olardı: "7.1. Dövlət orqanı dedikdə, Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası və digər qanunvericilik aktları ilə müəyyən edilmiş hüdudlarda Azərbaycan dövlətinin məqsədlərini və funksiyalarını həyata keçirən, qanunvericiliyə uyğun olaraq təsis edilən, fəaliyyətinə hüquqi təminat verilən və

dövlət büdcəsindən maliyyələşdirilən, dövlət qulluqçularının öz vəzifə səlahiyyətlərini yerinə yetirdiyi dövlət qurumu başa düşülür".

Azərbaycan Respublikasının inkişaf konsepsiyasının əsas istiqamətlərindən birini dövlət idarəetmə sisteminin, o cümlədən dövlət qulluğu sisteminin islahatı təşkil edir.

Nəticə etibarlı ilə dövlət idarəçiliyi və dövlət qulluğu sahəsində islahatları davam etdirmək məqsədilə aşağıdakı istiqamətlər üzrə müvafiq hüquqi sənədlərin qəbul edilməsinə böyük ehtiyac vardır:

- "Azərbaycan Respublikasının dövlət idarəetmə sisteminin islahatı Konsepsiyası"

- "Azərbaycan Respublikasında dövlət qulluğunun təkmilləşdirilməsinə dair İslahat Proqramı"

- "Azərbaycan Respublikasının Dövlət Qulluğu Məcəlləsi"

ƏDƏBİYYAT

Azərbaycan dilində:

1. Əliyev H.Ə. Müstəqilliyimiz əbədidir: çıxışlar, nitqlər, bəyanatlar, məktublar, müsahibələr. Birinci kitab: iyun, 1993 – may, 1994 / bur. məsul akad. R.Ə.Mehdiyev. Bakı: Azərnaşr, 1997
2. Əliyev İ.H. İnkişaf – məqsədimizdir. İkinci kitab. Oktyabr 2003 - fevral 2004 / bur. məsul akad. R.Ə.Mehdiyev. Bakı: Azərnaşr, 2009
3. Əliyev İ.H. İnkişaf – məqsədimizdir. On səkkizinci kitab. İyun 2006 - avqust 2006. Bakı: Azərnaşr, 2014
4. Əliyev İ.H. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin AMEA-nın 70 illik yubileyinə həsr olunmuş ümumi yığıncaqdakı nitqi (09.11.2015) / "Azərbaycan" qəz., Bakı, 2015, 11 noyabr, №247 (7101):
5. M.A.Əliyevanın Azərbaycan Respublikasının Birinci vitse-prezidenti təyin edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2017-ci il 21 fevral tarixli Sərəncamı / Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2017, №02, maddə 261
6. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası. Bakı: Hüquq Yayın Evi, 2016
7. Azərbaycan xalqının ümummilli lideri Heydər Əliyevin 90 illik yubileyi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2013-cü il 21 yanvar tarixli 2679 nömrəli Sərəncamı / Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2013, №01, maddə 58
8. "Azərbaycan Respublikasının dövlət müstəqilliyinin bərpasının iyirmi beşinci ildönümü haqqında" Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2016-cı il 11 oktyabr tarixli Sərəncamı / Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2016, №10, maddə 1668

9. 2016-cı il sentyabrın 26-da keçirilmiş ümumxalq səsverməsinə (referenduma) yekun vurulması və yekunların elan edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Mərkəzi Seçki Komissiyasının Qərarı / "Azərbaycan" qəz., Bakı, 2016, 12 oktyabr, №224
10. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında hüquqi islahat komissiyasının yaradılması haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 21 fevral 1996-cı il tarixli Sərəncamı / <http://president.az/administration/commissions/>
11. Azərbaycan Respublikasının dövlət idarəetmə sistemində islahatlar aparılması üzrə dövlət komissiyasının yaradılması haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 29 dekabr 1998-ci il tarixli 53 nömrəli Fərmanı / Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 1998, №12, maddə 767
12. Dövlət qulluğu haqqında Azərbaycan Respublikasının 21 iyul 2000-ci il tarixli 926-IQ nömrəli Qanunu / Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2001, №01, maddə 1
13. "Azərbaycan 2020: gələcəyə baxış" İnkişaf Konsepsiyasının hazırlanması barədə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 29 noyabr 2011-ci il tarixli 1862 nömrəli Sərəncamı / Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2011, №11, maddə 1061
14. "Azərbaycan 2020: gələcəyə baxış" İnkişaf Konsepsiyasının təsdiq edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 29 dekabr 2012-ci il tarixli 800 nömrəli Fərmanı / Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2012, №12, maddə 1274
15. "Azərbaycan 2020: gələcəyə baxış" İnkişaf Konsepsiyası üzrə Milli Fəaliyyət Qrupunun yaradılması haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2013-cü il 29 may

- tarixli 2918 nömrəli Sərəncamı / Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2013, №05, maddə 558
16. "2008-2015-ci illərdə Azərbaycan Respublikasında yoxsulluğun azaldılması və davamlı inkişaf Dövlət Proqramı"-nın təsdiq edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2008-ci il 15 sentyabr tarixli 3043 nömrəli Sərəncamı / Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2008, №09, maddə 824
17. "Açıq Hökumətin təşviqinə dair 2012-2015-ci illər üçün Milli Fəaliyyət Planı"nın və "Korrupsiyaya qarşı mübarizəyə dair 2012-2015-ci illər üçün Milli Fəaliyyət Planı"-nın təsdiq edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2012-ci il 5 sentyabr tarixli 2421 nömrəli Sərəncamı / Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2012, №9, maddə 872
18. "Azərbaycan Respublikasında 2009-2015-ci illərdə elmin inkişafı üzrə Milli Strategiya"nın və "Azərbaycan Respublikasında 2009-2015-ci illərdə elmin inkişafı üzrə Milli Strategiyanın həyata keçirilməsi ilə bağlı Dövlət Proqramı"nın təsdiq edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2009-cu il 04 may tarixli 255 nömrəli Sərəncamı / Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2009, №05, maddə 336
19. "Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Elmin İnkişafı Fondunun yaradılması haqqında" Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2009-cu il 21 oktyabr tarixli 526 nömrəli Sərəncamı / Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2009, №10, maddə 810
20. "Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Elmin İnkişafı Fondunun Nizamnaməsi"nin təsdiq edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2010-cu il 19 fevral tarixli 223 nömrəli Fərmanı / Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2010, №02, maddə 87

21. Milli iqtisadiyyat və iqtisadiyyatın əsas sektorları üzrə strateji yol xəritələrinin təsdiq edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2016-cı il 6 dekabr tarixli 1138 nömrəli Fərmanı / Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2016, №05, maddə 2056
22. Normativ hüquqi aktlar haqqında Azərbaycan Respublikasının 2010-cu il 21 dekabr tarixli 21-IVKQ nömrəli Konstitusiyaya Qanunu / Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2011, №02, maddə 69
23. Dövlət orqanlarında dövlət qulluqçusuna dövlət qulluğunda qulluq stajına görə əlavə haqqın məbləğlərinin müəyyənləşdirilməsi Qaydalarının təsdiq edilməsi barədə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2002-ci il 28 yanvar tarixli 665 nömrəli Fərmanı / Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2002, №01, maddə 48
24. Ədliyyə orqanları işçilərinin qulluq illərinin hesablanması və bununla əlaqədar onlara əlavə haqqın verilməsi Qaydasının təsdiq edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2008-ci il 29 may tarixli 123 nömrəli Qərarı / Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2008, №05, maddə 446
25. "Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Ümumdünya İnsan hüquqları Bəyannaməsinin 50 illiyinin keçirilməsi haqqında" Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 1998-ci il 16 aprel tarixli 781 nömrəli Sərəncamı / Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 1998, №04, maddə 258
26. "Azərbaycan Respublikasının Dövlət Qulluğunu İdarəetmə Şurası haqqında" Əsasnamənin təsdiq edilməsi barədə Azərbaycan Respublikasının 2002-ci il 29 mart tarixli 283-IIQ nömrəli Qanunu / Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2002, №05, maddə 217
27. İnzibati və yardımçı vəzifələrin Təsnifat Toplusunun təsdiq edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 4 avqust 2003-cü il tarixli 911 nömrəli Fərmanı /

- Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2003, №08, maddə 440
28. Dövlət orqanlarında dövlət qulluqçularına ixtisas dərəcələrinin verilməsi Qaydalarının təsdiq edilməsi barədə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2001-ci il 3 sentyabr tarixli 569 nömrəli Fərmanı / Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2001, №09, maddə 584
29. "Naxçıvan Muxtar Respublikasının Konstitusiyasının təsdiq edilməsi haqqında" Azərbaycan Respublikasının 1998-ci il 29 dekabr tarixli 603-İKQ nömrəli Konstitusiyaya Qanunu / Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 1999, №01, maddə 12
30. Azərbaycan Respublikasının Əmək Məcəlləsinin Kommentariyası / h.e.d., professor A.M.Qasimovun məsul redaktorluğu ilə. Bakı: Adiloğlu, 2007
31. Azərbaycan Respublikası İnzibati Xətalər Məcəlləsinin Kommentariyası / h.f.d., dosent F.T.Nağıyevin məsul redaktorluğu ilə / Nağıyev F.T.; Abdullayev A.M.; Məmmədov O.C.; Eyvazov H.; Qəfərov M.; Əliyev E.; Qədiməliyev A.; Abışov V. Bakı: Qanun, 2015
32. Abdullayev Ə.Z., Azadov E.H., Şabanov R. Dövlət idarəçiliyi. İzahlı lüğət. Bakı: 2006
33. Abdullayev A.M. İnzibati hüquq (I-II hissə). Dərs vəsaiti. Bakı, Qanun, 2005
34. Abdullayev A.M. İnzibati hüquq (III hissə). Dövlət orqanlarında idarəetmə. Dərs vəsaiti. Bakı, Qanun, 2006
35. Abdullayev A.M., Nağıyev F.T. İnzibati hüquq. Dərslik. Bakı: Qanun, 2008
36. Abdullayev E.İ., Hüseynova N.Ş. Dövlət qulluğu. Dərslik. Bakı: Beynəlxalq Universitet, 2007
37. Əsgərov Z.A. Konstitusiyaya hüququ. Dərs vəsaiti. Bakı: Bakı Universiteti nəşriyyatı, 2002
38. Əsgərov Z.A. Konstitusiyaya hüququ. Dərslik. Bakı: Bakı Universiteti, 2006

39. Əsgərov Z.A. Konstitusiya hüququ. Dərslik. Bakı: Bakı Universiteti nəşriyyatı, 2011
40. Əliyev Ş. Prezidentlik institutu. Dərs vəsaiti. B.: Bakı Universiteti, 1994
41. Ələkbərov U.K. Azərbaycan Respublikasının davamlı inkişaf göstəriciləri beynəlxalq təşkilatların hesabatlarında // Dövlət idarəçiliyi: nəzəriyyə və təcrübə. Elmi-nəzəri jurnal. 2016, №2 (54)
42. Cəfərov İ.M. Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının şərhli. Bakı: Hüquq ədəbiyyatı, 2010
43. Dövlət idarəçilik nəzəriyyəsi. Dərslik. Bakı: Elm və təhsil, 2010
44. Dövlət və bələdiyyə idarəçiliyi. Dərslik. Bakı: "İqtisad Universiteti", 2010
45. Dövlət qulluğu haqqında sənədlər toplusu. B., Qanun, 2011
46. Səlimzadə M.İ., Məmmədov O.C., Xəlilov Q.R. Bələdiyyələrin statusu: hüquq və vəzifələri. Metodiki vəsait. "Zərdabi LTD" MMC, Bakı: 2015
47. Süleymanova E.T. Dövlət quruculuğu və idarəetmənin təkmilləşdirilməsində insan hüquqları amili // Dövlət idarəçiliyi: nəzəriyyə və təcrübə. Elmi-nəzəri jurnal. 2014, №3 (47)
48. Süleymanov C.A. Konstitusiya hüququ. Dərs vəsaiti. Bakı: Mütərcim, 2014
49. Süleymanov C.A., Nəsirov B., Xalıqov M., Qurbanov P. Dövlət və hüquq nəzəriyyəsi. Bakı: Mütərcim, 2010
50. Seyidov M.N. IX-XV əsrlərdə Azərbaycanda dövlət idarəçiliyinin və qanunvericiliyin inkişafı. Bakı: Təknur, 2013
51. Seyidov Ə.C. Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının və hüququnun əsasları. Dərs vəsaiti. Bakı: UNİPRINT, 2009
52. Hüseynova N.Ş. Dövlət qulluğu və kadr siyasəti. Monoqrafiya. Bakı: Adiloğlu, 2013

53. Xrapanyuk V.N. Dövlət və hüquq nəzəriyyəsi. Bakı: Qanun, 2007
54. Hüquq ensiklopedik lüğəti. Bakı, Azərbaycan Ensiklopediyasının Baş redaksiyası, 1991
55. İsmayılov İ.İ. Məhkəmə etikasının bəzi məsələləri. B., ADPU-nun nəşriyyatı, 2007
56. İsmayılov İ.İ. Məhkəmə etkası. Bakı: ADPU-nun nəşriyyatı, 2009
57. İsmayılov İ.İ. Qanunla qorunan hüququn iddia vasitəsilə müdafiəsinin bəzi məsələləri. Dərs vəsaiti. Bakı, 1994
58. İsmayılov İ.İ., Qasimov A.M. İnsan və vətəndaş hüquqlarının məhkəmə müdafiəsi haqqında. Dərs vəsaiti. Bakı: Qanun, 2000
59. İsmayılov S.A. Azərbaycanda dövlət qulluğunun və idarəetmə sisteminin keçmişi, bu günü və perspektivləri. Bakı: Oğuz eli, 2013
60. İsmayılov S.A. Azərbaycanda dövlət qulluğu və yeni əsrin tələbləri. Bakı, 2004
61. İsmayılov S.A. Azərbaycanda dövlət qulluğu ənənələri və onun müasir durumu. Bakı, Ozan, 2004
62. İsgəndərzadə M.N. Siyasət nəzəriyyəsi. Dərs vəsaiti. B., Apostroff MMC, 2013
63. Qasimov A.M. Əmək hüququ. Dərslik. Bakı: Adiloğlu, 2007
64. Qasimov A.M. Əmək hüququ. Dərslik. Bakı: Letterpress, 2016
65. Qasimov A.M., Cəfərov Z.İ., Hüseynov Ə.İ. Əmək münasibətlərinin hüquqi tənzimlənməsinin vahidliyi və diferensiasiyası. Dərs vəsaiti. Bakı: Qanun, 2015
66. Qasimov A.M., Mustafayeva Ə.Ə. Əmək hüququnun subyekt kimi işçinin hüquqi statusu. Monoqrafiya. Bakı: Qanun, 2015

67. Qasimov A.M., Cəfərov Z.İ., Həmidli G.B. Başqa iş keçirmənin hüquqi tənzimlənməsi: nəzəri və təcrübi məsələləri. Monoqrafiya. Bakı: Qanun, 2015
68. Qasimov A.M., Cəfərov Z.İ. Azərbaycan Respublikasının Əmək hüququ və Əmək Məcəlləsi sxemlərdə və cədvəllərdə. Dərs vəsaiti. Bakı: Qanun, 2015
69. Qasimov A.M., Məmmədov O.C., Abdullayev M.K. Beynəlxalq əmək hüququ: Dərs vəsaiti. Bakı: Mütərcim, 2012
70. Quliyev A.İ. Hüquq ensiklopediyası. Bakı: Qanun, 2007
71. Quliyev A.İ. XII-XVI əsrlərdə Azərbaycanın siyasi-hüquqi fikrində qanun və qanunçuluq problemi: Hüq. elm. dok. ... dis. avtorefe. Bakı, 2016
72. Qədiməliyev A.R. Azərbaycan Respublikasında parlamentarizm ənənələri və müasirlik. Bakı: Qanun, 2013
73. Məlikova M.F. Dövlət və hüquq nəzəriyyəsi. Dərs vəsaiti. Bakı: Maarif, 1979
74. Məlikova M.F. Dövlət və hüquq nəzəriyyəsi. Dərslik. Bakı: Maarif, 1988
75. Mehdiyev R.Ə. İkili standartların dünya nizamı və müasir Azərbaycan. Bakı: Şərq-Qərb Nəşriyyat Evi, 2015
76. Mehdiyev R.Ə. Milli məfkurə, dövlətçilik, müstəqillik yolu ilə. II cild (məqalələr, çıxışlar, müsahibələr). Bakı: "XXI - Yeni Nəşlər Evi", 2006
77. Mehdiyev R.Ə. Gələcəyin strategiyasını müəyyənləşdirərkən: modernləşmə xətti. Dövlət idarəçiliyi: nəzəriyyə və təcrübə, 2008, №1 (21)
78. Məmmədov O.C. İş vaxtının hüquqi tənzimlənməsi. Monoqrafiya. Bakı: Qanun, 2008
79. Məmmədov O.C. Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti dövründə dövlət qulluğu münasibətlərinin hüquqi inkişafı // Dirçəliş XXI əsr, 2013, №180

80. Məmmədov O.C. Dövlət qulluqçularının əlavə təhsilinin hüquqi tənzimlənməsi. Monoqrafiya. Bakı: Elm və Təhsil, 2013
81. Nağıyev F.T. Konstitusiya hüququ. Mühazirə mətnləri. Dərs vəsaiti. Bakı: Qanun, 2014
82. Rzayev Ə.H. Azərbaycan Respublikasında dövlət qulluğu: nəzəriyyə və praktika. Bakı, Elm, 2005
83. Rzayev Ə.H. Dövlət nəzarəti: nəzəriyyə və praktika. Bakı: Elm, 2008
84. Rzayev Ə.H. Dövlət qulluğunun hüquqi əsasları. Bakı: Elm, 2011
85. Rzayev Ə.H. Şəxsiyyət Dövlət Möcüzə. Bakı: Bakı Universiteti, 2016
86. Rzayev Ə.H. Şəxsiyyət Dövlət Möcüzə. Bakı: Bakı Universiteti, 2017
87. Rzayev Ə.H. Dövlət idarəetmə mexanizmi: mahiyyəti və prinsipləri. Dövlət idarəçiliyi: nəzəriyyə və təcrübə, 2008, №3 (23)
88. Rzayev Ə.H. Azərbaycan Respublikasının dövlət qulluğunun konstitusion-hüquqi problemləri: Hüq. elm. dok. ... dis. avtorefe. Bakı: 2012
89. Şükürov N.H. Dövlət hakimiyyəti mexanizminin bəzi nəzəri məsələləri. Bakı: Qanun, 2012
90. Ümumi hüquq və dövlət nəzəriyyəsi: Dərslik. V.V.Lazarevin redaktorluğu ilə. Bakı: Qanun, 2007
91. Roland Y., Azadov E.H. Dövlət idarəetməsində islahatlar: nailiyyətlər, problemlər, perspektivlər. Bakı, CBS Polygraphic Production mətbəsi, 2004
92. Roland Y., Şabanov R.C. Azərbaycanda müasir dövlət qulluğu modeli axtarışı: dünya təcrübəsi kontekstində. Bakı: Printed, 2004
93. Roland Y., Gilmor A., Quliyeva G.D. Azərbaycanda kadrların idarə edilməsinə müasir yanaşma – insan inkişafı. Bakı, Ozan, 2005

Rus dilində:

94. Azərbaycan Respublikası Dövlət Qanunvericilik Məclisi (1918-1920). Qanunvericilik aktları (səhifələr toplusu), Bakı: Azərbaycan, 1998
95. Əliyev Ş.M. Elmi-praktik şərh Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasına. Bakı, 2000
96. Rzaev A.G. Dövlət xidməti: Təşkilat- hüquqi aspektlər. Bakı: Elm, 2013
97. Aтаманчук Г.В. Управління в життєдіяльності людзей. М.: РАГС, 2008
98. Атаманчук Г.В. Суцність дзяржаўнага сьлужбы: історыя, тэорыя, закон, практыка: Монографія. М.: РАГС, 2008
99. Атаманчук Г.В. Прынцыпы дзяржаўнага ўправленьня / Тэорыя дзяржаўнага ўправленьня. Курс лекцый. М., Омэга-Л, 2009
100. Абашмадзе В.В. Учыньне аб раздзяленьні дзяржаўнага ўладзі і яго крытыка. Тбілісі, 1972
101. Баглай М.В. Прэзыдэнты Расійскага Федэрацыі і Сьядзіненых Штатаў Амэрыкі. Роль, парядак выбараў, поўнамоцця. М.: Нормэ, 2012
102. Барцыц І.Н., Бошно С.В. Істочнікі сьлужэбнага права: Учыньнік. М.: РАГС, 2007
103. Барнашов А.М. Тэорыя раздзяленьня ўладзей: становленьне, разьвіцьце, прымяньне. Томск: Томск ун-та, 1988
104. Бельскі К.С. Раздзяленьне ўладзей і адпавядальнасьць у дзяржаўнага ўправленьні (політалогічныя аспекты). Учыньнік пасьпэды. М., 1990
105. Бачыло І.Л. Функцыі аргаваў ўправленьня: правыя праблемы аформленьня і рэалізаваньня. М.: Юрыд. літ., 1976
106. Блажыч Н.І. Мадэль раздзяленьня ўладзей у правым дзяржаўстве: Дыс. ... канд. юрыд. навук. М., 2004

107. Бобракова Н.В. Институт главы государства в странах СНГ: сравнительно-правовой анализ: Дис. ... канд. юрид. наук. Краснодар, 2008
108. Большая Советская Энциклопедия. 3-е изд. В 30-и т. Т.5. М.: Советская Энциклопедия, 1970
109. Венедиктов А.В. Государственная социалистическая собственность. М.: Изд-во АН СССР, 1948
110. Вашакидзе Н.А. Эволюция и современное состояние конституционно-правового статуса Президента Грузии (в контексте сравнительного анализа со статусами Президентов России и США): дис. ... канд. юрид. наук. М.: 2013
111. Волошенко И.Л. Институт президента в Российской Федерации (сравнительно-правовое исследование): Дис. ... канд. юрид. наук. Томск, 1999
112. Габричидзе Б.Н., Чернявский А.Г. Служебное право. Москва: Дашков и К°, 2003
113. Гришконец А.А., Ростовцева Ю.В., Фомина С.В. Государственная гражданская служба. Учебный курс. Отв. ред. Н.Ю.Хаманева. М.: Дело и Сервис, 2014
114. Гегель Г. Философия права. М., 1990
115. Головастикова А. И. Конституционное право России: Учебник. М.: Эксмо, 2006
116. Головастикова А.Н., Грудцына Л.Ю. Толковый словарь юридических терминов. М.: Эксмо, 2008
117. Даль В.И. Толковый словарь. В 4-х т-х. Т. 1. М.: Мир, 1992
118. Дегтев Г.В. Конституционно-правовой статус Президента Российской Федерации и США; Сравнительно-правовой анализ. М.: Юристъ, 2003
119. Драго Р. Административная наука. Перевод с французского. Под ред. Лазарев Б.М.; Пер.: Энтин В.Л. М., Прогресс, 1982

120. Кулиев И.О. Теоретические и организационно-правовые вопросы совершенствования деятельности органов местного самоуправления в сфере правопорядка (опыт сравнительно-правового исследования по материалам Азербайджанской Республики и Российской Федерации). Дис. ... док. юрид. наук, Москва, 2002
121. Кабашов С.Ю. Государственная служба: основные этапы развития как науки и профессии от Древнего мира до начала XX века. М.: ИНФРА-М, 2013
122. Кабашов С.Ю. Гражданская служба Российской Федерации: вопросы правового регулирования в схемах и комментариях. М.: ИНФРА-М, 2015
123. Кочетков А.В., Сульдина Г.А., Халилова Т.В., Занко Т.А. Государственная и муниципальная служба. Учебник и практикум / под общ. ред. Е.В.Охотского. М.: Юрайт, 2015
124. Клёнов С.Н., Кричинский П.Е., Новиков С.Н. Правовое обеспечение государственного и муниципального управления. Учебное пособие. М.: ИНФРА-М, 2015
125. Керимов Д.А. Законодательная техника. Научно-методическое и учебное пособие. М.: Норма, 2000
126. Козлова Е.И., Кутафин О.Е. Конституционное право России: Учебник. М.: Проспект, 2010
127. Курскова Г.Ю. Конституционно-правовые основы политического режима: РСФСР-СССР-РФ (теоретический и политико-правовой аспекты). М.; Н. Новгород: ИД МПА-Пресс, 2006
128. Лазарев Г.М. Развитие государственной власти Древнего Мира. М.: Гос. изд-во, 1909
129. Литвинцева Е.А. Государственная служба в зарубежных странах. М., Изд-во РАГС, 2004
130. Лупарев Е.Б., Добробаба М.Б., Мокина Т.В. Общая теория публичных правоотношений: монография. М.: Юрлитинформ, 2011

131. Лойт Х.Х. Службное право. Санкт-Петербург, ГУАП, 2014
132. Мамедов О.Д. Публично-правовые и частноправовые особенности государственных служебных отношений: теория и практика // Науковий вісник Херсонського Державного Університету. Серія: Юридичні науки, Херсон, 2015, Випуск 2, том 1
133. Мамедов О.Дж. Правовая природа государственных служебных отношений в органах исполнительной власти // Право та державне управління. Збірника наукових праць (Класичний приватний університет, Запоріжжя, Україна), 2017, №1 (26)
134. Мельников В.П., Нечипоренко В.С. Государственная служба в России: отечеств. опыт организации и современность: учеб. пособие. М.: РАГС, 2003
135. Малый А.Ф. Государственная власть как правовая категория // Государство и право, 2001, №3
136. Манохин В.М. Служба и служащий в Российской Федерации, правовое регулирование. М., Юристь, 1997
137. Мелехин А.В. Теория государства и права. Учебник. М.: Маркет ДС, 2007
138. Мицкевич А.В. Субъекты советского права. М.: Юридическая литература, 1962
139. Мигачев Ю.И., Попов Л.Л., Тихомиров С.В. Административное право Российской Федерации: учебник/ под ред. Л.Л.Попова. М.: Юрайт, 2013
140. Манохин В.М. Служба и служащий в Российской Федерации. Правовое регулирование. М.: Юристь, 1997
141. Новикова Ю.С. Общая теория правоотношения. Учебное пособие / Под ред. Е.А. Киреевой. Челябинск, Фрегат, 2004

142. Невинский В.В. Кандрин Н.А., Управление государственной гражданской службой Российской Федерации. Учебное пособие. М.: Проспект, 2016
143. Нечипоренко В.С. Принципы государственной службы // Настольная книга государственного служащего (комментарий к Федеральному закону «Об основах государственной службы Российской Федерации»). М., 1999
144. Понеделков А.В. Политическая элита: Генезис и проблемы её становления в России. Ростов-на-Дону.: АО «Книга», 1995
145. Подшибякина Т.А. Государственная бюрократия в системе политико-административного управления современной России: проблемы взаимодействия, тенденции развития. Дис. ... канд. пол. наук: СКАГС. Ростов н/Д. 1999
146. Право государственной и муниципальной службы. Учебное пособие / под ред. В.Ш.Шайхатдинова, А.Н.Митина. Москва: Проспект, 2013
147. Пресняков М.В., Чаннов С.Е. Службное право Российской Федерации. Учебное пособие. М.: Норма: ИНФРА-М, 2011
148. Общая теория государства и права. Академический курс в 3 т. Т.1. Государство / Отв. ред. М.Н.Марченко. М.: Наука, 2007
149. Общая теория государства и права. Академический курс в 3 т. Т.1. Государство / Под ред. М.Н. Марченко. М.: Норма, 2007
150. Охотский Е.В. Государственная служба в парламенте. Отечественный и зарубежный опыт. М., МГИМО (Университет); Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН), 2002
151. Охотский Е.В. Административно-политическая элита и государственная служба в системе властных отношений // Государственная служба: теория и организация.

- Курс лекций / под ред. Охотского Е.В., Игнатова В.Г. Ростов н/Д.: Феникс, 1998
152. Сахаров Н.А. Институт президентства в современном мире. М.: Юрид. лит. 1994
153. Служащий Советского государственного аппарата. Под ред., Ю.А.Тихомирова. М., 1970
154. Стариков Ю.Н. Службное право: Учебник. М.: БЕК, 1996
155. Стариков Ю.Н. Государственная служба в Российской Федерации: теоретико-правовое исследование. Воронеж, Изд-во Воронежского университета, 1996
156. Стариков Ю. Н. Система федеральных органов исполнительной власти: формирование в порядке транспарентного законотворчества или правительственных процедур? // Вестник ВГУ. Серия: Право. 2016, № 3
157. Стариков Ю.Н. Принципы государственной службы // Службное право: Учебник. М., 1996; Нечипоренко В.С. Принципы государственной службы // Настольная книга государственного служащего (комментарий к Федеральному закону «Об основах государственной службы Российской Федерации»). М., 1999
158. Стариков Ю.Н. Государственная служба и службное право: Учебное пособие. М.: Норма; Инфра-М, 2015
159. Службное право (Государственная гражданская служба): Учебное пособие / Общ. ред. Барциц И.Н., рук. авт. колл. Игнатов В.Г. Москва: ИКЦ «МарТ», Ростов н/Д: Издательский центр «МарТ», 2007
160. Тихомирова Л.В., Тихомиров М.Ю. Юридическая энциклопедия / Под ред. М.Ю.Тихомирова. М.. 1999
161. Трудовое право России. Учебник / Под ред. С.П.Маврина, Е.Б.Хохлова. М.: Норма, 2013
162. Теория государства и права. Учебник / Под ред. А.С.Пиголкина. М.: Городец, 2003

163. Филиппов И.В. Роль Президента в обеспечении разделения и взаимодействия властей в Российской Федерации: Автореферат дис. ... канд. юрид. наук. М., 2002
164. Флейшиц Е.А. Соотношение правоспособности и субъективных прав // Вопросы общей теории советского права: Сб. статей / Под ред. С.Н. Братуся. М.: Юридическая литература, 1960
165. Халипов В.Ф. Кратология как система наук о власти. М., 1999
166. Халфина Р.О. Общее учение о правоотношениях. М.: Юрид.лит., 1974
167. Хутинаев И.Д. Теория и практика институционализации ветвей государственной власти Российской Федерации. М.: Флинта: Наука, 2006
168. Чиркин В.Е. Основы сравнительного государственствования. М.: Артикул 1997
169. Чиркин В.Е. Государствоведение. Учебник. М.: Юристь, 1999
170. Червонюк В.И. Теория государства и права: Учебник. М.: Инфра-М., 2009
171. Чуприс О.И. Теоретико-правовые проблемы государственной службы Республики Беларусь. Минск: Право и экономика, 2009
172. Чернявский А.Г. Служебное право. Учебник. М.: НИЦ ИНФРА-М, 2016
173. Шихата И. Правовая реформа. Теория и практика. Учебное пособие: Перевод с английского / Пер.: Доронина Н.Г. М.: Белые альвы, 1998
174. Эмих В.В. Правосубъектность и компетенция государственных органов: содержание понятий и их соотношение // Научный ежегодник Института философии и права УрО РАН, Екатеринбург, 2009, №9

Oruc Cəmil oğlu Məmmədov

*Azərbaycan Dövlət İqtisad Universitetinin nəzdində
Azərbaycan Maliyyə-İqtisad Kollecinin direktoru,
hüquq üzrə fəlsəfə doktoru, dosent*

**DÖVLƏT HAKİMİYYƏTİ SİSTEMİNDƏ
DÖVLƏT QULLUĞU HÜQUQ İNSTİTUTU**

“Elm və təhsil” nəşriyyatının direktoru:
Professor Nadir MƏMMƏDLİ

Dizayner: Zahid Məmmədov
Texniki redaktor: Yadigar Mirbağırzadə
Karrektor: Rumiyyə Məmmədova

Çapa imzalanmış 14.12.2017
Şərti çap vərəqi 12,5 Fiziki ç/v: 12,5, Sifariş № 532
Kağız formatı 60x84 1/16. Tiraj 500

Kitab “Elm və təhsil” nəşriyyat-poliqrafiya
müəssisəsində hazır diapozitivlərdən çap olunmuşdur
E-mail: nurlan1959@gmail.com
Tel: 497-16-32; 050-311-41-89
Ünvan: Bakı, İçərişəhər, 3-cü Maqomayev 8 /4